

1988. Nr. 2 (14)
FEBRUĀRIS

AVOTS

ISSN 0235—1420

PROZA,

DZEJA,

PUBLICISTIKA,

KRITIKA

AVOTS

LATVIJAS LKJS CENTRĀLĀS KOMITEJAS UN
LATVIJAS PSR RAKSTNIEKU SAVIENĪBAS LI-
TERĀRI MĀKSLINIECISKS UN SABIEDRISKI PO-
LITISKS ŽURNĀLS JAUNATNEI. IZNĀK KOPŠ
1987. G. REIZI MĒNESĪ. IZDOD LATVIJAS KP CK
IZDEVNIECĪBA RĪGĀ.

REDAKCIJAS KOLĒĢIJA:

AIVARS KĻAVIS
(galvenais redaktors),
EDGARS BĀNS,
ILMĀRS BLUMBERGS,
GUNTARS GODIŅŠ
(nodaļas redaktors),
VLADIMĪRS KAŅIVECS
(galvenā redaktora vietnieks),
STAŅISLAVA MARSONE,
MIĒRVALDIS MOZERS,
SERGEJS NIKOLAJEVS,
MĀRIS OGA,
JĀNIS PETERS,
JĀNIS ROKPELNIS,
BAĪBA STAŠĀNE,
ĀDOLFS ŠAPIRO,
AIVARS TARVIDS
(atbildīgais sekretārs),
PĀVILS VIŠŅEVSKIS,
IMANTS ZEMZARIS,
ROSTISLAVS ZUBKOVŠ.

REDAKTORI:

TATJANA FASTA,
RUDĪTE KALPINA,
OĻEGS MIHAĻEVIČS,
NORMUNDS NAUMANIS,
EVA RUBENE.

KOREKTORE

INGRĪDA JAZIKOVA

TULKOTĀJA

TAMĀRA RINGA.

MĀKSLINIECISKĀ REDAKTORE

SARMĪTE MĀLIŅA.

TEHNISKĀ REDAKTORE

INĀRA JURJĀNE.

RAKSTNIECĪBA

- Andris Kolbergs, «Nekas nav noticis» (1. lpp.). ✓
Uldis Bērziņš, dzejoļi (9. lpp.). ✓
Intervija ar dzejnieku Uldi Bērziņu (11. lpp.). ✓
Juris Helds, «Aplausi mušām» (12. lpp.). ✓
«Jauno dzejas antoloģija» (18. lpp.). |
Horhe Luiss Borhess, «Averroesa
meklējumi» (20. lpp.). ✓
Aivars Kļavis, «Sapnis» (23. lpp.).
Jānis Škapars, «Triju tēva dēlu
konflikts» (27. lpp.). |

KULTŪRA

- Valdis Villerušs, «Par latviešu senajām
ābecēm» (32. lpp.).
Eduards Kļaviņš, «Endijs Vorhols» (36. lpp.). ✓
Aivars Migla, «Endijs Vorhols un
rokmūzika» (41. lpp.). ✓
Pits Andersons, «Bils Heilijs» (43. lpp.). ✓
Aleksandrs Bite, fotogrāfijas (45. lpp.). ✓
Aleksandrs Minkins, «Ko saka
festivāls» (47. lpp.). ✓
Viktors Avotiņš, «Dzīvais un ūdens» (48. lpp.). ✓

LAIKABIEDRA PIEZĪMES

- Oļegs Mihaļevičs, «Riņķošana pa
spirāli» (52. lpp.). ✓
Ināra Klekere, «Sākums» (55. lpp.). ✓
Jānis Baltauss, «Kabinettaišnes vai
likteņlīnijas?» (58. lpp.). ✓
Elga Freiberga, Maija Kūle, «Vientulība
un komunikācija» (61. lpp.).
Manfreds Šneps, «Dumpīgā Baložu
dzimta» (66. lpp.). ✓
Dace Terzena, «Nabagā māsa» (70. lpp.).

RAKSTNIECĪBA

- Andrejs Platonovs, «Juvenile
ūdeņi» (72. lpp.). ✓

Manuskriptus pieņem divos eksemplāros ma-
šīnrakstā, nerecenzē un atpakaļ neizsniedz.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ ДЛЯ МОЛОДЕЖИ «АВОТС» («РОДНИК») НА ЛАТЫШСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫ-
КАХ. ИЗДАНИЕ ЦК ЛКСМ ЛАТВИИ И СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ ЛАТВИЙСКОЙ ССР. ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ЛАТВИИ, РИГА. АДРЕС РЕДАКЦИИ: РИГА, БАЛАСТА ДАМ-
БИС, 3. ОТПЕЧАТАНО В ТИПОГРАФИИ ИЗДАТЕЛЬСТВА ЦК КП ЛАТВИИ, 226081, Г. РИГА, БАЛАСТА ДАМБИС, 3. ИЗДАЕТСЯ С 1987 ГОДА РАЗ В МЕСЯЦ.

NODOTS SALIKŠANAI 7.12.87. PARAKSTĪTS IESPIESANAI 11.01.88. JT 00104. FORMĀTS 60 X 90/8. OFSETA PĀPĪRS NR. 1. OFSETA TEHNIKA. 10 + 0,5 UZSK. IESPĪDL.,
21,5 UZSK. KRĀŠU NOVILK., 15,5 IZDEVN. L. METIENS 140 000 [LATVIEŠU VALODĀ — 115 000, KRIEVU VALODĀ — 25 000]. PASŪT. NR. 1703. MAKSĀ 50 KAP.
REDAKCIJAS ADRESE: PASTA INDEKSS 226081, RĪGĀ, BALASTA DĀMBĪ 3, ABONEMENTA KĀSTĪTE 35. TELEFONI: 461190, 463478. IESPĪESTS LKP CK IZDEVNIECĪBAS
TIPOGRĀFIJĀ, 226081, RĪGĀ, BALASTA DĀMBĪ 3.

RAKSTNIECĪBA

ANDRIS KOLBERGS

NEKAS NAV NOTICIS

ROMĀNS

(5. turpinājums)

— Ā, tā esi tu, — Romana Romaniča balss kā vienmēr bija nosvērta un mierīga, varbūt vienīgi mazliet lietišķāka. Viņš atlika sāpus uz rakstāmgalda stūra dokumentus, ko tobrīd bija pārlasījis, ar zīmuli vietām iešpāpdams pa izsaukuma vai jautājuma zīmei, piecēlās, aizvēra aiz Imaldas durvis un norādīja uz krēslu. — Sēdies!

Leopolds bija Imaldu notvēris gaiteni, kad viņa gāja uz zāli mēģināt, un pavēlējis nekavējoties uziet kabinetā pie Rausas. Tai pašā deļotājas tērpā — neesi jau plika! — jo Rausa grib doties projām, bet viņam tev esot kas ārkārtīgi svarīgs pirms tam sakāms.

— Pievērsu logu. Ka tu nesaaukstējies.
— Es jums pateicos, — Imalda nomurmināja.
— Vai mēs nebijām uz «tu»?
— Man neērti tā uzrunāt.
— Man savukārt neērti tev sacīt «jūs». — Rausa atsēdās aiz rakstāmgalda. — Kas jauns?
— Nekas sevišķs... — Imalda nenoteikti novilkā.
— Pirmkārt, es neciešu, ka man melo, otrkārt, es neesmu pelnījis, lai tu man melotu! Zvanīja tresta pārvaldnieks biedrs Šmics. — Ilga pauze, it kā lai pārbaudītu meitenes izturību. — Vai tev ir brālis?

— Jā.
— Turpini...

Šai brīdī Rausa ieraudzīja, cik viņa ir neaizsargāta. Un iekārojama, bērnišķīgi svaiga. Viņam nekad nebija piederējusi tik jauna meitene, arī tad ne, kad viņš pats bija jauns. Traucēja kautrība un sabiedriskie posteņi, daudz tika runāts par morāli, un toreiz viņš vārdiem no tribīnes svēti ticēja. Vai nu vēlāk viņam tādas nepatika un tādēļ viņš tās it kā nepamanīja, vai baidījās dabūt kurvīti. Varbūt neapzināti vairījās, jo pēc bioloģijas likumiem jauni skuķi ir veču daļa, pēdējā lāse erotisko prieku biķeri, iespējams, tam psiholoģiski vajadzēja sagatavoties, lai konstatētu: tik tālu nu esmu aizdzīvojis! Rausas mīlākās bija nobriedušas sievietes, kas skaidri zināja, ko vēlējas, lai arī dažkārt viņi mēdza runāt par mīlestību. Viņam sievietes mainījās reti, pat nepieklājīgi reti, viņš pie tām pierada, jo katrā nākamā tikšanās bija tikpat vienkārša kā iepriekšējā, gandrīz precīzs iepriekšējās atkārtojums vietas izvēles un pārējā ziņā. Rausas mīlākās bija skaistas un temperamentīgas, tajā ziņā viņam laimējās kā loterijā, kur visas lozes ir pilnas. Šķiršanās iemesls nekad nebija savstarpējas nesaskaņas vai apnikums, bet ārējie faktori — dzīvesvietas maiņa, laulības vai bērna piedzimšana. Tad radās vakance, ko aizpildīja cita.

Melno apmetni Imalda bija vienkārši uzmetusi uz pleciem, tagad kabinetā ciet sprādzi pie apkakles būtu vienkārši mulķīgi un izskatītos liekulīgi, meitene grozījās krēslā, mēģinādama pie-segt ar apmetņa stūriem virs ceļiem atsegtās kājas, uz kādu mīrkli tas arī izdevās, bet, tiklīdz viņa apmetņa stūrus vairs

nepieturēja, tie noslideja katrs uz savu pusi, atklādami vairāk, nekā bija redzams iepriekš.

Imalda uztraucās un izskatījās vēl vairāk neaizsargāta.

— Brāli pirms dažām dienām arestēja.

— Par ko?

— Viņam atrada kaut kādu pulveri.

— Narkotiskās vielas?

— Es nezinu... — Imalda kodīja lūpas.

Rausu sāka kairināt pat tas, ka viņa nemākulīgi melo. Apmetņa krokas slēpa meitenes krūtis, bet viņš atsaucā atmiņā, kādas vingras tās bija redzējis uz estrādes. Un viduklis? Vai viņš nav bijis idiots, gulēdams ar tām sievietēm, kaut skaistām? Tās viņam nekad nebija ļāvušas izjust virieša pārākumu, dažreiz gan izlikušās, lai viņam sagādātu prieku, bet visbiežāk iniciatīvas grožus meistarīgi ņēma savās rokās. Pār šo meiteni viņam varētu būt pilnīga vara. Vara līdz reibumam.

— Tu, cerams, biji mājās un redzēji, ko kratīšanā paņēma!

— Tikai to pulveri.

— Tevi pratināja?

— Mani izsaucā pie izmeklētāja. Prasīja, ar ko brālis saticies, un tā tālāk. Bet es jau neko nezinu, viņš pēdējā laikā nedzīvoja mājā. Man atļāva viņam nodot produktus un cigaretes.

— Bet satikšanās?

— Satikšanos atļāušot tikai pēc tiesas.

— Viņi ir ziņojuši par tevi uz trestu... Tu, būdama māksliniece, skatīties ideoloģiskās frontes darbiniekos, acīmredzot kaut kāda idiotiska instrukcija paredz, ka viņiem jāziņo... Šmics grib reaģēt. Es pierunāju viņu, lai pagaidām atstāj tevi mierā, bet neko nevar garantēt... Es vienīgi netīcu, ka nieka pulvera dēļ būtu tik liela jezga... Pārmeklē dzīvokli, pamatīgi pār-meklē, varbūt vēl kaut kas atrodas, tad kopīgi padomāsim, kā tālāk rīkoties. Lai neiznāk tā, ka viņi atnāk otrreiz kratīt un atrod — tad aizdomas būs arī uz tevi. Kā sauc izmeklētāju, pie kura bija jāiet?

— Ivaņecs.

— Es mēģināšu nokārtot.

Ja Romans Rausa nebūtu jautājis par izmeklētāju un pierakstījis uz pārliekamā kalendāra tā uzvārdu, Imalda nespētu attapties un viņai paspruktu: «Es jau atradu!»

Nākamās dienas vakarā pēc Alekša aresta viņa atguvās tiktāl, ka varēja sakarīgi domāt. Pirmkārt, brāja labad jāiznīcina tas narkotisko vielu krājums, ko viņš ir noslēpis otrajā pagrabā. Ja vispār kaut kas ir noslēpts, tad tas ir noslēpts tur, — miliči šķīta pilnīgi pārliecināti, ka ir vēl. Ja otrā pagrabā, kam sienas apsistas ar finieri, paliec uz savu pusi loksnes stūri, mūri atklājas dziļš iedobums ar resnu čuguna kanalizācijas caurulī, kam gar malām daudz brīvas vietas. Skolas laikā Aleksis tur slēpa mantas, ko nedrīkstēja mājā rādīt, arī dienasgrāmatu ar piezīmēm un burtņicas, ja gadijās divnieki — pirmajā dienā viņam tiktu kāviens, bet, ja varēja novilkīt nedēļu un atzīmes bija izlabotas,

dabūts pēc divnieka kāds četrinieks vai piecnieks, tad tika cauri ar kodīgām mātes lekcijām par mācīšanos vispār. Bez tam gadījās, ka bez burtnicu slēpšanas iztikt bija pilnīgi neiespējami, piemēram, ja sestdien jābrauc ekskursijā, bet ceturtdienā «kontriķi atskrien cālis» vai par priekšā teikšanu ielikts «štoks». Kas tevi pēc tam laidīs uz Siguldu, Bērzciemu vai Ķurmragu? Gluži otrādi — speciāli piebremzēs, izmantodami aizliegumu, it kā lai audzinātu, bet ekskursijas ir gardākais no puiku gardumiem.

Brāļa noslēpums Imaldai kļuva zināms nejauši — viņas spēki toreiz bija par vājiem, lai atliktu finiera loksnes stūri, toties vecākajās klasēs arī viņas burtnicas tur pa reizei tika nobāztas līdz mierīgākiem laikiem — tēvs bija ieņēmis galvā, ka viņai jāmacās tikai uz «labi» un «teicami», un nemaz nerēķinājās ar laiku, ko meitai paņēma baletstudija.

Ejot uz pagrabu, viņa agrāk nekad nebija izjutusi bailes, lai arī vēl bija pavisam maziņa. Viņa zināja, ka velni, raganas un spoki dzīvo pasakās, bet par ļauniem cilvēkiem mājās visi centās nerunāt, vienīgi vecāmāte kādreiz sirdijās, ja Imaldai kāds pieaugušais lika ar groziņu uznest burkānus vai kāļus, kas baltās, sausās smiltīs ziemu labāk saglabājas. «Nevajag meiteni sūtīt uz pagrabu... Kas tik pasaulē nenotiek...» Taču, ja vecāmāte mājā bija viena, viņa pati mudināja «noskriet lejā», kad bija neatliekama vajadzība — viņa atstāšot vaļā ārdurvis un visu dzirdēšot.

Bailes bija izkļiedējušas arī «gangsteru un polismēņu» spēlēšana — viņi aprada ar tumsu, uzzināja, ka pagrabā ir lieliska dzirdamība, ka paslēpties grūti — ja kādam bija iesnas un tas pēc skrējiena elsoja, to tūlīt atrada. Dīvaini, bet pat šķūnišu uzlašanās — un tādas notika ne reizi vien — bailes no pagraba neairoja.

Tagad Imaldai ilgi vajadzēja saņemt dūšu, lai noietu ieskatīties otrā kambarīša slēptuvē. Viņa sev ar varu iestāstīja, ka jāiet, turklāt jāiet tūlīt, atlikt nedrīkst. Beidzot viņa sevi tik tālu piedabūja, bet tad atcerējās, ka aizmirsusi nopirkt elektrisko lukturīti, un gribēja gājienu atlikt uz vēl vienu dienu, jo paspēt līdz saimniecības preču veikala slēgšanai vairs nevarēja. Tomēr vēl grūtāk bija pārvarēt neziņu. Beidzot viņa neizturēja, paņēma no virtuves skapja sveces galu un gāja. Tuvojoties šķūnītim, viņai no bailēm sāka klabēt zobi, it kā tur varētu ieraudzīt slepkavības upuri vai vēl ko briesmīgāku.

Piekaramā atslēga darbojās mīksti kā ieeļļota, durvīm vroties, sveces liesmiņa draudīgi noplivinājās, bet nenodzisa.

Viņa pacēla roku ar sveci augstāk — šķūnītis bija pilnīgi tukšs, tikai pie sienas stāvēs pieslietas ragaviņas, ar kurām bērni bija laidušies lejā no Grīziņkalna vai Mežaparka pauguriem — ja Imalda brauca kopā ar Aleksi, tad parasti uz Mežaparku, jo viņš ņēma līdzī slēpes, ja ar draudzenēm, tad uz Grīziņkalnu — tas bija tuvāk.

Imalda ieklausījās, tad uzpilināja dažus parafīna pilienuš uz kamanīņu pirmā spraiša. Nostiprināja sveci un vēlreiz ieklausījās — pilnīgs klusums.

Imalda palieca uz āru finiera loksnes stūri un, nometusies uz ceļgaliem, iebāza kreiso roku līdz elkonim spraugā — pirksti noslidēja gar gludo, aprasojušo kanalizācijas caurules čugunu, tad sataustīja kaut ko smagu, ievīstītu lupatās. Viņa to pavilka uz savu pusi, sākumā tas padevās, bet tad iekīlējās starp mūri un atliktu finiera loksni. Imalda jau zināja, ka tā ir vecmodīgā gaiļu bise, kuru Aleksim, izrādās, nebija izdevies pārdot, kaut arī tai bija neparastie rožu damaska stobri, ko taisījis slavenais Saksijas galma meistars. Ar vienu roku spraugu paplest plātaku nebija iespējams, ja vilka ar abām — bise palika savā vietā, jo pie sprūdu aizsargaploces bija piesiets maisiņš ar municiju.

Taču palēnām, atpūtinot roku un pēc tam atkal velkot, Imalda panāca, ka bise tomēr padevās un slidēja uz priekšu, līdz Imalda to varēja lieti izmantot atliktās finiera plāksnes stāvokļa nofiksēšanai — beidzot bija iespējams iebāzt kreiso roku līdz plecām.

Pašā iedobes dibenā gulēja melns, smags polietilēna maiss. Tas svēra vismaz trīs vai četrus kilogramus, jo slēptuvē viņa to pacelt nevarēja, nācās vilkt pa zemi — maisā bija kaut kādi apaļi, cieti priekšmeti.

Neizvilkusi maisu no spraugas, Imalda vēlreiz ieklausījās — bailes jaucās ar ziņkāri, un grūti bija pateikt, kā šobrīd ir vairāk.

Piecēlusi maisu tuvāk gaismai, viņa atsēja auklu un pavērusi ieskatījās — tas bija pilns ar viriešu rokas pulksteņiem.

Imalda apskatīja vienu, otru, tad izvilka dažus no paša kules dibena — visi bija vienādi, nerūsējoša tērauda korpusi, tāda paša nerūsējoša tērauda aproces un tumšzilas ciparnīcas — blāvi spīdēja fosforizētie rādītāji.

Atmiņas aina pārtrūka, jo Rausa piecēlās no krēsla un apgāja apkārt rakstāmgaldam, lai izlaistu Imaldu pa durvīm.

— Galvenais, domā par darbu, pārējo es nokārtošu, — viņš atvadoties uzmundrināja un noskatījās, kā Imalda graciozi aiziet cauri priekštelpai un tālāk lejā pa kāpnēm.

Viņam nekad nebija piederējusī tik jauna meitene! Asinis sāka virmot, šķita, ka viņš ne par ko citu vairs nespēj domāt.

Jā, viņš bija varējis — droši vien būtu varējis — iegūt jebkuru no tām dārgajās drēbēs iepakotajām planckīnām, kas šeit, «Oreandā», nokāsa naudu arābu un latīņamerikāņu kursantiem vai somu tūristiem, viņam tās Leopolds pa vienai vien atstātu uz kabinetu un viņam pat nebūtu jāieminas, kas darāms, — labu attiecību saglabāšanai ar direktoru meitenes būtu spējīgas uz daudz ko vairāk. Bet vai tās var salīdzināt ar Imaldu? Tām viss ir pārķams un notēlojams, bet viņa sirds alka pēc patiesas kaislības.

Viņš vairs neatrada mieru.

Nonāca pat tik tālu, ka devās skatīties mēģinājumu, bet Imaldai tas jau bija beidzies. Zvēru dresētājs uz estrādes paugstinājuma dzenāja četrinieku kādas pavisam jaunas dejas soļos. Viņi sasveicinājās, apmainīja pāris nenozīmīgu frāžu, bet puskailās, nosvidušās meičas turpināja tracināt Rausas virišķību, izsaukdamas uguni nevis uz viņām pašām, bet uz Imaldu.

Romans Romaničs steidzīgiem soļiem iegāja virtuves gaiteni, virtuve vēl pilnā sparā nestrādāja, pavāres attālākajā kaktā, pie loga ar lieliem nāziem grieza kaut ko vārītu un sarunājās.

Trauku mazgājama agregāts bija izslēgts un tinās pus-tumsā.

Vai es Imaldu iekārotu, ja viņu redzētu notašķītājā virsvalkā — tos varēja stērķelēt un mainīt kaut katru dienu, pēc dažām stundām tik un tā bija kāds traips, neglāba ne priekšauts, ne gumijas cimdi. Vai iekārotu, redzot viņas rokas mirkštam līdz elkoņiem pelēkajā, ziepjainajā ūdenī, redzot apkārt trauku grēdas ar piekaltušajām ēdienu paliekām? Un viņš godīgi sev atbildēja — nē! Viņš bija te redzējis Imaldu, runājis ar viņu, laikam reiz par kaut ko pat abi smējušies — toreiz viņa neizsauca nekādas emocijas, viens no iekāres iemesliem ir prestiža jautājums, Imalda šodien jau bija kaut kas pāri stāvošs bezkrāsainajam pūlim.

Lai gan Rausam nekavējoties vajadzēja doties atpakaļ uz kabinetu kārtot dažādus aizkavējušos saimnieciskos jautājumus, kuru risināšanu nedrīkstēja vilcināt, viņš tomēr nokāpa lejā līdz konditorejai.

Neviena nemanīts, viņš diezgan ilgi nostāvēja pie durvīm, naidīgi skatīdamies uz puisi, kas garnēja tortes. Tas bija pagalam nogrimis dārbā — piere savilkta grumbās, sarkanie mati spraucas ārā gar augstās konditora cepures malām. Nulle — šķidrās ūsiņas, neizteiksmīga seja! Nulle!

Rausa bija atnācis iepazīties ar sāncensi, bet izrādījās, ka tas ir pilnīga niecība, un tādēļ jo vairāk māca dusmas — šim kaulainajām rokām ar garajiem pirkstiem pieder viņas k r ā š ņ i e m a t i, šīs šaurās, bezasinīgās lūpas — mute kā krupim no vienas auss līdz otrai — drīkst pieskarties viņas piebriedušajiem k r ū š u g a l i e m, šī niecība drīkst glāstīt viņas g l u d o g u r n u ā d u u n v ē d e r u, viņa apskauj un skūpstā šo vājo kaklu. Rausa tik dzīvi iztēlojās, kā tas notiek, ka tikko noturējās, nepiegājīs pie jaunekļa un neiesīs tam.

Tā bija kļiedzoša netaisnība, šis puikēlis aiztika to, kas viņam nepienācās, Imalda viņam bija nepelnīta balva.

Lai neizdarītu vai nepateiktu kādu muļķību, Rausa izgāja no konditorejas ceļa un vēl labu brīdi nostāvēja dienesta kāpnēs, kur vilka ledains caurvējš, un atguvies steidzīgi devās atpakaļ uz savu kabinetu.

Viņš atsāka pārlasīt un akceptēt steidzīgākos dokumentus, taču brauca pāri tekstam, neuztverdams saturu, jo domas kavējās citur — dzīve bija netaisnīga, tā dāvanas nesadalīja pēc nopelniem. Šim pušēlim, kas tik vien māk kā spaidīt laukā no brezenta maišeļa cauri uzgalim ar cukuru saputotu sviestu vai margarīnu,

pieder orhideja Imalda, bet viņam, kurš ar zobiem un nagiem plēsies uz augšu divdesmit gadus un kuru nežēlīgi micījuši kā plastilīna piku, izveidodami pēc tādas līdzības, kāda katru reizi bija nepieciešama, līdz izdevās sasniegt tagadējo visumā izcilu stāvokli, tiek pasvīstas citu seksa paliekas ar nedzīviem skūpstiem un nedzīvu mīlestību, kā pēdējam nabagam pasviež sapelējušu maizes garozu! Un kādus divdesmit gadus! Tavas runas, kas atšķirās no tavām domām, tavas runas, kas atšķirās no taviem darbiem... Zobus griežot, bet ar smaidu uz lūpām tev jāspēj pagriezt muguru draugiem, ja vēlies pacelties jaunā kvalitātē. Lišķība un liekulība, protekciju meklēšana un saltas aprēķina laulības — beidzot jau vairs nebija skaidrs, kādēļ tas viss vajadzīgs, bet tā bija iegājies un tā tik pucēja tālāk. Ligava aprēķinu nedrīkstēja nojaust, un viņš piespieda sevi viņā iemilēties! Naktis laulības gultā, kad sieva pieskaras tavam plecām, bet tu centies izlikties piepeši aizmidzis vai izdomāt citu iemeslu, lai aizgrieztos ar seju pret sienu. Aukstie baiju sviedri uz pieres pašam no sevis, kad izlasīja par angli, kurš bija nogalinājis vairākas savas sievas, neatstājot izmeklēšanai pēdas — parāvis zem ūdens aiz kājām, kad viņas mazgājušās vannā.

Uzteikt par gudriem tos, kas ir stulbeņi, bet gudros — lai arī daudzreiz žēl un sirds kāpj pa muti laukā — apzīmogot par muļķiem. Dienā kopā ar visiem saukt: «Urā!» — bet vakarā, vienatnē, par to kaunēties! Klusējot iesaistīties un piedalīties intrigās, ko vada pieredzējuši roka, ierasti izspēlējot kā šaha atklātni, lai atrīvotu darba vietas savējiem. Divdesmit gadi, pēc kuriem nekas vairs nepārsteidz! Viss jau ir pārdots, atdots, iekšlāts un pārķilāts — gods, vecāki, dzimtene un tautība. Lai par to esi ticis it kā bagātīgi atalgots un vari justies brīvs, taču patiesībā esi jāvēies iekalties ķēdē, kas ved vertikāli no apakšas uz augšu, tu esi tai nepieciešams posms, lai normāli funkcionētu, tu vari pavirzīties augstāk vai zemāk, bet tu vairs nespēj pastāvēt ārpus šīs ķēdes, tev neļaus pastāvēt ārpus šīs ķēdes, jo nomainīt posmus kļūst bīstami un grūti.

Solistes dziesmai, kā vienmēr, bija liela piekrišana, un publika vētrāni aplaudēja cerībā, ka viņa to atkārtos, taču, kad uznāca burvju mākslinieks, plaukšķināšana ar joni aplūsa.

— Leopold, vai tu man teici par japāņu tabletēm, kas slāpē alkohola smaku?

— Jā, man ir!

— Tad atnes simt piecdesmit gramu konjaka un vienu tableti.

— Ar vienu būs par maz, ja jūs gribat sēsties pie stūres.

— Cik vajag?

— Piecas. Tās ir diktī maziņas, kā jau priekš japāņiem.

— Simt piecdesmit gramus un piecas tabletes.

— Vai jūs tepat sēdēsiet, negribat iet tuvāk? Un ko uzkost?

— Kafiju... Nē, labāk glāzi sulas...

— Es steidzos, es tūlīt būšu!

Burvju mākslinieks lika pazust dažiem priekšmetiem: kabatlakatiņiem, spēļu kārtīm, papagailim un degošai svecei. Rausa atcerējās, kā jauneklis bija «radies sūdzēties — kādam humoriskam trikam bija nepieciešams, lai noteiktā brīdī aiz kulisēm nospīestu magnetofona slēdzi, tā ka zālē atskanētu lentē ierakstīts buļļa māviens. Mags bija izmisumā — nospīest slēdzi bija ar mieru jebkurš viesmīlis, taču par katru reizi prasīja samaksāt rubli. «Cik tur tā darba!» mags raudulīgi vaimanāja, kad Rausa paskaidroja — viņš viesmīļiem nevar pavēlēt nodarboties ar blakuspienākumiem. Laikam vēlāk melnās maģijas meisters to numuru savā programmā nomainīja ar citu, jo viņam bija nieks izvilkt no tukša cilindra zelta pulksteņa ar ķēdi, taču tikt pie lieka rubļa viņam bija vesela problēma.

Kad Imalda kniksēdama pateicās publikai, Romans Rausa uzvilka sporta jaku, noslēdza kabinetu un devās iesildīt automašīnas motoru.

— Imalda!

— Jā... — Viņa panāca tuvāk, Rausa atvēra otrās puses durvis un iedomājās, ka smaržas var nodot viņa nodomus, steidzoties odekolons sauja bija ielījis par daudz, kaut kāds nesaprotams, pēkšņi uznācis skopums dziedāja lieko nošķakstīt zemē, viņš ar abām plaukstām atsvaidzinot pārbrauca sejaļ un kaklam. — Kāp iekšā...
Viņa vilcinājās.

— Kāp, kāp... Es pa ceļam tev izstāstīšu... Šis tas ir mainījies uz labo pusi...

Imalda iekāpa, viņi sāka braukt, Rausa centās izlikties jautrs.

— Man tagad ir daži argumenti, ar ko tevī aizstāvēt pret Šmicu. Viņš nav pats augstākais dievs, citi ir vēl augstāki par viņu... Ja tev ir divdesmit minūtes laika, mēs varam aizbraukt pēc oficiāla papīra... Tev ir divdesmit minūtes?

— Jā, protams... Jā...

Viņš nogriezās no centra uz Gaiļezera slimnīcas pusi, kur zināja stāvlaukumu, kas tika diezgan regulāri attīrīts no sniega, lai tur varetu spert pirmos soļus braukšanā autoamatieru biedrības kursanti. Viņš reiz stāvlaukumu jau bija izmantojis, tik vēlū neviens autoamatieris tur vairs nevarēja būt.

Viņš aizbrauca stāvlaukuma attālākajā stūrī pie paša meža, no kura šķīra augsts buldozera sastumts sniega valnis. Maģistrāles lāternas palika tālu aizmugurē, bet, šķiet, Imalda vēl neko nesaprata.

Tikai kad Rausa vienu roku uzlika viņai uz ceļgala un ar otru apkampa viņu un centās pievilkt sev klāt — traucēja pārnesumu svira un sēdekļa atzveltnes galvas atbalsts — viņa kļuva nomurmināja:

— Nevajag... Lūdzu, lūdzu, nevajag... Nē, nevajag...

Viņš laikam neko neatbildēja, tikai centās Imaldu izģērbt un nepieciešamības robežās izģērbties pats, rokas tricēja, viņa vēl kaut ko centās sacīt, bet tad viņš jau bija ticis līdz viņas krūtīm, aizgūtnēm tās kodīja un skūpstīja, plīsa kaut kas no Imaldas apakšveļas, viņš parāva svīru, kas regulēja sēdekļa atbalsta leņķi, un tas nolaidās horizontāli, viņa būtībā vairs nepretojās, tikai atkātoja: «Lūdzu, nē!» — viņš kaut ko viņai solīja, tomēr vēl arvien netikdams klāt, beidzot gandrīz mistiskā kārtā pārķļuva uz aizmugurēja sēdekļa un pārvilka tur arī Imaldu.

Uz muguras atgāzta, viņa vēl mēģināja piecelties, izrauties, taču labajai rokai trūka atbalsta, jo sēdekļa atzveltne bija nolaiستا, bet kreisās nagi skrāpēdami, cenšoties ieķerties, slīdēja pa aizmugurējā stikla virsmu.

Un tad jau viņa vēlējās tikai vienu — lai viss ātrāk beigtos un nekad, nekad neatkārtotos.

Kad TAS beidzās, meitenes skatiens bija nedzīvs, Rausa palīdzēja viņai ģērbties, kaut ko sacīja, bet viņa nevarēja saprast, ko, tāpēc neatbildēja.

Laukā bija auksts, automašīnas logi no iekšpuses bija nosviduši, vēl gulēdama viņa pastiepās un uzvilka ar pirkstu zīgzagū triepienu.

— Uzmaniģi! — Romans Romaničs izbrūcies iesaucās ar to neatkārtamo intonāciju, kāda mēdz būt tikai personīgo automašīnu īpašniekiem, kad tiek apdraudētas lolojuma ierīces vai kāda mezgla funkcionēšana. — Tur atrodas apsildes līnijas!

Rausa jutās dziļi vilies.

— Uz skatuves tev ir daudz vairāk temperamenta, — atpakaļbraucot viņš sacīja. — Varbūt tev nepieciešama mūzika?

— Pušu ir! Tu esi pārskrāpējusi vienu apsildes dzīslu! — «Oreandas» direktors sacīja jau dusmīgi, kad tālāk braucot atklājās, ka pašā aizmugurējā stikla vidū paliek nosvidusi josla kā pelēka satīna matu lente.

Lai gan Imalda zināja, ka dzīvokli neviena nav, viņa iekrampējās vannasistabā un ilgi, ilgi mazgājās, beidzot sākdamā kluši raudāt, kā pūli apmaldījis bērns, kas apkārt redz tikai svešas, svešas, svešas sejas.

Dienā un pēc pusnakts pelēkās žurkas guļ; no rīta un vakaros tās attīsta savu galveno darību. Ļoti labprāt tās dzer pienu. Ķirbju un kaņepju sēklas pieder pie viņu gardākiem kumosiem. Parasti gūstā tās baro ar maizi, kuru no vīrsas drusku saslapina ar ūdeni vai pienu; šad un tad savām žurkām es dodu arī ceptus kartupeļus, kurus tās ēd ļoti labprāt. Gaļu un taukus, viņu mīļākos ēdienus, es tām, gluži kā visiem citiem gūstā turamiem grauzējiem, nedodu nemaz, jo pēc tādas barības viņu mizali un viņu izgarojumi iegūst ļoti pretīgu smaku. Ipatnējā, augstā mērā nepatīkamā smaka, kuru izplata parastās peles, pielaiždamas šo smaku arī visiem priekšmetiem, kuriem tās pieskaras, pelēkās žurkas baltajai rasei nepiemīt nemaz, ja vien dzīvniekus tur un baro tā, kā jau minēts.

Žurkas mīļ savu sugas biedru sabiedrību. Bieži tās taisa kopīgu ligzdu un viena pie otras sasīdās, cieši kopā salīdzdamas; ja viena no viņām nomirst, tad pārējās tūlīt metas tai virsū,

pārkož un iztukšo no sākuma galvaskausu un pēc tam pamazām apēd arī pārējo ķermeņi, atstādamas tikai kaulus un ādu. Kad mātītes ir grūsnējas, tēviņus tūliņ no tām jāatdala, jo tie nedod mātītēm miera un arī apēd mazuļus. Mātīte izrāda pret bērniem lielu mīlestību; viņa rūpīgi tos uzmana, un mazuļi kā vien varēdami atbild uz mātes maigumu.

Arkārtēji sīksta ir šo dzīvnieku dzīvība. Reiz es gribēju noslīcināt kādu apmēram gadu vecu pelēko žurku, lai atbrīvotu to no kādas vaļējas, strutojošas rētas, kura man likās neizdziedināma. Kad es to kādas 6 reizes biju iebāzis uz vairākām minūtēm ledus aukstā ūdenī, tā bij vēl tomēr dzīva un ar ķepām slaucīja ūdeni no acīm. Viņa no aukstuma un ūdens drīz vien atžirga, tā ka man bija jāredz, ka aukstā vanna tai nemaz nebij kaitējuse. Pēc dažām dienām es pamanīju, ka vaļējā rēta dienu no dienas kļūst mazāka; iekaisums mazinājās, un apmēram pēc 14 dienām rēta bij pilnīgi sadzijuse. Te acimredzot ledusauksts ūdens bij apturējis iekaisumu un tā sekmējis izveseļošanu.

Sadzērusies reladormu, lai varētu aizmigt, Imalda pamodās vēl un miegaina.

Vectēvs no gleznas apvainoja prostitutūcijā: par to, ka nav kliegusi, skrāpējusi, spērusi un sītusi — viņš bija veco laiku cilvēks un daudz ko nesaprata.

Vakardienas notikumam vajadzēja pārvilkt stripu un to aizmirst, tā būtu bijis vienkāršāks un droši vien arī izdevīgāks, gan jau rūgtums ar laiku pārietu — par spīti visam, ir jādzīvo tālāk, jo nāve vienmēr ir drošā rezervē. Taču Imaldā viss sadumpojās un sacēlās ciņai: ne tik daudz par pašu faktu — kaislību uzliesmojumus var saprast, var arī piedot nespēju valdīt pār sevi vājuma brīdī — kā par to, ka ar viņu izrikojās kā ar bezpersonisku priekšmetu, turklāt māca bailes, ka tas varētu atkārtoties pat tad, ja viņa uzmanīgi izvairītos no slidenām satikšanās situācijām. Imalda gandrīz kā fizisku sāpi tagad izjuta savu nespēju viņam pretī stāvēt, savu atkarību, nespēju viņu sodīt.

Atlika vienīgi bēgt, tā zināmā mērā būtu arī atreibība.

Aizgājusi uz mēģinājumu — šodien Rausu nemanija —, Imalda pēc tam devās uz staciju un iekāpa elektriskajā vilcienā, lai brauktu uz Jūrmalu. Jau ceļā viņa iedomājās, ka prātīgāk būtu bijis vispirms piezvanīt, jo var gadīties, ka vajadzīgo cilvēku nav uz vietas, bet nu vairs nevarēja neko mainīt.

Restorāns «Madagaskara» atradās pašā jūras krastā, pa iemītu taku gar grēdās sadzītiem ledusgabaliem bezgalīgā virtenē defilēja apkārtējo sanatoriju atpūtnieki — visi mēteļos, bet vairums jau kailām galvām, jo iesilušajā pēcpusdienā bija jaušams pavasara tuvums. Saulē žilbēja sniegs un biezo ledusgabalu lūzuma vietas, atklātajā, zaļganajā ūdenī vilņos šūpojās kaijas, gaidīdamas, kad atkal tiks mesti gaisā maizes gabali, lai viņas ķerkdamas varētu tos ņemt un grāmatiem.

Direkcijas istabā neviena nebija, grāmatvedībā viņai pateica, ka jāiet augšā otrajā stāvā.

Imalda pieklauvēja pie durvīm, iekšpusē atsaucās: «Lūdzu!» — un viņa nokļuva plašā, ar dekorāciju gabaliem piebāztā telpā, kur abpus dažādiem papīriem, dokumentiem un kladēm apkrautām galdam sēdēja divi jauni vīrieši — viens garš un tievs, otrs draudīgi bārdains — no melnajiem, rupjajiem sariem spīdēja balti acu āboli — ne deguna, ne lūpas nemanija, vismaz prātā tie nepalika.

— Nāciet, lūdzu, sēdieties! — Bārdainais norādīja uz savu krēslu. Un piebilda, pagriezies pret garo: — Es piekāpšu rīt.

Taču ceļā uz durvīm viņš apstājās un vēlreiz vērsās pie otra:

— Iekal reizi par visām reizēm savā cietajā paurī! Es grāmatas nerakstu, lai sniegtu atbildes, es grāmatas rakstu, lai uzdotu jautājumus!

Aiziedams viņš diezgan skaļi aizcirta durvis, vai arī tās skaļi aizcirtās pašas.

— Sēdieties, sēdieties... — garais, mazliet pieslējis kājās, aicināja. — Kas uz sirsniņas?

— Mani sauc Imalda Melnava. Es strādāju «Oreandā».

— Zinu. Tagad pazīstu! Esmu jūs redzējis uz skatuves.

Ļoti tikams siltums ielija pašā dvēselē.

— Apstākļi sagādījušies tā, ka man no «Oreandas» jāaiziet.

Garais piecēlās, iesvilpās, izstaipījās un, lūpas kodīdams, sāka staigāt pa istabu.

— Zvēru didītājs jūs nekur nelaidīs! — viņš beidzot teica.

— Nelaidīs, es viņu pārāk labi pazīstu, viņš bija mans skolotājs... Nelaidīs! — Viņš plati nožāvājās, piesegdams muti ar plaukstu. — Viņam nav ko likt vietā! Jūs esat viena no komandas stutēm. Ja jūs paņem nost, tad programma sašķiebsies un apkritīs.

— Ja es būšu nolēmusi aiziet, neviens mani nespēs aizturēt!

— Jūs laikam cerat uz darbu pie manis «Madagaskarā». Redzat... Kā lai es jums saprotamāk pasaku... Kas vienam ir liels zaudējums, tas otram vēl nav liels ieguvums... Mums ir pavisam cita skola. Jūs laižat valsi — pam, pa, pa, pam, pa, pa — kas valsim vainas? Valsim nav nekāda vaina! Bet mēs — breikojam. Es to saku salīdzināšanai. Un vakanču arī man nav. Ja ir liela nepieciešamība no «Oreandas» laisties, tad labāk aprunāties ar Rainaldi, un viņš pats jūs aizskapēs uz «Beatrisi» vai «Kalnu». Mingavska no «Kalna» labprāt pārietu uz «Oreandu» — smalkāks krogs, un nav jādzenas to gaisa gabalu, vīrs katru vakaru spiests no Pārdaugavas ar mašīnu viņai braukt pakal —, jūs pēc izpildījuma manieres esat līdzīgas. Bet, ja runā par «Beatrisi», tad tur stāvoklis ir vienkārši katastrofāls — vai nu jāuztaisa daudz maz ciešama programma, vai jāsit bode ciet. Labāk lai paliek tikai orķestris, nekā klibie māžojas, lēkādami polku! Vecais puika Zvēru didītājs pats Rigā ir tas lielākais priekšnieks un pats visu var izkārtot — aprunāties, paskaidrojiet, kādi iemesli, un viņš jūs pārcels, pat darba grāmatiņa nebūs jāsmērē ar jaunu ierakstu.

Lai gan pašlepnums bija nedaudz aizskarts, viņa varēja būt pateicīga par padomu un uzziņu sakarā ar spēku izvietojumu varietē frontē. Skaidrs, ka Zvēru didītājs viņu negribēs laist projām, vajadzēs izdomāt pietiekami svarīgu ieganstu, bet vēl nekas ievēribas cienīgs prātā nenāca. Nokaitināt veco baletmeistaru nedrīkstēja — ja dusmās padzis, citu skatuvi viņa nedabūs, jo uzstāšanās vietu skaits ir ļoti ierobežots — varēs ar nokārtu deģunu atkal klist pa rūpnīcu kadru daļām, meklējot, kur vajadzīgas mācekles. Un tagad to darīt būs vēl daudz grūtāk, jo viņa taču kaut kas jau ir, nē, ne pie mērķa, tomēr labu gabaliņu pagājusies.

Imalda apzinājās, ka jāinteresējas un jāparūpējas par Aleksī. Vēl vakar viņa bija devusies uz Iekšlietu pārvaldi, bet izmeklētāju Ivaneču nesatika un atgriezās mājās ar visiem līdzpaņemtajiem produktiem. Aleksa arests atnesa ne vien sāpes, ko viņa jau bija izklieģusi un izraudājusi, bet arī pilnīgu vientulības sajūtu, viņa jutās it kā padzīta no cilvēku sabiedrības — tie gan gāja, kustējās viņai apkārt, bet nekādu citādu kontaktu viņai ar tiem nebija. Nekad agrāk, Aleksim promisesot, viņai tādas izjūtas neuzmācās, jo viņa zināja: ja viņš nebūs šonedēļ, tad atbrauks nākamajā — reiz noteikti atbrauks, brālis taču ir projām no viņas tikai uz laiku, turpretī tagad šķita — p a v i s a m, gandrīz kā miris. Aleksis arī agrāk nekad nebija viņas dēļ kāvies ar citiem puikām, taču tagad viņa skaidri izjuta, ka nav vairs neviena cilvēka, kurš gribētu un varētu viņu a i z s t ā v ē t. Vientulība nomāca, aizsedza debesis, lida ārā no visām dzīvokļa spraugām un kaktiem, pārvērtās par ķēmiem, un tie mocīja, neļaudami ne gulēt, ne būt nomodā.

Pēkšņi viņai ienāca prātā, ka jāaizbrauc uz Zooloģisko dārzu, varbūt tur viņa spēs remdēt grūtsirdību, tāpat kā bērniņā.

Pārbūves izskatījās interesantas, flamingo rožainos kāzu tērpos aizņēma jaunu celtni, pekariņi dieba pakal citš citam, ka sniegs vien putēja, kamielis cēli grozīja galvu, skatīdamies, kam uzspļaut caur šķelto augšlūpu, mufļons, bārdū purinādams, grauza sienu vai salmus, zebra vaļājās, jēnotsuns gulēja, vāveres grieza riteni, sīki, krāsaini papagaiļi, sēkļiņš lobot, priecīgi čivināja — un Imalda atguva līdzsvaru un pat pasmaidīja, redzot, ar kādu nopietnību murkšķis stampā aiz vaigiem graudus, aiznes krātiņa otrā kaktā un mēģina paslēpt.

Taču, kad viņa pārnāca mājās, grūtsirdība atgriezās. Šis dzīvoklis bija viņas būris. Un tā tur, zooloģiskajā dārzā, arī bija viltota pasaule, bez brīvības un improvizācijas, vieninieku krātiņu pasaule. Nekas nevar pastāvēt bez centra, visam ir centrs, bet pasaules centrs ir ģimene. Miljoniem centru, un katrs centrs pats par sevi — g a l v e n a i s! Ak, dievs, cik maz viņa prasīja, bet pat tas viņai netika dots!

Vakaros vientulība kļuva ledaini auksta, baiļu piesātināta, dzīvoklis bija par lielu, vienmēr kaut kur negaidīti skanēja kādi

trokšņi un lika sarauties vai salēkties — ūdenskrāns virtuvē, centrālā apkures radiatoru pievadcaurules, klauzdiens kaut kur aiz sienas, bēniņos vai istabas durvis, kas, neviena neaiztīktas, pēkšņi sāka vērties vajā.

Ap sešiem pēcpusdienā, kad viņa jau palēnām gatavojās uz «Oreandu» — gludināja velu un uzstāšanās tērpa otru komplektu —, iezvanījās telefons.

— Tā esmu es, Taņa!

— Jā... Klausos...

— Man ir svarīgi jaunumi par Aleksi!

— Jā, jā... Es klausos! — Imaldas balss bija nodevīgi nepacietīga.

— Tā nav telefona saruna!

— Labi, tikai pasakiet, kur man jābrauc.

— Zini, es labāk aizbraukšu pie tevis. Es ātrāk netieku kā pēc divām stundām.

— Tad brauciet tieši uz «Oreandu», man jābūt darbā.

— Nē, tur neder, tur ir par daudz cilvēku. Liekas acis, liekas runas!

— Ātrāk par pusvienpadsmitiem es mājā nevaru tikt...

— Ja nav citas izejas, būšu ap pusvienpadsmitiem. Bet nevienam ne vārda!

— Protams!

Nekur vairs nebija miera, radās vēlēšanās aktīvi darboties, nevarējama izdomāt neko labāku, Imalda sāka piekopt māju, mēza kaktus, slaucīja putekļus — uzlika vienu ķebli uz otra un apslaucīja pat vectēva portreta rāmi.

Viņa uzvārija un ielēja termosā tēju, lai vakarā vairs nav jāvāra, uzlika uz galda tasītes un cukurtrauku. Galvenais — viņa vairs nejutās viena, bija vēl kāds cilvēks, kam rūpēja Alekša liktenis.

Imalda cerībai tikt ar Taņu pieķērās kā ērce un kaunējās par to, kā pagājušajā reizē — vienīgajā abu jauno sieviešu satikšanās reizē — bija Taņu izvadījusi pa durvīm. Lai gan jūtamas sekas tam nebija, Alekss ar Taņu joprojām satikās, viņa dzirdēja abus sarunājamies pa telefonu.

Taņa mazliet nokavēja un, protams, bija nervoza, kā uzvilka, nometa mēteli uz krēsla atzveltnes, lika tējā daudz cukura.

— Aleksi vakar pārveda uz cietumu, — tur viņš būs līdz tiesai. Es aiznesu paciņu, bet neņēma pretī — tur ir noteikta kārtība, viņa burts ir ceturtdienā...

— Varbūt aiziesim kopā?

— Labi, bet tas nav pats svarīgākais... — Taņa iedzēra lielu malku un laicam mazliet apdedzināja lūpas. — Alekss turās kā malacis, neatzistas... — viņa turpināja. — Visos paskaidrojumos viens un tas pats: pirku sev, nevienam devis neesmu, tātad izplatīšanu viņam pierādīt nevarēs, un arī spekulācija neiznāk — nav zināms, no kā viņš pircis, par cik pircis, un pārdošanas fakta arī trūkst... Visa tā lieta izmeklētājiem balstās tikai uz glabāšanu lielos daudzumos, bet par to daudz neiedos — es runāju ar pazīstamu juristu.

Imalda gribēja prasīt, kā Taņa uzzinājusi, kas rakstīts izmeklēšanas protokolos, bet apdomājās — varbūt ar šādu jautājumu Alekša mīlotā sieviete nokļūtu neērtā situācijā.

— Nelaipe ir cita... — Taņa aplūsa un paskatījās uz Imaldu caur pieri. — Mani vakar darbā uzmeklēja divi tipi... Nav svarīgi, kā viņus sauc, tu tik un tā nepazīsti. Es tev jau pagājušajā reizē sacīju, ka Alekss ar viņiem pinās un ka tas labi nebeigsies. Lielākus riebekļus man nav gadījies redzēt, un varbūt arī lielāku nemaz nav, es Aleksi brīdināju, bet viņš tik grieza ar tiem rebes. Par to, ka Alekss ir apcietināts, viņiem, protams, nospļauties, taču viņi līdz ar to paši ir iekūlušies tintē — pirmkārt, zaudēta nauda, kas ieguldīta par pulveri, otrkārt, viņi esot iedevuši Aleksim — paši aizņēmušies uz augstiem procentiem! — divdesmit tūkstošus rubļu citai precei, bet Alekss viņus apkrāpis un to nav atvedis. Pulverī miliči kratīšanā ir atraduši, to viņi zina — viņi visu zina! — bet kur palikusi tā otra prece vai nauda? Viņi arī ir braukuši uz lidostu Aleksi sagaidīt, bet, par laimi, nepieņāvuši klāt, jo līcīes, ka viņam seko. Tagad viņi draud: ja netiks atdota prece vai nauda, viņi piesviedīs izmeklēšanai dažus pierādījumus par valūtas spekulāciju un kontrabandu — tad Alekss ir pagalam. Kamēr dabūs kādu kontaktu ar Aleksi, būs jau par vēlu.

— Kas tā par precī?

— It kā pulksteņi.

Taņa aizgūtnēm atkal iedzēra lielu malku.

— Viņi, protams, zina, ka ne man, ne tev tādas naudas nav, un, kaut arī mūs abas pašas pārdotu, tik daudz nedabūtu. Tāpēc viņi nāca ar konkrētu priekšlikumu — rīt no rīta mēs izlidojam uz Odesu, viņi lidos mums līdz. Naudai vai pulksteņiem ir jāatrodas uz Alekša velkoņa — «Isloč», ja nemaldos. Tu esi māsa, tevi uzlaidīs uz kuģa pēc brāļa mantām, mani, draudzeni, varbūt uzlaidīs līdz. Alekss nav afērists, es ticu, ka mēs tur atradīsim naudu, viņam tos pulksteņus gluži vienkārši vēl nebija paguvuši no Stambulas atgādāt — visādi sarežģījumi var rasties, kuģim jūrā pēkšņi pavēl pagriezties pēc kravas uz citu pusi, meteoroloģiskie apstākļi, vai — arī iespējams — muitnieki ostā atklāja slēptuvi un precī savāca. Vai tu vari darbā dabūt brīvdienu, vai man tev vajag izgādāt slimības lapu?

— Es varu sarunāt, — Imalda nomurmināja. Un izgāja virtuvē, lai kaut mīrkli būtu vienatnē un varētu padomāt.

Bet kas gan tur vēl ko domāt!

— Tava bijete būs lidostā, mēs nevarējam par to samaksāt, jo nezinājām tavus pases datus... — Skanēja no istabas. — Atnes pelnutrauku un sērkokļus, es gribu izsmēķēt vienu cigareti...

— Tūlīt...

Imalda pārvilka drēbēm veco halātiņu, ko tagad izmantoja, kad bija jādara sevišķi netīri mājas darbi, sameklēja sveci un atslēgu — viņa to glabāja rūpīgi noslēptu citā vietā un bez zilās lentītes — tualetē, spraugā aiz skalojamās kastes.

Kad viņa, tā sagatavojusies, nostājās istabas durvis, Taņa cigareti jau bija izsmēķējusi un spieda pelnutraukā nodeguli. — Mantas nekādas līdzī neņemt nevajag, ja nepaspēsim uz vakara lidmašīnu, tad no rīta atgriezīsies katrā ziņā... Galvenais — dokumentus! Neteiksim, ka apcietināts, tad var rasties sarežģījumi — būs sagatavota kaut kāda izziņa, ka viņš smagi cietis autokatastrofā...

— Taņa, uzvelciet mēteli un iesim!

— Kur iesim?

— Tas nav tālu.

Lai gan Taņa vēl isti nesaprata, ap ko lieta grozās, minējumi jaucās ar priekšnojautām, viņa vairāk neko neprasīja, tikai paņēma no galda cigarešu paciņu un ielika somiņā.

Viņas gāja pa tumsu bez sveces, Taņa Imaldai aiz muguras, īsiem neredzīgo soļiem, turēdamās pie rokas, otru Imalda viegli laida gar šķūniņu redeļainajām durvīm, lai nepalaistu garām pagriezīenu.

— Pieliecieties, te šķērsām iet caurules...

— Kur jūs mani vedat! — Taņa izbijusies pēkšņi iesaucās un izrāva roku no Imaldas plaukstas. — Es nekur neiešu!

Tomēr laikus aptvērusi, ka ceļu atpakaļ arī diezin vai atradīs, raudulīgi turpināja:

— Kur mēs ejam? Kāpēc tas ir vajadzīgs? Paskaidrojiet taču!

— Divatā mēs ātrāk tiksīm galā.

— Ar ko galā?

— Tūlīt mēs būsim klāt, dodiet roku!

Pēc metriem desmit Imalda aizdedzināja sveci un atslēdza kamarīti.

Pavēlējusi Taņai ar abām rokām turēt finiera plātnes stūri, Imalda iebāza pa spraugu mūra iedobumā roku un izvilka biežā, melnā polietilēna kuli.

— Te ir tie pulksteņi.

Taņa, neticēdama savām ausīm, ar drebošiem pirkstiem atraisīja auklu, ieskatījās, tad apkampa Imaldu un, asarām acīs, sāka viņu skūpstīt.

Rokassomiņa Taņai bija prāva, taču tur sagāja tikai neliela daļa, pārējie pulksteņi palika melnajā kulē, ko viņas atkal rūpīgi aizsēja.

— Es ņemšu taksi, — pie parādes durvīm šķīroties, Taņa teica. — Ap šo laiku takšu te ir ka biezs!

Taņa izgāja pa parādes durvīm uz ielas, Imalda kāpa augšā uz dzīvokli.

Kad viņa jau bija tikusi līdz trešajam vai ceturtajam stāvam, kā elektriskās strāvas trieciens izskrēja cauri smadzenēm — apkrāpta!

Neapdomājusies Imalda klupdama krizdama metās lejā, lēkdama uzreiz pār vairākiem pakāpieniem.

Atbrūsi parādes durvis, viņa izskrēja uz ielas ar tādu sparū, ka tikai noplakušās, sasalušās sniega kaudžuēles dēļ nepārslidēja pār ietvi un nepaskrēja zem aizmugurējiem riteņiem volgai, kas tieši tobrīd brauca garām. Sastingusi un apstulbusi viņa noraudzījās pakaļ automašīnai, kas ātri attālinājās, uz mūžīgiem laikiem to fiksējama savā skatienā.

Taņa nekur nebija redzama, iela bija tukša, bez gājējiem. Pēc skrējiena elpu nevarēja atņemt un sirds daudzījās kā pret ribām. Muļķe — Aleksī Taņa nekrāps! Taņai Aleksis nozīmē vairāk nekā viņai, Imaldai, pašai!

Un tomēr galīgi mierīga sirds nekļuva, Imalda aizgāja līdz krustojumam, kur apturēt brīvu taksometru bija lielākas cerības, taču laikam vajadzēja iet uz otru pusi, kur bija dzīvāka kustība un automašīnas brauca ārā no taksometru parka garāžas, Aleksis vienmēr gāja uz turieni.

Sals vilka cauri plānajam apģērbam, pie parādes durvīm viņa apstājās un tālāk uz otra krustojuma pusi negāja. Un vispār šis skrējiens bija caurcaurējis dumjš. Ko viņa Taņai teiktu? Arlabunakti, vai?

Imalda izslēdza elektrību, apgūlās, skatījās griestos.

Cik tur trūka — pati būtu volgai zem riteņiem!

Aizvērtām acīm viņa redzēja ātri attālināties automašīnu, ieskatījās ciešāk, tajā šķita kaut kas pazīstams, agrāk redzēts, lai gan nevarēja atšķirt ne krāsu, ne numuru. Aizmugurējais stikls! Ar pelēku svīduma joslu kā platu satina matu lenti.

Nē, nevar būt! Viņa kļūdās! Tad jau iznāktu, ka visu laiku, kamēr Taņa bija šeit, Rausa viņu blakus pagalmā ar savu volgu ir gaidījis! Muļķības!

Bet kā citādi Taņa varēja tik ātri pazust? No viņu šķiršanās bija pagājušas pusotras, augstākais, divas minūtes... Ja nu vienīgi mēs samainījāmies, jo es aizskrēju uz nepareizo krustojumu.

Lai slava reladorma izgudrotājam! Viena tablete, glāze ūdens — un miegs rokā!

Tikko viņa bija aizmigusī, zvanija telefons. Uzmācīgi un apnicīgi gari. Astoto, devīto, desmito, vienpadsmito, divpadsmito, trīspadsmito reizi — nē, tas nekad nebeigsies, nemūžam!

Basām kājām, pīdamās garajā naktskreklā, viņa streipuļoja uz gaiteni.

Debesis jau bija krietni gaišas, tāpat kādu laiku viņa tomēr dabūjusi pagulēt.

— Hallo!

Vispirms klausulē skanēja tikai čerkstoša skaņa, taču, no miega nedaudz atžilbusi, viņa saprata, ka runātājam ir ļoti grūti elpot, jo arī vārdus viņš izrunāja lēni un tajos pa vidu negribēts jaucās «h» burts.

— Ahleksis mhan pahlīka pahrādā, ehs vehlos dahbūht sahu nauhdu!

— Es neko nezīnu. Kas zvana?

— Labvēlis! — Tā jau bija cita balss, spēcīga, izsmejoša.

— Ehs grihu dahbūht sahu nauhdu! — Virs ilgi un čerkstoši atelsās, laikam runāšana viņam prasīja milzīgu piepūli.

— Es par brāļa parādiem neko nezīnu, prasiet viņam pašam! — Imalda sadusmota nosvieda klausuli, bet viņa vēl nebija tikusi līdz gultai, kad zvanija atkal.

— Hallo!

— Uhs rhedzhēšanohs! — Tagad jau klausuli nolika viņš.

Līdz mēģinājumam Taņa nepiezvanīja, bet to varēja izskaidrot pavisam vienkārši — viņai bija jāsatiek t i e cilvēki un jāatdod melnais maiss. Gan satiksāna, gan atdošana, neapšaubāmi, prasīja laiku, bet tik un tā mazliet kremta — būtu vismaz darijusi zināmu, ka bez starpgadījumiem aizkļuvusi līdz mājām.

Zvēru diditājs bija dusmīgs, neiecietīgs, lai citi nesaprastu, lamājās abās viņam vien zināmajās svešvalodās — franciski un itālski —, nežēlīgi nodzenāja, lai gan bez redzamas vajadzības.

Kad mēģinājums bija beidzies, sasauca visus kopā un paziņoja par gaidāmajām pārmaiņām. Rainaldi gan konkrēti neizteicās, bet bija noprotams, ka tās viņam uzspiestas trestā un bija īstais sliktā garastāvokļa iemesls.

Apmeklētāji sūdzoties par programmu «Beatrisē», un viņiem esot taisnība — par ko jāmaksā četri rubļi? Par to, ka tev nepilnu stundu nolēkā acu priekšā ar kruķiem padusē? Kā ar kruķiem!

Viņš izsakoties tēlaini. «Beatrisē» repertuāram esot nepieciešama mākslinieciska injekcija — viņš atkal izsakoties tēlaini —, tāpēc ar pirmo dienu Imalda strādās tur. Šai pārmaiņai, protams, būs nevēlamas sekas «Oreandas» repertuārā, tāpēc teitan pārnāks Mingavska no «Kalna» — viņai «Oreanda» bez tam ir daudz tuvāk mājām —, bet «Kalns» dabū vietā akrobātu pāri no «Oreandas».

Visi paēduši — un kaza dzīva! Uz redzēšanos!

Ar patiesu cieņu — jūsu Rainaldi.

Imalda baidījās no sastapšanās ar Rausu, kā baidās no tikšanās ar spēka ziņā daudz stiprāku pretinieku, kam tu demoralizēts jau iekšēji esi sagatavojies padoties bez nopietnas cīņas. Rausam pār viņu bija kāda īpaša vara, tāpat kā pār citiem, kas strādāja «Oreandā», varbūt pat vēl lielāka. Viņa pārākums izpaudās visādā ziņā — stājā, gērbšanās manierē, runas veidā, lēmumos un rīcībā. Viņam nekad nestrīdējās preti, no viņa visi jutās atkarīgi. Imalda baidījās, ja satiekoties Rausa teiks, lai viņa vēlreiz iekāpj automašīnā, viņa, kaut arī to nevēlas, kaut arī viņai tas ir pretīgi, to izdarīs.

Viņi saskrējās kāpnēs, kad Imalda gāja projām no mēģinājuma. Viņa jau bija pusceļā, kad Rausa ienāca pa galvenās ieejas durvīm — ne vairs griezties atpakaļ, ne iet lejā.

— Kā dzīvo mūsu primadonna? — viņš garāmejot kā starp citu uzprasīja. Apmēram ar tādu pašu intonāciju viņš bija apjautājies ikdienas inspekcijas gājienā, kad Imalda vēl virtuvē mazgāja traukus.

Nekas nebija noticis. Absolūti nekas.

— Lab-bi... — viņa nomurmināja, un abi turpināja savu iesākto ceļu — viņš uz augšu, uz savu kabinetu, viņa — uz «Beatrisi», apskatīties, kāds tur iekārtojums un kādā stāvoklī estrādes paaugstinājums, kur gērbtuve.

«Beatrise» bija no veca pirmskara restorāna pārbūvēta kafejnīca un atradās pagrabskāvē. Būvētāji bija pastrādājuši vaiga sviedros, tomēr diezgan daudz arī atstājuši no vecā zeltījuma un plīša, kas kopā labi harmonēja un radīja mājīguma iespaidu.

Virtuve tikko bija sākusi strādāt, tur, protams, neviens neko nezināja. Par laimi, gadījās vecitis elektriķis, kas labprāt uzņēmas gida lomu un ieslēdza prožektorus un apakšējās uguns — «Beatrisē» estrādes paaugstinājums bija ar krāsainām bieza stikla plāksnēm, zem kurām dega spuldzes.

— Bet gērbtuve tur, — elektriķis norādīja virzienu ar roku, kurā nezin kāpēc žņaudzīja plakankniebles. — Es atslēgšu.

Te viss bija mazāks, necilāks, tālu no reprezentablās «Oreandas».

— Teica jau, ka pie mums vairs dancotāju nebūs... Tikai orķestris.

— Mums šodien bija sapulce.

— Nav jau slikti, ka tā pa vidam kaut ko parāda... Citādi tikai dzer un dzer vien...

Pat atsveicinoties viņš plakankniebles turēja rokā.

Imaldai jau vajadzēja gatavoties uz darbu, pulkstenis nāca septiņi, bet Taņa arvien vēl nebija piezvanījusi. Imalda viņas telefonu nezināja, vakar arī nebija ienācis prātā uzprasīt. Aleksis reiz bija stāstījis, ka viņa strādā par tehniķi kādā konstruktoru birojā vai projektēšanas kantorī — Imaldū toreiz tas sevišķi neinteresēja, tāpēc bija palaidusi gar ausīm —, taču telefons Taņai bija arī mājās, jo viņa ar Aleksī kādreiz sazvanijās arī vēl vakarā.

Imalda parakņājās kumodes atvilktnītē, kur brālis glabāja dažādus dokumentus, bet neko neatrada, tur bija viens otrs telefona numurs uz saburzītām lapiņām, taču uz Taņu tie neattiecās, diezin vai to viņš maz bija pierakstījis, droši vien zināja no galvas.

Uzstāšanās pagāja bez starpgadījumiem, Imalda ātri saģērbās un steidzās prom, lai paspētu ap pusvienpadsmitiem tikt mājās kā vakar.

Kad viņa bija tikusi līdz otrajam stāvam, parādes durvis atkal noklaudzēja, un vēl kādi cilvēki sāka ātri kāpt augšā.

Sākumā viņa tam nepievērsa uzmanību, bet, kad bija palicis vairs tikai viens stāvs, taču nācēji arvien vēl sekoja, viņa atskatījās — divi nepazīstami vīrieši. Viņa pielīka soli, gandrīz sāka skriet un jau pa ceļam meklēt somiņā atslēgas. Būtu zemāk, vēl varētu piezvanīt pie kāda kaimiņu dzīvokļa durvīm un

kaut ko palūgt, paprasīt, kamēr tie divi paiet garām, tagad atlika vienīgi vecene pretējā dzīvoklī, kas tik vēl nekādā ziņā nevērs vajā, labākajā gadījumā tikai pablenzis pa actiņu, bet kāpņu telpas pustumsā tikpat neko nesaskatīs.

Kad Imalda apstājās pie durvīm, vīrieši nostājās viņai katrs savā pusē un satvēra aiz elkoņiem. Viņa sastinga, it kā būtu paralizēta. Iedomājās, ka vajadzētu kliegt, bet nespēja.

Viens no vīriešiem izrāva somiņu, izņēma atslēgas un atslēdza durvis.

Otrs ieņēma Imaldu gaiteni un sāka gramstīties gar sienām, meklēdams elektrības slēdzi, taču neatrada un tāpēc noprasīja:

— Kur gaisma?

Imalda iedēdza elektrību, mazākais aiz muguras noslēdza durvis un, ieskatīdamies meiteni ņirdzīgi sejā, teica:

— Mēs atnācām ciemos...

Viņš bija pamaza auguma, iespīlēts plikādas kažociņā, mazām actiņām aiz ļoti bieziem briļļu stikliem un kraupi lūpu kaktiņos.

— Es ceru, ka tu esi priecīga. Parādi, parādi smaidīgāku purniņu, citādi onkulis var apvainoties un izsist tev priekšzobus! — Viņš pakāra kažociņu uz pleciņiem un palika raibā džemperī ar augstu apkakli.

Otrs, liels un veselīgs, apaļu seju, sārtiem vaigiem un garām bakenēm — Imalda jau kādreiz šo seju kaut kur bija redzējusi —, pa to laiku grieza telefona disku. Pacēlis klausuli, viņš pateica tikai vienu frāzi:

— Es jums zvanu no turienes...

Tad viņš satvēra vadu leļpus aparāta un norāva no sienas ar visu kontaktlīdzdu.

Novilka mēteli, uzlika uz plaukta savu kuplo jenotādas ziemeni, jau grasījās atkāpties no pakaramā, tad atcerējās, ka ir kaut ko aizmīrsis, un pārlīka no mēteļa sānkabatas sporta jakas iekškabatā dunci ādas makstī.

— Vācies iekšā! — viņš uzklēdza Imaldai, kas turpināja sastingusi stāvēt.

Viņa kā apmāta, ar visām ielas drēbēm mugurā gāja uz istabu.

— Piesēdieties, lūdzu, — uzaicināja briļļainais. Piedurknes džemperim bija par garām, viņš tās uzbraucīja virspus elkoņiem, atsegdams pabalējušus, nemākulīgus tetovējumus.

Imalda paklausīgi apspēdās. Viņa nevarēja pārvarēt sastingumu, taču krist nemaņā arī nespēja.

— Kā tu pati domā, ko mēs ar tevi tagad darīsim? — Briļļainais ņirdza sejā. — Bet nedomā, mēs ir baigi zolidie, mēs nostellēsim tevi tā, kā tev pašai patīk! — Taču, redzēdams, ka Imalda nedzird, vai nespēj uztvert sacītā jēgu, kļuva dusmīgs: — Būs jāuzrauj pa pūrslām, lai atčohnās!

Otrs pastaigājās, vērigi apskatīdams dzīvokli.

Imalda no pusnemaņas atgādās, kad pie durvīm atskanēja īss zvans un briļļainais aizsteidzās tās atvērt un ar kādu pēc tam gaiteni kļuva pārmīja dažus vārdus.

Cilvēks, kurš ar briļļaino kopā ienāca istabā, bija krietni vecāks, viņam mugurā bija sagumzīts, lēts uzvalks un rūtains flaneļa kreklis, un viņš ļoti smagi, sēcoši elpoja. Viņam bija ārkārtīgi bāla seja ar drebelīgu ādu un milzīgi maisiņi zem acīm.

— Kho thu gaidhi? Phutheni? — viņš dusmīgi noprasīja būdigajam.

— Menti jau te ir šmonējuši, — uzrunātais taisnojās. — Sūdu te vairs atradīs!

— Phaskhati madrhačhus!

Imalda atcerējās abus uzreiz — sārtvaidzis kādreiz bija stāvējis «Oreandas» priekštelpā un smēķējis, kad viņa pa gaiteni tam tuvu garām steidzās uz estrādi, jo sākās viņas numurs. Atcerējās laikam tāpēc, ka parasti varietē programmas laikā tur neviens nestāvēja, ja arī kāds nejauši atradās priekštelpā, tas skatījās uzstāšanos pa zāles durvīm. Toties veci ar maisiņiem zem acīm viņa bija redzējusi vairākkārt un vienmēr pie rezervētā galdiņa preti orķestrim, visvairāk privileģētajā ložā, reiz laikam kopā ar Romanu Rausu. Nevis laikam, bet pavisam noteikti, pirms pāris mēnešiem, vai pat vairāk.

Imalda sāka raudāt.

— Vhiņš thev izhrauhs dzhemdi, vhiņš uhs to mhums ir sphericālishts! — vecis pamāja uz briļļainā pusi. — Khur irh phulkshethepi?

Imalda tikai purināja galvu un raudāja.

— Khur Ahleksis nohlika sohmu, khad ienāca? Khekhī? Khur?

Vai Taņa viņus nav satikusi, vai šie ir citi bandīti?

— Kad es atgriezos, te jau bija miliči.

Sārtvaidzis taustīja gultas matraci, tad izvilka dunci un lietīšķi pārgrieza audumu visā garumā. Džinkstēdami izlēca atspēru gali, briļļainais ieņēma jūraszāļu pakojumā rokas līdz elkoņiem, taustīja, meklēja. Būdigais pārgrieza spilvenu un otru matraci.

— Mhanus phulkshethepus mhiličhi the nhearhada!

— Nē. Tikai kaut kādu pulveri.

— Zhinhu!

— Viņš tos ir paspējis nobāzt kaut kur pa ceļam! — teica briļļainais, vēl arvien taustīdamies starp atspērēm. — Varbūt pamaniņa, ka seko, un atstāja taksi?

— Thad vhiņš bhūthu nohmethis vhisu, ahri phulvheri! Nekhur nhephazudis! Dhahuhsim!

Sārtvaidzis aizgāja griezt guļamo un spilvenu uz blakus istabu.

Gaisā lidoja putekļi un sīkās dūnas.

Imaldas acis bija plati atvērtas, asaras ritēja pār vaigiem, bet viņa pati atradās kaut kur citur, ārpus šī briesmīgā slazda. Viņa pazina šo vietu: rāmo parku ar augstajiem kokiem, jauno ēku ar lielajiem, gaišajiem logiem un krāšņo, apaļo puķu dobi tās priekšā, vecos sarkano ķieģeļu korpusus ar smailajiem, dekoratīvajiem tornīšiem, Janku, kas slauka un slauka vai apbrīno savu sētnieka slotu, atsēdies piesaulītē uz soliņa, tantiņu, kas vairās no telpām, jo visās jūt gāzes smaku, ar ko viņa grib noindēt, — tā ir psihiatriskā slimnīca. Kāds miers visapkārt! Un dakteris Osītis saka: «Nedomā par TO! Kas bijis, tas bijis — nevajag atcerēties!»

— Varbūt RRR jums ir «uztaisījis kantori»? Man tā ienāca prātā, — bikli ieminējās būdigais, atgriezdamies no gala istabas. — Viņa pulverītis nodega, bet naudu atpakaļ dabūt gribējās. Viņš arī varēja uzzināt, ka veķeri kratīšanā nav atrasti. Romka ir liels maita, viņš jūs dikti skauž! Priekšā luncinās, bet aiz muguras...

— Bhet khā? Khā, ehs prhasu! Nekhur nhephazhudhis! Thas ghabhals irh phar lielhu — aizhrīshshies!

Romka — saisinājums no Romans. RRR — varbūt Romans Romana dēls Rausa? Taņa šodien iekritusi kā akā, toreiz garām padrāza un attālinājās volga, kam uz aizmugurējā stikla ir svīduma josla kā pelēka satīna matu lente. Rausas? Par autostāvvietu blakus pagalmā direktors zina.

Viņa pateiktu par aizdomām, ja trijotne jau nebūtu izgājusi gaiteni, bez tam viņai bija bailes — dievs vien zina, kā atzišanās tiks uzņemta —, viņai liks parādīt, kur Taņa dzīvo, bet arī to viņa nezina. Un galvenais — tad viņi neies projām, tad viņi vēl paliks! Viņi ir noticējuši, ka viņa pulksteņus nav redzējusi, viņa nedrīkst neko teikt! Neparko nedrīkst!

— Mhēs varhbūt vhel khādrheihz piekhāpsim! Uhn nhekhādas mhulkhības, thu shaprhothi, kho esh dhomhājhu?

Imalda pamāja.

— Phar mhiličhiem. Vhiņi irh thālu — mhēs esham thuvu. Briļļainais arī uzskatīja par pienākumu atvadīties:

— Paklāj uz grīdas, uz cieta ir veselīgāk gulēt un labāk drātēties. — Tas bija viņa joks sakarā ar sagrieztajiem matračiem.

Imalda kā pa miglu gāja un noslēdza durvis.

Lai gan vēlējās tikt prom.

Projām, vienalga, uz kurieni, tikai nepalikt šeit.

(Nobeigums sekos)

PIECPADSMIT

0
Saprotiet, ka Klāvs vēl brīnās
Klūs viņš skapti tukšās dzīnās
Kaut ko zin, bet neatminas
Nosaprot, ka nav! Vēl cīnās
[Vārdi, dziediet lēnās mīnās!]
Visiem cilvēkiem Zeme griežas
Kas tas tāds, kas Dievam kniežas!

I
Nevar būt, ka balss no vielas!!
Ka virs Altonavas ielas
Vārdi vēl kā plēnes lielas
Ka vēl kokos runa tieša
Tumšs jau logos Zeme griežas

II
Ķer pie mutes misas roka
Re, aiz spuldzes baltā loka
Leinerts Uldis stāv pie loga
Strīpains kreklis vajā poga
Klusas vizītes, tak biežas
Sniega pārslas ārā griežas

III
Ieraugu starp Rīgas mājām
Mūs, kas kopā Izstalgājām
Patiesību basām kājām
Pusmetru virs ietves gājām
Tamdēļ pēdas neatstājām
Trepēs klus vēl mūsu smieša-
Nās un plāpas, Visums griežas

IV
Naskie dīkie taisnie līkie
Biedru kungi dižle sīkie
Trešās šķiras apzinīgie
Nāk, viens otram garām spiežas
I ne skaņas, plate griežas

V
Nočirkst plate patafonā
Melnās brillēs gaišā fonā
Vills Lācis zajā zonā
Stundu skatās telefonā
Tikai valoda mūs tiesās!
Bija bail, bet zeme griezās

VI
Re, kur sagul zāle pļauta
Re, kur aiziet pulka tauta
Aiziet svešu garu rauta
Aiziet svešu varu kauta
Laidiet man, es pakaj skriešu!
Aiziet tā un neatgriežas

VII
Klusums spožs ap mani ir kā
Mēmā kinofilmā cirkā
Tērpiet zeltā tīnles mirgā
Irbīte jā! koka zirgā
Svēto Grālu rādīt tīrgā
Lai man dod, es neizliešu
Aizjāj viņš un neatgriežas

VIII
Ulmanis ar cūku maisā
Iet un skatās zilā gaisā
Lielus darbus darīt taisās
Tikai kreisā kurpe spiež tam
Aiziet viņš un neatgriežas

IX
Rainis nāk no ministrijas
Kāja metas, Rainis bijas
Gara, kas starp kājām vijas
Aizbēg Gars un neatgriežas
Jo tā Zeme grieztin griežas

X
Galva balta, bārda balta
Akls sēž pie tukša galda
Nezin vēl, ka viņš te valda
Saucu, viņš tik logā griežas
Laiks pret mani nepagriežas

XI
Strēlnieki nāk Rīgai cauri
Pašā priekšā Čaks ar tauri
Kājā zābaki tam cauri
Kad grib jaunus, jāpaciešas...
Kliedzu Saša kā tev sviežas
Bet tam galva nepagriežas

XII
Aizbrauc, tīnies sirmos matos
Vecais Pumpurs pārkonratos
Drebēdams es pakaj skatos
Smagie riteņi kā griežas
Aizbrauc viņš un neatgriežas

XIII
Pīpkaloņi savu dēku
Nāk un atrod vārdos jēgu
Jūrās zeltu zārdos spēku
Darbu mīl kā saldu grēku
Debess rats līdz rītam griežas
Aiziet tie un neatgriežas

XIV
Kodiet ķetnā, rijiet asti!
Vajag kliegt un runāt prasti
Rīga, Rīga, kuģu masti
Klūs, nu taisni neparasti
Pauļuks iet ar lejerkasti
Skrienu saucu nepagriežas
Vārtos zūd un neatgriežas

XV
Tūkstoš gadus gaidīt varam
Kur mēs pelnu lauku arām
Melni zirgi rikšo garām
Vārds no saknes līdz pat skarām
Klusēs mums (ne zemes varām!)
Iemiedz puīši zelta piešus
Aizaujo un neatgriežas

ULDIS BĒRZIŅŠ

U L D I S B Ē R Z I Ņ Š

PERŠAS PAR YECU NAUDU

Tur, jaužu nākotnē tu, Juri Kalniņ,
izrotātās biksēs kluss, aizvien vēl pa-
ģirains starp igrekiem un iksiem, tu
pinies frekvencēs un vilies labirintā
ar anketām, un nezināmo rindā tu pazūd
pieļāvumā, rodies raibā pūlī. Pieņemsim,
griežas vēl; pieņemsim, jūlijs. Juri! —
vai tu abstrahēts no skurbās jūdu-grieķu
eļļas, Lebānona ciedriem, vai puķes neož
vairs pēc Dieva sviedriem, neatceries
vairs, kā rakām Daugavu, ei Juri brāl von
Galdiņklājies, vai tu ar citiem putniem
nerunājies vairs, vai lietus mākoņos un
elles spraugā vairs neraujies no četriem
kaktiem laukā? No asinīm [kas man vēl
lūpās smeķē] tu izdalīts! Un zelts vairs
neberž zeķē! Dēļ tevis levai debess dur-
vīs iesists. Dēļ tevis viens pat esot
krustā piesists. Par tevi čūska iepriekš
laika smējās. Dēļ tevis utopisti izblamējās.
Dēļ tevis lauki plāva, lopus kāva un tavā
vārdā viens uz otru šāva. Dēļ tevis lāga
tauta brien caur kariem. Dēļ tevis ķērā-
mies pie prožektoru stariem, vēmām vēs-
turē. Dēļ tevis ticam vēl, ka jēga —
smalka, dēļ tevis raustāmies pie vārda kā
pie valga un zajus ābolus no uzgleznotiem
kokiem priekš tevis pūdējam uz izdauzītiem
logiem. Mums brēc no saulespilnās
bērnudienas trīs četras dainas. Rainis
vēl pie sienas. Kad saskaatāmies, sit un
kauf ko pazist [pa Junga līniju] un zarnās
iesalst nazis. Mēs ticam vēl ar aknām ba-
rot pūļus. Vēl katru gadu Vecais noved
kūļus pa mūsu zemi, nostrādina lietus.
Vēl metaforizējam lēktus, rietus. Kauf
Marksa pašpārlicinātība jūs nomāc, pats
lineārais princips cēli domāts, un vēlāk
Rainis, un Čaks tāpat — reiz saltā rītā
pat Čaks mums lineārs un piesauc: tumsa
klūs par gaismu, burkāns nebīsies no govš
etc. — kauns klausīties, kungs Jēzu, turi —
kauns klausīties! bet taisnība ir, Juri,
bez jēzošanas nevar ne durvis nokrāsot,
ne logu likt, bez idejas un malda tas
neizdodas, naudu galdā! meklē ķešā, von
Galdiņklājies — jūlijā jau bešā! Es
liecinieks no balta un no melna, lūp
krāsojums no Jēzus un no velna [aiz ērģe-
lēm tie krēslā figurē, viens ģipša X
un otrs koka Y] par celmu paliek Pāns,
un sastrun flauta, un zelts un sudrabs
paliek papīrnauda, ko jaužu pagājībā var
vēl bankā mīt [bet kurss — ja alegorizējam
tālāk — krīt]. Bet vēl mēs kapos laistām zi-
las puķes, vēl raudāts, utopizēts; spo-
žas asas suķes tāds Egils Plaudis šūpo
tuklās delnās, pret logu ceļ — bet
norij rūtis melnās. Viņš delnās jūt,
bet neierauga cauri, tā rit mūžs; kam
grūst! kurš jems! vai cauri! viņš gro-
za tālruni un skaita pantus trīs čet-
rās valodās [hijos de puta! santos!] ne-
var sazvanīt, nu kā lai neuztraucas,
ja pagājība nedzird, priekša — neat-
saucas, pie agra rīta un uz strupas
tautas viņš apelē uz aizsmakušas
flautas, pagaid

请问,在那里可以换到
旧的纸币?

Juri!

1978

LITENE: MEMORIZĀCIJAS
MĒĢINĀJUMS

Stāv spēre zālē. Stāv debesis lidene.
Klusē tas vārds: litene, litene.

Vasara, ziema, vasara; cauri videne.
Dienestā zēni zin pieminēt: litene, litene.

Jā, kopš bērnības trejzilbju dārds
dzītenī ritina, saulenī, lītenī, ledenī:
litene, litene.

Rudenī, smīdenī, paudenī, klīdenī,
midzenī, modenī, dotenī, zodzenī, lūdzenī,
tiktenī, liktenī ierakstīts. Bītenī, vītenī,
zudenī, rodenī, vasarā, asarā. Simtiem gadu,
un paliks. Piemini, piemini: litene, litene.

1987

PAR VIŠOCKI

Tik patafonā dziesmas, tik tukšā lapā dzejas, bet aizsalušu
muti viņš runā, raud un smejas, un stāsta katram jenķim,
un stāsta katram krievam, viņš piesienas uz ielas jums,
mums, man, Tev [Tev, dievam].

1985

ANDRA KRIEVIŅA FOTO

ULDIS BĒRZIŅŠ

Guntars Godiņš: Tavs garais dzejolis «Piecpadsmīt» izskatās it kā rakstīts no beigām uz sākumu — no «pirmā dzejnieka» sirmā valodas senatnē uz pīpkaloņiem, Pumpuru, uzvarējušo, tomēr traģisko Krišjāni Baronu, kurš «nezin vēl, ka viņš te valda», uz Čaku, Ulmani, uz izglītības ministru Raini, kuram «aizbēg Gars un neatgriežas», uz Irbīti, uz Klāvu Elsberga traģisko nāvi 1987. gadā. Kas tas ir: valodas? dzejas vēsture? Un kādēļ «runa tiešā» visu laiku klust? Aiz spītības, aiz izsacītnevarēšanas?

Uldis Bērziņš: Kaut kādas «vēstures» ainas rādās mēmos sapņos — vai arī pašam tik liekas, it kā būtu rādījušās... Vīri, puīši kaut kurp jā, «mūsu asinis», mūsu cilts, nekad nedzirdētās senās izloksnes — zemgaļu, kuršu, seno lībju. Un gadu tūkstoša mēmais stikls starpā! Un nevar pieskriet klāt! Nevar uzrunāt ne Leinertu, ne Ojāru Vācieti, ne Klāvu, tagad jau arī Egilu Plaudi — klusums. Bet valodā tiekamies! Valoda ir visa reizē — klusēdama runā! Nerunā: vienkārši pastāv, pasaka visu reizē, būdama izrunā visus mūs ik mirkli. Nomira Pauluks — viņa ģimīs parādījās cīta, «anonīma» leijerkastnieka ģimija vietā, pants bija uzrakstīts jau agrāk; varbūt pat Paulukam klātesot nolasīts.

G. G.: Tu diezgan bieži esi pievērsies pēdējā kara sāpīgajām pretrunām. Pērnvasar intervijā «Literatūrai un Mākslai» tu saki: «... man ir gribējies un gribēšies likt runāt tiem, kuri, strupielā ievīlušies, svieda visu banku par elli un nebūtību... jo piederu pie tās pašas tautas, jo viņu velnabērna zīmogs ir skāris arī manu pieri.» Kas fevi urda, kas kūda: vai paša «vēsturiskā līdzatbildība», vai šo netaisnību ilgās noklusēšanas aizvainojums?

U. B.: Poļi līdz pat pērnādam nedrīkstēja pieminēt «Katiņas meža» upurus. Tagad pats Voicehs Jaruzeļskis vairs ne vairās par tiem runāt. Tūkstoši poļu virsnieku, kas palika guļam Katiņas mežā, būtu bijis ievērojams spēks karā pret Hitleru. Bet vai tad Bērija un Staļins par to domāja? Kas notika 1941. gada jūnijā Litenē, par to rakstīs vēsturnieki: kā atšķīra «āžus no avīm» un ko darīja ar «āžiem». Bet kurš izbēga liktenim, kas tādām atlika; kur tad tu nu biji, āžīti manu? — žīdus šaut, žīdus šaut, Uldīti manu! Litenes «simbols» man grazud

grauž — tagad jau visvairāk dēļ tiem Pazudinātajiem ar lielo burtu, tiem, kurus tādas lītenes iegrūda taisni hitleriešu ierindā. Un es gribu, es mēģinu uzminēt, ko par viņiem būtu teicis (klusēdams — sakal) «Mūžības skarto» dzejnieks.

G. G.: Vai pēdējā laikā pārāk bieži nerunā par noklusētajiem vai kaut kur pačukstētajiem notikumiem?

U. B.: Neviens nav svēris, par ko vairāk teikts vai neteikts, bet daudzos karalaukos guļ nezināmi likteņi. Tāpēc uz svāriem jāliek viss, lai blakus, piemēram, O. Vācieša «Kārajam laukam» un «Balādēm par Matisonu» svērtos «Vadoņa augšāmcelšanās» un «Slepenais karaļa dekrēts». Vēsturei jābūt līdztiesīgai.

G. G.: Vēsture taču nav tikai hronika par kariem, tāpat drāma nav abstrakts dialogs. Visur ir cilvēki un arī vēsture, pirmkārt, ir cilvēki. Pieņemot šo apgalvojumu, tavā dzejā, izrādās, ir apbrīnojams līdzsvars. Tu esi rakstījis gan par visiem zināmo Krišjāni Baronu, gan arī par tikai vienam otram dzirdēto igauņu literatūras tulkoātāju Alfrēdu Ķempi, par Mīlenbahu un lībiešu dzejnieku Kārli Staltu, par pazīstamo mūsdienu turku dzejnieku Dāglardžu un diez vai kādam lasīto azerbaidžāņu dzejnieku Sābiru.

Dzejolis «Peršas par vecu naudu» rāda, ka autors jūties stipri līdzdalīgs un līdzatbildīgs arī nākotnē. Tavs varonis ir nākamā gadatūkstoša latvietis Juris Kalniņš — «Juris fon Galdiņklājies», labiekārtotas pasaules pilsonis, kas «visu» guvis, taču varbūt jau «pats sevīm» zudis, debesis, elli un tautasdziesmu zaudējis, nomaldījies miljonos un vienos...
U. B.: Bet tā ir arī runa par mūsu pašu paaudzes Juru un Jāņu, Ulžu un Guntaru atbildību savas tautas un visu tautu garīgā mantojuma priekšā.

G. G.: Kad Laicens tulkoja «Kalevalu», kad Kamara tulkoja Koidulu un Katri Valu, kad Skujenieks tulko «Dziesmu dziesmu» un «Dziesmu Edu», kad Briedis tulko Petrarku un de Vegu, Brūveris — Krimas tatāru dainas, Guna Eglīte — japāņu viduslaiku liriku, Guna Bērziņa — «Vēdas», Irēna Auziņa — Verharnu un Igo, es — somu «Kanteletar» un igauņu epu «Kalevdēls», tad laikam jau tekstos iemiesotā «kultūras enerģija» mūs kūda un skubina. Esmu pamanījis, ka tu diezgan bieži atdzejo tekstus, kuri atspoguļo dažādu sabiedrību mītiku un reliģiskos priekšstatus: turkmēņu sūfijs Mahtimguli, persiešu sūfijs Rūmī, altajiešu un jakutu šamaņu mistērijas, senebreju dievavīrs Ijābs, armēņu mūks Narekas Grihors, beidzot Korāns, islamicības «pamatteksts».

U. B.: Atbildīgi dzejas «uzdevumi», nozīmīgi «pasūtījumi» — vai tas būtu kvēlas mīlestības diktāts Petrarkam un Dantem, vai izaicinājums dzejasmūzikā izsacīt vesela laikmeta būtību kā «Jevgeņija Oņegina» autoram, vai tautas «varoņepa» radīšana kā Pumpuram un Čakam, vai cilvēka vēl viena pārorientēšanās bezgala kosmā, t. i., reliģiskā un filozofiskā jaunrade, — visi lielle aicinājumi izvilj varenu dzeju, ja gadījies pie rokas paties meisters, spējīgs gan uz darbu, gan ekstāzi. Taisni reliģiskā un mīlas ekstāze dzejā ir tuvas, ar savu konkrētumu tās stāv iepretim, piemēram, filozofiskai vai patriotiskai dzejai. Protams, arī filozofiskai un patriotiskai dzejai ir savs konkrētums, bet tas ir plašāks un vispārīgāks. Pasaules reliģiskās lirikas šedevriem — arābu, persu, turktautu mistiķu dzejai, «Dāvida dziesmām» un to turpinātajiem mani piesaista apmātība, spontānums, dziļais personiskums, «pārcilvēciskā» izsacīšanas skaudrais cilvēciskums.

G. G.: Par pagātnes netaisnībām un noklusējumiem tagad daudz raksta (un rakstīs) visās republikās, taču vissvarīgāk domāt par nākotni, strādāt un kaut ko labu, paliekošu izcīnīt nākamajam gadatūkstošim. Dzejolis «Peršas par vecu naudu» man liekas rādām, ka tu domā tāpat. Saki, kas tā par hieroglifu «fūgu» dzejoļa beigās? Vai tā ir kāda pārāk kosmopolītiska «tēma», kura pārmāc dzejoļa balsi, tavu balsi, varbūt arī Egila Plauža spāņu lāstus?

U. B.: Qing wén, zài nàli kēyī huāndao jiūde zhībi? — Sakiet, lūdzu, kur te var samainīt vecu naudu? — es jautāju lauzītā ķīniešu valodā, jo Egils Plaudis mani vairs nedzird, bet nākotnietis — «Juris Kalniņš» varbūt nemaz negrib klausīties.

JURIS HELDS

APLAUSI MUŠĀM

TRAGIKOMĒDIJA

MĀRA ĀRGALA LITOGRAFĪJA

Atraitnes Mīramas savrupmājas viesistaba. Pa kreisi durvis uz guļamistabu, pa labi — uz gaiteni un citām istabām. Uz taburetes telefons. Aizmugurē logs, pie sienām gleznas, vidū galds, vairāki krēsli un šūpulzīrgs. Atraitne pozē fotogrāfam.

Fotogrāfs. Labi, mazliet pa kreisi, lūdzu, tā... ļoti labi, momento — paldies! Vēl viens vēsturisks kadrs! Tā... kur vēl varētu...
Mīrama. Uz zirga.
Fotogrāfs. Kā lūdzu?
Mīrama. Es teicu — uz zirgal!

Fotogrāfs. Ā, skaidrs! Brīnišķīgs zirdziņš! Tas laikam mazmeitiņai? Vai, piedodiet!
Mīrama. Kādai mazmeitiņai? Tas ir mans zirgs, mans vecais kaujas zirgs.
Fotogrāfs. Piedodiet... acumirkli, kundze, tūlīt turpināsim, es tikai filmiņu pārlikšu.
Mīrama. Labi, labi, es nekur nesteidzos.
Fotogrāfs. Ja vēlaties, rītvakar bildītes būs gatavas.
Mīrama. Neesi tik tramīgs, ananasu jau saņēmi.
Fotogrāfs. Ko jūs, Mīrama kundze, vai tad es par naudu...

PERSONAS:

Mīrama kundze — atraitne, apm. 70 g.
Penelope, saukta Peņa — viņas kalpone
Gvido Voicehovskis — fotogrāfs
Volfgans Štrams — ķirurgs
Žanis Tauciņš — mākslinieks

Mīrama. Es skatos, tu esi veikls zēns, man vajadzēs tevi angažēt uz savām bērēm...
Fotogrāfs. Ko jūs runājat, kundze...
Mīrama. Es zinu, ko runāju... vārdu sakot, tev ir jābūt, bet sargies dezertēt, mana roka ir gara...

Fotogrāfs. Esmu jūsu rīcībā, kundze.
Mīrama. Tās būs varenas bērēs, brālīt... Mani vēl atcerēsies.

Fotogrāfs. Kundze, es esmu kārtībā, varam turpināt.

Mīrama. Es arī esmu kārtībā.

Fotogrāfs. Lūdzu.

Mīrama. Alē-hopl (uzlec uz zirga) Mīrama ir atkal zirgā!

Fotogrāfs. Lielisks kadrs.

Mīrama. Uz priekšul Zēni!

Fotogrāfs. Bravo! Jūs esat Žanna d'Arkl!

Mīrama. Zinu.

Fotogrāfs. Lieliskil!

Mīrama. Mēs viņus satrieksim lupatās!

Fotogrāfs. Žanna d'Arkl!

Mīrama. Uz priekšul Dra-pa-ta, dra-pa-ta-dra-pa-ta-drap!

Fotogrāfs. Jums padodas Marsejal!

Mīrama. Dra-pa-ta, dra-pa-ta, dra-pata-drap!

Fotogrāfs. Padodas Lional!

Mīrama. Dra-pa-ta, dra-pa-ta, dra-pa-ta, drapl!

Fotogrāfs. Parīzel!

Mīrama. Parīze... Londona... Roma... mēs uzvarēsim... iedod ūdeni...

Fotogrāfs. Lūdzu.

Mīrama. Paldies, manī atkal atgriežas dzīvība... mani vēl atcerēsies.

Fotogrāfs. Protams, ka atcerēsies...

Mīrama. Vajag tikai sevi uzlādēt... tas ir ļoti svarīgi... tev patīk uzlādēties?

Fotogrāfs. Ļoti patīk.

Mīrama. Tas ir labi, tas ir labi, vajag turēties...

Fotogrāfs. Protams, vajag turēties.

Mīrama. Nē! Kas tas par vārdu «turēties»...! Vajag cīnīties, saprati, cīnīties!

Fotogrāfs. Es jau cīnos, kā redzat!...

Mīrama. Eh, ko tu saproti, tev tikai nauda prātā.

Fotogrāfs. Piedodiet, es atļaušos mazliet iebilst, tā gluži nav, ka tikai nauda... man ir arī citas intereses, es tomēr esmu saistīts ar mākslu.

Mīrama. Ar mākslu... cik skaisti... par vienu desmitnieku tu dzīvu vardi norīsi.

Fotogrāfs. Nu nē! Te nu jūs pārspīlējat!

Mīrama. Bet ja došu simtņieku — norīsi?

Fotogrāfs. Nē, kaut vai divi simti — nerīšul!

Mīrama. Bet tu padomā, nesteidzies, varbūt pielikt vēl simtiņu?

Fotogrāfs. Apžēlojieties, kundze, es nesa-protu, ko jūs gribat no manis, es visu laiku jums godīgi kalpoju...

Mīrama. Man tu nekalpo... es pati esmu tautas kalps... Tu ananasu saņēmi?

Fotogrāfs. Saņēmu.

Mīrama. Tad nerunā muļķības, mēs kalpojam sabiedrībai un sabiedrības labā, draudzīgi, ne tikai vardi, bet kādreiz pat krupi vajag norīt, un turklāt par velti. Vai tad tā nav?

Fotogrāfs. Tā ir, kādreiz pat krupi vajag norīt.

Mīrama. Un tas nemaz nav tik grūti.

Fotogrāfs. Nemaz nav grūti.

Mīrama. Labi, tūlīt pārbaudīsim (pieiet pie telefona). Allo, vai zooveikals? Veltiņ, tā esi tu? Labdien, mazulīt, tā esmu es... vai tev vardiņes ir? Ko tu saki, zaļās un brūnās! Brīnišķīgi! Klausies, mazulīt, vai tu nevari atsūtīt man kādu duciņi? Ziemā dārgākas? Nekas, nekas, es gaidu ciemos lielus gardēžus. Paldies, mazulīt, es parādā nepalikšu.

Fotogrāfs. Ko jūs gribat darīt?

Mīrama. Nebaidies, ar varu mutē jau negrūdišu. Man patīk eksperimentēt.

Fotogrāfs. Nevajag, lūdzu... tas... tas ir bīstami...

Mīrama. Bīstami? Man?

Fotogrāfs. Es domāju... jūsu veselībai...

Mīrama. Par manu veselību tu nebaidies, man nekas nav bīstami.

Fotogrāfs. Mīrama kundze, varbūt es tagad varētu iet...

Mīrama. Uz kurienu?

Fotogrāfs. Uz mājām strādāt...

Mīrama. Nē, tu man būsi vēl vajadzīgs. Pagaidām pasēdi buduārā! Nē, tur nē! Ej virtuvē un pakāvē Peneloei laiku, vari uztaisīt pāris bildītes.

(*Fotogrāfs iziet.*) Tā, tā... viens putniņš jau rokā, pagaidīsim pārējos (pieiet pie spoguļa). Hm... pirmasis svaigums vairs nav, bet vispār nav nemaz tik slikti... dažas pārdomu rievās... tā tam arī jābūt, uzacis lieliskas, un vēders kā jau vēders... tā tam arī jābūt... viss ir savā vietā... un tomēr žēl, ka es nepiedzimu par Kleopatru... jā, tie bija zelta laiki... cēla tempļus un piramīdas, nu, mēs, protams, arī ceļam... jā, Kleopatra... viņu laikam sadzēla čūskas... nabadzīte... nē, kāpēc... tā tomēr ir skaista nāve, ļoti skaista... (zvans pie durvīm) Kā liekas, zvaniņa? Jā... Peņa, zvana, vai tu nedzirdi? Peņa, ej taču ielaid! Galīgi kurla palikusī! (*Ienāk Peņa.*)

Peņa. Tas jums... lika nodot.

Mīrama. Ā, vardiņes, ļoti jauki... Peņa, tu negribi nogaršot?

Peņa. Ko tad?

Mīrama. Vardiņi.

Peņa. Ful

Mīrama. Nesaki «fu», tā ir delikatese.

(*Peņa apjukusi skatās.*)

Mīrama. Labi, ej virtuvē. Pagaidi, ko tad kundziņš dara?

Peņa. Neko, tikai nagus grauž.

Mīrama. Ā, tas ir ļoti labi, lai grauž vesels. (*Peņa prom.*) Tā... dāvaniņu noliksīm centrā... Centra uzbrucējs mirs rītausmā... Kur es esmu to dzirdējusi... būs jāpaintedresesjas... (zvans pie durvīm) Tas laikam būs doktors. (*Pēc brīža parādās dr. Štrams.*)

Štrams. Labvakar, Mīram' kundze (skūpstā roku).

Mīrama. Labvakar, doktor, jūs kā vienmēr — spirts un jauneklīgs.

Štrams. Ko jūs, ko jūs, sirds lec kā zaķim.

Mīrama. Vai tad es izskatos tik briesmīga?

Štrams. Pasarg dievs! Jūs ļoti labi izskatāties.

Mīrama. Profesionāli meli.

Štrams. Jums melot būtu noziegums.

Mīrama. Baidāties gan tomēr...

Štrams. Drosmīgi atzišos, ka baidos gan.

Mīrama. Tas ir labi, bailes attīra dvēseli. Un

ja bailes izjūt vēl tāda slavenība kā jūs... tad tas ir ļoti labi.

Štrams. Kas nu par slavenību, Mīrama kundze, parasts dakterītis.

Mīrama. Jūsu rokās ir dzīvības...

Štrams. Dzīvības... bet es arī neesmu dievs!

Mīrama. Jūs esat ar kaut ko neapmierināts?

Štrams. Nē, kāpēc... es ne par ko nesūdzos.

Mīrama. Un tomēr...

Štrams. Nu ko, no jums tā kā tā neko nenoslēpsi, kā uz rentgena... viss redzams.

Mīrama. Drošāk, drošāk, doktor.

Štrams. Jūs zināt, man ir ģimene — sieva, divi bērni...

Mīrama. Man jūs dzīvojat trūkumā...

Štrams. Nē, ne jau trūkumā... man ir mājas, mašīna...

Mīrama. Un vasarnīca.

Štrams. Jā, piedodiet.

Mīrama. Nekas, nekas, es jau saprotu, doktor. Dīemžēl privātkliniku piešķirt mēs jums nevaram.

Štrams. Ko jūs, ne uz to pusi, tas man pat prātā nav nācis, tikai...

Mīrama. Kas tad?

Štrams. Nē, nekas...

Mīrama. Skaidrs, tā tad kaut kā tomēr trūkst.

Štrams. Jā, kaut kā trūkst... Un briesmīgākais ir tas, ka es nezinu, kā man trūkst... un tas tā nospiež, tā nospiež, ka izsacīt nevar, nervi galīgi beigti...

Mīrama. Jā, jūsu stāvoklis ir visai nopietns. Jums vajag atpūsties, pastaigas svaigā gaisā,

uzturā pēc iespējas vairāk saknes un augļus, atturēties no gaļas ēdieniem un alkohola...

Gribat, es jums uzdāvināšu kamieli?

Štrams. Kamieli?

Mīrama. Jā, labu arību kamieli. Viņam benzīnu nevajadzēs, un bez ūdens ilgi iet.

Štrams. Jūs laikam jokojat?

Mīrama. Nebūt nē. Jūs taču zināt, kas bija mans netaisnais vīrs, un kādu mantojumu viņš atstāja. Es varu veselu karavānu nopirkt.

Štrams. Es par to nekad neesmu šaubījies.

Mīrama. Jums receptes ir līdzīgas?

Štrams. Ir...

Mīrama. Iedodiet, lūdzu, es jums izrakstīšu kamieli.

Štrams. Izrakstīsi?!...

Mīrama. Tiesi tā — izrakstīšu. Jūs par kaut ko šaubāties?

Štrams. Nē, nē, es neparko nešaubos... lūdzu... bet ja atļauts vaicāt... kāpēc kamieli?...

Mīrama. Jums kamieli nepatīk?

Štrams. Patīk, ļoti patīk, bet ko es ar viņu iesāksu?... Man nav tādu apartamentu, kur turēt kamieli!

Mīrama. Viņam pašam ir savi apartamenti, un viņš jūs gaida savā saulainajā dzimtenē, kur jūs varēsiet iegūt dvēseles mieru un harmoniju. Un neaizmirstiet — šī recepte nav domāta aptiekai... lūdzu.

Štrams. Paldies... (steigšus dodas uz durvīm).

Mīrama. Uz kurienu, doktor!

Štrams. Ne uz kurienu... es tikai...

Mīrama. Mūs vēl gaida kafija.

Štrams. Kafija?

Mīrama. Jau aizmirsāt?

Štrams. Nē, nebūt nē...

Mīrama. Uzgaidiet mani, lūdzu, zilajā istabā, man mazliet jāsakārtojas. (*Štrams iziet, telefona zvans.*)

Mīrama. Klausos... jā... nu tad aizvāciet viņus, vai man būs jums ābeci jāmacā? Kas? Mamontova mazdēls? Nevar būt... Tā pašā Mamontova. (*Pauze.*) Jā... man nav ko teikt... Jums vajadzēja zināt, ar ko viņš satiekas, ko domā... tāpēc jūs tur esat!

Nē, nekādu izņēmumu! Ar vectētiņa vārdu tādā lietā nevar spekulēt! Vectētiņš viņus pats būtu pakāris! (*Nomet klausuli, pauze.*) Mamontovs... jā, tas nu būs tagad kungiem

kumosiņš... fu, visa parūka sakarsa... (*atlaižas krēslā.*) Te tev nu bija paudžu maiņa, e, stafete!... pavisam uz citu pusi skrien mm... nosodīts... un korsete arī spiež... pagaidi tu man, es tev uzlikšu korseti! (*Pauze.*) Ātrāk paietu tā ziema... atkusnis sāktos... jā, atkusnis... varbūt es esmu tā sasalusi, ka pats velns vairs neatkausēs... Var jau būt. (*Zvans pie durvīm, pēc brīža ievēlas mākslinieks Tauciņš.*)

Tauciņš. Labvakar, labvakar, mīļādārgāzeltavienīgā! Jūsu padevīgais kalps ir klāt! Vail Es tikko dzīvs paliku! Iedomājieties tikai — suns — milzīgs, kā teļš, izlec no vārtiem un — bludāc — virsū! Es pat iekliegties nepaguvu!

Mīrama. Šausmas!...

Tauciņš. Jā! Ja jūs būtu to redzējusi! Es saku — kā teļš, un mēle kā šūplāde, būtu aprijis un paldies nepateiktul!

Mīrama. Jā, ir tādi suņi... un kā tad jūs izbēgāt?

Tauciņš. Ko jūs, es cīnījos! Ar portfeli situl! Bet kas tādām zvēram portfelis — iekeras ar zobiem un velki! Es atkal pretī, nevar taču portfeli atdot, man tur iekšā lugas!

Mīrama. Jūs domājat, viņš uz tām lugām?

Tauciņš. Tak nē jau — uz desul! Atrāva portfeli vajā, pakampa un prom. Puskilo pagalam. Es tagad lūgšu miliciju, lai man izsniedz kādu šaujamo.

Mīrama. Šaujamo... jā, šaujamo gan vajadzētu.

Tauciņš. Skaidrs, ka vajadzētu, re kā, Amerikā — katram puikam pistole!

Mīrama. Un jūs varētu nošaut?

Tauciņš. Suni? Ja ir traks, tad noteikti, un tas bija traks, uz galvošanul!

Mīrama. Un kādu divkājaino — varētu?

Tauciņš. Mēdz teikt: ar trakiem tikai pa labam...

Mīrama. Bet ir jau visādi trakie...

Tauciņš. Tas gan, vakar pat, eju uz firgu un skatos... viens tāds šaubīgs tips gar televīzijas torni luncinās...

Mīrama. Tas būs bijis kāds dzērājkaķis.

Tauciņš. Kā tad! Tikmēr dzērājkaķis, kamēr uzlaiž gaisā visu televīziju!

Mīrama. Tas būtu briesmīgi...

Tauciņš. Es nesaku neko, ja cilvēks ir kluss un miermīlīgs — lai dzīvo, bet ja sāk acīs lēkt, tad ir jāspūndeks iekšā... un sabiedrība tikai paldies pateiks.

Mīrama. Gluži manas domas... (*Pauze.*) Vai, piedodiet, es nu gan esmu!... Skleroze, mīļais, skleroze, kafija būs jau aizbēgusi pie turkiem!

Tauciņš. Pie kādiem turkiem?

Mīrama. Pārvārijusies būsi! Ak, dievs! Peņa, Peņa, nāc taču! (*Ienāk Peņa.*) Kafiju, kafiju nes, un fotogrāfu arī!

Tauciņš. Fotogrāfu?

Mīrama. Jā, es viņu pavisam biju piemirsusi! (*Peņa ienes kafiju un konjaku, pēc brīža nedroši parādās fotogrāfs.*)

Fotogrāfs. Labvakar...

Tauciņš. Ā, preses žurka! Simts gadu neredzēsi! Sveiks, vecais! Ko tu tāds sašļucis, aknas sāp, vai? Re, kā es tuos...

Fotogrāfs. Ko nu par tevi.

Tauciņš. Jā, man iet labumā! Ēd kaut vai salmus — viss iet labumā! Es vēl jaunajiem varu «pogas izgriezt»!

Mīrama. Māksliniekam šodien uzbruka suns.

Tauciņš. Jā, kā teļš! Milzenis! Nu, es viņam sadevu! Ko tu tā skaties? Domā, es meloju? sadevu! Ko tu tā skaties? Domā, es meloju?

Fotogrāfs. Nē, kāpēc, var jau būt...

Mīrama. Kungi, lūdzu pie galda! Ai, ai, ai — doktoru aizmirsām!

Tauciņš. Ko?! Doktors arī ir šeit? Kur tad?

Mīrama. Man liekas, ka bēniņos...

Tauciņš. Bēniņos? Apžēliņ, ko tad viņš tur dara?!

Mīrama. Nē, bēniņos nebūs, bet kur tad viņš palika? ... Varbūt pagrabā? ... Arī ne, pagrabu es taču aizslēdzu ... Ak, skleroze, skleroze! Doktor, doktor, mīļais, kur jūs paliekat, mēs visi jūs gaidām! (*Parādās Štrams.*)
Štrams. Labvakar ...

Tauciņš. Doktors! Mans glābējs! Vai! Vai, cik labil! Cik labi, ka jūs visi esat šeit! Un Mīrama kundze man neteica ne vārda! Tas ir cietsirdīgs! Nesaka ne vārda, ka doktors tepat blakus!

Štrams. Jā, es jau tepat blakus ...

Tauciņš. Ak tu, vecais cirka zirgs ... Ļauj nu — es tevi sabučošu ... (*Pauze.*) Saguris esi? ...

Štrams. Darba daudz.

Mīrama. Lūdzu pie galda, kungil!

Tauciņš. Vai, cik labil! Cik labi, ka mēs atkal esam kopā!

Mīrama. Bet doktors Štrams un pans Voicehovskis nemaz tik priecīgi neizskatās.

Štrams. Es priecājos, tikai manas jūtas nav tik ekstraveras.

Fotogrāfs. Es arī tāpat ... ļoti priecājos.

Mīrama. Paldies par vienprātību, kungil! Gvido, draugs, nesēdi kā vardi norijis, piepildi glāzes, lūdzu ... Paldies, es nedzeršu.

Tauciņš. Bet kā tad bez jums, Mīrama kundze ...

Mīrama. Es savās bēres nedzeru. (*Pauze.*) Jā, mani kungi, varu paziņot, ka esmu uzāicinājusi jūs uz savām likumīgajām bērēm. Varbūt tās ir mazliet aizkavējušās, bet ko lai dara ... labāk vēlāk nekā nekad. Atklāti sakot, mirusi esmu tik tiešām sen ... tā bija lēna un mokoša nāve. Tie, kas ir miruši tādā nāvē, mani saprafi. (*Pauze.*) Ko jūs tā skatāties? Domājat, ka vecā ir sajukusi? Nē, mani kungil! Esmu pie pilna prāta un zinu, ko daru, tāpēc, lūdzu, papūlieties iejusties lomās. Es ceru, ka jūs manas cerības attaisnosiet un sagādāsiet man patiesu baudījumu.

Tauciņš. (*Ļoti piesardzīgi.*) Cienījamā Mīrama kundze ... es saprotu ... mēs saprotam, ka jums ir oriģināls pasaules skatījums, dziļi filozofisks dzīves tvērumis un spilgta fantāzija ... bet es tomēr baidos, ka tas ... kā to teikt ... nebūs visai ētiski, jo, redziet ... mūsu mirušie biedri ... kā to teikt ... mūsu patiesi mirušie biedri varētu justies neērti ... un tāpēc varbūt nebūtu slikti, ja mēs varētu kādu citu spēli ...

Mīrama. Manas bēres jums ir spēle?

Tauciņš. Nē, nē, es tā nedomāju ...

Mīrama. Tad, lūdzu, sāciet.

Štrams. Piedodiet, piedodiet, godājamā Mīrama kundze, bet es kā mediķis to nevaru pieņemt ...

Mīrama. Ar mirušiem nestrīdas.

Štrams. Es nevaru ... es atsakos ... piedodiet, es nesmu klauns, es esmu mediķis, ķirurgs ... un — visu cieņu, bet āksta mīci es galvā nevilksū! Ardievu!

Mīrama. Pagaidiet! (*Pauze.*) Jūs aizmirstaties, doktor Štram! Āksta mice jums var vēl noderēt ...

Štrams. Piedodiet, es jūs nesaprotu ...

Mīrama. Padomājiet, padomājiet ... Starp citu, jums rokas trīc. Sēdieties. (*Štrams apsēžas.*) Kungil, es nekoju, tāpēc lūdzu visus mobilizēties. (*Pauze.*) Un tāpat — dārgā aizgājēja ir aizgājusi, un mēs varam mazliet sasildīties. Iedzeriet kafiju. (*Visi paklausīgi iedzer.*) Tā ... tīri labi. Lūdzu, vēlreizīt ... (*visi iedzer.*) Labi, tikai nesēdēt kā sālstaibi, atbrīvojieties, jūtielies mājīgāk, varat pačūkstēt viens otram kaut ko ... Nu, darbojieties taču. (*Fotogrāfs pieliecas pie doktora.*)

Mīrama. Dzirdēju, balodīt, dzirdēju, tu teici: — Laižamies lapās! — Nekas neiznāks. Šis ir slēgtās bēres. (*Peņa ienes kafiju un maizītes.*)

Mīrama. Paldies, Peņa, nesteidzies, nestei-

dzies ... Peņa, tu zini, kas mums šodien par dienu?

Peņa. Ceturtdiena.

Mīrama. Pareizi, ceturtdiena, un vai tu zini, kāpēc mēs te esam?

Peņa. Nē ...

Mīrama. Redzi, Peņa, es nolēmu šodien sarīkot savas bēres.

Peņa. Bēres?

Mīrama. Jā, Peņa, es mirstu.

Peņa. Tā nevajag, tā nevajag runāt! Kundze ir laba, tā nevajag!

Mīrama. Nu, nu, nomierinies, visiem reiz jāmirst.

Peņa. Kundzei slikti? Es tūlīt aizskriešu pēc ārsta ...

Mīrama. Nevajag ārstu, Penelope, tu mani nesapрати, es gribēju teikt, ka sen jau esmu mirusi ...

Peņa. Es sapratu, es visu sapratu, bet tā nevajag, kundze ir tik laba, kundze man deva est, atceraties, toreiz ... Toreiz arī bija ziema.

Mīrama. Atceros, mīļā, atceros, bet tagad ej, lūdzu, man ar kungiem vēl jāaprunājas, ej, es tev vēlāk pastāstīšu pasaku, to pašu ... par Odiseju. Ej un gaidi mani.

Peņa. Gaidīšu, gaidīšu ...

Mīrama. Kungil, mums vajadzēs sākt atkal ar kafiju. Tā ir laba marka ... jums vajadzētu to novērtēt.

Tauciņš. Lieliska kafija.

Štrams. Aromātiska.

Fotogrāfs. Ļoti garšīga.

Mīrama. Gvido, apkalpojiet taču savu dāmu.

Fotogrāfs. Kādu dāmu ...?

Mīrama. To, kas sēž jums blakus, ļoti simpātiska jaunava, es tikai neatceros, kur mēs būtu tikušies, bet tie ir sīkumi, viņa ir pagodinājusi mani, pavadāma pēdējā gaitā.

Fotogrāfs. Piedodiet, es nepamanīju, biju aizdomājies.

Mīrama. Tiešām? Par ko tad, ja nav noslēpums?

Fotogrāfs. Par jums, Mīrama kundze.

Mīrama. Aizkustinoši. Tad varbūt tu pirmais teiksi kādus vārdus?

Fotogrāfs. Es jau runāju ... kapos.

Mīrama. Kapos tu slepus gremoji košājamo gumiju un domāji, kaut ātrāk viss beigtos. Un tagad tu domā, ka nebūtu slikti šo meitiņu nokniebt, un nemaz neredzi, ka viņa savu tasīti jau izdzērusi.

Fotogrāfs. Es ... es nemaz tā nedomāju! (*Pauze.*) Labi, var jau arī ieliet. (*Ieļoj iedomātajai partnerei kafiju.*)

Mīrama. Kurš tad pirmais iepriecinās aizgājējas dvēseli? Varbūt doktors?

Štrams. Es esmu sliktis orators.

Mīrama. Tad varbūt jūs, mākslinieki?

Tauciņš. Es ... es nemaz nevaru parunāt. Mīrama kundzes nāve man ir pārāk liels trieciens.

Mīrama. Izsaku visdziļāko līdziūtību, viņa jums bija tikpat kā māte.

Tauciņš. Jā, viņa mums visiem bija kā māte.

Mīrama. Jūs vienmēr esat bijis jūtīgs cilvēks. Atceros, reiz kādam nabadziņam jūs atdevāt savas pēdējās desmit kapeikas.

Tauciņš. Es?

Mīrama. Jā, tā ir patiesība. Jūs devāt viņam to monētu un teicāt: «Vecajā naudā tas ir rublis.» Diemžēl tas nelaimīgais bija tik nepateicīgs, ka jūsu dāvanu nepieņēma. (*Pauze.*) Es ticu, jums ir ļoti grūti runāt.

Tauciņš. Man ir grūti, bet es biedrienu sevī spēku.

Mīrama. Dariet to, mans draugs, mēs visi jums būsim pateicīgi. (*Pauze.*) Kamēr mākslinieks nobriest, varbūt uzspēlēsīm kārtis?

Štrams. Es bēres kārtis nespēlēju.

Fotogrāfs. Es arī ne.

Mīrama. Tās taču slēgtās bēres.

Štrams. Arī slēgtajās es nespēlēju. Tāda

rīcība neatbilst manai morālei un stājai.

Mīrama. O, tas ir interesantil! Tātad jūs esat morālists?

Štrams. Lūdzu — ja jums tā tīk.

Mīrama. Bet, mīļo doktor, vai tiešām jūs spējat atteikt arī mirušiem?

Štrams. Ko nozīmē «arī mirušiem», it kā dzīvajiem es kādreiz būtu atteicis!

Mīrama. Ja viņi maksāja! Bet ja nemaksāja ...

Štrams. Ko? Ko jūs runājat?! Ar kādām tiesībām!

Mīrama. Ar mirušās tiesībām. Ar visu to mirušo tiesībām, kuri nespēja samaksāt un mira zem jūsu spožā ķirurga naža!

Štrams. Jūs esat ārpātīga!

Mīrama. To vēl nevar zināt, kurš no mums ir ārpātīgs.

Štrams. Jūs apvainojat mani slepkavībā?!

Mīrama. Nevis slepkavībā, bet slepkavībās. Jums laikam gramatika klībo.

Štrams. Nu vai zināt, dzīvotu mēs citā laikā ...

Mīrama. Citā laikā es jūs liktu pakārt.

Štrams. Nevis jūs mani, bet es jūst!

Mīrama. Bravo, bravo, tāds jūs man patīkat, īsts Hipokrāta mācekli! (*Pauze.*) Ko jūs, doktor, es tikai pajokoju ... Vai tad tādu cilvēku drīkst turēt aizdomās? Neiespējami ...

Tauciņš. Pilnīgi neiespējami.

Fotogrāfs. Es pievienojos.

Mīrama. Lai dzīvo triumvirāts!

Tauciņš. Lai dzīvo Mīrama kundze!

Mīrama. Paldies, bet mazliet par vēlu.

Tauciņš. Piedodiet, vecuma aizmāzība.

Mīrama. Laiks būtu atpūsties.

Tauciņš. Ko jūst! Ne mūžam! Tad es labāk pakaros!

Mīrama. Tiešām?

Tauciņš. Jā, cilpa kaklā un cauril! Es bez teātra nevaru dzīvot.

Mīrama. Un teātris bez jums?

Tauciņš. Ziniet, kundze, uz to man ir grūti atbildēt, bet domāju, ka teātris un Tauciņš ir nešķirami jēdzieni.

Mīrama. Un tomēr, mēs jums iesakām padomāt ...

Tauciņš. Nē! Tikai ne to! Uz ceļiem krizdams, lūdzu: ļaujiet man darboties! Ļaujiet man nomirt uz skatuves dēļiem!

Mīrama. O, jums ir temperaments ... bet ja nu jūs nomirstat komēdijā?

Tauciņš. Es taču esmu traģiķis!

Mīrama. Traģiķis ... jā, kā, es to nepamanīju.

Tauciņš. Tātad ... es varu cerēt ... jums nav nekādu iebildumu ... ja nē — es tiešām pakāršos vai arī izlēksu pa logu!

Mīrama. Jūs taču dzīvojat pirmajā stāvā!

Tauciņš. Vienalgal! Es varu izlēkt arī no piektāl!

Mīrama. (*rezignēti.*) Tas nebūs vajadzīgs. Darbojieties, mākslinieki, darbojieties. Tā kā tā nāve jūsu darbošanas neapturēs. Es nešaubos, ka viņā saulē jūs būsit tikpat enerģisks.

Tauciņš. Paldies ... paldies, es to nekad neaizmirsīšu. Jūs esat, jūs bijāt un būsiel kā māte, kā māte mums visiem, es zinu to! (*Pauze.*) Draugi! Mūsu dārgā aizgājēja bija universāla personība! Universāla un dziļi cilvēciska personība, un nekas cilvēcisks viņai nebija svešs. Viņas dzīves credo varētu izteikt ar Sent-Ekziperī vārdiem: «Pasaulē ir tikai viena ista greznība, cilvēcisko attiecību krāšņums!»

Mīrama. Pietiek, mīļais, pietiek. Jūsu reperuārs ir ar tādu bārdu, ka tā varētu nosegt visas Eiropas kapsētas. (*Pauze.*) Es gribu dzirdēt kaut ko patiesāku. Tātad — nevis to, kas uz mēles, bet to, kas aknās. Dodiet man savas aknas, kungil!

Tauciņš. Bēres — aknas?

Mīrama. Tieši tā. Vismaz bēres es gribu nobaudīt kaut ko jēdzīgāku.

Tauciņš. Mēs jums atdodam sirdis!

Mīrama. Nekļūstiet banāls!

Štrams. Gulieties uz galda, maestro, es jums tūlīt izņemšu aknas un pie reizes arī visu pārējo. Sagādāsim Mīrama kundzei mazas, pikantas vakariņas!

Mīrama. Es šaubos, vai mākslinieks būs ar mieru tā uzpurēties.

Štrams. Viņš ne tikai būs ar mieru, bet ar vislielāko prieku pats sev uzšķērdīs vēderu.

Tauciņš. Kaunieties jell! Kas tā runā!

Štrams. Es tā runāju, es — Volfgangs Štrams! Klausieties, jūs — impotentais mīkstmieši, es jūs uzšķērdīšu kā vardī! Man tagad ir apetīte uz griešanu! Es jums parādīšu attiecību krāšņumu!

Tauciņš. Ko jūs darāt? Palīgā! Nenomārlais... laidiet mani vajā!

Štrams. Nē, mīļo mākslinieki! Uz galda, uz galda! (Uzvelk Tauciņu uz galda.) Paskatīsimies, kāds tur Ekziperī sēž iekšā!

Tauciņš. Kundze, palīgā!... Viņš mani nožņaus!

Mīrama. Pietiek! (Štrams atlaiž Tauciņu un atkrīt krēslā.)

Štrams. Es ceru, jūs esat apmierināta...

Mīrama. Tas bija efektīgi.

Štrams. Visus jūs vajadzētu uzšķērst... Pieveln! Pats sev rīkli pārgrieztu... roka vēl neceļas. Ha... Ekziperī... mīkstmieši... visus uzšķērst kā vardes... (Pauze.) Slēgtās bēres... pareizi, loģisks fināls. (Mīrama ielej glāzē konjaku.) Paldies, kundze ir ļoti laipna... mirušie vienmēr ir laipni... prozīt, par to, kas aknās!

Mīrama. Par to.

Tauciņš. Mīrama kundze, atļaujiet, lūdzu, atvadīties.

Mīrama. Nekādā gadījumā. Es gaidu jūsu pašatklāsmi.

Tauciņš. Vai tad jums nepietiek visa šī ārprāt!

Mīrama. Nav nekāda ārprāta, es tikai alkstu ieņemt patiesību.

Tauciņš. Ieņemt patiesību? Kā... bet jūs taču esat mirusi.

Mīrama. Arī mirušiem tā ir vajadzīga.

Tauciņš. Bet kā... es nesaprotu, kas man jādara?

Mīrama. Savādi... jūs tā gribējāt darboties, un pēkšņi — tāda bezpalīdzība...

Tauciņš. Jums taisnība... es darbojos, bet citos apstākļos... Šādā situācijā es esmu pirmoreiz.

Mīrama. Apsveicu pirmizrādē.

Tauciņš. Paldies... Varbūt es varētu kādu pantīņu noskaitīt?

Mīrama. Lūdzu.

Tauciņš. «Saule, spožāk iedez savus starus, Novakars lai atnāk rēns!

Priecāties pēc darba varu,

Jo es esmu oktobrēns!

Mīrama. Paldies, puisīt, var redzēt, ka tu esi čakls bērns, par to tu dabūsi konfektes. Lūdzu. (Paņem no galda sūtījumu.)

Tauciņš. Ā! Vardes! Tās taču vardes!

Mīrama. Delikatese.

Tauciņš. Es vairs nevaru, es vairs nevaru, tas ir pāri cilvēka spēkiem.

Mīrama. No vardītēm nobijāties...

Tauciņš. Jā, nobijos... un es nemaz no tā nekaunos.

Mīrama. Bet varbūt jūs no manis baidāties?

Tauciņš. Arī no jums.

Mīrama. Kāpēc?

Tauciņš. Nezinu.

Mīrama. Ir taču jābūt kādam iemeslam. Baidām ir cēloņi.

Tauciņš. Tā jau ir, bet dažkārt man liekas, ka es pats no sevis baidos. Liekas, pēkšņi uznāks drosme, un es kaut ko tādu izdarīšu...

Mīrama. Nu tad izdariet vienreiz «kaut ko tādu»!

Tauciņš. Ko jūs... tas tikai tā pa retam uznāk, citādi es esmu saprātīgs cilvēks.

Mīrama. Skaidrs, jums aknās ir bailes.

Tauciņš. Nenoliedzu... bet tas nav nekāds trūkums.

Mīrama. Sēdieties. (Pauze.) Tā, tagad, jūsu kārtā, pan Voicheovski.

Fotogrāfs. Ar ko varu pakalpot?

Mīrama. Jūs izdarījāt to, ko es teicu?

Fotogrāfs. Protams, pēc vislabākās sirdsapziņas.

Mīrama. Redz ko, man atkal likās, ka jūs visu laiku tikai gumiju gremojāt.

Fotogrāfs. Tas man netraucēja veikt savu uzdevumu.

Mīrama. Kapličā daudz uzņēmumu izdarījāt?

Fotogrāfs. Daudz.

Mīrama. Jums patīk fotografēt?

Fotogrāfs. Foto ir mans bizness.

Mīrama. Jautrs bizness?

Fotogrāfs. O, jā! Ir bijuši gadījumi! Nesen pat — man piedāvāja oriģinālu darbiņu. Jāsaka, es pat biju mazliet šokā.

Mīrama. Nu, nu... atkal kaut kas ar miroņiem?

Fotogrāfs. Kāpēc... vai tad es kāds kapsētu krauklis? Eleganta lietiņa, jūs neticēsiet, bet tā ir svēta patiesība.

Mīrama. Tiešām?

Fotogrāfs. Nu, lūk, kāda labi situēta meitiņa man piedāvāja taisīt kāzu bildes. Viņas scenārijs ir diezgan pikants, un proti: tad kad notiks līgavas zagšana, viņa grib izmantot gadījumu un visā kāzu tērpā atdoties kādam zadzējam. Un es tiku uzaicināts šo svinīgo aktu iemūžināt jaukās bildītēs. Nu, kā jums tas patīk? Meitene ar fantāziju, vai ne?

Mīrama. Un jūs piekritāt sadarboties?

Fotogrāfs. Jā, kāpēc gan lai es nepiekrītu? Nenobildēšu es, nobildēs kāds cits. Bizness paliek bizness.

Mīrama. Es padodos.

Fotogrāfs. Padodaties? Tik ātri? Nesen jūs vēl teicāt, ka vajag cīnīties!

Mīrama. Cīnīties... pret ko? Pret iedzimtu kretīnismu?

Fotogrāfs. Bet kur tad paliek sabiedriskā audzināšana, to jūs nemaz neņemat vērā?

Štrams. Sterilizēt vajadzētu, oficiāli sterilizēt!

Fotogrāfs. Kā, doktor, kādi fašistiski murgil! Es jums izsaku sabiedrisko nievu.

Štrams. Jūs pašu arī vajadzētu izrūnīt.

Fotogrāfs. Apžēlojieties, kāpēc tad mani, es nemaz netaisos atstāt pēcnācējus!

Mīrama. Kāpēc ne?

Fotogrāfs. Neredzu nekādu jēgu.

Mīrama. Jums nepatīk bērni?

Fotogrāfs. Kāpēc nepatīk, dažkārt pat ļoti patīk, bet iedzimtība... No tās nekur neizbēgsi.

Mīrama. Nekad nevar zināt, kāds būs turpinājums. Kādreiz pat sātanam gadās dieva bērns.

Fotogrāfs. Jūs sakāt — dieva bērns? Labi, bet ko šajā pasaulē darīs tas dieva bērns? Viņš nepaspēs ne muti atplest, kad būs jau nolinčots.

Mīrama. Viņus nevar nolinčot.

Fotogrāfs. Var! Un kā vēl! Es pats esmu redzējis... (Pauze.) Beigsim šīs diskusijas! Mēs esam bērns... neparedzētās bēres.

Štrams. Tā vēl ir tikai uvertūra.

Mīrama. Jums ar to nepietiek?

Štrams. Pilnīgi pietiek.

Fotogrāfs. Es gan gribētu vēl kaut ko piedzīvot.

Štrams. Gan jau kaut ko piedzīvosiet.

Fotogrāfs. Diez vai... no atombombas es nebaidos, mēris arī nav gaidāms, ja nu vienīgi kuņģi sabeidzu, nokļūstu uz operācijas galda, un doktors Štrams mani aizlaiž uz ellī.

Štrams. Tur jūs nonāksit arī bez manas palīdzības.

Fotogrāfs. Ceru, ka jūs būsiet jau priekšā un mūs visus sagaidāsi.

Štrams. Klausieties, fotogrāfiņ, jūs taisiet savas bildītes un sēdiēt rezervē.

Fotogrāfs. O! Vai tikai godājāmais doktors nav mūsu mēdžers? Nu, protams, kā es uzreiz jūs nepazīnu! Starp citu, vai jūs man kā rezervistam nepateiktu, kāds ir rezultāts?

Mūsējie vadībā? Nu, protams, mūsu puīši ir lieliskā formā, malači! Un kas par taktiku, ģeniāli! Gadsimta mačs! Totālais futbols pa visu laukumu! Mēs ejam uz priekšu, piespēle centrā — gols! Gols! Malači! Totālais futbols! Nepārtraukts spiediens! Sitiens pēc sitienu! Sitiens ar galvu, sitiens pa galvu, piedodiet — soda sitiens! Nav ko svīpāt, tiesnesim taisnība, soda sitiens!... Gols! Gols! Laidiet mani laukumā, es vairs nevaru, laidiet, es darīšu visu, kas būs manos spēkos, es cīnīšos!... Kā, lūdzu? Jūs teicāt «rezervists»? Jā, jā, bet sakiet, lūdzu, kādu spēli mēs spēlējam? Tas man nav jāzina? Ā, paldies, tagad es to zināšu... bet cik vēl līdz spēles beigām? Cik ilgi mums vēl jāspēlē? (Pauze.)

Diemžēl jūs nezināt? Bet varbūt mēs visi esam rezervisti? Kā jūs domājat, Mīrama kundze?

Mīrama. Varbūt.

Fotogrāfs. Jūs dzirdējāt, doktor, Mīrama kundze teica: «varbūt», tā tad — varbūt arī jūs esat rezervists? Ja ne šodien, tad rīt.

Dialektika, vai ne?... Jā, mīļo doktor, es taisu bildītes, skaistas bildītes, tā ir mana profesija, tāds ir mans spēles stils, un es pie tā konsekventi pieturos. Es ticu, ka arī jums ir savs stils, bet neiedomājieties, ka jūs esat centra uzbrucējs... Šajā spēlē mēs visi esam rezervisti, mūžīgie rezervisti.

Mīrama. «Centra uzbrucējs mīrs rītausmā»... Šī frāze mani ir sākusī vajāt.

Fotogrāfs. Frāze?

Mīrama. Jā. Un ko jūs domājat?

Fotogrāfs. Neko. Arī frāze var vajāt.

Mīrama. Jums nav ko uztraukties, kungi. Jūs vēl ļoti ilgi spēlēsiet, kaut arī rezervē.

Tauciņš. Es vairs neko nesaprotu.

Mīrama. Pietiks, draugi mīļie, pietiks, iesim labāk rotājās.

Tauciņš. Rotaļās? Šodien?

Mīrama. Tieši šodien. «Aklās vāstīņas» spēlēsi?

Fotogrāfs. Spēlēsim.

Štrams. Spēlēsim.

Tauciņš. Spēlēsim.

Mīrama. Lieliski. Es būšu «vistiņa», bet jūs mani cālīši, kuru noķeršu — galvu nost! Ar mieru?

Fotogrāfs. Lai iet!

Mīrama. Un jūs, doktor?

Štrams. Man vienalga.

Tauciņš. Pagaidiet, pagaidiet, kas tad tās par «vistiņām»... Ko tas nozīmē «galvu nost»!

Mīrama. Tas nozīmē, ka turpmāk būs jādzīvo bez galvas. Manuprāt, tas nemaz nav tik grūti.

Fotogrāfs. Vajag tikai iemanīties. Sākumā būs mazliet neomulīgi, bet tas nekas, var pieteikties kursos.

Tauciņš. Kādos kursos?

Fotogrāfs. Augstākajos antigalvju kursos.

Tauciņš. Nekā nesaprotu.

Mīrama. Ļoti vienkārši, tas, kuru es noķeršu pirmo, tas tiks upurēts dieviem.

Tauciņš. Piedodiet, ko nozīmē «upurēts»? Jūs taču nedomājat kādam pārgriezt rīkli!

Mīrama. Mazliet pacietības, gan jau redzēsīm.

Tauciņš. Nu, kur tas redzēts, ka, «vistiņas» spēlējot, kaut ko upurē!

Mīrama. Dievi ir neapmierināti un prasa upuri.

Tauciņš. Neapmierināti? Ar ko tad?

Mīrama. Ar mums.

Tauciņš. Ar mums?! Kā... un jūs pieļaujāt tādu domu?

Mīrama. Esmu par to pārliecināta. (Pauze.) Sāksim, kungi! Aizsieniet man, lūdzu, acis... Pagaidiet!

Fotogrāfs. Kas jums notika?

Mīrama. Nekas, nekas... sieniet. (Fotogrāfs aizsien viņai acis.) (Pauze.) (Mīrama pieceļas un lēni, it kā sferof kāju uz svešas planētas, iet uz priekšu. Pārējie lēni atkāpjas istabas stūros.)

Mīrama.... Kur es esmu... kas tie par cilvēkiem baltās drēbēs?... visi sveši... es nevienu nepazīstu... un visiem tik bālas sejas... un kas tie tādi...? koki...? ... nē, tā ir dzelzs... kaut kādas sarūsējušas stieples... vai tas esat jūs, doktor... nē, tas nav ārsta tērps... viņi nav ārsti... kur es esmu... kas tas par krustu debesīs... jā, es redzu debesīs milzīgu krustu... kur jūs aizejat... (Fotogrāfs sasit plaukstas) pagaidiet... es neko nedzirdu... kur es esmu... (Štrams sasit plaukstas) kas tas par stieplēm... nē, nepazīstu... nepazīstu... es atnācu spēlēt «vistiņas»... bet viņi visi aizgāja... aizgāja... tur... pāri klajumam...
Fotogrāfs. Kundzel

Mīrama. (Kā atmozdams no sapņa)... Kur es esmu... ā, tie esat jūs... jūs mani gaidījāt?

Fotogrāfs. Mēs... mēs taču gribējām spēlēt «aklās vistiņas», atceraties?

Mīrama. Aklās vistiņas? Ā, jā, jā... tā ir jauka spēlīte, es tikai esmu to aizmirsusi. (Pauze.) Dzeriet kafiju, kungi, stiprinieties... (Pauze.) Ko jūs tā aplūsat pēkšņi, vai kaut kas noticis?

Fotogrāfs. Nekas nav noticis.

Tauclņš. Viss kārtībā.

Fotogrāfs. Lieliska kafija.

Štrams. Aromātiska.

Tauclņš. Es ilgi neesmu dzēris kaut ko tādu.

Mīrama. Bet jūs drebāt, mans draugs.

Tauclņš. Es? Nebūt nē...

Mīrama. Tad uzdziediet, lūdzu.

Tauclņš. Tagad?

Mīrama. Tieši tagad.

Tauclņš. Es tiešām nezinu... man ir aizmirsušies visi vārdi.

Mīrama. Dziediet bez vārdiem, drošāk, drošāk...

Tauclņš. (Pauze.) Labi, es dziedāšu. Dziesmu bez vārdiem. (Tauclņš sāk dziedāt.)

Bē-ā-bā, bē-ē-bē, bē-ī-bī, babebī,
Bē-obo, babebībo, bē-ūbū- babebibobū,
cē-ācā, cē-ēcē, cē-t-cī, cacecī,
cē-o-co, cacecīco, cē-cū-cū, cacecicocu, cacecicocū,
de-ā-dā, dē-ē-dē, dē-ū-du, dadedīdodu, dadedīdodū.

Mīrama. Bravo, bravo, tā ir universāla dziesmiņa.

Tauclņš. Tik tiešām universāla! Ja tā padomā — to var dziedāt visā pasaulē... gan melnie, gan baltie.

Mīrama. Gan melnie, gan baltie, gan rītā, gan vakarā, gan pirms dzimšanas, gan pēc nāves... (Pauze.) Ko jūs tur hipnotizējat, doktor? (Pauze.)

Štrams. Muša...
Fotogrāfs. Kur?

Štrams. Tur...

Tauclņš. Tu re ko, pamodusies... un kā kustas... būtu gulējusi dieva mierā, bet nē — jālien laukā... tiš!

Fotogrāfs. Nemaz nebaidās.

Tauclņš. Ak, tu mūdzis tāds! Tiš! Aizlaidās...

Mīrama. Nevajadzēja dzīt prom.

Tauclņš. Jums viņas patīk?

Mīrama. Patīk vai nepatīk... nevajadzēja.

Tauclņš. Nu, piedodiet, es domāju, ka mušai jūsu viesistabā nav ko darīt.

Mīrama. Kā jūs nācāt pie tādām domām?

Tauclņš. Piedodiet, es nesapratu...

Mīrama. Kā jūs nācāt pie tādām domām, ka viņai manā viesistabā nav ko darīt?

Tauclņš. Es domāju, ka tas taču loģiski...

mušas pārnēsā bacīļus, te ir ēdiens, un vispār — tas nav estētiski.

Mīrama. Cilvēki arī pārnēsā bacīļus.

Fotogrāfs. Tā tomēr ir cita suga.

Mīrama. Pārāka par mušām?

Fotogrāfs. Kā to ņem... mušu var gluži vienkārši samīt.

Mīrama. Un cilvēku nevar?

Fotogrāfs. Nu, ne tik vienkārši, cilvēks, tā sakot, ir garīga būtne, viņš var cīnīties.

Mīrama. Var jau... tikai nesāciet man stāstīt par visiem cilvēces mocekļiem, tā ir nodrāzta tēma.

Fotogrāfs. Jums laikam šie mocekļi nedod miera?

Mīrama. Tāpat kā jums.

Fotogrāfs. Paldies, paldies... (Pauze.) Cieņījamā Mīrama kundze, godājāmie... viesil Aļaujiet man, Centrālās Insektu Apkarošanas biedrības vārdā, kā arī visu klātesošo vārdā, izteikt visdziļāko pateicību sakarā ar mūsu kopējā ienaidnieka kaunpilno padzīšanu. Kopš vien cilvēks sevi atceras, viņš atceras cīņu ar mušām. No šūpuļa līdz kapam cilvēks ir šo parazitisko insektu apraudēts, bet viņš varonīgi cīnās un uzvar. Tiesa, šī visai cilvēcei naidīgā suga vēl pastāv, bet mūsdienu zinātne ir pilnā kaujas gatavībā, un es nešaubos, ka nav vairs tālu tā diena, kad mēs gūsim uzvaru pilnīgi un pavisam! Uz to tad arī uzaicinu pacelt glāzes!

Tauclņš. Par uzvaru!

Mīrama. Uz jūsu glāzes sēž muša.

Tauclņš. Tiš! Tiš! Vēlns tāds!

Štrams. Tur ir vēl divas.

Tauclņš. Kur?

Štrams. Centrā.

Tauclņš. Tiš! Nu vai nav mūdzil! Un vēl ziemas laikā!

Fotogrāfs. Te ir diezgan silts.

Tauclņš. Silts! Man mājā arī ir diezgan silts, bet nevienas mušas nav!

Štrams. Tās visas būs nosprāgušas, skatoties jūsu izrādes.

Tauclņš. Ak tāl... Nu, paldies, doktor Štram, paldies par vaļsirdību! Es tikai brīnos, ka jūs esat vēl palicis dzīvs pēc tām izrādēm!

Štrams. Ārsti ir izturīgāki.

Tauclņš. Nevis ārsti, bet...

Fotogrāfs. Mieru, lūdzu mieru, nesāksim kauties mušu dēļ.

Tauclņš. Nav runa par mušām, bet par mākslu!

Fotogrāfs. Tie ir nedalāmi jēdzieni.

Tauclņš. Ko jūs ar to gribat teikt?

Fotogrāfs. To, ko pateicu.

Tauclņš. Neko jūs nepateicāt!

Fotogrāfs. Kā tad neko, es teicu, ka tie ir nedalāmi jēdzieni, jums ar to nepietiek?

Tauclņš. Nē, nepietiek! Kā tad mušas un māksla var būt nedalāmi jēdzieni! Muļķības!

Māksla pārdzīvo gadsimtus!

Fotogrāfs. Mušas arī.

Tauclņš. Bet tas nav viens un tas pats!

Fotogrāfs. Es neesmu teicis, ka tas ir viens un tas pats.

Tauclņš. Kā tad ne! Nupāt jūs teicāt, ka tie ir nedalāmi jēdzieni!

Fotogrāfs. Teiktāis «nedalāmi jēdzieni» nebūt nav tas pats kas teiktāis, ka «māksla un mušas ir viens un tas pats». Loģika nav jūsu stiprā puse.

Tauclņš. Mana loģika ir mana loģika, un jūs man neaizrādīsi, un vispār, es varu arī pārtraukt mūsu sakarus!

Štrams. O! Jums ir romāns?

Tauclņš. Pietiek! Es aizeju! (Pēc brīža atgriežas.) Lūdzu, izlaidiet mani laukā.

Mīrama. Pagaidiet... vai tad durvis ir aizslēgtas?

Tauclņš. Jā, aizslēgtas.

Mīrama. Jūs tiešām gribat mūs atstāt?

Tauclņš. Es esmu spiests to darīt! Man māksla ir svēta lieta.

Mīrama. Es jūs saprotu, bet nedusmojieties

uz viņu. Gvido ir mazs provokators, piedodiet, lūdzu.

Tauclņš. Nekas, nekas...

Mīrama. Peņa, nāc pavadi viesus. Peņa, vai tu nedzirdi, ko es saku?... Nav viņas.

Tauclņš. Kā nav? Durvis taču ciet.

Mīrama. Būs mūs ieslēgusi.

Tauclņš. Otrās atslēgas jums nav?

Mīrama. Nav, mēs iztiekam ar vienu.

Tauclņš. Nu, to es nesaprotu! Kā var aizslēgt durvis, kad mājā tik daudz cilvēku!

Mīrama. Viņai tas tā gadās, mani arī ieslēdz.

Tauclņš. Uz kuriem tad viņa aizgāja?

Mīrama. Laikam uz kapiem.

Tauclņš. Uz kapiem? Tik vēl stundā!

Mīrama. Viņai tas nav svarīgi.

Štrams. Kas tad tur apglabāts?

Mīrama. Nekas nav apglabāts. (Pauze.) Viņa tur izgāja kādu pamestu kapiņu... ne krusta, ne akmens, nekā... viss aizaudzis. Tad nu viņa tur aizstaigā, kādu puķīti aiznes, vai arī tāpat vien...

Tauclņš. Kaut kas nenormāls, daudzās kapiem un vēl durvis slēdz ciet.

Fotogrāfs. Jā, kaut kāda novirze tā ir...

Štrams. Nav nekādas novirzes, viss normāli.

Tauclņš. Hal Normāli... ir gan jums loģikal! Man varētu piemaksāt... nesaprotu, kā jūs to pieļaujat!

Mīrama. To es nevaru aizliegt.

Tauclņš. Nu jā... bet pieskatīt gan vajag.

Štrams. Nevajag, velns lai parauj, neko nevajag!

Tauclņš. Nekliedziet, lūdzu! Mīrama kundze pati zinās... vajag vai nevajag!

Fotogrāfs. Cerams, ka viņa tais kapos nepalikis uz visiem laikiem.

Mīrama. To nevar zināt. (Pauze.) Viņa saka, ka tur esot labi.

Fotogrāfs. Miers un vienlīdzība, bet biznesa nekāda.

Mīrama. (mīļi norādot). Ak, tu mazais biznesmens, par tādām runām mēs tevi varam izslēgt no pionieriem.

Fotogrāfs. Lūdzu piedodiet, es vairs tā nedarīšu, es labošos.

Mīrama. Jā, pagājušo reizi tu arī teici, ka labosies, bet sāki spekulēt ar pornogrāfiskām bildītēm.

Fotogrāfs. Es nespekulēju, es godīgi pārdevu.

Mīrama. Kur tu tās dabūji?

Fotogrāfs. Atradu...

Mīrama. Kur tad?

Fotogrāfs. Parkā, pēc tautu draudzības svētkiem.

Mīrama. Melol Parkos tādas bildītes nemēģināj!

Fotogrāfs. Pioniera goda vārds! parkā atradu.

Mīrama. Nu, labi, mēs tev ticam... Ja tu vēl atnestu smēķēšanu, no tevis iznāktu ērglēns!

Tsts. Jūs esat brīvs, pan Voicehovski.

Fotogrāfs. Pateicos, kundze. (Noliecas, lai noskūpstītu roku, bet pēkšņi atraujas.)

Mīrama. Kas notika mūļais?

Fotogrāfs. Cik jums auksta roka...

Mīrama. Dabiski, ka auksta.

(Pauze.)

Štrams. Mušas...

Tauclņš. Skaties, vesels bars!

Fotogrāfs. Interesanti...

Tauclņš. Tur jau būs kāds simts!

Fotogrāfs. Jūs pārspīlējāt.

Tauclņš. Nemaz ne, skatieties taču!

Fotogrāfs. Mušas kā mušas...

Tauclņš. Bet no kurienes?!

Fotogrāfs. Acīmredzot viņām te būs kāds salidojums.

Tauclņš. Beidziet taču gvelzt vienreiz!

Fotogrāfs. Ja jums nepatīk mana hipotēze, tad noskaidrojiet pats — no kurienes nāk, uz kuriem iet un tā tālāk!

Tauclņš. Mīrama kundze, sakiet kaut kol

Mīrama. Mieru, kungi, tikai mieru! Tas, protams, ir ļoti nepatīkami, ka manās bērēs tik daudz insektu sanācis, varētu domāt, ka esmu jau galīgi sapuvusi, bet, manuprāt, es vēl tīri labi esmu saglabājusies. Pan Voicehovski, vai tad tā nav?

Fotogrāfs. Kundze ir ļoti labi saglabājusies.
Mīrama. Lūdzu, man ir alibi.

Štrams. Alibi...

Mīrama. Jums nepatīk šis vārds?

Štrams. Nepatīk.

Tauciņš. Tiš! Tiš! Velni tādil! Ā!... Iekoda... (Pauze.) Tās nav mušas...

Fotogrāfs. Kas tad, ziloņi, vai? O, velns lai parauj!

Tauciņš. Aha! Nu, ko tagad teiksīt? Ziloņi, jā?

Fotogrāfs. Beidziet celt paniku! Kā liekas, zīemā viņas ir niknākas.

Tauciņš. Zīemā viņas parasti guļ!

Fotogrāfs. Nu, tad vienreiz būs pamodušās, te ir ļoti silts.

Tauciņš. Nemas nav tik silts, mērena temperatūra.

Štrams. Alibi...

Mīrama. Aplustiet!

Štrams. Alibi...

Tauciņš. Biedri, vajag kaut ko darīt, tādi kodiēni nav joks, mēs varam saindēties!

Štrams. Saindēties...

Tauciņš. Protams! Jums to vajadzēja labāk zināt.

Štrams. Mēs vairs nevaram saindēties.

Fotogrāfs. Kāda bezcerība.

Tauciņš. Biedri, man ir idejā! Mīrama kundze, vai jums, lūdzu, dihofoss ir?

Mīrama. Es ķīmiskos ierocus nelietoju.

Fotogrāfs. Es arī esmu pret tāda veida iznīcību, vajag kaut kā vienoties.

Tauciņš. Vienoties? Ar parazitītiem?

Fotogrāfs. Varbūt viņas grib medu?

Štrams. Viņas grib asinis.

Tauciņš. Ko jūs murgojāt!

Štrams. Pēc divdesmit minūtēm jūs murgosiet vēl labāk.

Tauciņš. Doktor, viņas ir indīgas?

Štrams. Protams.

Tauciņš. Nevar būt.

Štrams. Varat neticēt.

Tauciņš. Kā?... Un jūs tik mierīgi runājat?

Štrams. Kā redzat.

Tauciņš. Ā, jūs gribat mūs izjokot, vai ne? Pats droši vien slepus ienesāt un pēc tam palaidāt... Nu, atzīstieties, doktor, jūs gribējāt izspēlēt komēdiju...

Fotogrāfs. Sākums nav slikts.

Štrams. Beigas būs vēl labākas.

Tauciņš. Beidziet, beidziet tā runāt, es esmu ģimenes cilvēks, ar mani tādus jokus netaisiet, ģimēni aizsargā valsts.

Štrams. Prieks dzirdēt, bet ko jūs no manis vēlaties?

Tauciņš. Padomu, tikai padomu. Ko darīt?

Štrams. Nožēlot grēkus.

Tauciņš. Jūs atkal jokojat...

Štrams. Ne prātā nenāk.

Fotogrāfs. Klusul! Jūs dzirdējāt?...
Tauciņš. Ko tad?

Fotogrāfs. It kā bērns kaut kur raudātu...
Tauciņš. Bērns?

Štrams. Muļķības.

Fotogrāfs. Tā izklausījās...

Tauciņš. Jums būs liecis.

Fotogrāfs. Var jau būt.

Mīrama. Tas viss ir ļoti iespējams.

Tauciņš. Jūs arī dzirdējāt?

Mīrama. Nē, bet vispār... esmu dzirdējusi, diezgan bieži... (Pauze.) Pirmoreiz tas bija briesmīgi... tā nevarētu raudāt ne sievietei, ne bērns... likās, ka vējā vaid kāds aizlūzis koks... es gribēju bēgt, bēgt... bet mani ielēna tumsa un bailes saslēdza rokas. Kādreiz liekas, tā skan tik tuvu, ka

varētu notvert un aplūstināt, bet nekā... tikai skaties — pulkstenis apstājies... un atkal klusums, tāds klusums kā kapā.

Štrams. Beidziet! Beidziet taču! Nav te nekādu bērnu, ko jūs murgojāt!

Mīrama. Valdieties!

Štrams. Es neko nezīnu! Beidziet mani spīdzināt! Es jūsu lūdzul! Es jums pavēlul!

Mīrama. Viņš ir slimš.

Štrams. Jā, varbūt, varbūt es esmu slimš... bet jūs... jūs arī esat piedalījusies, kundze... visi ir piedalījusies, gan ķirurgi, gan asistenti... visil! Un nekur jūs neaiziesiet, mēs paliksim kopā, plecu pie pleca, vai ne?

Bē-ā-bā, bē-ē-bē, bē-ī-bī, babebī, bē-o-bo, babebībo, bē-ū-bū, babebībobū, babebībobū!

Tauciņš. Skaties tikai, viņš vēl mēdīsies! Vajag izsaukt ārstus! Trako mājā vieta atradīsies!

Mīrama. Neko nevajag. Tas bija gaidāms.

Tauciņš. Tad vismaz izolēt vajag, viņš ir jau bīstams!

Mīrama. Gluži otrādi, viņš vairs nav bīstams.

Fotogrāfs. Viens vairāk vai mazāk... tam nav nozīmes... mēs turpinām «operēt»... vismaz asistējam...

Mīrama. Man šī spēlīte ir beigusies.

Fotogrāfs. O! Žanna d'Ark padodas?

Mīrama. Žanna... jā, kādreiz man likās, tā esmu es, bet tie bija meli, meli un bailes. Es gribēju būt tāda kā viņa, gribēju... bet mans zobens ātri vien pārvērtās par pātagu, un seju uzveica maska.

Tauciņš. Ak dievs... ātrāk atnāktu tā kalpone.

Mīrama. Viņa nav kalpone.

Tauciņš. Man vienalga, es vairs nevaru, es gribu, lai man atslēdz durvis!

Fotogrāfs. Ja nemaldos, jūs viņu saucat par Penelopi...

Mīrama. Viņa arī ir Penelope... diemžēl tagad viņu ir grūti pazīt... un tomēr viņa vēl kaut ko gaida...

Tauciņš. Nu ko tāds radījums var gaidīt?!

Fotogrāfs. Varbūt augšamcelšanos?

Mīrama. Varbūt.

Tauciņš. Bet mēs te sēžam, un laiks iet!

Fotogrāfs. Mans trauksmainais draugs, vai jums neliekas, ka mēs esam kaut ko aizmirsuši?

Tauciņš. Ko tad?

Fotogrāfs. Redzat, viņu skaits ir pieaudzis...

Tauciņš. Ak, dievs... nosegušas visu loģu... vajag tomēr kaut ko darīt.

Fotogrāfs. Pamēģiniet.

Tauciņš. Kā, un jūs ne?

Fotogrāfs. Nav ko trakot. Pamazām, palēnām...

Tauciņš. Esat gan jūs eksemplārs! Labi, es iešu viens. (Lēni tuvojas logam.) Tiš... tiš... ejiet ārā... ejiet ar labu, ja nē, es jūs visas apstīšu...

Fotogrāfs. Ietinieties vispirms baltā palagā.

Tauciņš. Klusu, zakapastalal! Tiš, tiš... ejiet ar labu, ejiet lauciņā... Ā... ā! Palīgā... palīgā... mani nokodīs! (Tauciņš ierāvis galvu pabēg zem galda.) Slepikas... jūs mani pametat vienu...

Fotogrāfs. Es teicu, nevajag aiztikt!

Tauciņš. Teicāt, teicāt... Viss bars man metas virsū, bet jūs... Tas taču ir kaut kāds nenormāls spiets!

Fotogrāfs. Būs jāpagaida, kamēr atslēgs durvis.

Štrams. Neatslēgs. Neviens vairs tās neatslēgs.

Tauciņš. Kāpēc neatslēgs... kā jūs zināt, ka neatslēgs...

Štrams. Zīnu.

Fotogrāfs. Atradies pravietis...

Štrams. Šīs durvis aizslēdza nāve.

Tauciņš. Jūs, jūs viņas aizslēdžāt! Es tagad

esmu galīgi sakosts! Jūs par to atbildēsiet!

Štrams. Man nevienam nav jāatbild! Es atvērtu durvis visas pasaules himērām!

Fotogrāfs. Beidziet te tēlot pārcilvēkul!

Štrams. Jūs, lupatas, visi jūs drebat par savu ādu, visil!

Fotogrāfs. Un jūs — nedrebat?

Štrams. Nē! Un vēlreiz nē! Man pietiek! Jūs dzirdat? Man beidzot pietiek! Es tagad arī pie karātavām varu izkliegt — «Dzeriet kakao «Van-Hutens»!»

Mīrama. Bravo, bravo... Beidzot viens...

Tauciņš. Mīrama kundze, ko tas nozīmē... kāpēc jūs aplaudējat?

Mīrama. Es aplaudēju sev, es aplaudēju savam māceklim, es aplaudēju mušām.

Tauciņš. Tas ir ārpriests, tas ir ārpriests! Biedri, ko mēs darām... es sūdzēšos... es esmu oficiāla persona... esmu vairākkārt apbalvots, mani mīl, mani ciena, mani pazīst... es lūdzu, izlaidiet mani laukā... es apsolu atgriezties... man nav nekādu pretenziju... es saprotu, var būt dažādi viedokļi... dažādas pozīcijas... man nav nekas pret mušām, nekādu pretenziju... atļaujiet man, lūdzu, iziet, mazliet iziet laukā... es jūs lūdzu, kungi, esat saprātīgi, es jūs mīlu, es jūs cīnu... un ja šajā pasaulē ir kāds, kam es gribētu līdzināties, tad tā ir mūsu Mīrama kundze...

Mīrama. Paldies, mans draugs, es par jums nešaubījos.

Tauciņš. Man nav nekādu pretenziju... es jums pilnīgi piekrišu... galvenais ir paškritika... mēs visi esam par mieru... vainīgi esam mēs visi... galvenais ir paškritika... kungi, esiet modri...

Mīrama. Pietiks, pietiks... (Fotogrāfs metas pie telefona, bet momentā atsprāgst atpakaļ.)

Fotogrāfs. Tiš!... maitas... tiš! (mēģina pretoties)... nekas nebūs... es zem galda nelīdīšul... tiš... ū... maitas!... nekas nebūs... es neesmu Tauciņš... tas jums neizdosies, neizdosies... tiš... ā!... nolādēts... vācieties prom... pietiek, pietiek! (Bezspēkā nokrīt uz grīdas.)

Štrams. Ā, pāns Voicehovskis, ļoti patīkami... kā ar biznesu?

Fotogrāfs. Lieliski...

Štrams. Prieks dzirdēt... žēl, ka tādām taltām jākaujas ar mušām...

Fotogrāfs. Es jūs visus nododu tiesā...

Mīrama. Seit tiesu spriežu es.

Fotogrāfs. Varbūt, bet rīt spriedīs citi...

Mīrama. Par vēlu, pan Voicehovski.

Štrams. Jūs taisot smukas bildītes, pan... Kāda ir jūsu takse? Divdesmit kapeikas, trīsdesmit?

Fotogrāfs. Par velti... šoreiz tas būs par velti... (Ātri izdara vairākus uzņēmumus.)

Mīrama. O, mēs ieejam vēsturē!

Fotogrāfs. Jā, vēsturē... mēs ieejam vēsturē! (Turpina fotografēt.)

Tauciņš. Nevajag, lūdzu, nevajag, es esmu sakosts... Kungi, es jūs lūdzu mākslas vārdā...

Fotogrāfs. Visus! Visus — par velti! Lai bērni redz, lai priecājas! Es viņiem atstāšu bildītes, tādas bildītes!... Lai skatās un priecājas... atstāsim kaut ko vēsturei...

Štrams. Jūs aizmirsat pats sevi.

Fotogrāfs. Sevi? Nekādā gadījumā... lūdzu, te es esmu... ņemiet bildīti... iemūžiniet... mums vairs nav, ko zaudēt... nāciet, mušas, nāciet, rijiet mūsu dārgās miesas, miesas bez kauliem un asinīm, rijiet, mirušie beidzot ir tīri... es jums aplaudēju... aplaudēju... aplausus, lūdzu, dzīvībai... aplausus mušām.

Lugas beigas

JANĪNA KURSĪTE

JAUNO DZEJAS ANTOLOĢIJA

Vairumam pagājušā gadsimta astoņdesmito gadu dzejnieku laika gaitā ir pievienojies apzīmējums: «tautiskais epigonis», «salkanu persū faisītājs», «rīmjkalis» u. tml. Bet kaut kā tiek aizmirsts, ka, jo spilgtāks ir kāds literārais virziens, jo vairāk tam sekotāju. Un, jo ilgāk dzeja iet vienās un tajās pašās sliedēs, jo izdreijātāks kļūst šis mākslinieciskās izteiksmes veids. Tā tas notika arī ar mūsu romantismu. Auseklis, A. Pumpurs, Fr. Brīvzemnieks, Kr. Barons sešdesmitajos—septiņdesmitajos gados deva latviešu romantiskajai dzejai ļoti spēcīgu impulsu. Bet jau astoņdesmitajos sākās neglābjams romantisma virziena noriets. Gan vēl kā pēdējais uzliesmojums, kā rezumējošs noslēgums šīs desmitgades beigās parādās A. Pumpura «Lāčplēsis» (1888) un viņa dzeju krājums «Tēvijā un svešumā» (1889), kur apkopoti galvenokārt agrākos gados rakstīti dzejoļi. Taču jau J. Lautenbaha-Jūsmiņa dzejiskā darbība kļūst par nākamā — reālisma virziena pārstāvju pastāvīgu izsmiekla objektu.

Astoņdesmito gadu jaunienācēji dzejā pārstāv galvenokārt romantisma jaunāko atzaru — individuālo romantismu. Tieši šajos gados sakuplo t. s. jūtu dzeja, kuras spilgtākais pārstāvis ir Jānis Esenbergis. Šai rindā vēl var minēt Vensku Edvartu, Pavasaru Jāni, J. Frīdenbergu-Mieriņu. Individuālā romantisma lirika uzplaukst tajā brīdī, kad 19. gs. beigu romantisms lielā mērā jau ir izsmēlis savas mākslinieciskās iespējas. Tāpēc pat spēcīgākā šo gadu individuālās lirikas pārstāvja J. Esenbergā dzejā jūt diezgan stipru epigonisma piegaršu.

Savukārt reālisms astoņdesmitajos gados vēl tikai meklē savu ceļu. Pirmie mēģinājumi saistās ar to, ka romantisma jūsmīgu, piepacelto dzejas toni sāk nomainīt lietišķāks, piezemētāks. Sākas reālismam

raksturīgo dzejas žanru satīras, epigrammas, arī fabulas, parodijas apguve (Persietis, Doku Atis, E. Veidenbaums). Tautisko vai mīlas, individuālo pārdzīvojumu motīvu vietā dzejā arvien biežāk tiek apcerēti sociālie motīvi. No dzejas kā jūtu izteicējas un atspoguļotājas astoņdesmitajos gados notiek pakāpeniska pārorientēšanās uz dzeju kā filozofiju. Šī jaunā tipa dzeja visspēcīgāk un visspilgtāk parādās E. Veidenbauma daiļradē. Astoņdesmito gadu nacionālās kultūras veidotāji, pat tie radikālākie, acīmredzot vēl nav gatavi uztvert šo jauno dzeju. Tā, piemēram, no E. Treimaņa-Zvārģuļa liecības izriet, ka E. Veidenbaums astoņdesmito gadu beigās ir mēģinājis iesūtīt savus dzejoļus dažādiem periodiskiem izdevumiem, taču — bez atbildes. Paiet praktiski tikai nieka pāris gadi, un E. Veidenbauma dzeju visi kā ķertin izķer, jo ir pienācis tai laiks. Var, protams, pārņemt «trulajiem mietpilsotņiem», ka viņi nespēja uzreiz novērtēt E. Veidenbauma talantu. Bet tad tas pats būtu jāpārmet visiem laikiem un lielajam cilvēku vairumam. Redzams, tā ir jauna ceļa uzsācēju mākslinieku dzīves un daiļrades traģika. Lapas Mārtaņa dzeju lasīja un mīlēja viņa dzīves laikā, E. Veidenbauma — pēc dzejnieka nāves. Pirmā dzeja nomira līdz ar pašu tās autoru, otrā — laikam būs vajadzīga lasītājam, kamēr vien mūsu literatūra pastāvēs. Grūti pateikt, vai dzejnieks pats var izvēlēties — pa kuru no šiem diviem ceļiem iet, jeb laiks (liktenis?) izvēlas viņu, neatkarīgi no paša gribas.

Astoņdesmitie gadi ir pārejas laiks mūsu literatūrā, tāpēc te arī jauno dzejā bieži līdzaspastāv aizejošā (romantiskā) un atnākošā (reālistiskā) virziena iezīmes.

JĀNIS ESENERĢIS (1862—1890)

EDUARDS VEIDENBAUMS (1867—1892)

J. Esenbergā dzejas lielāko daļu sastāda mīlas lirika, jo, kā rakstā viens no labākajiem viņa dzejas pazinējiem Plūdons: «... mīlestība, šis salda is neprāts, bija tā sērga, no kuras, tāpat kā no dilona, nelaiķa dzejnieks līdz pēdējam elpas vilcienam nevarēja atkrautties.» Apjomā neliela, tomēr mākslinieciski spēcīga ir viņa satīriskā dzeja.

Mežā

Vējš tumšās priedes loka
Un viņu zarus glaud,
Tāpat kā mana roka
Tev matus, kad tu snaud.

Te koki šalc it drūmi,
Un putni skaļi dzied —
Te zaļo mētru krūmi,
Un puķes slepus zied.

No augšas stari laistās
Un mitrās sūnās slīd,
Kā zelta puķes skaistas
Visapkārt spīdēt spīd.

Te staigādams es jūtu,
Ka jautris top mans gars,
It kā man krūtīs būtu
Ar' slīdējs saules stars.

Kritiķiem

Kaut gan manus dzejoļus
Zaimojiet un smeijiet,
Pataisīt tos labākus
Jūs tak neiespējiet.

Mīlestība

Teic, mīlestība tšu brīdi
Tik aplaimo un drīz mēdz zust —
Es gribu tak šo laika sprīdi
Tos priekus un tās bēdas just.

Ikkatris zin, ka puķes, lauztas,
Kam brīvi zaļot neatļauj,
Drīz novist, mums pie krūtīm spraušas,
Un tomēr katris iet un rauj.

Perpetuum mobile

Ka lieta līdz šim atrasta nav vis,
Kas kust vienmēr tā agri, kā ar vēli,
Tas, kas to teicis, laikam, domājis
Gan nav uz manas līgaviņas mēli.

Atbilde M. M. jaunkundzei

Vai akmins man uz kapa būs, vai ziedi,
Tas man viss viens, kad iekšā gulēšu,
Ar asarām tik lūdzu neapliet
Par daudz, jo es vēl peldēt neprotu.

Vecums

Kādēļ gan teic, ka vecums mūs
Mēdz darīt bērniem līdzīgus?
Lūk, tādēļ vien, man šķiet,
Ka mēs kā bērni, ļāvu prāt'
Vēl negribam pie miera iet.

Vecās parunas jaunā veidā

Siltis nāk ar sildīšanu un reformas ar gaidīšanu.

Veidenbaumu mēs vienlaicīgi i zinām, i nezinām. Par viņu sarakstīts neskaitāmas reizes vairāk, nekā sarakstījis viņš pats. Skolās viņš nereti pārāk virspusēji tiek tēlots gandrīz vai par apzinātu revolucionāru cīnītāju, marksisma ideju popularizētāju un pārliecinātu dzejas valodā. Revolucionārs viņš bija gan, bet tādā mērā, kādā par revolucionāru (no latīņu: r e v o l u t i o — apvērsums) var uzskatīt lielu dzejnieku, jauna ceļa iezīmētāju. Tāds revolucionārs mūsu dzejā ir arī J. Alunāns, protams, Rainis, arī Aspazija, A. Čaks...

Man var iebilst — Veidenbaums interesējās par marksismu. Bet kurš tajos gados neinteresējās, kaut vai pavirši, par šo jauno mācību? Vismaz Tērbatas universitātē, kura tajā laikā izdevīgi atšķīrās no pārējām Krievijas augstskolām ar relatīvi brīvu garu, marksisma idejas virmoja gaisā. Bet tās nebūt nebija vienīgās, kas nodarbināja studentu prātus. Studentu vidē populāras bija arī narodņiku idejas, interese par A. Šopenhauera, F. Ničes mācību utt.

E. Veidenbauma traģika ir katra patiesi liela dzejnieka traģika: izvirzītā lielā ideāla absolūta nesaskaņa ar dzīves īstenību. Bet kādā laikā, kādos apstākļos iespējama šī saskaņa? Un vainot tikai vienu laiku, vienus cilvēkus nespējā saprast talantu nozīmētu vulgarizēti pieiet mākslai.

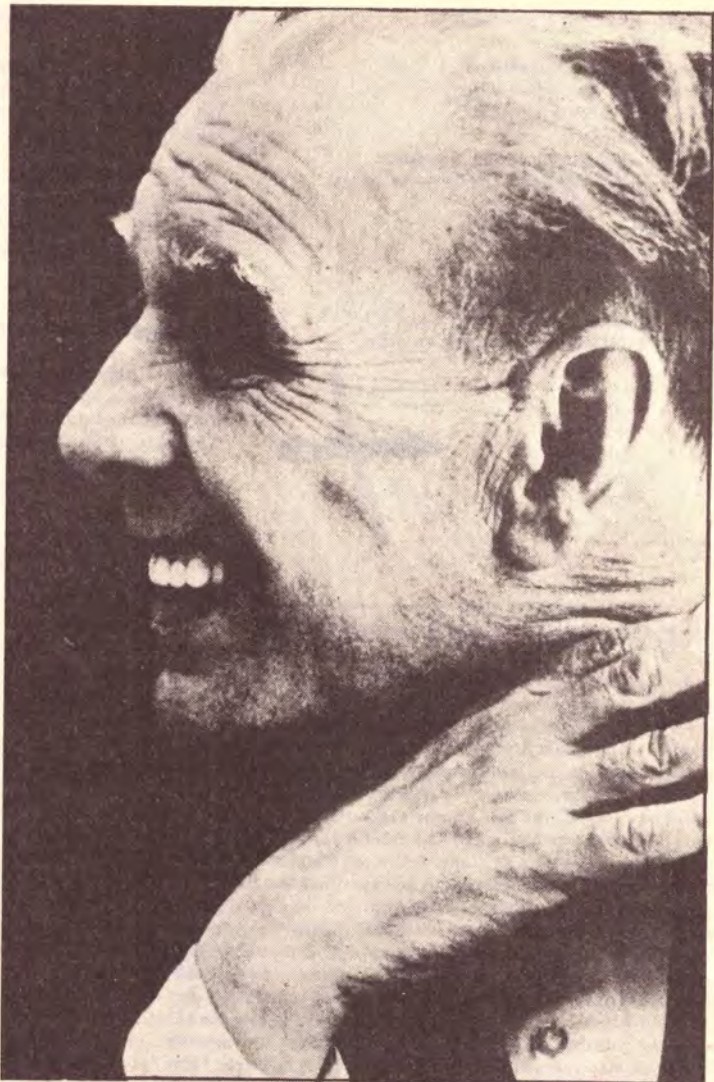
P. S. No pēdējā laika publikācijām par E. Veidenbaumu ieteiktu izlasīt K. Skujenieka rakstu («Literatūra un māksla», 1987, 2. oktobris).

Es domāju, ka pasaulē

Es domāju, ka pasaulē
Nav prātgā it nekas,
Un mūsu dzīves nozīme
Ir tīras mulķības.
Bez mērķa cilvēks blandās te,
Par gudrām lietām spriedelē,
Bet galā dumjš ir viss,
Jo vēders — dievs visaugstākais,
Un katris pats sev tuvākais,
Tiklīdz kā izsalcis.

Kam velti dārgo laiku tērē

Kam velti dārgo laiku tērē
Un dzejām papīri tu smērē?
Sen beidzies liras laikmets svēts,
Pēc maizes tagad cilvēks brēc.
Jo mūsu prozaiskā dienās
Nav zēlabainām dzejām cianas:
Ēst salkušam tās neprot dot,
Un paēdis tās nesaprot.
Tu raksti romānītus vieglus
Un saprātīgi zobojies,
Lai plašai publikai ceļ smieklus —
Tu redzēsi, kā tad tev ies:
Būs slava liela, kaudzēm naudas,
Un dzīvi baudīsi, cik jaudas.

JĀNA EIDUKA FOTOREPRODUKCIJAS

HORHE LUISS BORHESS

Averroesa meklējumi

S'imaginant que la tragédie n'est autre chose que l'art de louer... * Ernest Renan: *Averroés*, 48 (1861)

«Šajos rudajos Londonas labirintos/ atklāju, ka esmu izvēlējis/ dīvaināko starp cilvēku arodiem,/ taču jāpatur prātā, ka ik arods savā ziņā ir dīvains.» — raksta argentīņu literāts Horhe Luiss Borhess dzejolī «Roberts Braunings izšķiras kļūt par dzejnieku». Patiešām, Dzeja (meli, vēstule, romāns, vārdnīca, valoda, ilūzija) ir Borhesa pasaules pats vidus. Taisni tas lepnums, ar kādu Borhess jo bieži nostāda savas pasaules vidū vārdu, iedomu, varbūtību, mani visvairāk piesaistījis daudziem viņa darbiem, visvairāk sagādājis prieka un uztraukuma. Vai tā būtu «autotematika», t. i., rakstīšana par rakstīšanu! Nē, atšķirībā no tiem daudzajiem, kuri raksta «par realitāti», un no tiem, kuri raksta, kā viņi taisās rakstīt «par realitāti», Borhess reālo apstrīd, jo izsludina to tikai par vienu no daudzajiem esmes variantiem un lūko tai pretstatīt «esmes Dzeju». Daudzi saskata viņa daiļradē gandrīz vai dievišķas jaunu pasaulu radītāja pretenzijas, daži — agrīna veča eleganto nespēku, ģeniāla snoba laisko «nevēlēšanos» noticēt radītājam.

Dažos stāstos Borhess ir atsaucies uz paša izdomātajām autoritātēm, bet šoreiz gandrīz visus pieminētos avotus un autorus atradu uzziņu literatūrā; paskaidrojumus nolēmu nerakstīt, jo tādu nav izdevumā, no kura tulkoju. Stāsta iecerī analizē un kritizē pats Borhess (pēdējā rindkopā. Tikai vakar sapratu virsraksta gramatisko divdabību — Averroess meklē, Averroesu meklē.)

* Iedomādamies, ka tragēdija nav nekas cits kā slavēt māksla...

(franču val.)

TULKOTĀJS

Abulvalīds Muhameds Ibn Ahmeds Ibn Muhameds Ibn Rušds (gadsimtam vajadzēja paiet, iekams šis garais vārds saruka par Benraistu, Avenrizu, citur — par Aben-Rasadu un Filius Rosadis, un beidzot guva vispārpieņemtu skanējumu: Averroess) rakstīja vienpadsmito nodaļu savam sacerējumam «Tahāfut-ul-tahāfut» («Atspēkojuma atspēkojums»), kurā viņš apgalvo, ka, pretēji sacerējuma «Tahāfut-ul-falāsifa» («Filozofu atspēkojums») autora persiešu askēta Gazālī uzskatam, dievība pārzin vienīgi pasaules vispārējos likumus, kad tie skar nevis atsevišķus īpatņus, bet gan veselas kategorijas. Viņš rakstīja ar nesteidzīgu pašpārliecību, no labās puses uz kreiso, siloģismu veidošana un pagaru fragmentu saliedēšana nemaz netraucēja tam apjaut apsev kā īpašu svētību vēsā un plašā nama dzelmi. Dienasvidus dzīlēs sēca iemīļjušās dūjas; augšup no kāda skatienam slēpta pagalmiņa plūda strūklakas murdoņa, un Averroess, kura senči bija dzīvojuši Arābijas tuksnešos, juta kaut kur miesas audos pateicību par ūdens nemītību. Lejā bija puķu dobes, augļu dārzeņi, tālāk — rošiņi Gvadalkvivira, vēl tālāk — brīnīšā Kordova pilsēta, tīkpat slavena kā Bagdāde vai Kāhira, līdzīga sarežģītam un smalkam mūzikas rikam; un visapkārt (Averroess izjuta arī to) līdz pat debesu malai sniedzās Spānijas zeme, uz kuras gan nav pārāk daudz visa kā, taču it visam piemīt pamatīgums un mūžīgums.

Niedra slīdēja pa lapu, neapstrīdamie argumenti virknējās, taču Averroesa svētlaimī aptumšoja tādas kā vieglas raizes. Tās neizraistīja vis «Tahāfut», nejausa rakstura sacerējums, bet kāda filoloģiska problēma, saistīta ar lielo darbu, kuram jāattaisno viss viņa mūžs ļaužu acīs: ar komentāru Aristotelim. Šis grieķis, visas filozofijas pirmavots, bija sūtīts mācīt cilvēkiem visu, ko vien iespējams izzināt; skaidrot viņa grāmatas, tāpat kā ulemi izskaidro Korānu — tāds bija Averroesa smagais uzdevums. Vēsture nevar nosaukt daudz tāda, kam piemistu vēl vairāk skaistuma vai cildenuma nekā šā arābu ārsta pašizliedzīgajai nodotāšanai tāda cilvēka domām, no kura viņu jau šķīra četrpadsmit gadsimti. Vēl jo grūtāks Averroesa uzdevums izrādījās tādēļ, ka, neprasdams ne šīriešu, ne grieķu valodu, viņš bija spiests strādāt pie tulkojuma tulkojuma. Iepriekšējā vakarā divi neskaidri vārdi apstādināja viņu «Poētikas» pašā sākumā. Šie vārdi bija «traģēdija» un «komēdija». Averroess bija sastapies ar tiem jau pirms vairākiem gadiem «Retorikas» trešajā grāmatā; ko šie vārdi izsaka, to neapjauta neviens visā Islāma Pagalmā. Vēlī viņš izšķīrstīja Afrodīsijas Aleksandra rakstītās lappuses, vēlti salīdzināja Huneina Ibn Ishāka un Abūbašāra Matas versiju. Šie divi vārdi «Poētikas» tekstā atkārtotās tik bieži, ka izlaist tos nekādi nevarēja.

Averroess nolika niedru. Viņš sacīja sev (gan bez pārlielas ticības), ka mēs bieži meklējam to, kas ir tepat līdzās, noglabāja rokkrastu un piegāja pie plaukta, kur nošķirus stāvēja persiešu kaligrāfu pārrakstītie akļā Abensidas «Mankama» daudzie sējumi. Smieklīgi būtu domāt, ka viņš klūmtīgos vārdus tur vēl nebūtu meklējis; taču tagad Averroesu visvairāk vilināja tīkamā iespēja atkal pāršķīrstīt šīs lappuses. No zinātniskās izklāides viņu iztraucēja kāda dziedoša balss. Viņš paskatījās caur balkona reziģi: lejā šaurajā nebruģētajā pagalmiņā rotājās puskailli puisēni. Viens, uzkāpis otram plecos, redzams, izlikās par muedzinu — cieši aizmiedzis acis, tas skandēja: «Nav cita dieva, kā vien Dievs!» Viņa turētājs stāvēja gluži nekustēdamies, jo izlikās par minaretu, bet vēl viens uz ceļiem rāpoja putekļos, izlikdamies par ticīgo draudzi. Rotāja neturpinājās ilgi,

jo visi vēlējās kļūt par muedzinu, un neviens par draudzi vai torni. Averroess dzirdēja viņus strīdamies «prastajā mēlē», tas ir, pussalas musulmaņu plebeju agrīnajā spānvalodā. Viņš atvēra Halīta «Kitāb-ul-ain» un nodomāja ar lepnumu, ka visā Kordovā (bet varbūt pat visā al-Andalūsā) nav cita šā lieliskā darba noraksta kā vien viņējais, un to viņam atstājījis emīrs Jākūbs al-Mansūrs no Tanžēras. Šīs ostas vārds atgādināja viņam, ka ceļotājs Abulkāsims al-Ašarī, kurš atgriezies no Marokas, šodien vakariņos kopā ar viņu Korāna zinātāja Faradža namā. Abulkāsims sacījis sasniedzis pat Sinas valsts īpašumus (Kīnu). Viņa nelabvēji — ar to īpatnējo loģiku, kādu rada naidis, — zvērēja, ka tas nesavmūž nav spēris kāju uz Kīnas zemes, taču pie tam ir zaimojis Allāhu minētās zemes tempļos. Protams, tikšanās turpināsies vairākas stundas; Averroess steidzīgi atsāka darbu pie sacerējuma «Tahāfut». Viņš strādāja līdz pat vakara krēslai.

Saruna Faradža namā vispirms skāra vietvalža un vēlāk — viņa brāļa emīra ne ar ko nesalīdzināmos tikumus. Pēc tam, dārzā, viņi sāka runāt par rozēm. Abulkāsims, kurš tam patiesībā netika ne aci uzmetis, apgalvoja, ka nekur pasaulē neesot jaukāku rožu nekā Andalūzijas dārzos. Tomēr Faradžs nebija uzpērkams glamiem; viņš tūlī atzīmēja, ka Ibn Kuteiba aprakstījis kādu brīnumainu mūžamziedošās rozes paveidu, kuru nes Indostānas zeme un kuras ugunssarkanajās ziedlapās redzami burti, kas veido vārdus: «Nav cita dieva, kā vien Dievs, un Muhammeds ir Dieva praviets». Viņš piebildā, ka Abulkāsims noteikti būšot šīs rozes skatījis. Abulkāsims nu palūkojās uz saimnieku ar bažām. Ja viņš sacītu: «Jā!», tad visi gluži pamatoti uzskatītu viņu par nožēlojamu un mazdūstīgu meli. Ja viņš sacītu: «Nē!», tad viņu uzskatītu par bezdievi. Tādēļ Abulkāsims nomurmināja, ka noslēpumu atslēgas ir Kunga rokā un nava virs zemes nekā zālksnēja, nedz vītūša, kas nestāvētu atzīmēts Viņa Grāmatā. Šie vārdi skan vienā no pirmajām sūrām, un tie izraisīja godbijīgus čukstus. Lepns par vārdu cīņā gūtajiem panākumiem, Abulkāsims grāstījās jau apgalvot, ka Kungs ir tīkpat neiznīnāms, cik pilnīgs savos darbos. Tobrīd Averroess, apsteigdams vēl tikai attālā nākotnes iespējā pastāvošo Hjūma argumentāciju, paziņoja:

— Man liekas vieglāk pieļaut augsti mācītā Ibn Kuteibas vai viņa pārrakstītāju kļūdu nekā iedomāties, ka zeme varētu nest rozes ar ticības apliecinājumu ziedlapās.

— Tik tiešām! Tie ir diži un patiesi vārdi, — piekrita Abulkāsims.

— Kāds ceļotājs, — atcerējās dzejnieks Abdelmeliks, — stāsta par koku, kura augļi ir zaļi putni. Tie man izliekas daudz ticamāki nekā rozes ar burtiem.

— Minēto putnu krāsa, — sacīja Averroess, — varētu šīs neparastās dabas parādības izcelšanos atvieglot. Pie tam gan augļi, gan putni pieder dabas valstībai, kurpretim raksti ir mākslas veids. Vieglāk nonākt no lapām pie putniem nekā no rozēm pie burtiem.

Kāds viesis ar sašutumu noraidīja iespēju uzskatīt rakstus par mākslas veidu, jo Korāna pirmtēls — Grāmatas Māte — ir senāks par pasaules radīšanu un glabājas debesīs. Cits pieminēja Džāhizu no Basras, kas teicis, ka Korāns ir būtība, kura spēj pieņemt arī cilvēka vai dzīvnieka veidu — šis uzskats šķiet sakrītāms ar mācību, kura piedēvē svētajai Grāmatai divas sejas. Faradžs visai plaši izklāstīja īstentības viedokli. Korāns, viņš teica, ir viens no Dieva atribūtiem, tāpat kā Viņa žēlsirdība. Tas var tikt ierakstīts grāmatā, izsacīts mutiski, sirdī iegaumēts — jo valoda un rakstu zīmes ir cilvēku radītas, taču Korāns paliek nemainīgs un mūžīgs.

Averroess, kas savā laikā bija rakstījis komentārus «Valstij», varētu piebilst, ka Grāmatas Māte ir kaut kas līdzīgs tās pirmveidam Platona filozofijā; taču viņš saprata, ka teoloģija ir Abulkāsīmam gluži nepieejams novads.

Arī pārējie jau bija pamatījuši to pašu un pieprasīja, lai Abulkāsims pastāsta par kādu svešzemju brīnumu. Tāpat kā tagad, arī tajos laikos pasaule bija nežēlīga; drosmīgie uzdrīkstējās to apceļot — bet arī tie glēvies starp glēvajiem, kuri bija gatavi nolaisties pavisam zemu... Abulkāsima atmiņa patiesībā bija kā slepenu nekrietību spogulis — kuru no tām viņš drīkstēja atklāt? Pie tam no viņa vēlas dzirdēt brīnumstāstus, bet brīnums nav pārstāstāms; Bengālijas mēness nemaz nav tāds pats kā Jemenas mēness, kaut gan tos abus varētu aprakstīt vienādiem vārdiem. Abulkāsims brīdi šaubījās, tad sāka stāstīt:

— Tie, kuri apceļo septiņu pasaules klimatu pilsētas, — viņš paziņoja ne bez svīnīguma, — pieredz daudz ko atzīmēšanas vērtu; tad lūk, šo stāstu esmu izstāstījis tik vienīgi Turku zemes valdniekam. Tas notika Sin Kalanā (Kantonā), kur Dzīvā Ūdens upe ieplūst jūrā.

Faradžs jautāja, cik jūdžu atstatu šī pilsēta būšot no mūra, kuru Iskanders Zulkarneins (Maķedonijas Aleksandrs Dujradzis) tika cēlis pret Gogu un Magogu.

— Tuksneši šo nošķir no tā, — ar netīšu augstprātību atbildēja Abulkāsims. — Cetredesmit dienas aizsteigtos, iekams kāfila (karavāna) ieraudzītu tā torņus, un stāsta, ka otrīk vajadzētu, lai turp nokļūtu. Sin Kalanā es nepazīnu neviena, kas būtu to redzējis, vai būtu redzējis kādu, kas redzējis to.

Bailes no skarbi bezrobežīgā, no nepiepildītās telpas, neapdvašotās vielas uz mirkli pārņēma Averroesu. Lūkodamies uz samēros veidoto dāru, viņš pats jutās vecs, nevajadzīgs, neesīgs. Abulkāsims stāstīja:

— Kādu vakaru Sin Kalanas musulmaņu tirgoņi aizveda mani uz krāsotu koka namu, kurā iemita pulka ļaužu. Nespēju izstāstīt, kāds izskatījās šis nams, vai, patiesību sakot, šī viena telpa ar galerijām un balkoniem, kas rindojās cits virs cita. Šajās ielodzēs bija cilvēki, kuri ēda un dzēra, un tāpat uz grīdas, un tāpat uz īpaša paaugstinājuma. Tie, kuri uzturējās uz paaugstinājuma, sīta bungas un spēlēja kokles, izņemot kādus piecpadsmit vai divdesmit purpursarkanās maskās, kuri skaitīja lūgšanas, dziedāja un sarunājās. Tie nonāca ieslodzījumā, taču tur nebija cietuma, tie jāja seglos, bet viņu zirgi nebij ieraugāmi, tie karoja, taču vienīgi niedru zobieniem, tie mira un vēlāk cēlās no jauna.

— Vājprātīgo izrīcība, — sacīja Faradžs, — var tālu pārsniegt saprāta paredzes iespējas.

— Viņi nebija vājprātīgi, — nācās skaidrot Abulkāsīmam. — Viens no tirgoņiem teica man, ka tie tēlojot stāstu.

Neviens viņu nesaprata un nevēlējās saprast. Pavisam samulsis, rokas vēzēdams, Abulkāsims nu ķērās pie neveiklīmu salīdzinājumiem:

— Iedomāsimies kādu nevis stāstām, bet gan rādām notikumu. Pieļausim, lai tas būtu stāsts par Efesas Gulētājiem. Mēs ieraugām, kā viņi ieieta alā, kā lūdzu Dievu un iemieg, kā dus atvērtām acīm, kā tie miegā aug lielāki, kā tie mostas pēc trīs simt un deviņiem gadiem, kā sniedz tirgonim senlaiku naudas gabalu, ieraugām, kā tie atmostas paradzē, ieraugām, kā tie viņu suns mostas reizē ar tiem. Kaut ko līdzīgu mums tovar attēloja cilvēki uz paaugstinājuma.

— Vai viņi runāja? — iejautājās Faradžs.

— Protams, ka runāja, — atbildēja Abulkā-

sims; viņam tagad nācās aizstāvēt izrādi, kuru tas gandrīz pavisam neatcerējās un kura bija viņu pamatīgi garlaikojusi. — Viņi tērzēja, dziedāja un turēja runas!

— Šādā gadījumā, — teica Faradzš, — ne-maz taču nevajadzēja visu divdesmit. Arī viens pats stāstītājs var pasacīt jelko un jalcik sarežģītu.

Visi piekrita šim spriedumam. Tika atzīmē-tas arābu valodas izcilus īpašības, jo tā ir valoda, kurā savus eņģelus izrīko Dievs. Pēc tam sprieda par arābu dzeju; Abdelmeliks, pienācīgi to uzteicis, tomēr apzīmēja par novecojušiem dzejniekus, kuri mājo Damaskā vai Kordovā, taču spītīgi turas pie ganudzīves ainām un beduīnu leksikas. Viņam liekoties bezjēdzīgi, ja cilvēks, kura acu priekšā veļ viņš Gvadalkvivira, ņemas apdziedāt ūdeni tukšneša akā. Dzejnieks aizrādīja, ka visbie-žāk vērts aizstāt senierastās metaforas ar jau-nām. Kad Zūhairs salīdzināja likteni ar aklu kamieli, tas varēja pārsteigt klausītājus, taču pieci apjūsmas gadsimti šo tēlu paguvuši nodeldēt. Visi piekrita spriedumam, kuru bija jau daudzkārt dzirdējuši no daudzu mu-tēm. Averroess klusēja. Pēc brīža viņš ieru-nājās, drīzāk vērsdamies pie sevis paša nekā pie citiem:

— Ne tik daiļrunīgi, taču izmantodams radniecīgus argumentus, arī es reiz aizstāvēju viedokli, kuru nupat izteica Abdelmeliks. Aleksandrijā ir reiz skanējuši vārdi, ka vien tas ir drošs no grēka, kurš jau ir to darījis un ir jau nožēlojis; piebildīsim, ka izvairīties no kļūdas vieglāk tad, ja pats tajā sevi pie-ķēris. Zūhairs savā muallakā min, ka astoņ-desmit ciešanu un godības gados ir daudz-kārt redzējis likteni līdzīgi aklam kamielim notriecam cilvēkus zemē. Abdelmeliks uz-skata, ka šis tēls vairs nespēj sajūsmināt. Tādai ierunai varētu pretnostatīt daudzus pretiebildumus. Pirmkārt, ja dzejas uzdevums būtu pārsteigt, mēs nemērotu tās mūžu gad-simtos, bet gan dienās un stundās vai pat minūtēs. Otrkārt, slavens dzejnieks nav tik-daudz izgudrotājs kā slēptā atsedzējs. Cil-dinot Ibn Šerafu no Barkas, daudz reižu at-kārtots, ka tikai viņš varējis iedomāties zvaig-znes rītausmā lēni birstam kā lapas no ko-kiem; ja tā būtu taisnība, tad tā vispirms liecinātu, ka šis tēls ir gauži mazvērtīgs. Jo aina, kuru iedomāt spēj tikai viens cilvēks,

nevarēs saviļņot nevienu citu. Zemesvirsu ir bezgala daudz esību, un ikvienu varētu salīdzināt ar visām pārējām. Salīdzināt zvaig-znes ar lapām nav mazāka patvaļība nekā salīdzināt tās ar zivīm vai putniem. Kurpre-tim nav tāda cilvēka, kurš nebūtu kaut reizi izjutis, cik liktenis ir varens un nesaprātīgs, cik tas ir nevainīgs, taču arī nežēlīgs. Dēļ šīs izjūtas, kura var būt īslaicīga vai ilgstoša, taču kuras it neviens vēl nav pratis izvairīties, dēļ tās ir sacerēts Zūhaira dze-jolis! Labāk, nekā pateikts tajā, vairs nepa-sacīs neviens. Turklāt (un tas varbūt ir ma-nās pārdomās galvenais) laiks, kurš noposta cietokšņus, toties spodrina vārsma. Kad Zūhairs sacerēja šīs savas vārsma Arābijā, tajās tika salīdzināti divi tēli — vecais kamie-lis un liktenis. Atkārtotas šodien, tās atgādina mums Zūhairu un liek salīdzināt mūsu pašu raizes ar šā sen mirušā arāba rūpestiem. Šim salīdzinājumam bija divas sastāvdaļas, taču nu to jau ir četras. Laiks paplašina vārsmu ietvertību, un es zinu vairākas tādas, kuras līdzīgi mūzikai kļuvušas par itin visu it vi-siem. Tā pirms daudziem gadiem Marakešā, kur mani tirdīja ilgas pēc Kordovas, es guvu remdinājumu kādā uzrunā, ar kuru Abderrahmāns reiz Rusafas dārzos vērsies pie Āfrikas palmas:

Arī tu esi, ak palma,
Svešiniece šai zemē . . .

Tāda ir dzejas neatkārtojamā balva — vārdi, kurus rakstījis valdnieks, kas alka pēc Austru-miem, palīdzēja man Āfrikas trimdā izsacīt ilgas pēc Spānijas.

Pēc tam Averroess runāja par pirmajiem dzejniekiem, kuri Neziņas Laikmetā pirms Islāma ir jau it visu izsacījuši bezrobežīgajā tukšnešu valodā. Uztraukts, un ne bez pama-ta, par Ibn Šerafa izsmalcināto blēņošanu, viņš paziņoja, ka senatnes dzejnieki un Ko-rāns jau ietver dzejas pilnību, un nosodīja kā analfabētiskus un vieglprātīgus jebkurus tīkojumus dzeju jaunināt. Pārējie klausījās viņā ar patiku, jo viņš aizstāvēja sen-ierasto.

Muedzini jau aicināja rītausas lūgšanai, kad Averroess atgriezās savā bibliotēkā. (Tumšmatainās verdzenes harēmā bija mocī-jušas kādu rudmatainu verdzeni, bet to viņš

uzzinās tikai pievakarē.) Kaut kas bija licis viņam nojaust divu neskaidro vārdu jēgu. Stingriem, rūpīgiem glītburtiem viņš uzrakstī-ja sekojošas rindas: «Aristū (Aristotelis) no-sauc slavinājumus par traģēdijām, bet saņiras un nopelumus par komēdijām. Brīnumjauku traģēdiju un komēdiju netrūkst Korāna un svētnīcas muallaku lapās.»

Viņam nāca miegs, un viņam bija nedaudz vēsi. Noritinājis turbānu, viņš palūkojās me-tāla spogulī. Es nezinu, ko viņa acis tur ieraudzīja, jo neviens vēsturnieks nav viņa vaibstus aprakstījis. Zinu, ka viņš piepeši pa-zuda, it kā neredzamas uguns aprīts, un reizē ar viņu pazuda nams un skatienam ap-slēptā strūklaka, un grāmatas, un rokraksti, un dūjas, un daudzās tumšmatainās verdze-nes, un drebošā rudmatainā verdzene, un Faradzš, un Abulkāsims, un rožu krūmi, un varbūt arī Gvadalkvivira.

Šajā stāstā es gribēju parādīt kādas sakā-ves norisi. Sākotnēji es tiku domājis par to Kenterberijas arhibīskapu, kas taisījās pierā-dīt Dieva vienesamību, vēlāk — par alķīmi-kiem, kuri meklēja filozofu akmeni, tad — par veltīgajiem leņķa trisekcijas un apla kvadratūras meklējumiem. Taču beidzot es iz-lēmu, ka pats dzejiskākais stāsts var iznākt par cilvēku, kura nosprausto mērķi gan va-rētu sasniegt kāds cits, tikai ne viņš . . . Es atcerējos Averroesu, kas Islāma Pagalmā ne-bij atradis iespēju izzināt vārdus «traģē-dija» un «komēdija». Es aprakstīju šo gadī-jumu; rakstīšanas gaitā es jutos taisni kā tas Bērtona minētais dievs, kurš taisījis radīt vērsi, taču radījis bizoni. Dzirdēju, kā mans sacerējums par mani smejas. Jutu, ka Averoess, kurš nopūlas iztēloties, kas ir luga, taču pat nenojauš, kas ir teātris, nav daudz ne-prātīgāks par mani, kurš nopūlos iztēloties Averroesu, vadīdamies no dažām Renana, Leina un Asina Palasjosa darbu druskām. Rakstīdams pēdējo lappusi, es sapratu, ka mans stāsts atspoguļo mani pašu, kāds es bi-ju, kamēr to sacerēju, ka, lai šo stāstu sace-rētu, man bija jābūt taisni tādām, ka, lai par tādu kļūtu, man bija jāuzraksta šis stāsts, un tā līdz bezgalībai. (Tikko es pārstāju tādām sev ticēt, «Averroess» izgaist.)

Tulkojis ULDIS BĒRZIŅŠ

AIVARS KLAVIS

SAPNIS

STĀSTS

Jau trešo mēnesi viņš cēlās pusseptiņos no rīta. Samiegojies pabāza galvu zem krāna, tad pavirši nobraucija seju ar dvieli, ieslēdza elektrisko tējkannu un nesteigdamies sāka smērēt sviestmaizes.

Jāatzīstas, ka pēdējā laikā brokastis kļuva arvien pieticīgākas. Sonedēļ viņš varēja sev atļauties tikai maizi, kartupeļus, biezeni un kādu gabalu asinsdesas. Arī sviests, ko Rūdolfs bija nopircis pagājušajā pirmdienā, tuvojās beigām, tāpēc to viņš zieda sevišķi rūpīgi — plānu jo plānu kārtīnu.

Tējkannā sāka burbuļot ūdens.

— Interesanti, kas šodien par dienu? — Rūdolfs vaicāja pats sev un, kā atbildi meklēdams, pārļaida skatienu virtuvei.

Bet kalendārs pie sienas nu jau kādu pusgadu rādīja martu. Un kādu pusgadu Rūdolfs par to nebija licies ne zinis. Toties tagad tas viņu kaitināja, jo laukā dzeltēja lapas un strauji tuvojās rudens, un kāda jēga no kalendāra, kas tik bezdievīgi atpalicis no dzīves.

Paēdis, īsi pirms septiņiem, Rūdolfs kā parasti iegāja istabā un apsēdās pie rakstāmgalda. Pievilcis sev tuvāk rakstāmmašīnu, viņš paņēma baltu papīra lapu un, pirms ķerties pie rakstīšanas, pāris sekundes kustināja pirkstus. Apmēram tāpat kā pa televizoru bija redzējis darām Paulu, kad tas sēdās pie klavierēm.

Tad, nedaudz saliecies uz priekšu, viņš sāka enerģiski bungot pa taustiņiem.

«Un tātd sākam.» Rūdolfs rakstīja. «Un tātd... Un tātd... Sākam! Sākam ar tātd... Tātd...»

Sos vārdus visdažādākajās kombinācijās viņš atkārtoja reizes divdesmit, līdz pamazām temps noplaka.

«Tātd un sākam. Un sākam tātd. Un... tātd... sākam...»

Vairāk neko izdomāt nevarēja, tāpēc, beidzis rakstīt, Rūdolfs paskatījās laukā pa logu. Bet arī viss bija tieši tāpat kā ik rītus. Cilvēki steidzās uz darbu. Mātes veda bērnus uz bērnudārzu, izgrūzdami melnus dūmus, pie pieturvietas apstājās autobusi, un, riepām švīkstot, ielas likumā pazuda vieglās automašīnas.

Novērsis skatienu no loga, viņš paņēma aizvakar iesāktu stāstu. Nepūlnas piecas mašīnrakstā lapas. Rūdolfs gan šaubījās — vai to maz var nosaukt par stāstu. Pats lāgā nezināja... Nejauši, nezin kāpēc bija uzpeldējis atmiņā, kā reiz viņi abi ar brālēnu tika slīcinājuši kaķēnus.

Tas notika sen. Viņiem bija septiņi astoņi gadi. Prātā palikusi skaista, saulaina vasaras diena. Viņi stāvēja uz tilta un, elpu aizturējuši, skatījās, kā brīnā kokvilnas zeķe ar kaķēniem nogrimst netirajā, rāvainajā ūdenī. Iemesta upē, vispirms tā smagi noplunkšķēja, tad sagriezās ar smago galu uz leju, kā divaina čūska pretī tumsai vēl aizvijas pati zeķe virs mezglā, un jau pēc mirkļa kuļķene izgaisa acīm. Sīki vilniši no tās vietas, kur slika kaķēni, laiski velās uz krastu, skalodamies pret koku saknēm. Smaržoja pēc govju mēsliem, pēc siena. Kaut kur lejāk, sīdamies pret akmeņiem, čaloja ūdens. Bet viņi tikai stāvēja un skatījās, pārkarušies tīta margām. Klusēdami skatījās vēl labu laiku, it kā gaidīdami, ka tur, ūdenī, teju teju kaut kas notiks. Nekas nenotika. Saule karseja pakaušus, un Rūdolfs atcerējās, ka viņiem abiem ar brālēnu bija zilas mutes, jo pirms tam ēda mellenes.

To visu gribējās uzrakstīt.

Gan to, kā spīdēja saule, gan to, kā viņi tur stāvēja uz tilta, gan to, kā iemeta upē kaķēnus, iesietus vecāsmātes zeķē. Vecāmatē kokvilnas zeķes sauca par bomeļzeķēm. Un arī to gribējās uzrakstīt, vienīgi nekādi neizdevās, tāpēc Rūdolfs nocīnījās ar nieka desmit vārdiem vismaz pāris stundas. Bet visgrūtāk tomēr bija aprakstīt izjutas, kas toreiz pārņēma, kas neļāva ne pakustēties un lika abiem ar brālēnu, mellenēm notriektās mutes mulsi pavērušiem, lūkoties tumšajā ūdenī. Vēl tagad viņš lāgā nezināja, kas tas isti bija. Satraukums, bailes, žēlums vai zipkāre? Varbūt tikai vilšanās? Jo nekāds brīnums nenotika, un istenība negaidot

izradījās primitīvi neželīga. No rīta viņi taču vēl spēlējās ar kaķēniem, bet tagad tie gulēja kaut kur dūnās zem ūdens un bija beigti. Skūnīti ieslēgta, naidēdama skrāpējās kaķene.

— Ko viņa tur ārdās, muļķe, — paklusi noteica brālēns.

— Rūdolfs piekritoši pamāja ar galvu, un abi klusēdami turpināja skatīties ūdenī, līdz pamazām satraukums, bailes, žēlums un zipkāre norima. Kļuva skaidrs, ka vairāk nekā nenotiks.

Brālēns nospļāvās. Arī Rūdolfs nospļāvās. Straume negribīgi sagrieza siekalas, aiznesdama lejup zem tilta, kur, sīdamies pret akmeņiem, čaloja ūdens.

Lūk, to visu viņš gribēja uzrakstīt. Aprakstīt tieši tā, kā tas notika. Pats lāgā nesaprata — kāpēc? Kāpēc isti?

Iesakumā Rūdolfu vienīgi pārsteidza, ka atmiņa notikušo saglabājusi tik neizdzēšami spilgti, reižu reizēm uzvilnīdama to vienlaikus ar sīkiem drebušiem, it kā tas būtu risinājies nupat, pirms mirkļa. Vēlāk viņam šis notikums sāka likties zīmīgi svarīgs, savā ziņā pat simbolisks. Izskatījās, ka tur varētu iznākt tīri labs stāsts.

Tagad, pārļausot uzrakstīto, Rūdolfs saprata, ka nekā tur neiznāks.

«Kāds no tā labums? Kam tas vajadzīgs?» viņš murmināja pie sevis. Turklāt, to sakot, lūpas savilkās nicīgā smīnā, jo, lai nu kā, bet simbolikas tur tiešām netrūka.

Ja labi padomāja, arī Rūdolfs pats taču līdzinājās tādām nožēlojamam kaķenam, kurš grima pretī tumsai, nezinādam, kurp isti, un nekādi nespēdams sev palīdzēt. Atlika vienīgi pašauties uz nejausību, uz aklu laimi. Jau trešo mēnesi viņš celās katru dienu pusseptiņos no rīta un rakstīja, bet uzrakstīts vēl arvien nebija tikpat kā nekā. Parasti dienas trīs cūīgi strādājis — celurtajā vai piektajā pārļausīja sacerēto un secināja, ka tas nekam neder. Tāpat kā šodien. Pēc tam iegrūdis sašvikātās papīra lapas rakstāmgalda atvilktnē, aikal sāka no sākuma.

Toties naktīs... naktīs uzradās tie nolādētie sapņi. Un arī pa sapņiem viņš rakstīja. Bet rakstīja pavisam savādāk nekā dienā. Nebija nedz šaubu, nedz mokošas neziņas, nedz neapmierinātības ar sevi. Nevajadzēja spītīgi sēdēt pie rakstāmgalda, trūli veroties laukā pa logu un mēģinot izdomāt kārtējo teikumu. Sapņi teikumi raisījās cits aiz cita. Viegli un brīvi. Ik situācija, ik vārds ieguva dziļu jēgu. Un arī viņš pats jutās apgarots un brīvs. It kā nebūtu ne laika, ne telpas, it kā nekā, pilnīgi nekā viņu neierobežotu un nesasaistītu, it kā viņš būtu pacēlies augstu pāri pasaulei ar tās nožēlojamiem niekiem un ikdienišķajiem sīkumiem. Lūk, tāds bija šis sapnis. Tā bija tāda putna brīvība gaisā vai arī rūpju nenomākta cilvēka brīvība tepat uz zemes. Tāda cilvēka, kurš vienlīdz apzinās gan savu cēlo misiju, gan neierobežotās spējas.

Domās — vērienīgas, mērķtiecīgas, skaidras. Vārdi virknējās teikumos. Teikumi ieplūda stāstījumā. Un viņš aizgūtnēm rakstīja, rakstīja, rakstīja. Līdz pat pusseptiņiem no rīta, kad iezvanījās pulkstenis un Rūdolfs, kā parasti, pamodās apskaidrots, pilns apņēmības turpināt iepriekšējā dienā iesāktu. Jocīgi, bet cita ceļa viņš neredzēja. Nemaz necentās saskatīt, nemaz negribēja redzēt. Patiesībā tieši šis nolādētais sapnis lika viņam augas dienas padarīt pie rakstāmmašīnas un aizmirst visu pārējo. Pirmāk nevainīga aizraušānās. Tagad... nemanot viņš bija kļuvis par sava sapņa vergu.

Kā tas iesākās?

Vēlreiz pārļausījis vakar uzrakstīto, Rūdolfs ar plašu vēzienu vienu pēc otras pārsvitroja lapas un iemeta rakstāmgalda atvilktnē.

Jā, kad un kā tas iesākās?

To viņš atcerējās lieliski.

Pirms pieciem gadiem. Pēc tam kad, braucot ar velosipēdu, salauza kāju un nokļuva slimnīcā. Iegipsēts līdz gurnam, viņš nogulēja traumās turpat trīsarpus mēnešus. Pa to starpu divas operācijas.

Palātā, kurā Rūdolfu ievietoja, nejausība bija savedusi

kopā vienus vienīgus tehnikas upurus. Piemēram, pa kreisi no viņa gulēja profesionāls šoferis. Cietis autokatastrofā. Atšķirībā no Rūdolfa, viņam bija iegipsēta ķermena augšdaļa. Savukārt pa labi gulēja divdesmitgadīgs puisis, kurš, kā pat mēdza lielities, bija nolidojis pa gaisu vismaz piecpadsmit metrus un palicis dzīvs pateicoties tam, ka motociklista ķivere izturējusi to baigo triecienu. Gultā pie loga garlaikojās pensionārs Loša. Piedzeries vadītājs bija uzstūrējis visu braucamo tieši virsū, un, atšķirībā no motociklista, Lošu bija glābusi nevis ķivere, bet gan maza betona stabiņš, kas patrāpījies pašizgāzējam ceļā. Iepretim Lošam braši izslēpās sēdēja autoamatieris Andris. Slimnieks ar stāžu. Runāja, ka dakteri šo salikuši kopā pa gabaliņiem, pēc tam, kad viņš naktī uz Jūrmalas šosejas ticis izvilts no sadauzītas automašīnas. Lai gan autiņš bija pārverties lūžņos. Andris nezin kāpēc ar to lepojās, tāpat kā ar to, ka, neskatoties uz visu, palicis dzīvs. Un Rūdolfs nosprieda, ka viņam no trieciena smadzenēs kaut kas atāķējies.

Maiga, Rūdolfa sieva, uz slimnīcu nāca reti. Turklāt tikai un vienīgi apmeklētājiem paredzētajā laikā. Bērni toreiz vēl gāja bērnudārzā. Reizēm Rūdolfu apciemat ieskreja kāds draugs vai darbabiedrs, bet tas, protams, nespēja izkļaidēt slimnīcas dīko vienmuļību un garlaicību.

Galvenais runājamais drīz tika izrunāts, tāpēc neatlika nekas cits kā lasīt vai, vienaldzīgi pētot griestus, apcerēt šo dzīvi. Bet dzīve bija jocīga. Piemēram, reizēm pārejie sirsniņi nēmas zobot Rūdolfu tā paša nelaimīgā divriteņa dēļ. Istabas kaimiņiem šķita varen smieklīgi, ka, pateicoties tik arhaiskam braucamrīkam, Rūdolfs nokļuvis turpat kur viņi — nesalīdzināmi varenākas tehnikas pielūdzēji un vienlaikus arī upuri.

H-ha-ha! Pastāsti vēlreiz! Kā tur īsti bija? Tātad tu brauc un redzi, ka tev iet garām viens smagais?

— Jā, un tad viņš nolemj, kas būs, būs, taranēs to draņķi.

— Ei, velosipēdist! Arnis saka taisnību?

— Ha-ha-ha, — viņi smējās, cenzdamies izkļaidēt paši sevi.

Bet reiz, guļot un skatoties griestos, Rūdolfam iesāvās prātā, kā būtu, ja šajā palātā sastaptos divi. Piemēram, smagās automašīnas vadītājs un viņa nejausais upuris. Kas tad notiktu? Kā viņi izturētos? Ko teiktu? Rūdolfs to iztēlojās tik spilgti, ka beigās neiztureja — nēma papīru un uzrakstīja visu, ko bija iedomājies. Divas dienas viņš citīgi rakstīja, trešajā nolasīja uzrakstīto pārējiem. Uzmanība, ar kādu tie klausījās, glaimoja.

Nē, kas to būtu domājis, viņš taču esot īsts rakstnieks, un tas esot viens feins gabals. Kaut vai tūlīt varot sūtīt uz «Dadzi», lai drukānot nost.

Vēlāk Rūdolfs nēmas aprakstīt savus slimnīcas bēdubrāļus. Tādus, kākus tos pazina. Uzcepa vienu tādu gabaliņu par sievieti, par mīlestību, varētu teikt. Vakaros uzrakstīto lasīja pārējiem priekšā un tie, zobodamies cits par citu teica, ka viss esot uz mata kā dzīve, lai taču viņš no tiesas to aizsūtītu kādai avīzei. Tur nodrukāšot uz galvošanu. Vel palidies pateikšot. Sitādus taču esot interesantāk palasīties nekā vienu otru ūdensgabalu, kuru drukānot un no kura ne velna nevarot saprast. Škat, beigās Rūdolfs vēl kļūšot slavens, un viņi varešot stāstīt, ka reiz, slimnīcā guļot, izskolojuši vienu tipu par rakstnieku.

Rūdolfs piecēlās un, izgājis virtuve, nogrieza rupjmaizes šķēli, kuru, staigādams pa dzīvokli, apēda.

«Jāraksta, jāraksta, jāraksta,» kā lietuvēns pa galvu jaucās šī uzmācīgā doma. «Jāraksta, jāraksta!»

Jautājums tikai — par ko?

Nekādi nevarēja tikt skaidrībā.

Rudojā, atgriezies no slimnīcas, Rūdolfs vēl mēnesi nodzīvoja pa mājām. Gāja uz procedurām, nika poliklīnikā. Aiz gara laika viņš četrus no slimnīcā uzrakstītajiem gabaliņiem glīti pārrakstīja un aizsūtīja uz literārā žurnāla redakciju. Tāpat joku pēc — ne uz ko necerēdams. Bet pagāja vēl daži mēneši. Rūdolfs jau bija iejūdzies darbā, kad negaidot saņēma vēstuli. Tajā bija teikts, ka divus no stāstiem (jā, tieši stāstiem) žurnāls publicēšot tuvākā pusgada laikā. Otri divi pagaidām vēl neizturot literāro konkurenci, tāpēc uzskatāmi vienīgi par savdabīgiem spalvas vingrinājumiem, bet ar jauno autoru šajā sakarā labprāt vēlētos iepazīties prozas nodaļas redaktors tāds un tāds. Ja iznākot laikā, lai ieskrienot Preses namā vai piezvanot. Ar rakstāmmašīnu uzdrukātā teksta nopietnību apstiprināja gan redakcijas veidlapa, gan it labi pazīstama rakstnieka pašrocīgs paraksts.

Nākot mājās no darba, Rūdolfs nopirka šampanieti. Va-

karā, kad bērni aizmiga, kopā ar Maigu to izdzēra un no priekiem tik tikko otrreiz nesalauza kāju.

Tagad, staigājot pa dzīvokli, viņš domāja, ka tas būtu bijis pats labākais. Bet nekā! Jau pēc pāris dienām aizskrēja uz Preses namu, it kā viņu tur nezin kā gaidītu. Negaidīja taču, lai gan uzņēma itin laipni. Vienīgi rakstnieks, kurš bija parakstījis vēstuli, izskatījās vīlies.

— Ak, tad jūs... jūs esat tas... — viņš teica un pēc mirkļa piebilda, —... censonis. Gribēju teikt jaunais, — rakstnieks turpināja, — bet pašlaik, kad prozā nāk iekšā divdesmitgadīgie, par jaunu jūs... hmm... Jā... Mēs te redakcijā gan domājam...

Tikai daudz vēlāk Rūdolfs uzzināja, — viņa stāstus lasot, redakcijā nez kāpēc nospriedusi, ka autors ir gados jauns. Tā teikt, no uzbrūkošās paaudzes. Ņemot vērā, ka pēdējā laikā katra redakcija uzskatīja par savu goda lietu un pienākumu atklāt vismaz vienu jaunāku par jaunu un ģeniālāku par ģeniālu autoru, Rūdolfa sacerējumu liktenis gandrīz vai gluži automātiski tika izlemts pozitīvi.

— Cik jums gadu? — vaicāja rakstnieks.

— Trīsdesmit divi.

— Nu ko... arī tas nav daudz. Sen jau rakstāt?

Rūdolfs izstāstīja visu kā bija. Vienīgi nedaudz piemeļoja, ka jau kopš bērnības aizrāvis ar literatūru, daudz lasījis un interesējies par rakstniecību.

— To var redzēt, — sacīja rakstnieks. — Stāstiņiem nav nekādas vainas. Nav jau arī nekādi šedevri, bet jūs, teiksim, mazliet vienkāršotais pasaules redzējums izraisa simpātijas. Piedevām vēl tematika. Tas arī daudz no svara. Un tematiski jūs trāpāt precīzi. Kā naglai uz galvas. Kas pietrūkst? Pietrūkst... varbūt plašāka skatījuma, varbūt nedaudz arī tēlainības, pietrūkst problemātiska dziļuma, sociāli psiholoģiskas analīzes. Tieši pēdējais... to gan atcerieties... psiholoģisks nopamatojums... sociāla analīze. Bez tās šodien literatūrā... Bet citādi jūs rakstīt protat. Nav divu domu.

Atklāti sakot, tas, ka Rūdolfa stāstiņi bija tik vienkārši, pat primitīvi, nāca tiem par labu. Jo galvenais redaktors jau sen uzstāja, ka nepieciešamas publikācijas arī mazāk prasīgiem lasītājiem. Cilvēki esot paguruši no mūžīgajām problēmām, no tukšās filozofēšanas, no neatrisināmām pretrunām, kas dzīvē vienalga ir un būšot simtreiz vairāk nekā jebkurā daiļdarbā. Tāpēc lai nekavejoties meklējot kaut ko vienkāršāku, citādi žurnāls pazaudēsot daļu lasītāju. Tos, kas pagaidām vēl ar literatūru isinot laiku. Diemžēl rezervē nekas tamlīdzīgs nebija, tāpēc Rūdolfa sacerējumi nāca kā saukti. Bet arī to viņš uzzināja krietni vēlāk.

— Jūs domājat, ka man vērts turpināt?

— Varbūt, — izvairīgi noticea rakstnieks. — Literatūra ir nežēlīga. Un neviens... nezina... ir vērts vai nav vērts. Laiks rādīs. Ja jums pietiek izturības, gribasspēka, ja spējat atteikties no visa pārējā, tad mēģiniet. Kas cits atliek...

— Bet talants! — Rūdolfs pārsteigts iesaucās.

— Talants... Kas tas ir — talants? — gurdi noticea rakstnieks. — Vai jūs viņu esat redzējis? Vai es viņu esmu redzējis? Varbūt tā ir tikai spēja piemēroties? Bet varbūt tā ir spēja maksimāli mobilizēt sevi darbam? Rakstiet, rakstiet un vēlreiz rakstiet — tas ir viss, ko es varu pateikt. Strādājiet pa desmit, divpadsmit stundām dienā. Uzrakstiet simts stāstus kā Alberts Bels jaunībā. Aizsūtiet tos uz visām redakcijām pēc kārtas. Iespējams, ka jūs nedrukās, ka no jums, rupji sakot, kratisies vaļā... Tomēr jūs vienalga rakstiet! Rakstiet gadu, divus, trīs... Nedomājot par panākumiem... nedomājot par slavu un naudu. Lai gan kāda tur nauda... — Viņš bezcerīgi atmeta ar roku.

— Galvenais — rakstiet. Ko es citu varu pateikt. Pats redzēsiet, no cik daudz kā nāksies atteikties. Un tad... pēc gadiem pieciem... Ja izturēsiet... Pēc gadiem pieciem...

Rakstnieks spēji aprāvās, tā arī nepateicis, kas notiks pēc gadiem pieciem. Brīdi viņš klusēja. Pēc tam, it kā taisnodamies, piebilda:

— Lai gan es saprotu — trīsdesmit gadu vecumā tas ir gandrīz neiespējami.

Un tieši šī piebilde uzjundīja Rūdolfā spītību. To viņš atcerējās labi. Atcerējās, kā toreiz vēl nodomāja:

«Kas neiespējami, kāpēc neiespējami? Viņam taču ir tikai trīsdesmit divi gadi. Ko tas vecais muļķis iedomājas? Ka pats ir nemirstīgs, vai?»

— Jums ir ģimene? — rakstnieks gribēja zināt.

— Jā, — Rūdolfs apstiprināja.

— Tad vēl jo vairāk, — rakstnieks sacīja. — Bet nekas — turieties. Vēlu sekmes un ceru, ka mēs tiksimies.

Diemžēl viņi vairs nesatikās. Pagājušajā pavasarī rakstnieks nomira. Rūdolfs par to uzzināja ar noveļošanu — pārskatot vecas avīzes, nejausi uzdūrās nekrologam. Nevarētu teikt, ka tas viņu pārāk uztrauca. Drīzāk gan neuztrauca nemaz, jo viscaur jau bija pārņemts ar rakstīšanu, un pa šo laiku iemācījies no daudz kā atteikties. Viņš citu neko nedarija, kā tikai rakstīja, rakstīja un vēlreiz rakstīja. Pa desmit, pa divpadsmit stundām dienā.

Uz fotogrāfijas sēru rāmī rakstnieks izskatījās tāds kā norūpējies un mazliet nobijies. Toties abu sarunu Rūdolfs atcerējās vārdus vārdā, kaut arī bija pagājuši četrarpus gadi.

Iesākumā gāja tīri labi, bet vēlāk uzradās tas nolādētais sapnis, un viņam pat naktīs nebija miera. Jo tālāk, jo tapa skaidrāks, cik tālu no pilnības ir paša sacerējumi. Tiesa, drīz vien pēc publikācijas literārajā žurnālā vēl divus stāstus nodrukāja «Lauku Dzīve» un vienu jaunatnes žurnāls. Pagaidām tas arī bija viss.

Apēdis maizes šķēli, Rūdolfs no jauna apsēdās pie rakstāmgalda. Troksnis uz ielas pieņēma spēkā. Slīpi atvaras saules stari, izlauzušies cauri koku lapotnei, krita uz ietves. Cilvēki gāja galvas nepaceldami. Tuvojās pusdienas laiks. Rūdolfu pārņēma īgnums. Puse dienas jau pagājis, bet viņš atkal neko nav padarījis.

Kāpēc naktis, pa sapņiem, viss notika it kā pats no sevis. Domas raisījās pašas no sevis, un roka pati no sevis rakstīja. Reizēm, no rītiem pamodies, Rūdolfs steigšus mēģināja uzstāt uz papīra tikko nosapņoto. Bet nekās tur neiznāca. Sis brīnišķīgās izjūtas un notikumi, šie lieliskie vārdi un teikumi likās dzimuši citā pasaulē un neiederējās te, kur aiz loga ducināja automašīnas, kur no rīta cilvēki brauca uz darbu un pusdienlaikā slāja pa ielu, galvu uz augšu nepaceldami. Jebkura burvība pēkšņi izgaisa, izkusa, izplēnēja.

No Preses nama toreiz Rūdolfs atgriezās ar dzelzainu apņemšanos: viņš parādīs tam vecajam sakārnim, ka nav ar pliku roku ņemams. Viņš rakstīs! Par spīti.

— Ko tev teica? — gribēja zināt Maiga.

— Neko, — Rūdolfs vienaldzīgi nomurmināja, apjēgdams, ka dzīvē notikušas pārmaiņas.

Glūzi kā filmā vai romānā.

— Un tomēr — ko viņi tev teica? — uzstāja sieva.

— Ko teica, ko teica! Teica, ka jāstrādā. Jāraksta, draudzīn!

— Tu domā, ka tev ir talants?

— Kas tas ir — talants? Vai tu viņu esi redzējis? Vai es viņu esmu redzējis? Neviens, dzirdi, neviens to nav redzējis. To tavu talantu.

Maiga izbrīnījies paskatījās uz vīru.

— Ja reiz drukā, tad acimredzot glūzi bez talanta neiztiek, — Rūdolfs izlīdzinoši noteica.

Viņam šķita, ka pirmo reizi abu kopdzīves laikā sievas acīs pavidēja aprīns.

Vakarā Rūdolfs apsēdās pie galda, skaidri apzinādamies savu mērķi. Viņam jāraksta, un viņš rakstīs. Ko un kā — tas likās mazāk svarīgi. Tajā pašā gadā arī uzradās tas nolādētais sapnis. Sākumā retu reizi, bet pēc tam arvien biežāk un biežāk.

Rakstīšana prasīja laiku. Ar pirmsdarbu un pēcdarbu stundām nepietika. Turklāt, atgriežoties no darba, nāca miegs, un kamēr izgulējās, kamēr piecēlās, kamēr tika pie galda. Izrēķinājās, ka mājās mēneša laikā uzrakstījis mazāk, nekā slimnicā dažās dienās, Rūdolfs daudz nedomādams, aizgāja no darba konditorejas ceļā un iekārtojās par kurnātāju. Maiga bija nikna.

— Vai tu maz padomāji, kā mes tagad iztiksim, ko?

— Gan jau iztiksim, — viņš atteica.

— Pareizi — ar maniem simtdivdesmit un taviem simtpiecdesmit. Četri cilvēki, — Maiga nelikās mierā.

— Man jāraksta, — Rūdolfs sacīja.

— Prātam neaptverami — astoņu gadu laikā sestā darbvietā.

— Piektā.

— Vienalga! Es gribu zināt, kas tev pie konditoriem nekaitēja?

— Zini, man tagad ir jāraksta.

— Nu labi — nakts maiņas. Bet citādi? Alga normāla, arī savs labums atlēca. Milti, sviests, olas, maizītes. Kurš šodien no algas vien var iztikēt?

— Man jāraksta.

— Atradies Blaumanis. Un tas, kā mēs dzīvosim, tev ir pilnīgi vienalga?

— Netraucē — man jāraksta.

— Slimais! — Maiga noskaldīja.

Tā viņa turpināja vairākas dienas pēc kārtas. Jo tālāk,

jo Rūdolfa atbildes kļuva strupākas. Izglāba tas, ka žurnāls publicēja apsolīto stāstu. Kioskā viņš nopirka piecus eksemplārus, parradies mājās, ar blikšķi nometa tos uz galda un teica:

— Nu, tagad tu redz!

— Redzēt jau redzu, bet no tā vēl paēdis nebūsi, — Maiga atbildēja, paceldama žurnālus pret gaismu, it kā gribēdama pārbaudīt, vai tie nav viltoti.

«Cik nožēlojami,» Rūdolfs toreiz nodomāja. «Cik tas ir sīki un nožēlojami. Visi šie milti, sviests, olas un maizītes. Sis nemitīgās rūpes par vēderu, par apģērbu, par naudu, par to, ko teiks raai un paziņas. Tādi paši aprobežoti ļautiņi. Tūkstošiem nieku kareivīgi uzbrūk no visām pusēm, un cilvēks, nespēdams ar tiem cīnīties, labprātīgi padodas. Kāda tuvedzība!»

Tomēr biezo žurnālu Maiga izlasīja gandrīz no vāka līdz vākam.

— Tā nekās, — pēc tam viņa teica un nevarēja saprast, vai tas attiecas tikai uz vīra stāstiem vai arī uz žurnālu kopuma.

Vēlāk, kad viņš saņēma honorāru un stāstus apsolījās publicēt arī «Lauku Dzīve», Maiga, šķiet, samierinājās. Pat ar tādu kā pašai dziedziņu lepnumu centās, lai Rūdolfam vairāk laika atliktu rakstīšanai. Jā, toreiz viņš strādāja dūšīgi, nevis augām dienām nodirņēja pie rakstāmgalda. Ik sākums likās aprakstīšanas vērts. Viņš sacerēja vienu stāstu pēc otra. Kā pats uzskatīja — citu par citu labākus. Reizēm rakstot pārņēma bezgala divaina sajūta. Kaut kas netverams un neizskaidrojams, un vārdiem neizsakāms. It kā nepiepildītas ilgas. It kā neskaidras priekšnojautas. It kā cerības, kas uzjundīja dvēselē savādu smelzdi. Viss bija tepat līdzās un tomēr nesasniedzams. Viss bija atkarīgs tikai no viņa, un tajā pašā laikā tieši no viņa bija atkarīgs glūzi maz kas.

Apmēram tāda sajūta Rūdolfu tika pārņēmusi jaunībā — siltās augusta nakts, kad gaiss bija smaržu pārpilns, un viņš stāvēja zem zvaigzņiem nosētajām debesīm. Ne viņš tur daudz ko domāja, nekā, vienīgi stāvēja un, galvu atgāzīs, skatījās kā nohipnotizēts. Tik skaistas un tik tālas bija zvaigznes. Bezgala tālas.

Citreiz atkal līdzīga sajūta uzjundīja agros pavasara rītos, kad vīrs namu jumtiem parādījās pirmie saules stari, kad ielas izskatījās kā nolakotas, un tālumā sētniece bez trokšņa vicināja slotu, bet vēl tālāk rīta dūmakā rēgaini aizslidēja tramvajs. Cik pasaule bija neviltoti tīra un skaista!

Rakstot Rūdolfs brīnījās, kā viņš spējis nodzīvot visus šos gadus. Cik šaura, cik niecīga bija tā dzīve, ar ko viņš labprātīgi samierinājās. Vel nesen . . . viņam taču bija viens vienīgs sapnis — izklāt guļamistabā gridu ar vorsalīnu.

Rūdolfs uzrakstīja dažus teikumus. Atkal sagrībējās est. Lai arī ka centās par to nedomāt, izsalkums lika sevi manīt.

Diena ieticās pēcpusdienā. Drīz cilvēkiem vajadzēja atgriezties mājās no darba.

Rūdolfs piespieda sevi uzrakstīt vēl dažus teikumus. Tad piecēlās, ar troksni atgrūda krēslu un devās uz virtuvi. Kamēr vīrs gāzes liesmas sila ūdens, viņš sameklēja plauktiņus zupas koncentrāta paciņai. Rūpīgi to atplēsis, iebēra saturu ūdenī. Harēo bija bezgaršīgs ar sāji ieskābenu smaržu, kas ēdot sitās degunā. Rūdolfs gribēja sameklēt kādu ķiploku, bet tad atcerējās, ka pēdējo apēda pirms nedēļas, kad bija apaukstējies.

«Ķiplokus vajadzētu nopirkt,» viņš nodomāja. «Ķiploki ir veselīgi. Tagad rudenī tie nemaksā dārgi un vēsumā tos var uzglabāt līdz pavasarim.»

Pēc tam viņam iesāvēs prātā, ka patiešām — drīz taču sāksies ziema. Bezgala gara, auksta un draņķīga ziema. Sals skrapstināsies aiz loga. Vejš auros pažobelē. Turklāt viņam nemaz nebija kārtīga ziemas mēteļa. Arī siltos zābakus pavasarī aiznesa uz komisijas veikalu. Domāja — dabūs naudu, nopirks jaunus. Bet nenopirka.

«Nē, ķiploki noteikti jāiegādājas. Kamēr vēl lēti un kamēr var dabūt,» nosprieda Rūdolfs, ielikdams tukšo šķīvi izlietnē pie citiem netirajiem traukiem, kas tur krājās jau vairākas dienas.

«Nu gatavā cūku kūts,» Rūdolfs vēl secināja, iedams uz istabu.

Tiesa, kopš Maiga ar bērniem bija aizgājusi, viņš par tamlīdzīgiem sīkumiem daudz neuztraucās. Vai nav vienalga! Bet Maigai, lūk, nebija vienalga. Paķēra bērnus un aizskreja.

— Tu esi ķerts! — viņa kļiedza. — Es taču neiešu dzīvot kopā ar nenormālo.

— Tad nedzīvo, — Rūdolfs vienaldzīgi atteica, jo pēdējā laikā no sievas to vien dzirdēja.

— Paskaties labāk, kāds tu izskaties!

— Kāds tad?

— Būtu vismaz sevi apkopis, bārdu nodzinis.

Tas skanēja tā, it kā bārda būtu viens no lielākajiem cilvēku netikumiem, kura pīminēšana vien jau dara negodu.

Rūdolfs strīdos neielaidās.

— Man nav laika. Man jāraksta.

Pirmo gadu sieva vēl izturēja. Ari otro — ar dievu uz pusēm. Trešajā sākās šie pārmetumi, šī lamāšanās, jo nevienu stāstu viņam nublicēja, bet Rūdolfs turpināja rakstīt tāpat kā agrāk. Viņam jau tuvojās trīsdesmit seši. Un rakstīšana arvien vairāk pārņēma savu varā, kļūdamā par galveno nodarbošanos un likdama aizmirst visu pārējo. Un, naktīs aizmiegot, Rūdolfs gan baidījās, gan gaidīja to sapni, kas viņu padarīja visvarenu, kas viņu pacēla pāri ikdienai. Patiesībā pēdējā laikā jau viņš dzīvoja tikai šī sapņa dēļ. Toreiz, kad sāka, ne iedomāties nevarēja, ka tas šādi paversīsies. Toreiz, neskatoties uz saviem gadiem, viņš bija pilns naiva optimisma un smieklīgas romantikas. Domāja — nu rakstīs, nu kas tur liels... Redz, citi nevar, redz, viņš var. Viņu publicēs, viņš pelnīs krietnu naudu, varbūt vēl kļūs slavens. Jā, arī par slavu, par to viņš diezgan daudz domāja. Bet uzradās tas nolādētais sapnis un pakļāva Rūdolfu savai varai, no kuras nu vairs nekādi nevarēja atbrīvoties. Tā bija daudzreiz stiprāka par viņu pašu.

— Man nav laika. Man jāraksta, — Rūdolfs atkārtoja jau uzstājīgāk.

— Pārsimieties var! Ko tu esi uzrakstījis, un kāds labums no tavas rakstīšanas?

Rūdolfs nenoteikti paraustīja plecus.

— Laiks rādis.

— Laiks... laiks... Ko tad šis tev parādīs? — Maiga mēdījās. — Es skaidri zinu, ka dzīvoju tikai vienreiz, un tas notiek pašlaik. Diemžēl! Tikai tā jau nav dzīve, tās ir mokas. Un man te jānīkst četrās sienās un jāplēšas pušu no rīta līdz vakaram. Ne mēs kur ejam, ne arī kāds nāk pie mums. Jau gadiem. Vai tu maz atceries, kad mēs pēdējo reizi bijām uz kino?

Rūdolfs neatcerējās. Maigai bija taisnība. Pēdējā laikā viņi patiešām nekur negāja un arī ciemos neviens nenāca. Jo tās traucēja, no tā vajadzēja atteikties, ja gribeja nopietni rakstīt.

— Pārsimieties var! — Maiga turpināja. — Ko tu tādu ģeniālu esi uzrakstījis? Tādu dižu un varenu. Neviens taču tevi neņem par pilnu. Skatās kā uz drusku jocīgu, un tu to labi zini.

Rūdolfs to zināja.

— Man tik un tā jāraksta, — viņš sacīja. — Lai pārējie domā, ko grib. Man jāraksta, jo vienīgi tā es varu kaut ko pierādīt.

Rūdolfa balsi atkal ieskanējās pirmiteja pārliecība.

— Ja tev manis nav zēl, tad padomā vismaz par bērniem, — teica Maiga.

— Kas tur daudz ko domāt?

— Bērniem vajadzīgs tēvs.

— Kāpēc? Lai viņi izaugtu, apprecetos, mocītos tāpat kā mēs? Līdz vienā jaukā dienā saprastu, ka velti dzīvojuši, un tad nēmtu un nomirtu.

— Fui! — sacīja Maiga. — Ka tu vari tā runāt?

— Es negribu būt nulle šai pasaulē. Un arī bērniem nav vajadzīgs tāds tēvs, kas tikai izliekas dzīvojam, bet patiešām mērķaķoņas pakāļ citiem. — Rūdolfs piecēlās un, stāigādams pa istabu, sāka plāties ar rokām.

— Nē, tu esi vājprātīgs, — sieva konstatēja.

— Varbūt daudz vājprātīgāki par mani ir tie, kuri tikai dzīvo nost, daudz nedomādāmi, kuru dzīvei nav nekādas jēgas, kuri nonīkst gadu pēc gada, pamazām aptaukodamies. Gan bērni paaugsties un to sapratīs.

— Kad viņi sapratīs, viņi tev nepiedos.

— Ko nepiedos! Ko! — Rūdolfs sāka kliegt. — To, ka es gribu dzīvot cilvēka cienīgi, to, ka es esmu atradis savai dzīvei jēgu un gribu, lai arī viņu dzīvei būtu jēga. Saproti, ja es... ja es neko nedarišu, tad arī viņi dzīvos kā tādi nabi, piedevām vēl kaunēsies par mani, un kaunēsies tāpēc, ka viņiem jākaunas. Tu to gribi! — Rūdolfs kļiedza.

— Nē, ar tevi nav iespējams runāt. Tu patiešām esi sajucis. — Un Maiga, paslēpusi seju plaukstās, sāka raudāt. — Tu esi sajucis, sajucis, sajucis.

— Varbūt, — Rūdolfs strupi atbildēja. — Varbūt es esmu sajucis.

Nedēļu vēlāk sieva sakravāja savas mantas, paņēma bērnus un aizgāja.

Ienākusi istabā, viņa tā arī pateica:

— Rūdolf, es aizēju.

Un Maigas balsi pat nebija niknuma vai nicinājuma. Tikai nogurums. Rūdolfs sēdēja kā apstulbis. Kaut arī iekšēji tam sagatavojies, viņš nedomāja, ka tas notiks tik drīz. Ar durvīm aizkritot, prātā ienāca, ka varbūt tā labāk. Gan viņam, gan viņai, gan bērniem.

Tonakt Rūdolfs pa sapņiem rakstīja kaut ko tragisku. Viņš rakstīja un raudāja. Raudāja un rakstīja. Bet nākošajā dienā, apsedies pie galda, nevarēja izdomāt nevienu teikumu. Maiga bija aizgājusi. Maiga bija paņēmusi bērnus un aizgājusi pie savas mātes. Cik elementāri! Pat kārtīgs stāsts tur neiznāca. Pēc tam viņš iesniedza atlūgumu, pamēta darbu un tagad, jau trešo mēnesi, nekavējoties nestrādāja. Cēlās pusseptiņos no rīta un mēģināja rakstīt.

Aiz loga sāka kreslot. Vakars. Pa ielu apskāvušies klaiņojoja vientuļi pāriši. Keižem garām pabrauca kāds trolejbuss. Pa zālāju mājas priekšā skraidīja suņi. Rūdolfs piecēlās un ieslēdza gaismu. Tad pārļāsīja uzrakstīto. Daudz tur nebija. Nepilna mašīnraksta lapa. Tas pats stāsts par kaķēnu sličināšanu, tikai tagad viņš mēģināja to uzrakstīt, it kā no šodienas skatoties.

«Tā nekas,» Rūdolfs secināja. «Varbūt, ka izdosies.»

Nolicis lapu uz galda, viņš iedomājās, ka vajadzētu pastaigāties. Jau dienas trīs vai četras nebija izgājis no dzīvokļa. Gluži kā cietumnieks. Tikai ar to atšķirību, ka pats labprātīgi uzņemties šo ieslodzījumu. Pats sevi ieslodzījis. Istiem cietumniekiem bija vismaz cerības uz amnestiju, galu galā, arī ieslodzījuma termiņš tiem kaut kad beidzās. Rūdolfam nebija nekādu cerību.

Apģērbies Rūdolfs izgāja uz ielas. Gaiss bija rudenīgi vēss. Smaržoja pēc kritušām lapām. Viņš gāja uz labu laimi, apstādamies pie afišu stabiem un cenzdamies ieskatīties sejas retajiem pretimnācējiem. Ielās iedegās spuldzes. Atgāzīs galvu, Rūdolfs paskatījās debesis. Zvaigznes tur, augšā, neredzēja. Spuldžu gaisma tās nomāca. Pie veikala atradās avižu dēļi. Avīzes bija rakstītas par notikumiem, kas risinājās valstī un ārpus tās.

«Jauna iniciatīva», «Kam izdevīga bruņošanās?», «Pārkaršana — katra saimnieciska darbinieka pienākums», «Atklātības gaisotne», «Kooperatīvi — par un pret», «Radošo spēku krustpunktā» — vēstīja virsraksti. Vārgajā gaismā Rūdolfs vienu pēc otra tos rūpīgi izburtoja. Lai izlasītu pašus rakstus, bija pārāk tumšs. Tapēc viņš lasīja vienīgi virsrakstus. Stāvēja uz ielas zem vārgajām dienasgaismas spuldzēm un lasīja avižu virsrakstus.

«Autoostas problēmas», «Rudens darbu bilance», «Sasniegumi elektronikā», «Spēkus neželotot», «Es balsoju par!» «Par ko isti? Par ko isti es balsoju?» Rūdolfs vaicāja sev.

Un tajā brīdī prātā iesāvēs doma, ka viņš taču neko nezina par šo milzīgo valsti. Neko nezina par šo dzīvi, kuru jau piecus gadus neveiksmīgi mēģina aprakstīt. Pat par sevi viņš neko daudz nezina, par sev vistuvākajiem cilvēkiem, kur nu vēl par visu pārējo. Tiesa, pēdējā laikā Rūdolfs diezgan daudz lasīja. Gan daīlliteratūru, gan enciklopēdijas, vārdnīcas, memuārliteratūru. Tomēr arī tā vairāk vai mazāk attiecās uz pagātni. Ko viņš zināja par šodien? Par to sarežģīto un divaino šodien, par tās mērogiem.

Savā mūžā Rūdolfs bija nomainījis piecas darbavietas. Pēc tehnikuma viņu, speciālistu ar vidējo izglītību, aizsūtīja uz mebeļkombinātu asināt zāģus. Teica — pagaidām speciālistu pietiekot, bet zāģu asinātāju trūkstot. Līdzko atbrīvošoties vieta, un vieta atbrīvošoties drīz, jo kadru mainība esot liela, Rūdolfs to dabūšot. Viņš negaidīja. Viņš nospļāvas un aizgāja. Ja reiz nav, tad nav. Sāka strādāt par ekspeditoru. Bāze iepazīnās ar Maigu. Apprecējās. Piedzima bērni. Vajadzēja naudu. Pārsvedās uz maizes kombinātu. Tur varēja labi nopelnīt. Pēc tam uz konditorejas ceļu. Visbeidzot par kurinātāju. Bet tas notika vairāk nejauši nekā likumsakarīgi. Tāpat kā tas, ka viņš apprecējās, ka piedzima bērni. Tās bija šīs lielās pasaules mazās nejaušības, nevis likumsakarības. Tikai kur lai meklē likumsakarības?

«Kāpēc citi tās atrod, bet man neizdodas? Kāpēc, kāpēc?» Rūdolfs pie sevis murminādams pagriezās un gāja uz mājām.

Par visu vairāk gribējās pēc iespējas ātrāk paēst vakariņas un aizmigt. Gulēt gribējās. Un rakstīt pa sapņiem tā, kā nomodā nekad nespēja un netika rakstījis. Tik brīvi, tik viegli, it kā tas būtu pats par sevi saprotams. Viņš rakstīs... Rakstīs stāstu, par kura eksistenci šobrīd vēl nemaz nenojauta.

Jo tuvāk mājām, jo ātrāk viņš sāka soļot. Beigās jau Rūdolfs skrēja gandrīz skriešus, un pa gabalu izskatījās, it kā viņš no kāda bēgta.

JĀNIS ŠKAPARS

Triju tēva dēlu konflikts

Raksta mērķis nav iztirzāt konflikta teoriju, tam šobrīd nav laika, un tas nav arī mans aicinājums. Taču neatliekama ir nepieciešamība apzināt konflikta iedabu latviešu literatūrā, neatliekama vairāku apstākļu dēļ. Latviešu literatūrā pēdējos desmit piecpadsmit gados konflikts sarucis, zaudējis asumu vai izplēnējies. Pavisam izzudusi traģēdija. Nīkumu satīra. Arī kritiķi ir pamanījušies šo bīstamo zonu apiet. Šinī desmitgadē par konfliktu periodikā ir publicēti kādi divi vai trīs raksti (A. Kubuliņa, B. Tabūns).

Taču ne jau nu literatūra vienīgā būtu vainojama šajos grēkos. Arī dzīve. Dzīve bija sākusi hameleonēt. Pārāk ilgus gadus mēs dzīvojām iluzorā pasaulē. Bija reālā īstenība, kur pretruna strēga aiz pretrunas, viens problēmu slānis klājās pāri otram, bet mēs midzinājām sevi ar ilūzijām, «dzīvojām» tīrības un papīra īstenības pasaulē. Partijas CK janvāra Plēnumā M. Gorbačovs teica: «Dzīvais darbs tika aizstāts ar administrēšanu, ārišķīgu lietīškumu, papīra plūdiem.» Sabiedrības zinātnēs sāka valdīt «sholastiska teoretizēšana», «izzuda dzīvā diskusija un radošā doma», «sociālā struktūra atšķlāta kā tāda, kurā nav pretrunu». Bet, ja nav pretrunu, nav arī konflikta.

Atcelt jau neatcēla konfliktu. Tas nebūtu reāli. Taču «debesu valstību» visbiežāk iemantoja pozitīvais, harmoniskais, stabili iedibinātais, tā pakāpeniski radot sastingumu. Pret traģisko, satīrisku un grotesko konfliktu oficiālais intereseņu un elīfārā kultūrvidē allaž ir bijusi nīgra un no-raidoša, aizmirstot, ka bieži vienīgi traģiskais spēj iztrūcināt letarģijā grimušos, taranēto negācijas, iķstītīm dvēseles. Nē, mēs ar šos konfliktus neatcēlam, bet visbiežāk tos izvadījām dzīvē vai pievēram durvis ar ļoti vienkāršu dogmatu — dzīvē tā nav, tātda dzīve ir nomelnota, aizmirstot, ka mākslas dabā ir dzīves pretrunu aizmetņus dramatisēt un kāpināt līdz galējai traģikai. Arī padomju cilvēka laimes vārdā esam prasījuši — apstāties! Bet varbūt, ka laime ir noturīgāka cīņā un pārvērtībās? Tāpat harmonija vien tad ir ko vērtā, ja tā rūdīta dramatisma un disharmonijas ugunīs. Māksla lauž ceļu uz harmonisko caur disharmoniju. «Pretmeti vienmēr / no līdzsvara pazaudēšanas / (tīra) atbrīvo garu / no cērmēm.» (O. Vācietis.)

Neteiksim arī, ka būtu atdzimis bezkonflikta teorija. Nē, sakompromitēto nelaiķi tīrā veidā atdzemdīnāt neviens neiedrošinājās, taču bezkonflikta koncepcija ienāca mūsu literatūrā pārkūņojusies. Ienāca harmonijas, svētku un jubileju patētikas, kā arī pozitīvā varoņa togā tērpusies. Ienāca ar masu kultūru — uzfrizētus, smaidošu, bet vēl biežāk — apdullinošu. Uzblīda viduvējība, reproduktīvā un reflektējotā literatūra. Tāda ir pamatintonācija 80. gadu latviešu literatūrā un lielā mērā arī visā mākslā.

Tāpēc nepieciešamība pēc dzīves pretrunu kolīziju dromtīgāka un skarbāka uzvērsuma šo-laik latviešu literatūrai ir pati asākā un neatliekamākā. Arī revolucionāro pārkārtojumu laikmets ir pārpilns ar pretrunām, konfliktiem un kolīzijām. Rau, kā vecais birokrāts, smagi tusnīdams, klunkuro pa trauslajiem demokrātijas stādīņiem, kā dogmatīķis stīvu mēli skandē revolucionāras frāzes, kā agrākais pafērētājs trauc iedibināt sev viefīņu zem pārkārtojumu saules!

Gribu apjēgt revolucionāro pārkārtojumu būtību. Gribu apjēgt mākslas un šolaiku visbūtiskākās sadures zonas. Gribu reāli apjēgt agrāko cilvēku, kas tagad strādās, darbosies un lems radikāli citādos apstākļos. Par visām tehnoloģiskajām sistēmām, par visiem supermodernajiem kaušējumiem pats sarežģītākais būs cilvēks. Cilvēks gluži kā kristāls visas pārkārtošanās idejas laužis atbilstoši savai būtībai. Laužis perspektīvi, bet bezgalbieži — krogliņi. Tāda ir pārmanfošanas dialektiska revolucionārās norises.

Nav nekādu šaubu, ka laikmeitu grieži — šis sociāli politisko vētru, cilvēcko dziņu un kaislību laiks — laužis aizspriedumu, normatīvu un dogmu varu ap mākslu un mākslā. Ka māksla atdzims tās dabiskajā — pravietiskajā izteiksmē. Jo tsa māksla dzimst pretrunās, sacērtoties laik-

metiem un pasaulszskatiem. Tā dzīvi ne tik daudz atspoguļo, kā ir dzīves strīdā un strīdā ar dzīvi. Māksla pēc savas būtības ir revolucionāra, tā ir atjaunināšanas, īstenības atjaunināšanas līdzeklis, kas veido vai tiecas veidot vēl nebijušu tikumības sistēmu. Šinī nozīmē māksla ir dažādu tikumības sistēmu sadursme. Tādu viedokli par mākslu, it īpaši par prozas mākslu, ir izteicis V. Sklovskis.¹ Tiesa, nedaudz manis brīvi interpretēta izvikumā.

Tātd, mākslinieciskais konflikts ir dzīves pretrunu un kolīziju radītis. Man negribētos apgrūtināt lasītāju ar sarežģītām definīcijām, taču īsumā raksturot konflikta būtību ir nepieciešams. Mākslinieciskais konflikts ir pretešķīgu un pretdarbigu ideju, raksturu, notikumu, uzskatu mākslinieciska izteiksme.² Tomēr būtu aplami identificēt māksliniecisko konfliktu ar dzīves pretrunām, bet it īpaši ar dzīves konfliktiem. Māksla, atkarībā no autora ieceres, dzīves pretrunas var pieklusināt, dramatisēt, sakāpināt un citādot līdz groteskai.

Mākslinieciskā konflikta būtība un dramatiskā atspere ir dzīves apjēgsmē un vērtēšanā, vēl vairāk — pārvērtēšanā, vērtību revīzijā. Māksla dzīvi neatspoguļo, bet, prestatāt esošajam, rada jaunus ētiski estētiskās vērtības, jaunu realitāti, māksla nekopē, bet apjēdz būtību. Jābūtību. Konflikta uzstādījums varētu būt arī stopsignāls vai robežstabs starp mākslu un nemākslu, starp to, kur beidzas dzīves apjēgsmē, redzējums, jaunrade un sākas reproducēšana, reflektēšana, atpazīšana. Lielu ideju, jaunu ētiski estētisko patiesību, būtisku un sarežģītu raksturu un personību atklāsmē neizbēgami ir saistīta ar atbilstošā dramatisma māksliniecisko konfliktu.

Cik disharmoniski un traģiski nospriegoti ir C. Aitmatova un V. Astafjeva romāni «Pieresvietā» un «Skumjais detektīvs», taču tieši tāpēc tie fascīnē, satrauc, modina, liek domāt ne vien par laikmeta idejām, cilvēckās degradācijas perēkļiem, bet vedina pārvērtēt pašas mākslas sūtību. Dramatisks spriegums, traģiski pavērsieni ne vien dzemdē jaunus jēgu slāņus, tie spēj aizdegt uguni arī cilvēkā. «Ne tēlojums vien dara stāstu pievilcīgu — to vislielākā mērā dara viņa radītā cīņa! Cīņa ar sevi, cīņa ar dabu, cīņa ar apstākļiem, cīņa, cīņa liek lasītājam pa lapu pusēm drāzties uz priekšu ar aizrūtu elpu» (R. Blau-manis). Hēgelis savulaik akcentēja domu, ka daļdarba dramatisma dziļumu nosaka tā tikumiskais antagonisms.

Šinī nozīmē arī ikviens rakstnieks ir disharmonijā, strīdā un nemierā ar dzīvi. Vienalga, vai tās būtu Regīnas Ezeras prozas varoņu refleksijas, vai darbdienas aritmija un tās konfrontācija ar vispārcilvēcko un mūžīgu Visvalda Lāma daiļradē, Andra Kolberga romānu antivaroņu kriminālie sirojumi, Imanta Ziedoņa pamatvērtības apliecināša poētika — vienalga, rakstnieks ir konfliktā. Disharmonija un diskomforts ir talantīgu rakstnieka lāsts un dieva dāvana.

2.

Septiņdesmitajos gados padomju literatūras sava veida atskaites punkts bija «lauku proza», arī «kara proza». Nu jau vairākus gadus spriež par šī virziena norietu vai pāreju citā kvalitātē. Manuprāt, simptomātisks ir apzīmējums «skarbā literatūra» (tā B. Pankins nosauca pat savu rakstu krājumu). «Skarbā literatūra» apvieno to reālistiskās prozas daļu, kas jau krievi pirms PSKP 27. kongresa patiesi, pilsoniski, ar lielu sāpi un trauksmi runāja par krīzes, stagnācijas un deformācijas perēkļiem mūsu sabiedrībā. Pēdējā laikā daudz debatēts par V. Rasputina stāstu «Ugunsgrēks» un V. Astafjeva romānu «Skumjais detektīvs», īstās kritikas krustuguntis ir nonācis C. Aitmatova romāns «Pieresvietā».

Minētie darbi ir iekšēji pretrunīgi, mākslinieciski it kā nenobeigti. Filozofiskā doma, publicistika un socioloģija tajos ienāk lielās devās, «nepārkausaēta». Kritika visvairāk pārmet tiem vēsturisko faktu un parādību patvaļīgu interpre-

tāciju, literārās tēlainības piesārņošanu un avīzniecisku publicistiku, valodas kultūras lejupslīdi, struktūras paviršības.

Taču nevar nepamanīt visas krasās pārvērtības «skarbās literatūras» konflikta raksturā, tēlu sistēmā, struktūrā, personāžā. «Lauku prozā» konflikts galvenokārt risinājās starp paaudžu paaudzēs iznēsāto ētisko sistēmu, zemniecisko gudrību, saprātu un mūsdienu pragmatiski viendienīgo saimniekotāja, kā arī bezmāju klejona deformēto tikumību. Konflikta risinājums un nosvere gāja caur pagāni un nākoņi, reabilitējot pagātnes atmiņu un saasinot mankurtisma problēmu. Pozitīvo ideālu un vērtību nesēju visbiežāk reprezentēja vecākās paaudzes zemnieki. Varētu teikt — aizejošā paaudze.

«Skarbās literatūras» jaunais vilnis nāk ar radikāli jaunām kvalitātēm, tik atšķirīgām no agrākā, ka tradicionālā un kanonizētā kritika to nespēj apjēgt. Literatūras degpunktā globāla rakstura idejas. Idejas par cilvēca un cilvēces likteņkopību, par apziņas radikālu pārkārtošanu, par revolūciju cilvēkā, par cilvēces kopdzīves jaunu ēru. Bet šīs idejas dzimst pašā jaunuma peklē. Konflikta degpunktā — jaunums. Kāpēc tas tā uzmilzis? Kāpēc kļuvis par visaptverošo spēku. Kāpēc sāk apdraudēt sabiedrību? Vēl vairāk — pasaulīti Cilvēci «Ugunsgrēka», «Skumjā detektīva» un «Pieresvietas» varoņi — Ivans Petrovičs, Sošņins un Bostons — atšķirībā no «lauku prozas» ir šolaiku cilvēki — godprātīgi, radoši, uzteicami sava darba darītāji. Taču trīs varoņi ir kā vienu tuļas salīņas. Darba un dzīves ētika ir bīstami izlodzījiesies. Un visi trīs atrodas laiskās, neželīgās un atriebīgās apkārtnes pilnīgā ielenkumā. Viņu radošo domu, taisnības un patiesības balsi nokauj dogmatiski un pragmatiskie saimniekotāji — viendieni. Sošņina un Ivana Petroviča izvēle dramatiska, pat traģiska: kā turpmāk dzīvot? Bostons iet bojā.

Radikāli mainās konflikta struktūra un raksturs. Konfliktam ir ne tikai jāeksplodē sairšanas un degradācijas perēkļos. Ar to vien nepietiek. Konfliktam jāuzplēs jaunuma visaptverošās, sociāli globālās metastāzes. Turklāt konflikta eksplozīvais spēks ir daudzkārtīgi jākāpina, lai stiprinātu, vienotu un celtu cīņai godprātīgu, modinātu letarģiskos, atgrieztu dzīvei pagrimušos. Manis pieminētie daiļdarbi fiksē situāciju kā katastrofālu un izvirza hamletisko «būt vai nebūt» cilvēcei. Ja būs, tad neatliekama ir «augšāmcelšanās», atdzimšana, jauna domāšana. Tie ir darbi, kas rakstīti ar sirds asinīm. Jaunums un tā cēloni tiek iverti traģiski, pat apokaliptiskā¹ kāpinājuma, konflikti dramatiski nostiegti, to šķautnes asas, griezīgas, satricējošas.

Šinī nozīmē unikālākais un strīdīgākais no «skarbās literatūras» darbiem ir C. Aitmatova «Pieresvietā». Romāna konflikta saturisko kodolu veido Ideja, Garīgums, Tikumība. Vēl vairāk — Cilvēces Garīgie un Tikumiskie Postulāti. Vērienīgu un filozofisku ideju romāns. Idejas ir «līdzvērtīgs varonis», tās tiek apstrīdētas, zaimotas, kropļotas, galētas. Cingiz Aitmatovs traucas risināt, šķiet, mākslai un vienam cilvēkam netveramus globāla mēroga un kolosāla vēsturiska atvēršana konfliktus. Pēc būtības tas ir Mūsu Ēras traģēdiju rezumējums. Zeme divtūkstoš gadus ir griezusies kā «asinainu drāmu karuselis», līdz nonākusi pie bezdibeņa kraujās malas.

Neapvaldāma ir Aitmatova dziņa iekļauties apokaliptiskās mākslas plūsmā. Situācija pasaulē traģiska — uzmilzis jaunais un neuzticitība, naidis un neželība, varas un sagrābtdziņas. Cilvēces apziņu pārmēc visvarenākā no Mūsu Ēras reliģijām — militārā pārkuma reliģija. Supermodernā elektronika jau lēš, cik pasaulē veģefēs cilvēkradību pēc kodoltrienciema, 0,13 vai 0,00... 13 miljardi. Katrā ziņā skaīlīm būs velna un pekles apveidi. Pirms izskaitļos iespējamās cilvēkpaliekas, pirms roka sniegsies pēc nāves agregātā slēdža, nenovēršami jānofiek kodolsprādzienam... cilvēku dvēselēs.

Izeja no strupceļa meklējama caur «cilvēka pašatdzimšanu», caur «revolūciju... kaut vai savas dvēseles mērogos». Taču ne tikai tas vien. Jāmeklē jauna cilvēces kopdzīves un izdzīvo-

¹) V. Sklovskis. Par prozas teoriju. — Sovetskij pisatel, 1983.

²) A. G. Pogribnijs. Mākslinieciskais konflikts un mūsdienu padomju prozas attīstība. Kijeva, 1981.

latviešu rakstniecībā spēji ielauzās liela grupa jaunu autoru. Vizma Belševica savā rakstā «Skrūvīšu laiks» («Avots», Nr. 7, 1987), lūk, kā raksturo rakstniecības pāreju no staliniski normalitātes literatūras uz jauno laiku: «Tad nāca 1956. gads. (...) Skrūvītes pasaule sabruka. Uz tās drupām sākās cits laiks, tik ļoti cits, ka pēc 1956. gada literatūrā ienākušie ir pavisam cita paaudze.»

Deģu nepacietībā pārfrāzēt Belševicas teikto un apgalvot, ka arī pēc 1986. gada literatūrā ienākušie ir pavisam cita paaudze. Fiksdē šo faktu, lai salīdzinātu divu atstatu laiku estētiskos vaibstus. Arī skicējot nākotnes aizmetņus. Tagadējie jaunie ir suverēnāki, brīvāki no normalitātes un aizspriedumiem, viņi bez īpašas piesardzības un cenzora pārvar agrākos tabu. Dzīves dramatismu, asas, pat traģiskas koltizijas jaunie tver fotografējoši, reizēm ērcināti, ironiski vai tādā pavisam jaunā «čau» intonācijā. Tā jau prozaīku pirmajās grāmatās pārsvarā ir redzamās apkārtnes reproduktīvs tvērumš, vārga savējās taisnības un patiesības balsis, pavisam blāvs konflikts.

Toreizējie jaunie maksimālistiski un frondējoši nāca ar saviem par un pret manifestējumiem, nereti — publicistiski tieši un viennozīmīgi. Tā reizēm varbūt bija arī naiva, taču dziļi rūgusi vēlēšanās būt ar savu laikmetu, būt sava laikmeta praviešiem. Ne tikai Latvijā, bet arī Vissavienības mērogā intriģējoši pulsēja I. Ziedoņa, V. Lāma, I. Auziņa, V. Belševicas, G. Priedes, E. Vilka, O. Vācieša, R. Ezeras ... jaunrade. Viņu kohortai drīz vien pievienojās M. Čaklais, J. Peters, A. Bels un vēl, un vēl. Tas bija vilnis, kas 60. gados radikāli pārvērtā literārā situāciju republikā. Mēs kļuvām par lasošāko no padomju fautām. Sešdesmitie gadi ir pēckara latviešu literatūras pats spilgtākais un dramatiskākais posms.

«Pieresvietas», «Skumjā detektīva» un «Ugunsgrēka» sakarībā kritika spriež par «revolūciju» literatūrā. Mēs sešdesmitos gadus mēdzām dēvēt par asiņu pārliešanas laiku dzejā. Un ne tikai dzejā vien. Tas bija šaubu un ticības, jaunu domu un jaunu ideju laiks, kad dzima Ailmatova Avdijs Kallistratovs. Vēl vairāk. Astoņdesmito gadu «skarbās literatūras» traģiku un sešdesmito gadu latviešu literatūras konfliktu vieno kopīga pamatideja: «Cilvēks ir atbildīgs par visu, kas notiek pasaulē.» Sešdesmitie gadi daudzējādi ir tuvāki «skarbās literatūras» jaunajam vilnim nekā pašreizējā latviešu literatūra. Tāpēc man ir nepārvarama vēlšanās ieskatīties dažās šī laika problēmās. Neesmu uzskaitvedis, tāpēc neprasiet pārskatu vai precīzu bilānci. Netirdiet mani, kuru rakstnieku, kuros darbos, kādās devās asiņu pārliešanas. Ticos diagnosticēt. Provocēt atmiņu. Tāpēc aplūkošu vienīgi dažu rakstnieku eksplozivkos darbus.

Koptoni ne vien jauno, bet latviešu literatūrā kopumā tolaik izšķiroši noteica Ojārs Vācieša dzeja: ar krājumu «Elpa» apkopoto 60. gadu pirmās fuses dzeju viņš ir mūsu literatūras avangārdā. Fascinē kategoriskums, dramatisks sakāpināts, cilvēcei atvērts balss uzstādījums, krāsaina, kontrastāna poētiskā valoda, kas atceļ līdz galam, līdz sirdij, līdz serdei. «Elpas» poētiski idejisko kodolu veido dzejojumi «Einšteināna», «Tarakāna monologs» un «Partijas piederība».

Jautāts, par ko ir «Einšteināna», es atbildētu ar paradoksu: par to pašu, ko «Pieresvietā». Tikai pirms gadsimta ceturkšņā, tikai Vācieša traģiskajā pasaules tvērumā, dzejas transformā, latviskā intonācijā. Poēma ir par jaundomātāju un pravieci. Par cilvēces gēnija traģiku. Par jaunrades un stagnācijas antagonismiem. Kāpēc «cilvēce pielūdz stinguva kultūru»? Kāpēc «Lielumu tulko par nodevību»? Kāpēc mūsu Ēru tik bezgalīgi ir plosījuši sārti, inkvizīcijas, krematorijas? Vienīgi tevis dēļ, pravieti un gēnijl! Ka tu drīkstī, ka tu domā, ka tu redzi, ka tu zini vairāk par mums! Ka tu Lorkal! Ka tu Einšteins! Tā ir dziļi paraboliska poēma, kas sakņojas pēckultā gari-gajā klimatā, taču iet pāri robežām, laikiem un laikmetiem. «Einšteināna» ir poēma brīdinājums, konfrontācija un lūgšana vienlaicīgi. Jau te ienāk Vācieša filozofiskajai dzejai tik raksturīgais ideju polifoniskums.

Taču visāsākās kaislības izprovocēja poēma «Potjomkina sādža». Kāpēc dzejojumu oficiālais interesents (arī vairāki literāri) toreiz uzņēma ar tādu pretestību, pat naidīgi? Kāpēc poēma joprojām atrodama vienīgi žurnālā «Liesma»? Šķiet, ka Vācietis pirmās ielauzās «svētumu svētumos». «Potjomkina sādža» — tā bija pasaule, kurā mēs tolaik mājājām un kura mājāja mūsos. No skarbās realitātes, no dzīves īstenības, no problē-

mām un pretešībām šķirtu iedomu un ilūziju pasaulē. Ilgi un rūpīgi būvēta, būvēta no puspatiesībām, cildināšanām, noklusēšanas un citiem klucīšiem. Nav ko reducēt vainu uz vienu, visi, vismaz daudzi to uzcēla. Pārpušķoja vēlamo īstenajā. Pēc kulta liela daļa rakstnieku ķeksēja arī šo jaundabīgo magmu. Katrs pa toveritēm. Vācietis uzspriodzināja tās serdi. «Potjomkina sādža» tās sarkasmā var līdzināties vienīgi «Tarakāna monologs», kas nežēlīgi skalpē lakejisko izfaponi un sīrupaino mietpilsoni.

Imants Ziedonis kurināja sešdesmito gadu sociāli estētisko domu trejdā.

Pirmkārt, ar modināšanas un rītausmas poētiku, ar nerimtības, trauksnās un ceļa dramatismu krājumos «Sirds dinamīts» un «Motocikls». «Es tikai tā šai dzīvē dzīvot māku — I. Lēkt stāvus baltā ūdenskritumā.» Jāteik arī no rutīnas, mā-jām, no dīka miera. «Tā būs izlaušanās», izlaušanās pasaulē, «Kur minūtei stundu vērtība ir.» Tā būs «Lielā dvēseles revolūcija».

Otrkārt, ar frondējošo un konfliktējošo dzeju, kas gan Ziedoņa poētikai ienāk vēlāk un fragmentārāk nekā Vācieša, taču ļoti asi tver laikmeta grimases. «Jūs, kas ar «urāl» citus barojat! Par ko jūs karojat? (...) Mēs svīnam jubilejas (...) Auns pret mašīnu straupei iet.» Jau šinī posmā šokē Ziedoņa paradoksi. Tie nāk pretsvārā, konfliktārā ierastībai, stingumam un «normālajam». Žēl, ka šī spridzinošā, konfliktējošā intonācija ir piekļūstusi viņa astoņdesmito gadu dzejā.

Taču nefusnisim Ziedoņa dēļ. Viņa stihija ir trešajā lokā — «tēzē — anti-tēzē» un «es ieeju sevi» poētiskā. Būtībā tā ir meditatīva koncentrēšanās, iešana dziļumā, uz iekšu, sevis apzināšana un vērtību divesības apjēgšana. Šī līnija vēlāk tika ievērojami izvērsta un padziļināta.

Apmēram tanī pat laikā, kad Vācietis uzrakstīja «Einšteinānu», «Karogā» tika publicēts Evalda Vilka stāsts «Divpadsmit kilometri». Vilks bija pirmais no latviešu rakstniekiem un joprojām arī vienīgais (taisnības labad gan jāsaka: ar Vācieti divvientgļie), kurš ar tik vienkāršu atklātību, ar tādu cilvēciskumu un smeldzi spēja uzdot vis-skarbāko no tā laika jautājumiem: kā varēja rasties personības kults un vai tas neatkārtosies? Un viņš nenovēla vainu un atbildību uz kādu vienu, bet, ja šis viens ar vienu balsi varēja lemt cilvēka, cilvēku, pat veselu tautu «būt vai nebūt», ja šie lēmumi izšķā cilvēku ciešanas, traģēdijas un asinis, tad atbildīgi esam mēs visi.

Rakstnieks modelē tā laika sociāli ētiskos slāņojumus ar folkloriskajiem trīs tēva dēliem. Uz parasta, mašīnu piepūteklota lauku ceļa tikās trīs kādreizējie skolas biedri: Jānis Apalītis, kas bija uzkalpojis līdz vidējā ranga priekšniekam, Viktors Jeruks — viņa tiešais padotais, Elmārs Zande — vienkārs strādnieks. Elmārs vientgļais bija izgājis revolucionāra rūdījumu, viņa seja vagoja kāra rētas.

Galvenais konflikts tad arī notiek starp Antiju un «vecāko tēva dēlu» — Apalīti. Tas ir strīds par pagātni, par personības kultu, par nežēlību, par cilvēku, cilvēka vainu un atbildību. Bezkompromisa dialogs, kurā izšķijas stāsta pamatkonceptija: «Cilvēks ir atbildīgs par visu, kas notiek pasaulē.» Apalītis ir pavisam, pavisam cita klekējuma cilvēks, viņš kategoriski noraida Zandes «murgojumus». Cilvēks ir zaldāts, kas bez ierunām un šaubām palda augstākstāvošā pavēles un direktīvas. Pat aplamās. Citādi sabiedrība nenoturēties. Visu, itin visu enerģiju viņš ir atdevīis, lai peldētu uz konjunkktūras viļņa, pielāgotos, pārkarotos.

Starp abām konfliktējošām pusēm sāpīgi klunkuro Viktors Jeruks. Viņu varētu dēvēt par «vājo dzimumu», kas visu laiku ir spiests atdoties. Atdoties ne aiz mīlestības, bet aiz bailēm. Viņa «dvēselīte» ir nepārtrauktā stresā. No stresiem pat kuņģa kaite piemetusies. Viņš uzsūc tostus, lai «uz zemes izsūztu liekulība», bet ūlītī arī nobīstas. Kulta laikā nobijās aizstāvēt radu no izsūfšanas, tagad bijājās Apalītā priekšā. Tēva otrais dēls dvēseliski nepārtraukti kurnē un sa-cēlas, taču patstāvīgai domāšanai un rīcībai ir par gļēvu.

Taču konflikts briest un kulminē vēl otrā līmenī. Nelielais ceļa gabaliņš trīs «draugiem» ir karstām ogļēm kaisīts. Apalītis tiekas ar jaunības dienu mīlestību savas «meitas» izskatā, Jeruks — ar kādreiz izsūfīto, bet tagad reabilitēto māstīcas vīru, Zande redz vietu, kur viņš nošāvis Bokalderu. Nav bezvainīga tiesātāja. Jautājums arī nav par to, bet par sirdsapziņas tiesu. Man imponē tas, ka latviešu Antiņā gadsimta ceturksni pirms «Pieresvietas» un kinofilmas «Grēku no-

žēlošana» varoņiem ir saklausījis šo laikmeta dvēseles balsi un nesīs pasaulē vainas, nožēlošanas, piedošanas un cilvēcmīlestības idejas.

Tas, ka pirmais dēls noraida Antiņa idejas, tas, ka viņam tik tuvs ir zaldāta statuss, tas, ka jau pēckstalinisma laikā viņš savus padotos nomainījis ar padevīgākām «skrūvītēm», tas liek safrūkties. Vai personības kults neatkārtosies? Satriecoši pravietisks jautājums! Kā jums tas labi zināms, dievs toreiz uzklaustija Apalītā lūgšanas.

E. Vilks pēc sava cilvēciskā satvara ir demokrātisks un tautisks rakstnieks, viņa «Trīs dēlu» konflikts būtībā ir tautas drāma. Ar Apalīti, kaut varas kults viņa dvēselē iecirtis traģikomiskas grimases, kaut viņš rautin raujas pie teikšanas un privilēģijām, tomēr pusceļā vēl pagāja kopā ar Antiņu.

Priedes lugas «Smaržo sēnes» (uzrakstīta 1967. gadā) «varonis» vairs ne mirkli nenolaižas tik zemu. Sobrīd izbījušā patricieša plašajā savrupmājā Mežaparkā svin «izcilā» valstsvara Kārļa Raubēna jubileju. Ir ministri, ģenerālis un ārzemnieki, ir oficiantu korpusi, orķestris un drošības sargātāji. Komforts, šķis un goddevība gluži kā pie agrākajiem šīs mājas saimniekiem.

Taču pavisam «nejausi» jauko jubilejas gai-sofni pārcērt nāves ēna. Būtībā traģika brieda jau ar to mirkli, kad lepnajā savrupmājā ieradās Mirdza Kēlerīte — Raubēna cīņu biedre un pirmā sieva, lai godinātu jubilaru. Nē, ne godinātu, vecā pagrīdniece ieradās kā atgādānājums, pārmetums, brīdinājums: «Kārli Raubēn, tu esi aiz-mirsis, kā vārdā mēs cīnījāmies, smakām cietumu, esi nodevis patiesības, taisnības un cilvēcības ideālus, esi uzblīdis augstmanībā un greznībā.» Taču to viņa nepaspēja pateikt, sirds neizturēja pārsprēdzi. Tas mums pašiem uzminams kā paroles «smaržo sēnes» otrā puse. Lugas kontrasti antagonistiski, situācijas satriecošas: vadītāja dzīres un vecās pagrīdnieces nāve, revolucionāri ideāli un aristokrātisks šķis. Traģiskais murskulis aizvien vairāk samezģojas. Lejā kurinātāja telpā gul mirusi Raubēna pagāne, augšā fosto un dziro kā jau jubilejā, turpat blakustelpās dumpojas jaunatne. Viņi «danci uz nāves palaga» uz tver kā pastaro situāciju, kā «pasaules galu».

Raubēna konfrontācija ar pagātni lugā veidojas spēcīgi un plastiski. Neviendabīgāks ir otrs idejiskais slāņojums — paaudžu konflikts. Tas savā dziļākajā būtībā vērstis uz nākotni. Priedes jauniešiem vēl nav jaundievības sludinātāja Av-dija, viņi vēl nepazīst arī narkomāniju un foksikomāniju. Mūsienu skatījumā viņi ir firi, mazliet naivi, maksimālistiski, frondējoši. «Mazbērni» inkriminē jubilarām dogmatismu, duālistu, politisko lakejismu. Bet par visu vairāk — bailes no patiesības.

Latviešu kultūrā tolaik ar stipri savdabīgu balsi ielauzās Alberts Bels. Visjaunākais no prozaīkiem pieteica sevi eleganti, bez brezmēm, bez aiz-turām. Varētu likties, ka viņš ir pilnīgs pretstāsts Vilkam un Priedem. Viņi laikmeta grimases tver Raubēna un Apalītī, Bela romānos dominē ideja, koncepcija. Vērtību drāma. Taču tās galvenokārt ir dzīves izjūtas, stila un žanra atšķir-tības. Laikmeta intonācijas tvērumā visi trīs ir radnieciski.

Isromānā «Bezmiēgs», kas uzrakstīts tanī pat laikā, kad «Smaržo sēnes», Bels dara nopietni literatūrāi darāmo — lauž iesīkstējušus, tukrlāb būsiskus postulātus — apšauba viennozīmīgo cilvēka vērtējumu pēc tā sociālās funkcijas, totālo ticību darbām. Darbs. Darbs — svētums. Bet dzī-vot? Dzīvot nozīmē baudīt. Tā domāja romāna galvenais varonis Dārziņš — kā jau daudzi latvieši, «atradenis bez vārda, bez fēvijās, bez pagātnes», taču ieaudzis ar «sāknēm šajā fautā». Visu, visu sevi darbam. Viņam nav ne ģimenes, ne bērnu. Vienīgo «pili» — savu istabiņu komu-nālajā dzīvoklī, arī to viņš pakārtojās darbam.

«Bezmiēgs» ir no Bela agrīnajiem darbiem, iecerēs ne vienmēr realizējušās veiksmīgi. Šķiet, aprāvusies ir tautas liktenlīnija, nepārliecina fi-nāls. Taču romānā krasi apjaušama kāda jauna šķautne, kas iezīmējas arī «Divpadsmit kilometros» un lugā «Smaržo sēnes» — konflikta vērtību centrs pārvietojas, pārvietojums no funkcionālā cilvēka uz cilvēku kā pašvērtību, uz cilvēku tā pretrunīgajā veselumā, cilvēku — personību. Cilvēciskais cilvēkā, patības un sirdsapziņas problēmas, lūk, kas vieno Belu, Priedi un Vilku. Neraugoties uz ārkārtējo gradāciju sociālajā hierarhijā, Raubēns, Apalītis un Dārziņš ir mūsu sociālie trīnīši — viņi ir pazaudējuši savu «es», savu cilvēcisko kodolu.

(Nobeigums sekos)

ANDREJS PLATONOVS

ZOJAS FROLOVAS ZĪMĒJUMI

JUVENILIE ŪDEŅI

(Nobeigums)

Pēc tam Visokovskis visu pārrēķināja uz papīra, viņš uzzināja, cik realizējamās gaļas papildus dos teļi, par cik papildināsies gaļas reģuve, pateicoties pieaugušo dzīvnieku ķermeņa siltuma kāpumam, un tūdaļ paziņoja skaitli — 300 tonnas tīras, dzīvas gaļas, neskaitot papildu piena un sviesta tonnas, ko dos sadzīves apstākļu uzlabošana.

— Gandrīz divdesmit vagonu! — priecīgi noteica Bostalojeva. — Mēs to paveiksim, biedri Vermo! Vecmāmiņ, tu būsi celtniecības brigadiere... Vecmāmiņ, ķeries klāt ar veco krampi, kā saka, gluži kā pasaku milžu laikā...

— Pagaidi, meitenīt! — Federatovna gluži kā pasaku milžu laikā saskaitās. — Milži, protams, bija stipri, bet prāta ziņā jebkurš cālēns bija pārāks par tiem. Pagaidiet, jums saka... Ja debesīs kluss, bet laukā sals būs trīsdesmit grādu pēc Reomīra, trīsdesmit septiņi pēc Celsija! Ko tad jūs darīsīt?

Vermo apjēdza ātrāk, nekā savu sakāmo bija pateikusi māmulīte.

— Mēs, māmuliņ, no govju «karašām» izgatavosim briketes rezervei. Lai Kemals uztaisa koka presi «karašu» ražošanai.

— Es jau divpadsmit reizes esmu teikusi viņam, muļķim, — Federatovna sacīja. — Ziemā pa visu saimniecību mētājas laba manta, bet lopi sals...

— Oportūnists Umriščevs man nelika to darīt, — Kemals taisnojās. — Es vairākkārt ziņoju: laiks, teicu, mums sagatavot koksnes blūmingu, kas tā par būšanu. Govs vēderā rodas ne vien piens, gala, bet arī kurināmais!... Dod, es saku, man palīgā divus namdarus un vienu atslēdznieku, — un es tev no govju kuņģa satūra ierīkošu centrālo apkuri...

— Kas griezīs jūsu briķešu presi? — Vermo jautāja.

— Divi vērši, — Kemals paziņoja.

— Nē, vējš, — inženieris nepiekrita. — Neizšķērdējiet dzīvniekus uz mirušās dabas rēkina.

— Es mīlu jūs, pilsoni Vermo, — Visokovskis izmeta.

Federatovna tomēr nebija pilnīgi apmierināta — viņa pieprasīja, lai Vermo izstrādā projekta ekonomisko pusi, bet viņa to pārbaudīs no visiem aspektiem. Māmuliņe bija tik skopa un piesardzīga pret sociālismu, ka pat uzticamam draugam pieprasīja piekātīgu kontroli — vai nu padomju sabiedrībā mazums izšķērdības bijis, pateicoties pārāk sirsntīgām jūtām?

Vermo piekrita projekta izstrādāšanai, bet Federatovna devās parūpēties par padomju gaļas saimniecību; viņa pūsgadu jau negulēja tikai rītausmās iesnaudās; šo grēku izskaidroja, ka imperiālisma laikā paspējusi izgulēties.

Pievakarē māmuliņe iesēdās sovhoza divričos, lai apceļotu ganības, ganāmpulkus, kas pildīja savu vēderu stepes plašumos, arī tad, kad iestājās nakts, Federatovnas ratelī dārdēja stepē — šī večiņas divriču rīboņa dvesa šausmas nolaidīgo lopkopju prātos, neviens neko nespēja noslēpt no Federatovnas bezmiega radītas modrības, ko bija norūdījis ienaidnieka viltība šķiru cīņās. Labākās slaucējas nodrebēja, kad māmuliņe Federatovna kļuva par direktora vietnieci. Pāragri no dzīves aizgājusi Aina savā laikā bija padarījusi vairāk nekā pārējās slaucējas, viņa normas — 125 litrus piena, māmuliņe vienreiz stepes fermā nosēdēja trīs dienas un izslauca 700 litrus.

— Kuces, pucbudzes, — toreiz Federatovna bija aplamājusi divas slinkākās meičas. — To vien mīlat, lai jums pašām pupus paraustītu, bet govju pupi jums netīk...

Viņa zināja visas sovhoza ganāmpulka izcilākās govīs, bet buļļus — katru individuāli.

Braukdama cauri ganāmpulkam, māmuliņe vienmēr apstādināja divričus, izkāpa un apskatīja lopus, sevišķi buļļus, kurus aptaustīja ar pātāgas kātu, pat aplūkoja to pavēderes. Vai vaisliniekiem visas lietas ir veselas un savā vietā.

Tagad tālumā skanēja Federatovnas divriči un arvien attālinājās, tāpēc ka māmulīte ar roku stūma važoni un no mugurpuses zāģēja ar saviem vārdiem.

Šajā naktī, kad debesīs pacēlās mēness, dzīvnieki pārstāja gremot un nolikās naktsgulā gravās un ieplakās, padzērušies ūdeni no akām; nenostā zāle arī noliecās lejup, jo bija nogurusi no saules, no karstuma un sausuma. Šajā stundā Bostalojeva un Vermo uzsēdās zirgos un aizauļoja, siltu gaisa vilņu apvēdīti, pa zemeslodes atklāto telpu.

Vermo pārņēma aizmirstība, kad no acīm izzuda viss redzamais, un pārņēma mēness gaismas miglainās skumjas, kas cilvēka prātu novirzīja uz pasaules dzestro bezgalību, it kā neeksistētu trūcīga zeme.

Neprazdams dzīvot bez jūtām un bez domām, ik minūti pakļauts dažādām perspektīvām vai nenosakāmās kaislībās, Nikolajs Vermo pievērsās Bostalojevai un tūlīn, atstājis savu zirgu, uzlēca mugurā viņas zirgam. Viņš, apskāvis sievieti no aizmugures, noskūpstīja viņas biezos matus, tajā brīdī domādams, ka mīlestība ir izgudrojums, tāpat kā ritenis un cilvēks vai kāda cita pirmatnēja būtne, kas, ilgi apradusi ar mīlestību, beidzot izjutusi tās nepieciešamību.

Bostalojeva nepretojās — viņa ieraudājās, abi zirgi apstājās un lūkojās uz cilvēkiem.

Vermo palaida vajā Bostalojevu un nolēca no zirga. Bostalojeva jāja tālāk.

— Kāpēc jūs skūpstāt manus matus? — Bostalojeva iejautājās. — Man sen nav mazgāta galva. . . . Man jānomazgājas, jo drīz braukšu uz pilsētu — dabūt celtniecības materiālus.

— Vai celtniecības materiālus dod tikai tīrīgajiem? — Vermo jautāja.

— Jā, — Bostalojeva neskaidri apgalvoja, — es vienmēr visu dabūju, kad strādāju centrālajā bāzē. . . . Vermo, norunājiet ar Visokovski, sestādieņ sovhoza arodskolas tāmi, tehnika un zoologija jāmaca strādniekiem. Pie mums neprot izrakt aku un nezina, kā jāciena dzīvnieki.

Taču Vermo jau prātoja tālāk: akas ir senatnes, tās ir govju kā sugas izcelsmes laikabiedres, vai viņš tiešām ieradīs sovhozā, lai raktu zemē caurumus?

Ap pusnakti inženieris un direktore aizgāja līdž tuvākajām sovhoza ganībām — visbagātākajām un visizslāpušākajām. Austrumu pusē aiz ganībām sākās nepārtraukts tuksnesis, kura drūmajā versmē nekas neeksistēja.

Ganāmpulks — kādi trīsdesmit vāji lopiņi — nakšņoja uz atklāta paugura, tāpēc ka nekur nebija ne gravas, ne kādas citas paslēptuves zemes reljefa klusumā. Trūcīga aka bija nakšņojošā ganāmpulka centrs, un milzīgajā dzirdināšanas silē gulēja bullis, un tā krācieni skanēja pāri pierimušajām govīm.

Reta stepes zāle sedza šejienes paugurus, turklāt te auga daudz vērmēļu, dažādu mazvērtīgu un pat neēdamu zāļu. Vermo, gribēdams pārbaudīt, izvilka vindas spaini, tajā atradās malks ar duļķainu ūdeni, bet spaiņa pārējā daļa pildījās ar apbedītās augsnes nosēdām.

Bullis, pēc vindas spaiņa skaņām sajutis ūdeni, pamodās un apēda valģi ar visām dūņām, bet govīs līdžās pacietīgi aplaizīja savus slāpstošos purnus.

— Te ir tik slikti, — Bostalojeva skumji teica. — Skatieties — zeme kā sakaltusi rēta.

Vermo ar savu aso prātu, kas visu būtiski ietekmēja, saprata situāciju.

— Mēs dabūsim augšā matērijas ūdeņus. Mēs šeit, no pirmatnējiem ūdeņiem, kas guļ kristālā šķirstā, radīsim ezeru! Bostalojeva uzticīgi paskatījās uz Vermo: viņa saprata, ka ganāmpulks jāuzlabo, turklāt trests paredz palielināt «Dzimtajos Laidariņos» lopu skaitu par tūkstošiem, taču visās ganībās, pat vistrūcīgākajās, ganās govīs, bet visapkārt plešās tukši klajumi, kur zāle izaug tikai pēc ūdens saņemšanas. Un jau apgūtās ganības alkst ūdens, ja to dabūtu, tad lopbarība trīskāršotos, lopiem neslāptu un tagad pusdzīvo zemi segtu dzīvinošas valģmes pilni augi. Ja kūtmēsļu pārvešana briketēs un vēja izmantošana apsildei dos trīssimt tonnu gaļas pieauguma un divdesmit tūkstošus litru piena, no kurienes tad vēl dabūt septiņsimt tonnu piena plāna izpildei?

— Biedrene Bostalojeva, — Vermo sacīja, — visu Vidusāzijas stepi ar kristāldzidriem ezeru ūdeņiem. Mēs klimatam dosim maigumu un jauno ūdenskrātuvju krastos turēsim vismaz miljonu govju.

— Dariet tā, Vermo, — Bostalojeva teica. — Es jūsu mīlēšu.

Abi cilvēki joprojām stāvēja pie akas, un bullis viņu tuvumā krāca. Pie akas pienāca gans. Viņš bija, tā teikt, uz saimnieciskā aprēķina. Viņam sāpēja sirds par divām pazudušajām govīm, un viņš pienāca apskatīties, vai atnācēji nav sveši cilvēki, kas var apmainīt vai izslaukt govīs, viņš pats, lai izvairītos no pārpratumiem, nedzēra pienu.

Vermo ar lielu kaismi ganam pastāstīja, ka dziļumā, zemes tumsā guļ uz mūžiem apbedīti ūdeņi. Zemeslodes rašanās laikā un tagad, kad tā turpina eksistēt, daudzi ūdeņi bija kristālisko iežu ielenkti, un tur tad ūdens palika saspīestībā un mierā. Daudz ūdens izdalījās no matērijas, kad tā mainījās, pakļauta ķīmiska rakstura cēloņiem, un šis ūdens akmens kaps uzkrājās neskartā, pirmatnējā veidā.

— Kā būdā aizsēdējusies meiča, — gans no savas puses paskaidroja inženierim, — izlaid viņu laukā, tūlīt sāks dzemdēt citu pēc cita.

Vermo nedzirdēja, viņš vēroja, kā austrumos trīsulo pirmatnējās rītausmas vilņi, un apziņas tumsā mocīja sevī knapi dzimstošu dzīvu domu, kas vēl neapzinās savu pastāvēšanu, taču jau saistīta ar jaunās dienas ausmu. Taču ar vienu roku atstutējies pret guļošo bulli, Vermo bija paspējis uzdot sev vēl vienu mīklu: vai nav pienācis laiks atscīties no dzīvnieku vecajām formām un to vietā radīt sociālistiskus gigantus, līdzīgus brontozauriem, lai no tiem vienā slaukšanas reizē varētu iegūt cisternu piena?

Vermo atpakaļceļā iegrīma sava nerimstošā, miglainā prāta stadijā un iztēlojās istabu ar zemiem griestiem, pilnu ar tabakas dūmiem, kurā kāvās sarautās tehnikas un dabas dialektiskās būtības. Nebija priekšmeta vai pat īpašības, kuru likteni Vermo jau nebūtu pārdomājis; tāpēc viņš Bostalojevā redzēja būtni, ko vasaras dienā apstaro sociālisma spožā, noslēpumainā gaisma, kas rimst savu mežu zilgmē, piepildītā ar nezināmu dzīvu jūtīgo troksni.

Kad Vermo lūkojās uz konkrēto Bostalojevas veidolu un uz citiem cilvēkiem, kas izrāvušies no ilgās vēstures un nāves mocībām, tad cieta viņa sirds un viņš bija gatavs uzskatīt jaunumu un visus dzīvojošo ļaužu trūkumus par vislaimīgāko dzīves esību.

* * *

Rītausmā atgriežoties «Dzimtajos Laidariņos», Vermo un Bostalojeva satika akas racējus, un Bostalojeva lika, lai viņu brigadieris pievakarē apmeklē inženieri Vermo, jo jāizlemj jautājums par pazemes jūru apguvi.

Jaunais brigadieris bijīgi pieskārs zirgā sēdošās Bostalojevas kājai un atbildēja:

— Biedre direktore, pērn bija rajona kongresa lēmums par urbšanu līdž dziļajam ūdenim. Es toreiz ziņoju, un manu runu radio pārraidīja visiem kolhoziem un sovhoziem. Es panācu, ka tiek atzīts fakts — mums nav ūdens, un tā nepietiks sociālismā, mums vienīgi ir mitrums, vienīgi zemes sveidri. . . . Es vakarā atnāksu.

Bostalojeva noņēma hidrotehnikim cepuri un sabužināja viņa matus.

Pēc tam inženieris un direktore jāja pa svešu, toties īsāku ceļu, un drīz vien viņu priekšā pavērās divaina ainava, abi cilvēki izjuta piemirstu sapni, jo neparastā zeme izvietoja nevis platumā, bet biežumā, un viscaur bija skatāma savdabīga augsnes uzplanga, no kuras šajā pasaulē kļuva skumji un smacīgi, neskatoties uz svaigās dienas burvīgumu.

«Jāizmanto planētas svars,» norūpējies sprieda Vermo, vērodams šīs vietējās augsnes biežumu. «Ar nogrūvumu iespaidīgo spēku varēs apsildīt ganu būdņas vai ar mūžsenu iežu nogulšņu noslīdņu enerģiju gatavot ēdienu. . . .» Sīks cilvēks ar lielu bārdu stāvēja netālu no biežā zemes plāna un rītausmā lasīja grāmatu. Sīrsnīgais Vermo nolēma, ka šis cilvēks ir iemīļējis teoriju un droši vien domā par proletārisko kosmogoniju, vienlaicīgi raudzīdamies tieši saulē. Taču Bostalojeva tūlīt iesmējās:

— Tas ir Umrišcevs, — viņa teica. — Viņš domā par to, kas te bija Jāņa Bargā laikā: vai tikai nebija labāk?

Un tiešām, dziļās pārdomās nogrimis, stāvēja Umrišcevs, turēdams rokā seno grāmatu, viņš nevērtīgi skatījās uz guļošo dabu un domāja par kaut ko maz zināmu: viņa seja bija mazliet novājējusi, apaugusi garieņiem rūgajiem, un acīs mīta pastāvīgās dzelmes — rūpe par cilvēku sabiedrības pamatprincipiem un visu pašreizējo pasauli.

Viņu neieinteresēja jātnieki, atbildējis uz Vermo sveicienu, viņš sniedza paskaidrojumu; no šejienes viņa kolhozs esot netālu — pat dūmi redzami — gatavojot rīta maltīti, ka viņš tur, varot sacīt, kolhozējot un jau pilnīgi ticis galā ar nekrietnu īpatnību likvidēšanu, tagad domājot par uzskaites pārkārtošanu: uzskaitē! — Umrišcevs pēkšņi iemīlēja savlaicīgo saullēktu, nākošu pretim kalendārdienai, jebkuram ciparam, tabelei, paragrāfam, mājienam, precizējumam; un tagad rītausmā lasīja «Universālo Aprēķināšanas Zinātņi», izdotu 1844. gadā, kas piederēja Holandes Apkurināšanas un Stimulēšanas Biedrības priekšsēdētāja barona Korfa prātam. Umrišcevs vienlaicīgi interesējās par pasaules matērijas principiālo būtību un arī šajā virzienā spēra kaut kādus filozofiskus soļus.

Bostalojeva nevērtīgi un dusmīgi paskatījās uz Umrišcevu un palaida zirgu straujā rīkstī; šī sieviete neticēja ļaužu mulķībai, viņa ticēja to nelietībai.

Vermo no tālienes paskatījās uz Umrišcevu — cilvēks joprojām stāvēja uz biežās zemes, vēsturiskā nozīmē kaitīgs un neprātīgs. Vermo tūdaļ Bostalojevai ierosināja sapulcināt visus rajona nenoskaidrotos un izpētāmās personas un noorganizēt vēsturiskā idiotisma ražošanu lielā vai pusfabrikas mērogā tādā nolūkā, lai nākošajam paaudzēm savlaicīgi uzceltu atmirušās šķiras biedru pieminekļus; taču arī Umrišcevs, kā jau tikumiska un saprātīgi kulturāla būtne, ļoti vēlējās ieņemt vietu vēstures štata vienību sarakstā.

Bostalojeva atbildēja, ka pamācoši brīdinošus pieminekļus vajadzētu uzstādīt pēc naidīgo būtnu bojāejas, — tagad jārūpējas vienīgi par viņu nenovēršamo nāvi. Vermo pieliecās no segliem, lai saskatītu, šķirisko naidu Bostalojevas acīs, taču tā bija laimīga, un pelēkās acis

Līdz 19. gadsimtam vienīgās mācību grāmatas latviešu valodā bija ābece.

Senāk grāmatiesēji vāku papes darināšanai bieži izmantoja makulatūru. Tā no bojāejas paglābās daudzi iepriekšējo gadsimtu izdevumi, arī vecākās latviešu ābece (iespiesta 1680. gadu pirmajā pusē) fragmenti, kas atrodas Tartu universitātes bibliotēkā.

Vairāku seno ābeču lapām apdrukāta tikai viena puse. Tādu lapu varēja «pie sienas... uzkārt, ka tā bērniem ar vienu priekš acīm ir» (F. E. Stolls). Dažas tabeļveidīgas ābece pēc K. F. Launica ieteikuma bija «uz dēlīti jāuznaglo un bērnam stāvu priekšā jāceļ».

Senākās latviešu ābece ir nelielas grāmatīņas, parasti ar 16 lappusēm. Pāris no tām veltītas burtiem un zilbēm, tālāk lūgšanas (piemēram, «Mūsu tēvs debesīs», «Lūgšana pirms ēšanas», «Lūgšana pēc ēšanas»), baušļi un vēl pa kādam ticības mācības obligātajam tekstam. Bieži vien bērni tos «iekala» no galvas, lasīprasmi tā arī neapgūstot. M. Kaudzīte stāsta: «... grāmatas mācīšana izšķīrās no pāturu mācīšanas tikai caur ābeci bērna kreisā un caur iesmiņu labā rokā. Citādi tā pati pakārunāšana vien bija, kālab dažs iemācījās no galvas veselus gabaliņus, nepazīdams grāmatā neviena vārda, pat neviena burtā.»

17., 18. un bieži vēl 19. gadsimta nogalē lasīt mācījās burtojojot jeb, kā toreiz teica, — boksterējot. Tas nozīmē, ka bērni vispirms nosauca lasāmās zilbes vai vārda burtus. Piemēram, vārdu «suns» izburtoja: esse — ū — enne — esse. Pēc šāda skaņu virknējuma bērnam bija jāizsaka vārds pareizi. Tas padāvās ar lielām grūtībām. «... bērns to dara, kamēr tas jau ausīm un prātam riebj. Kad nu tas pats vārds atkal nāk, un bērns to, ko viņš neprot, lēti aizmirsis, tad skolmeisteris jau ar nīkumu viņam uzbrēc... Baillīgs bērns drīz satrūkstās. Jau acis pilnas asarām un nevar bokstābus izšķirt. Samaisidamies sāk bokstābus grābt. Ko nu skolmeisteris dara? Apnicis ilgāki pūlēties, sāk nabaga bērnu kult. Un kad cili tādi grūti vārdi vairāk ronās, tad kūleni uz kūleniem nāk, un tā skola top par bendesnamu.

Un kad bērns uz tādu vīzi nevar izmācīties skaidri lasīt, tad tā vaina uz nabaga bērna cietu galvu mesta top.» (G. F. Stenders).

VALDIS VILLERUŠS PAR LATVIEŠU SENAJĀM ĀBECĒM

DIVAS LAPPUSES NO VECĀKĀS LATVIEŠU ĀBECES (RĪGA, STARP 1680 UN 1685).

ĀBECE (RĪGA, AP 1690).

ABECES PIRMĀ LAPPUSE (JELGAVA, 1796).

Līdz pat 19. gadsimta vidum lielākā daļa latviešu bērnu lasīt mācījās mājās. Tādēļ vairums seno ābeču bija paredzētas mājniecībai. Skolotāja pienākumus parasti veica mātes. G. F. Stenders par ābece mācīšanu saka:

«Gods mātei, kas to miļi dar',
Ko tēvs dēļ darbiem tā nevar.»

F. E. Stolla «Jaunā boksterēšanas un lasīšanas grāmatā» (1813) ievietotajā frontispisā «Lūk še, kā lieli strādā un mazi mācās» redzama zemnieku mājas istaba, kurā pieaugušie veic savus ikdienas darbus, bet bērni mācās lasīt un rakstīt. Domājams, ka šo attēlu darinājis kāds latviešu tautības mākslinieks.

18. gadsimta beigās G. F. Stenders ieteica lasīt mācīšanu sākt ar burtu un skaņu sakarības noskaidrošanu. Viņš mācīja arī, ka burtkopas, piemēram, tsch (tai mūsdienās atbilst burts č), izsaukamas ar vienu skaņu, nevis pa

G. F. STENDERSA «JAUNĀS ABECES» FRONTISPISĀ (JELGAVA, 1813).

atsevišķām rakstu zīmēm. Šie jauninājumi burtošanu tuvināja skaņošanai un stipri atviegloja lasīt mācīšanos.

G. F. Stenders sagatavoja divas ābece. 1782. gadā iznāca «Jauna ABC» — pirmā laicīgā satura ābece latviešu valodā. Tajā bija vairāki desmiti ētiski audzinoša satura pamācību. Ieskatam viena no tām:

«Ko apsoli, to cieši tur',
Sev pašu cienīdams,
Tad tiešām būs tavs vārds visur
Ar godu uzņemams.»

Grāmatīņas sākumā bija iespiests pagārš didaktisks dzejolis, kurā autors aicina atturēties no «brandvīna» un dzeršanas vietā, kas «velk uz dibeni», «prātu cilāt». Pēdējās rindās Stenders saka:

«Ej labāk skolā mudīgi
Un mācies labprāt grāmatas,
Tas vadīs tev' uz laimības.»

Tā ir racionālistu ideju kvintesence (racionālisti — apgaismības laikmeta intelīgences pārstāvji, kas zināšanas un izglītību atzina par cilvēku dzīves apstākļu galveno uzlabošanas līdzekli).

1787. gadā iespieda populāro «Bildu ābici», kurai Stenders bija gan teksta, gan attēlu autors. «Bildu ābice» bija pirmā bagātīgi ilustrētā laicīga satura latviešu grāmata. Tajā ievietotas nelielas bildītes un tām atbilstoša satura divrindes, kas sākas ar mācāmo burtu. Pie burta M, piemēram, lasāms pantiņš:

«Magons smird, lai zelta puķe ir;
Vē! kad jauna meita maīta ir.»

Tāpat kā Stenders, arī vairāki citi autori savas ābece iesāka ar didaktiskām vārsēm. Tā K. F. Launics «Jaunās skolu ābece» (1827) titullappā raksta vēlāk tik populāro dzejoli:

«Skolā! Skolā! Iesim skolā!
Ko mēs mājās darīsim?
Skolas gudrību mums sola;
Mājās muļķi paliksim.»

Lūk šehē
ka leeli strādā im mazi
mācās

F. E. STOLLA «JAUNĀS ABECES» FRONTISPISĀ (RĪGA, 1813).

Bilfchu ahbeze

Jeļgawā.

Ap 18. un 19. gadsimta miju ābecēs tekstu saturs strauji dažādojās. Tajās bieži iespieda arī reizrēķina tabulu. Interesanta ir K. A. Berkholca «Opekalna draudzes mazo skolas bērnu pirmā lasīšanas grāmatīņa» (1838) ar ziņām par novada ģeogrāfiju un dabu. Par ābeces mācīšanā senāk lietotajiem valodnieciskajiem terminiem zināmu priekšstatu mēs varam gūt no skolo-tājiem adresētās metodisko norādīju-mu tabulas Launica «Jaunā skolas ābecē»:

SKOLMEISTARAM BUS JAUTAT:

- 1) Cik ir bokstābi?
- 2) Cikārtīgi ir bokstābi?
- 3) Kas ir skandinieks?
- 4) Cik ir skandinieki?
- 5) Cikārtīgi tie skandinieki?
- 6) Kas ir jumis?
- 7) Cik ir jumi?
- 8) Kas ir neskanis?
- 9) Cik ir neskaņi?
- 10) Pie kā var garu skandinieku pazīt?
- 11) Pie kā var strupu skandinieku pa-zīt?
- 12) Kur atron garus skandiniekus?
- 13) Kur atron strupu skandinieku?
- 14) Kur top lieli jeb sākami bokstābi likti?

BERNAM BUS ATBILDĒT:

- 1) Divdesmit deviņi.
- 2) Divkārtīgi: skandinieki un neskaņi.
- 3) Tāds bokstābs, kas bez cita (pats par sevi) izsaucams.
- 4) Pieci.
- 5) Isi, gari un strupi.
- 6) Divi skandinieki blakām, kas reizē top izsaukti.
- 7) Seši.
- 8) Tāds bokstābis, ko bez skandinieka nevar izsaukt.
- 9) Divdesmit četri.
- 10) Pie garuma zīmes h, kas tam bla-ku stāv.
- 11) Pie cepurītes ^, kas skandinie-kam virsū stāv.
- 12) Vārdu sākumā vai vidū.
- 13) Vārdu galos.
- 14) Runas jeb raksta iesākumā.

1803. gadā tika laista klajā pirmā lasāmā grāmata latviešu valodā — G. G. Miliha «Jaunā skolas grāmata» ar ābeci tās sākuma daļā. Šāda tipa mācībgrāmatas plašu popularitāti ie-mantoja gadsimta vidū (piemēram, P. E. Saca «Pirmā lasīšanas grāma-ta») un tiek lietotas arī mūsdienās. Miliha darbā iespiesta visai inte-resanta «Mācība»:

«Ja tu kā prāts cilvēks un ne kā muļ-ķis gribi grāmatu lasīt, tad ņem vērā šās zīmes: (, ; : . ? !). Tā pirmāja zi-me (,) ir starpa-zīme, ko vācieši kom-ma sauc. Līdz tai pašai ir tev bez at-pūšanās vienā gabalā projām jālasa; bet pie šās kommas, kā aridzan pie šām zīmēm (; :), vari tu drusciņ dvašu vilkt. Un tad lasi atkal tālāk līdz tai gala-zīmei (.), kas punkts top dēvēts, kur tev brīvība ir jau ilgāki pakavē-

«BILFCHU ĀBECES» VĀKŠ (MILOVA, 1894)

LAPUSE NON SON OLOVA «LĀTBELĀBOKĪBERĪC» (VILNA 1864).

М О С І В А

DEL
MOZU BARNŪ.

WILNA

NOMA TATSIESZONAS GROMATU ONTONA MARCI-
NOWSKA 1849 GODA.

Б О К В Е Р І С .

Тās mācās bōkvas (bōkstavī):

А Б В Г Д Е Ж З

a b v g d e ž z

І К Л М Н О П Р

i k l m n o p r

С Т У Ц Ч Ш Щ

s t u c cz sz szcz

Ь Ъ Э Ю Я ІО.

ye e ju ja jo.

Тās mācās bōkvas:

і б в г д е ж з і к

і м н о п р с т у ц

ч ш щ ь ъ э ю я іо.

«EISAS MŌCEIBAS DEL MOZU BARNŪ» TITULLAPA (VILNA, 1849).

ties un balsi nolaist, kā jādara šinīs vārdos: cilvēks, kam nepatīk to mācīties, sliktāks ir ne kā lops. Kur šī zīme (?) stāv, kas ir jautāšanas-zīme, tur jālasa tā, kā mēdz runāt ko jautādams, kā proti, ar šiem vārdiem: ko tu gribi? kur iesi? ko man laba teici? Un pie tās izsaukšanas-zīmes (!) iegrozi savu balsi uz augšu, it kā tu dari sacīdams: vai dieviņ! ak manu sūru dienu! kas tas par nelaimi! lai man mierā! nāci šurp! Bet ja tu tādas zīmes () ieraudzi, kur vēl vārdi starpā, kā še: (es esmu to sacījis), tad ir tie sveši vārdi, kas jeb pavisam lasot pārlecami, jeb tomēr citā balsī nolasāmi ir, ne kā visi citi.»

19. gadsimta vidū latviešu valodas mācīšanas metodikā nostabilizējās uzskats, ka lasīt un rakstītprasmes apgūšanu mērķtiecīgi jāsaista. Plašāk šis princips ievērots, sākot ar G. Bitnera «ABC-Buch für die Schlecksche Schule» (1841; ābece adresēta latviešiem).

Ar 1844. gadā izdoto A. Spāga ābeci «Bērnū prieks» latviešu skolās sāka nostiprināties skaņošanas metode, bet tas notika gaužām lēni. Latviešu valodas mācīšanā šo metodi ieviesa gandrīz vienlaicīgi ar tās izplatīšanos Rietumeiropā. A. Spāga ieteiktie principi savu nozīmi lielā mērā nav zaudējuši arī mūsdienās.

1860. gados Latgalē sākās aizlieguma periods, kad šī novada latviešu tautības iedzīvotājiem adresētajās grāmatās nedrīkstēja lietot latīņu burtus (Kurzemē un Vidzemē bija nostiprinājusies tradīcija rakstīt ar gotiskajiem burtiem, Latgalē savukārt izmantoja antikvu — klasiska tipa latīņu burtus). Sajā laikā latgaliešiem vairākas grāmatas iespieda ar kirillicu — krievu alfabēta burtiem. Viena no tādām ābecēm ir N. Sokolova «Латышский букварь. Латвешу бокверис» (1864). Šīs ābece popularitāti neguva.

19. gadsimta nogalē latviešu grāmatniecībā bija vērojami īsti triviālās literatūras «plūdi». No trivializācijas nepaglabās arī ābece. Daudzi izdevēji laida klajā mazas, ar banāliem (parasti daudzkrāsainiem) attēliem ilustrētas lasītmācīšanas grāmatīņas. To sastādītāji ignorēja jaunākos sasniegumus metodikā. Šīm ābecēm bija maza nozīme mācību darbā, tās bija galvenokārt izklaidēšanās un rotaļāšanās objekts. Progresīvo autoru darbos konsekventi tika attīstīta skaņošanas metode. Daudz jauninājumu lasītmācīšanā 19. gadsimta pēdējos gados savās ābecēs sniedza J. Dāvis un P. Abuls. 20. gadsimta sākumā nozīmīgi darbi bija J. Ritiņam, K. Dēķenam, L. Paeglem u. c. Ābeču ilustrēšanai pieaicināja izcilus latviešu māksliniekus. Daudzām šī laika latviešu valodas pirmmācības grāmatām ir paliekoša nozīme mūsu grāmatniecībā.

— 12 —

Zīdubūtiņš.
Zīdubūtiņš ir gūtiņš. Jūve-
sam ne vienam jāfargās, jo
jūtrei viņas diel nabvigi.

Bungas.
Bungas derīgas preefidi mūsi-
tos foreem.

Bajūņa.
Bajūņa eet veži unšamti;
ari bebruns ved libdi.
Uš tureeni?

Malka.
Malka uoderīga preefch
kurināšbanas.

Zīrtleš.
Ar zīrtiem zēpji aitas, zēbrus
un amus. Agrakos laifos jēb-
dini fainmeekus un fainmeezes
zēpuchi gliubi bei zīrtleem.

LAPPUSE NO K. DAVJA «BĒRNU DRAUGA» (RĪGA, 1914).

LAPPUSE NO R. PEIKAS «ĀBECEŠ» (RĪGA, 1909).

— 5 —

o l a, u u, o.

GAIĻA

ĀBECE

J. ROZES IZDEVUMS, RĪGA

J. SAULISA «GAIĻA ĀBECEŠ» VAKS (RĪGA, 1936).

SERGEJA DAVIDOVA FOTOREPRODUKCIJAS

Andy Warhol

ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS
 ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS
 ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS
 ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS
 ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS
 ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS ENDIJS VORHOLS

ZVAIGZNES NEKROLOGI

Tiesi pirms gada 22. februārī Ņujorkas Kornela medicīniskā centra klinikā pēc žultspūšļa operācijas negaidīti mira vispopulārākais no popartistiem — Endijs Vorhols. Nākamās mēnešos Rietumu mākslas (un ne tikai mākslas) pasaule ilgi reageja uz pēdējo un šoreiz traģisko šoku, ko tai sagādāja 60. gadu avangarda klasiķis. Pacēlas vēl viens «Vorhola literatūras» vilnis presē (biogrāfiskas ziņas, vērtējumi, rezumējumi, «Vorhola miklas» minējumi, draugu atmiņas, sensacionālās karjeras vēsture pārskati). Viļņa un, tāpat, rezonanses plašumu varam sajust, ja lasām izsmalcinātu un fundamentālu Vorhola agro darbu analīzi, kuru, izmantojot modernākās mākslas zinātnes paņēmienus, veicis T. Kravs (*Art in America*, 1987, maijs) un tūlīt pēc tam poparta varoņa krasainās dzīves iztirzājumu tīnēdzeru žurnālā «*Rolling Stone*» (1987, 9. aprīlis). Un kā gan citādi, — Vorhols ir ne tikai elitāras mākslas fenomēns, kas iegājis jau visas jaunākās 20. gs. modernisma vēsturēs, bet arī masu kultūras «zvaigzne» ar savu leģendu un imidžu. Liekas, neviens no pēdējo gadu desmitu tēlotājas mākslas un citu mākslas veidu avangardistiem nav spējis tik tālu iespieties visplašākās Rietumu publikas apziņā (visvairāk ASV) kā Vorhols. Jau 1964. gada Filadelfijā vairāki tūkstoši lauzās viņa retrospektīvās izstādes divās telpās, un gleznas vajadzēja drošības dēļ novakt; ar kļiedzieniem (kā rokconcertā) sagaidītie Endijs un viņa filmu aktrise Edija Sedžvika kļuva par vienīgiem vernisāžas eksponātiem un aizvadīja to, izdalot autogrāfus. Tai laikā Vorhols negribēja ticēt, ka kaut kas

tāds var notikt mākslas izstādē ar maksliņieku, bet vēlāk viņš jau apzināti uzturēja spēkā savu «zvaigznes» reputāciju, izmantojot visus masu informācijas līdzekļus.

VORHOLS — MIKLA

Atšķirībā no dažiem citiem iepriekšējo paaudžu modernās mākslas lideriem, kuri pakāpeniski ieguva vismaz vārdu, ja ne istu piekrišanu plašākā publikā (kurš nav dzirdējis par Pikaso?), un kuru vērtība pazinējiem ir pašsaprotama (kas tagad iedrošināsies apšaubīt Pikaso?), Vorhola reputācija paliek kaut kāda mērā divdomīga. Tas atspoguļojas pat pēcnaves rakstos, turklāt epiteti, vērtējumi, salīdzinājumi, gan slavejot, gan noliedzot, ir efektīgi un bezatbildīgi: «nozīmīgākais amerikāņu mākslinieks pēc Polloka» (K. Silvers), «ar Vorholu un Boisu zudušas divas lielākās mūsu laika personības» (S. Bertons), «Rokenrola Leonardo» (L. Elvejs), un blakus — «šarlatāns» (G. Mozers), kas vēl pirms naves bijis «daudzos kvartālos norakstīts kā sekls (labākajā gadījumā svārstīgs), bezkaunīgi veikalniecisks, ārdošs mākslinieks...» (Č. Stakejs). Protams, Vorhols bija bubulis tiem 1960.—1970. gadu padomju kritiķiem, kuru rakstu nomainīgais virsuzdevums bija (grībi vai negrībi, bet viņi grībeja) kartejo reizi nosaukt to gadu Rietumu avangardu par buržuāziskās kultūras pagrimuma produktu. Vorhola gleznotas konservu kārbas «fenomenoloģija» kļuva par aprēķināti kaislīgas M. Ļiščica kritikas vadmotīvu, bet I. Kuļikova vienkarši apgalvoja, ka Vorhols palielinājis monopolistu ienākumus, «piedzenot cilvēku apziņu ar preču reklāmu».

Tikai 1978. gadā lielai ASV mākslas izstādei Ermitāžā bija pielikti lieliem burtiem rakstīti komentāri, kuri, mierinot samulsušos skatītājus, skaidroja, ka hiperreālisma un poparta kompozīcijas (tai skaitā Vorhola «Merilina Monro» un «Elviss Preslijs») kritiski atspoguļojot amerikāņu masu kultūras parādības.

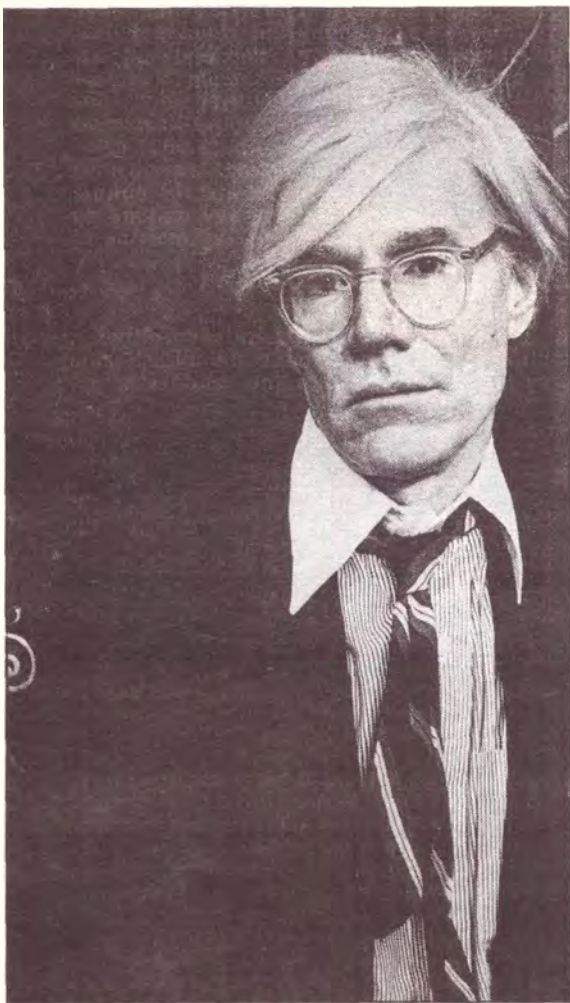
Un zīmīgi — Vorhols tiek «skaidrots» vēl tagad, to dara arī Rietumu mākslas kompetenti pārzinātāji, kuri pieredzējuši visādus «fenomenus» un kuri Vorhola savdabīgo šokējoši monotono aktivitāti varēja vērot vairāk kā gadsimta ceturksni. Kas ir bijis Endijs Vorhols? — isi un skaidri jautā viņa apbrīnotājs, Kolumbijas universitātes profesors un mākslas kritiķis A. Danto (*Art News*, 1987, maijs), bet solidā žurnāla «*The Burlington Magazine*» autors R. Sons solidi un atturīgi urdzina: «... kāds pastāvīgs viņa (Vorhola — E. K.) glezniecības un tēlniecības novērtējums... liekas cilvēkiem grūti formulējams» (1987, aprīlis).

Pats Vorhols vorholiski strupu vienkāršojumu stila noraidīja vajadzību meklēt viņa personībā un darbos slēptu jēgu: «Ja gribat zināt kaut ko par mani, tad vienīgi jāapskata manu gleznu un filmu virspuse... un manis paša... aiz tas nekas neslēpjas» (cit. pēc: C. Ratkliff. *Andy Warhol*, 1984). Sekosim aicinājumam un, ja jau ļauts, uzmetīsim acis viņa pēdējo gadu fotoportretiem. Pirmais paviršais iespaids: mūsu acu priekšā novecojis 60. gadu amerikāņu kreisās inteligences pārstāvis — askētiski kalsns, milzīgām brillēm uz deguna, izspūrušiem, sirmiem matiem, demokrātiski un jauneklīgi tērpts. Bet tūlīt pat redzam, ka pozu, izteiksmju nekustīgums ir demonstratīvs, ka tērpa dizains izmeklēts, ka bikšu un jakas tumšie sēru toņi kontrastē ar neslēpti dekoratīvu sudrabaino parūku; Vorhols ir «spokains un smalks» (Sons), un kļūst skaidrs, ka tas viss iederas mākslinieciski organizētā imidžā — vēlā Vorhola «poparta pāvesta» (pope of popart) tēlā. Imidža vēsturi nojaušam, bet ar arienes aprakstu nepietiek.

VORHOLS — REKLĀMAS MĀKSLINIEKS

Endijs Vorhols (Endrjū Varhola) dzimis Pensilvānijas mazpilnētā čehu emigranta ogļrača ģimenē 1930. gada 28. septembrī (tiesa, ir vēl citi dati, pats Vorhols uzskatīja, ka

oficiālā dzimšanas izziņa ir neīsta). 1949. gadā Pitsburgā viņš beidza Karnegi Tehnoloģisko institūtu, specializējies lietišķajā grafikā. Tajā pašā gadā kopā ar draugu, vēlāk pazīstamo gleznotāju realīstu Filipu Pērlsteinu pārbrauca uz Ņujorku, lai turētu panākumus savā arodā. Dzīvojot noliktavas telpā virs garāžas, Endijs meklēja pasūtījumus un kārtīgi tos pildīja, viņš bija darba apspēts (F. Pērlsteins: darba alkoholiķis — workaholic). Smaga darba vajadzība palikusi arī vēlāk, kad Endijs ir bagāts, kad viņam ir palīgi, kad ap viņu virpuļo apšaubāma bohēma. Vorhola protežējamā rokansambļa vadītājs atceras, kā viņu patrons dzinis tiem galvā savu ētiku, piekodinot, ka «darbs ir visa tā lieta». Šī darba ētika un, protams, spējas atnesa Vorholam 50. gados panākumus kā reklāmas māksliniekam. Viņš darināja zīmējumus žurnāliem, skaņu plašu apvākus un apsveikuma kartiņas, iekārtoja skatlogus. Vorhols ieguva «Mākslas Direktoru kluba» godalgas, kas oficiāli apliecināja viņa reklāmas meistara autoritāti.

Tā gan pašu Vorholu neapmierināja, un viņš jau 50. gados mēģināja iekļūt «augstās mākslas» sfērā: izstādīja Ņujorkas galerijas ilustrācijas dažādiem sacerējumiem (to skaits — Trumena Kapotes) un, pārvēršot reklāmas motīvus par patstāvīgu grafikas temu, labprāt zīmēja kurpes, traktejot tas humoristiski, rotaļīgi, bet sasniedzot arī pārsteidzošu, gandrīz dekadentisku izsmalcinātību, kas liek atcerēties gadsimta sākuma jūgendstilu. Šajā laikā viņš kultīveja savdabīgu tušas monotipiju tehniku, kā iespiedformu izmantojot neabsorbējošu papīru.

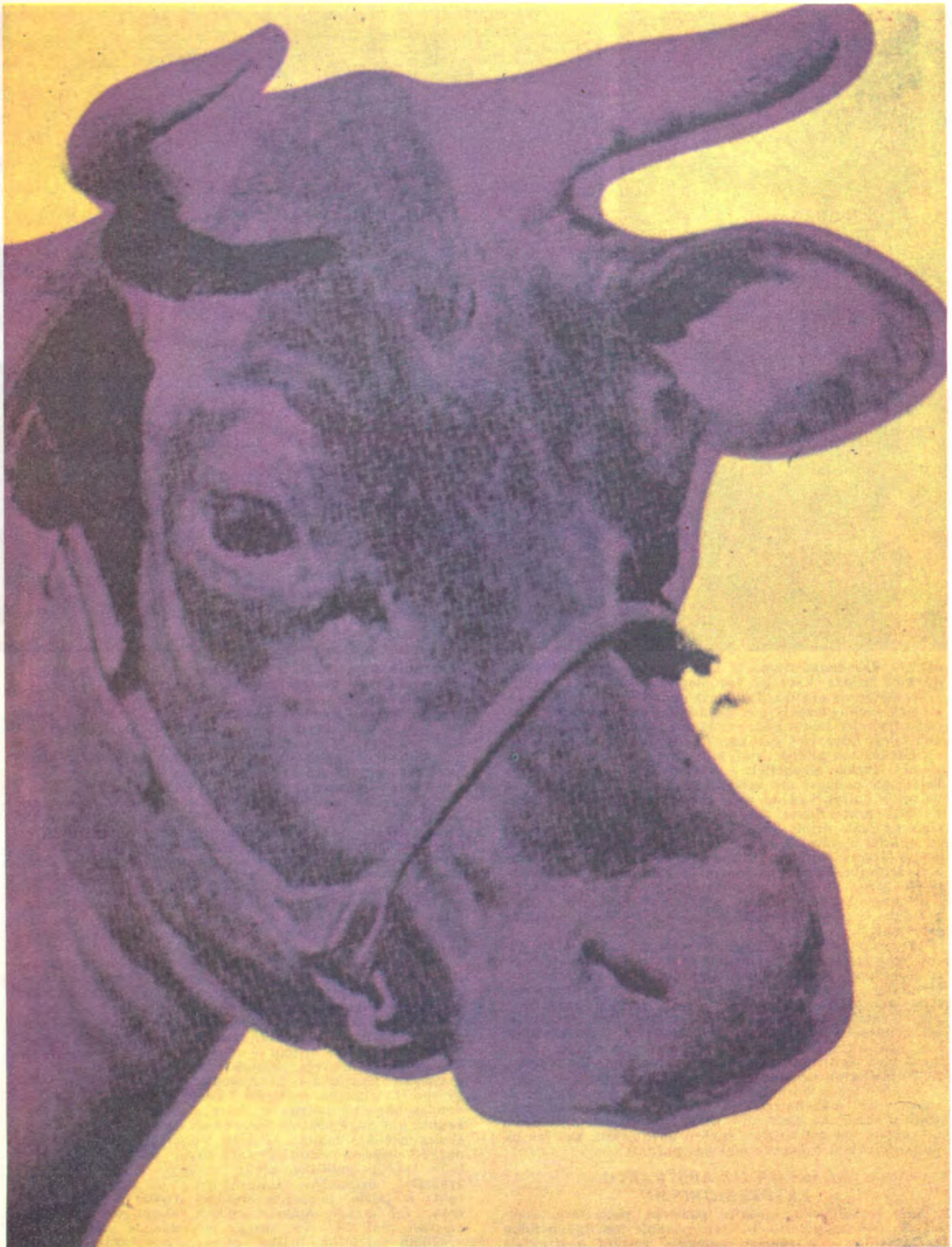
Ap 1960. gadu Vorhols, kas vienmēr ļābi jutis, kas briesmīgs sabiedrības mākslinieciskajā apziņā, saprata, ka viņa stunda sītusi, ka tieši viņš ar savu pieredzi, ambīcijām un spējām var pievienoties dažiem novatoriem, kas jau bija satricinājuši Ņujorkas mākslas pasauli.

REAKCIJA UZ ABSTRAKTO EKSPRESIONISMU

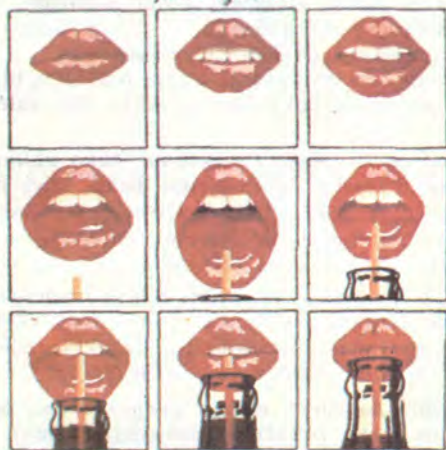
Šajā mākslinieku, mākslas pazineju, pateretāju, mākslas kritiķu un galeriju turetāju pasaulē jau ilgāku laiku kā attīstības un gaumes noteicējs valdīja abstraktais

ekspresionisms, kas t. s. Ņujorkas skolu izvirzīja Rietumu avangarda avangardā. Dž. Polloks, V. de Kūnings, F. Klains u. c. kopa ļoti konsekventu glezniecības koncepciju, kas kā absolūta vertība jau bija kļuvusi par šauru dogmu. Četrstūrainas, bieži milzīgas gleznu plaknes tika nemitīgi un nemainīgi aizpildītas ar neregulāriem krāsu laukumiem, triepieniem, pilinājumu līknēm, kuru šķietami nejauši vai spontāni atrastā kvalitāte un kop-sakarības radija ne tikai un ne tik daudz sensualus, dekoratīvus krāsu un faktūras efektus kā dramatisku un dinamisku («eksistenciālu») izteiksmību. Kompozīciju gleznieciskais dzīvums bija nenovēršami un reizē griebēti subjektīvi emocionāls («liriskā abstrakcija» — viens no mākslas vēstures termiņiem), un aiziešana no vizuālās īstenības bija principiāla. Ja mes skatām 20. gs. pirmās puses Rietumu avangarda telotājas mākslas attīstību (ar atkāpēm, ar novirzēm) kā progresējošu teoloģuma abstrahēšanas no konkrēti jutekliskās realitātes, tad gadsimta pašā vidū bija sasniegts tas galejais punkts.

Amerikāņu abstraktais ekspresionisms iekaroja oficiālu atzinību muzejos, ieguva popularitāti Eiropā un kopa ar franču «tašismu», rietumvācu, itāļu gleznieciska abstrakcionisma variantiem kļuva par plašu virzienu, kas valdīja mākslas tirgū un diktēja modi. Pietiekami skaidrs, ka negatīva reakcija uz to ap 1960. gadu nebija atsevišķu mākslas kritiķu — «virzienu organizatoru», tādu kā angļa L. Eloveja, francūža P. Restāni vai galeriju īpašnieku (Ņujorkā — L. Kastelli, S. Dženisa) maksliģi radīta islaicīga pretspēle. Kustība bija parak plaša, daudzveidīga un saistīta ar citām sociālās dzīves norisēm. Jaunie, kas auga abstrakcionisma un izsmalcinātas Parīzes skolas estētikas radītajā klimatā, tagad atzina, ka konkrēta dažādu aspektu realitāte (objektīva, priekšmetiska, intīmā, sociālā, politiskā, urbāniskā, ekoloģiskā, ikdienišķā, ārkārtējā, briesmīgā, apjūsmojamā, pilnasinīgā, iztukšotā) ir jātēlo, jāiesaista mākslas darbā, mākslas procesā, vai otrādi, mākslinieciskām aktivitātem ir jāiesaistās realitātē. Tā nebija atgriešanās pie sociāli orientēta vai intimi liriska realisma, kads starpkaru pe-

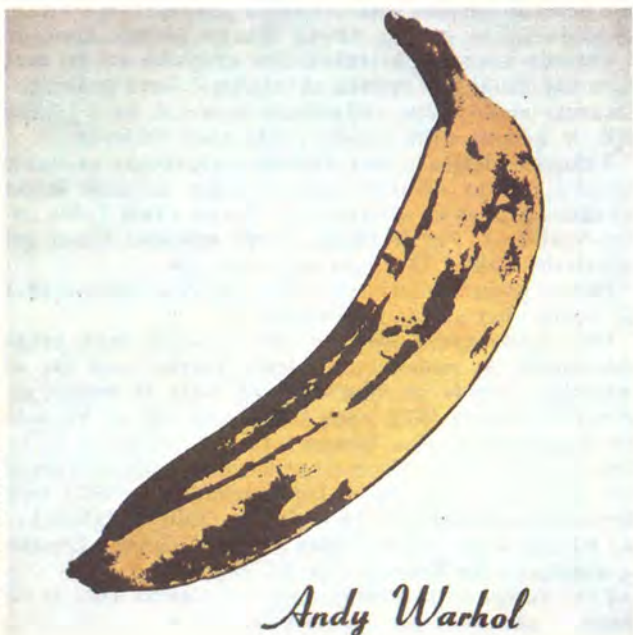
Andy Warhol's
Velvet Underground
featuring Nico

SKAŅU PLATES «STICKY FINGERS» APVĀKA SPĀ-
NIJAS VARIANTS

«THE ROLLING STONES» SKAŅU PLATES «STICKY
FINGERS» APVĀKS — VARIANTS Nr. 1

Andy Warhol

SEIT — APVĀKS SKAŅU PLATEI «ANDY WARHOL'S
VELVET UNDERGROUND»

GVINDŪ KAĪONA FOTOREPRODUKCIJAS

SKAŅU PLATES «THE VELVET UNDERGROUND AND
NICO» APVĀKS

AIVARS MIGLA

ENDIJS VORHOLS UN ROKMŪZIKA

Savu studiju Vorhols iekārtoja Ņujorkā, 47. Īststrītā, ēkā, kurā kādreiz bija atradies neliela fabrika, un arī attiecīgi to nosauca — «The Factory» — «Fabrika». «Fabrikā» nodarbojās ne tikai ar poparta izstrādājumu izgatavošanu un filmu uzņemšanu. Vorhols bija organizējis «multi-media show» (varētu tulkot — «izrāde ar daudzveidīgu iedarbību», — tajā bija apvienota mūzika, deja, kinoizrāde, visdažādākie gaismas efekti). Šo «multi-media show» Vorhols nosauca par «The Exploding Plastic Inevitable show» — «Eksplodējošā Plastiskā Neizbēgamā izrāde». Viņa redzeslokā nejausi nokļuva grupa «The Velvet Underground».

Grupu «The Velvet Underground» 1966. gadā izveidoja Lou Rids (Lou Reed) — ģitāra, balss un Džons Keils (John Cale) — basģitāra, vijole. Vēl grupā spēlēja Sterlings Morisons (Sterling Morrison) — ģitāra un Morins Takers (Maureen Tucker) — sitamie instrumenti. Viņu pirmā uzstāšanās vieta — «Cafe Bizarre» Grinvičvilidžā. Rids atceras: «Viņi teica: «Vēl vienu tādu pašu dziesmu kā šī, un jūs tiksit atlaisti.» Mēs nospēlējām vēl vienu tādu pašu dziesmu un, protams, tikām atlaisti.» Tad pēkšņi kā *deus ex machina* grupai nāca Endija Vorhola piedāvājums. Vorhols grupas sastāvu papildināja ar aktrisi un dziedātāju Niko (Nico, istajā vārdā Krista Pēfgena — Christa Päffgen), kura bija strādājusi par aktrisi un fotomodeli Rietumvācijā un 1965. gadā guvusi nelielu ievēribu Londonā, iedziedot kādu dziesmiņu televīzijas uzvedumam.

Ar grupu «The Velvet Underground» Vorhols plašāku sabiedrību iepazīstināja savas filmas «The Bed» («Gulta») pirmizrādē. Filmēti divi baltā apakšveļā ģērbti virieši, kuri pa pusei sēž, pa pusei gul gultā un ēd ābolu. No viņu dialogiem noprotam, ka filmas darbība risinās divu dienu laikā.

Filmas pirmizrāde var kalpot kā ilustrācija Vorhola «multimedia show». Grupa «The Velvet Underground» uzstāšanās tapa daudzveidīgāka: punktotā kleitā tērpta meitene skraidīja pa zāli šurp turp ar projekcijas aparātu rokās un projicēja filmu uz zāles sienām, skatītāju mugurām un arī viņiem tieši acīs.

Grupa koncertēja ASV un Kanādā, un visur, kur vien parādījās, izsauca diametrāli pretējus viedokļus. Džons Keils par kādu koncertu Ohaio rakstīja, ka cilvēki to esot klausījušies apdullinošā klusumā. Savukārt tā laika amerikāņu prese atsauksmēs par grupas muzicēšanu apgalvo: «...dissonējoša mūzika, pulsējošas kadences, pulsējošs temps» — «Variety»: «montāža, kas vibrē starp draudiem, cinismu un perversiju. To pieredzēt nozīmē būt pazemotam, bezpalīdzīgam...» — «Chicago Daily News».

Uz tā laika rokmūzikas fona grupas spēlētā mūzika šķiet pārsteidzoši novatoriska. Tai raksturīgs elektriskās vijoles skanējums augstos reģistros, kurš sacenšas ar ģitāru, basģitāras skanējums atgādina troksni, ar kādu nolaižas reaktīvā lidmašīna. Lou Rīda muzikālajam «primitīvismam» un liriskajam pasaulīgumam Džons Keils piekausēja klāt avangarda mūzikas elementus.

1967. gadā iznāca pirmais disks — «The Velvet Underground And Nico». Tā producentis — Endijs Vorhols. Viņš noformēja arī diska apvāku. Tur uzzīmētais banāns kļuvis par vienu no slavenākajiem rokmūzikas skaņuplašu apvā-

kiem. Grupa savās dziesmās skāra vairākas tēmas, kuras masu informācijas līdzekļi bija pasludinājuši par tabu, — narkotikas («Heroin» — «Heroin», «I'm Waiting For The Man» — «Es gaidu vīrieti»), sadomazohisms («Venus In Furs» — «Venēra zvērādās») u. c. Tika aplūkots arī pilsētas dzīves pagrimums, cilvēku atsvešināšanās.

Šis albums bija nācis klajā daudz par ātru, tāpēc nav brīnums, ka pēc pirmā šoka, ko tas radīja, tika nolemts aizmirstībai.

Drīz pēc pirmā diska iznākšanas Niko atstāj grupu, lai uzsāktu solokarjeru. Savu pirmo disku, kurš iznāca 1968. gadā, viņa nosauca «Chelsea Girl» («Meitene no «Čelsijas»»), pēc analogijas ar Vorhola slavenāko filmu «Chelsea Girls» («Meitenes no «Čelsijas»»), kurā viņa filmējās.

Pēc Niko aiziešanas no «The Velvet Underground» Vorhols zaudē interesi par grupu. Tomēr tieši viņa vārds piesaistīja grupai masu informācijas līdzekļu uzmanību, tāpēc vēlāk arī tie kļūst remdeni pret «The Velvet Underground».

1967. gada decembrī iznāca grupas otrais disks «White Light/White Heat» («Baltā gaisma/Baltkvēle»), kurš vēl joprojām tiek uzskatīts par vienu no tipiskākajiem rokmūzikā. Bet 1972. gadā tiek tirazēts grupas pēdējais disks «Squeeze».

Grupa «The Velvet Underground» mūziku nebija ar mieru pārraidīt neviena no komerciālajām radiostacijām. Tomēr «The Velvet Underground» veikums ir ievērojams ar to, ka grupa paplašināja poētiskās un instrumentālās izteiksmes iespējas rokmūzikā ar dokumentāla reālisma agresīvu piejaukumu, smeloties iedvesmu no Ņujorkas ielu dzīves.

Endija Vorhola ietekme uz rokmūzikas pasauli gan tiešāk, gan netiešāk saglabājas arī turpmākajos gados. Vorhols noformēja apvāku 1971. gadā iznākušajam «The Rolling Stones» diskam «Sticky Fingers». Grupa «The Rolling Stones» sešdesmito gadu beigās sarāva attiecības ar skaņu ierakstu firmu «Decca» un nodibināja savu firmu «Rolling Stones Records». «Sticky Fingers» bija pirmā lielā skaņu plate, kuru grupa izlaida ar savu firmas zīmi. Vorhola veidotais skaņu plates apvāks — džinsu fotogrāfija, kurā iemontēts īsts rāvējslēdzējs, — ārēji it kā «mikstināja» grupas radošo krīzi, piešķirdams tai skolnieciskas nerātības pieskaņu. Apvāks ir viens no iedarbīgākajiem tā saucamajiem «gimmick» («gimmick» — paņēmiens, kurš tiek lietots, lai piesaistītu pastiprinātu uzmanību kādai precei un tādejādi palielinātu tās noietu). Joks ļoti precīzi atbilda grupas noskaņojumam. Plate ar šādu noformējumu tika aizliegta Spānijā. Vorhols izgatavo «Spānijas variantu», uz kura redzama sīrupa kārba, no tās «izlien» kustīgi pirksti.

Bet Deivīds Bovijs savā diskā «Hunky Dory» Vorholam veltīja dziesmu un par skaņuplates «Transformer» producentu uzaicināja Lou Rīdu. Braiens Ferijs (Bryan Ferry), kurš bija ticis ar Vorholu mākslas skolā Ņūkāslā, viņa ietekmē izstrādāja savas grupas «Roxy Music» pirmās koncepcijas.

Vorhola interese par rokmūziku neapsika arī tai periodā, kuru var saukt par «panku eksploziju». Savā grāmatā «Exposures» viņš raksta: vislabākais koncerts, kurš jebkad noticis, ir grupas «The Clash» uzstāšanās Ņujorkā.

Astoņdesmitajos gados Vorhols sadarbojās ar vairākām grupām, arī ar «Duran Duran». Viņa daiļrade ietekmēja arī tādas grupas kā «Psychedelic Furs», «Talk Talk» un «TV Personalities». Par Vorhola pēdējo veikumu kļuva grupas «Curiosity Killed The Cat» videovarianti.

Pēdējo godu šim izcilajam cilvēkam Niko atdeva 12. martā, veltot viņa piemiņai koncertu.

1987. gada aprīlī Rietumu videoierakstu tirgū parādījās videokasete ar nosaukumu «Andy Warhol and his work» («Endijs Vorhols un viņa darbs»). Šajā 51 minūti garajā ierakstā iekļauta 1973. gadā tapusī intervija ar Vorholu, kā arī fragmenti no viņa filmām «Trash», «Chelsea Girls» un «Women In Revolt». Diemžēl ne ar vienu vārdu neesot pieminēta ne grupa «The Velvet Underground», ne tāda traģiska personība kā aktrise Edija Sedžvika (Edie Sedgwick). Filmā iekļauti kadri, kuros rādīta ar slēpto kameru filmētā dzīve studijas «The Factory» sienās. Intervijā Vorhols saglabā sev raksturīgo — ja ne noraidošo, tad vismaz ironiski vienaldzīgo — attieksmi pret žurnālistiem.

BILS HEILIJS

Ir jau banāli vēlreiz atgādināt, ka mūsu valstī, neskatoties uz visaptverošo pārkaršošanās procesu, jaunatnei līdz šim nav neviena sava periodiska mūzikas izdevuma. Tāds ir sen nepieciešams. Arī mūziķiem. Informācijas kriptas, kuras laiku pa laikam parādās šur un tur, nekādā ziņā nespēj apmierināt milzīgo interesi un aizpildīt zināšanu deficītu. Tieši tādēļ šoreiz apmainīšu ģitāru pret zīmuli. Būšu uzticīgs sev un runāšu atkal par rokenrolu, par pašiem tā pamatiem.

Skaņu plašu mūži ir īsi, parasti tās noveco un aiziet aizmirstībā labi ja sasniegušas pusgada vecumu. Retais izpildītājs vai komponists var lepoties, ka viņa plate vēl pēc 5 gadiem nav zaudējusi smaržu mūzikas oranžērijā. Par izciliem uzskatāmi darbi, kas pēc 10—15... gadiem spēj konkurēt, stāvēt blakus modes uzziudinātajam narcisēm. XX gadsimta sabiedrība tik ātri maina savus apstādījumus, ka pēc 30 gadiem visam «vecmodīgajam» ir jāaiziet.

Skaņu plate ar dziesmu «Rock Around The Clock», pamatojoties uz «Ginesa rekordu grāmatas» datiem, līdz šim ir pārdota 27,5 milj. eksemplāros un jau vairāk nekā ceturtdaļu gadsimta paliek kā rokenrola himna, manifests.

Vai nav paradoksāli, ka dziesmu pazīst visā pasaulē jau no pirmajām takstīm, bet par viņas izpildītāju mēs nezinām gandrīz nekā? Tātad...

PIRMAIS...

Bils Heiljjs (Bill Haley) dzimis 1925. gada 6. jūlijā kā Viljams Džons Kliftons Heiljjs juniors, Hailendparkā, Mičiganas pavalstī. Māte spēlēja ērģeles baznīcā, tēvs prata spēlēt bandžo un mandolinu. 7 gadu vecumā ģimene pārcēlās uz Vilmingtonu, Delavēras pavalstī, kur mazais Bils savām rokām uzmeistaroja un sāka spēlēt savu pirmo ģitāru. Pirmo naudu viņš nopelnīja 13 gadu vecumā, laiku pa laikam uzstājoties vietējā ūtrupē par 1 dolāru nakti. Bilam derēja viss, kas bija saistīts ar mūziku. Viņš spēlēja dzimšanas dienu «pārtijās» un sestdienas vakaros dažādos klubos. Divus gadus vēlāk viņu ievēroja un uzaicināja uzstāties kā *hillbilly* stila dziedātāju Pensilvānijā. Ceļojot kopā ar dažādiem muzikantiem, viņš satikās ar country grupu «The Downhomers», kurā viņa priekšgājējs Kenijs Roberts braši aizmaršēja armijā. Kad 1944. gadā «Downhomers» ierakstīja dziesmu «We're Recruiting», Bils varēja piezvanīt uz mājām, lai pastāstītu šo priecīgo vēsti.

Šķiries ar «Downhomers», viņš iekārtojās darbā WSNJ radio *Bridžportā*, Ņūdžersijā par dziedošu diskžokeju, kur viņu drīz iesauca par Jodelējošo Bilu.

1948. gadā Heiljjs pārcēlās pāri Delavēras upei uz WPWA radio Česterā,

Pensilvānijā. Te viņš ieņēma muzikālā direktora vietu līdz pat 1954. gadam. Ap 1948. gadu top arī pirmās plates ar viņa pirmo paša dibināto grupu — «Bill Haley & The Four Aces Of Western Swing» (muzikāls stils, kurš izveidojās 30. gadu beigās, sintezējot sevī svinga ēras bigbendu muzicēšanas elementus ar specifisko *country* instrumentu un *hill-billy* rotajīgo kovboju dziedāšanu).

1949. gada beigās grupa maina nosaukumu uz «Bill Haley & The Saddlemen». Pirmie lielākie panākumi — ar divām paša sarakstītām sentimentālām dziesmām jau uz *Atlantic Records* Ņujorkā.

Visi viņa 1950. gada ieraksti pārsvarā bija *country* & *western* stilā. 1951. gadā Bils Heiljjs novelk savu kovboja platmali un sāk kultivēt jaunu stilu. Pirmo reizi parādās viņa tagad visā pasaulē pazīstamā lokotā matu šķipsna uz pieres, spilgta, svinīga saietu pēcpusdienas žakete, parādās jauns, nebijis tēls. Parādās arī viņa pirmais hits ar rokenrola piegaršu — «Rocket' 88».

Un tā blakus nēģeru R & B (*Rhythm and Blues*) izpildītājiem 1951. gadā droši uzstājās arī pirmais baltais — Bils Heiljjs. Ledus ir sakustējies.

1952. gadā lielajā skaņu firmā ESSEX, Filadelfijā viņus jau pirmo reizi ierakstīja ar nosaukumu «Bill Haley and His Comets» — Bils Heiljjs un viņa Komētas — tās pašas slavenās Komētas, bez kurām rokenrola sākums vispār nav iedomājams.

Pirmās ESSEX plates otrā pusē Bils pamanījās ieskaņot «Rock This Joint» — skaņdarbu, kuru vēlāk ievietos rokenrolu klasikas zelta fondā.

Kad Bils ierakstīja savu «Rock-A-Beatin' Boogie», Klīvlendas, Ohaio pavalsts diskžokejs Alans Frids (1922—1965) — pats pašas slavenās visu laiku rokenrola propagandētājs, izdzirdējis dziesmas sākuma vārdus:

«Rock! Rock! Rock everybody!
Roll! Roll! Roll everybody!

etc.» —

nevarēja vien nomierināties, tie rosināja viņa fantāziju, līdz kādā jaukā dienā no Klīvlendas radio pārgalvīgā sajūsmā Ameriku pirmo reizi pārsluca jēdziens «Rock And Roll». To izdomāja Alans Frids un savās pārraidēs tik bieži, tik pārliecinoši, tik izjusti lietoja, ka vairs neviens nešaubījās, kā nosaukt jauno mūzikas vilni. Tā radās muzikoloģijas termins, kurš vēlāk transformēsies par «Rock» ar bezgalīgi sazarotu ciltskoku.

Pirmais Bila Heilija īstais grāvējs «Crazy, Man, Crazy» parādās 1953. gada pavasarī un momentāli uzlido hitparādes «Hot 100» 15. vietā. Tas notiek periodā, kad popularitātes zenītā ir

saldi melanholiskā, iežūžojošā Persija Feita «Song From Moulin Rouge». Tagad skaidri zināms, ka «Crazy, Man, Crazy» ir pats pirmais «baltais» rokenrola hits pasaulē.

1954. gada gigantiskais skaņu komercijas valis — firma DECCA vairs nevar iztikt bez Bila Heilija. Bils noslēdz kontraktu. Seko mēreni hiti («Dance With The Dolly» un «Patty Cake»).

1954. gada 12. aprīlī DECCA firmas *Pythian Temple* studijā Bils ar savām «Komētām» saņem spožu, melnu mazuli, savu lolojumu — bija piedzimis («We're Gonna Rock Around The Clock» — «Roks visu dienu»). Pasaule vēl nenojauš, ka divu minūšu un desmit sekunžu ilgie Bila un Komētu sirdspuksti arī 30 gadus vēlāk dārdēs miljonus radioaparātu, magnetofonu, atskaņotāju un jauniešu sirdis. Arī pats Bils Heiljjs nenojauš, ka divu Ņujorkas elitāru komponistu — Maksa Frīdmena (dz. 1885. g.) un Džimija De Naita nošu lapās 1953. gadā radies visu laiku grāvēju grāvējs.

Līdzīgi daudzām dižām parādībām, vēlāk leģendārais skaņdarbs uzreiz netiek pat pamanīts. Savu uzvaras gājienu tas uzsāka, kad Evansa Hantera novele «Melnās tāfeles džungļi» («Blackboard Jungle») tika pārvērsta filmā. Nu jau pāri visiem kontinentiem skanēja dobja, it kā neizteiksmīgā, bet tajā pašā reizē netverami šarmantā 28 gadus vecā Bila Heilija balss, kura personificēja jaunā mūzikas žanra, kā arī jaunatnes subkultūras triumfu visā pasaulē. Muzikologi uzskata, ka rokenrola ēra ir sākusies tieši ar šo skaņdarbu.

Jau 1954. gadā amerikāņu nēģeru mūzikas pasaule pārmet Heilijam, ka oriģinālos, visai bieži erotiskos tekstus viņš apšņāpāj un pasniedz lietošanai gatavus balto ģimenēm. Pusaudžu interese bija sakāpināta, — aizliegtais auglis vienmēr saldāks. Tā Heiljjs un viņa DECCA's menedžeri, patvaļīgi uzdrošinājušies cenzēt melno mūzikas kultūru, stimulēja balto mūziķu centienus sakņoties jaunajā, veselīgajā augsnē. *Rhythm and Blues* mūzikas ietekme gandrīz vai visos mūzikas žanros neiedomājami pieauga.

Bila Heilija radīto zelta fonda darbu saraksts papildinās ar Džo Tērnera «Shake, Rattle And Roll» un «Dim Dim The Lights» (1954). 1955. un 1956. gada ASV «Hot 100» sarakstu pirmajā desmitniekā ieiet vesela virkne pilnasinīgu klasisku, nemirstīgu rokenrola skaņdarbu. (skat. P. P. S.).

Neskatoties uz paniskām bailem lidot ar lidmašīnu, Bils ar savām «Komētām» rīko diezgan daudz koncertturnejas pa visu pasauli. Jāsaka, ka vislabāk viņu uzņem vecajā labajā Eiropā. Ro-

kenrola lielo notikumu skaitā ierindojamās viņa vizītes VFR, Francijā, Anglijā un Skandināvijas valstīs. Tās iezīmējās ar grandiozām sagaidīšanām, kuras sākas jau lidostā un visādā ziņā atgādina lielu valstsvīru sagaidīšanas ceremonijas. Vienīgi karalisko gvardu sagaidītāju pulkā bija pamaz, toties dominēja visāda ranga *teddy boys* ar savām košajām draudzenēm, kuri korī skandināja sava elka mīļāko dziesmu pantus un vicināja visneiedomājamākos paštaisītos plakātus. Bils Heilijs ne vienu vien reizi savās atmiņās ar lielu sajūsmu par to stāstīja. Rokenrola entuziasti viņa uzstāšanās reizēm bija tik dziļš pārdzīvojums, ka nereti to pavadīja dažādi kuriozi, kurus pēc tam ārkārtīgi rūpīgi apdziedāja žurnālisti gandrīz visos izdevumos. Bils Heilijs prata klausītājus uzlādēt ar tādu lādīņu, kura enerģija bieži vien vērsās neizmērojamās vienībās. Pēc viņa kaut ko līdzīgu izdevās atkārtot tikai Litl-Ričardam. Neskatoties uz milzīgo rokenrola karaļa ietekmi, jaunatnes vidū nespēja rasties neviens kaut cik vērā ņemams skolnieks, sekotājs, atdarinātājs.

Bils milēja Eiropu, un Eiropa dievināja to. Viņš koncertē tur arī 1968., 1972. un beidzot 1976. gadā, kad notiek viņa pēdējie priekšnesumi.

Jaunatne gaidīja skaistus, žilbinošus, apburošus elkus. Turpretī mūzikas industrija tagad piedāvāja ikdienišķu, kautrīgu ģimenes cilvēku, kurš pats nebija gatavs iejusties idola lomā.

Taču viņa mūzika darīja savu. Simtiem fotoaparātu zibsnīja ap Bilu visneiedomājamākos brīžos. Būt uzmanības centrā ne vienmēr ir patīkami. Pēkšņā slava nomāca viņu.

Bils Heilijs nekad nebija komersants. Viņš bija mūziķis caur un cauri. Viņš nemācēja un negribēja klanīties modei un maksāt nodevas pūļa gaumei.

Ar 1956.—57. gadu iezīmējās Heilijs noriets. Rokenrola māksla Amerikā dzen jaunus asnus — parādās Elviss...

Manas personīgās domas par Bilu Heiliju ir cieši saistītas ar viņa ansambļa «The Comets» oriģinālsastāva fenomenu. Manuprāt, tas, ko viņš ir veicis, nekad nebūtu iespējams ar kādu citu muzikantu kolektīvu. Uzskatu par savu pienākumu minēt šo dižo mūziķu vārdus.

Pirmām kārtām saksofonists Rudijs Pompilli (Rudy Pompilli), kurš palika uzticīgs Bilam līdz pat viņa nāves dienai un bija blakus tam uz skatuves līdz pēdējai uzstāšanās reizei. Manuprāt, viņš ir pirmais pats istākais vārda tiešā nozīmē roka saksofona meistars, paraugs visiem pēc viņa nākušiem...

Viņa instrumentālā kompozīcija «Rudy's Rock» ir patiesi klasikas standarts.

Bundzinieks — Dons Reimonds (Don Raymond). Viņam piemita prasme izmantot Džina Krupas (Gene Krupa), džeza bungu ekvilibrīsta-virtuozu, solo bungas rafinētus, smalki niansētus piesītienu pret «kantī» kombinācijā ar *back-beat* — rokenrola pamatritmu (ar uzsvāru uz 2. un 4. taksu daļu), lieliski

koordinētā svētku iluminācijā, «fejerverkā».

Kontrabass — Els Reks (Al Rex), viens no slepa (*slap*) kontrabasa tehnikas pamatlicējiem. Vēlāk šī tehnika iegāja arī rokenrola basģitāristu arsenālā.

Ģitāra — Frensis Bičers (Francis Becher), smalks, savdabīgs, apdāvināts ģitārists, neskaitāmu virtuozu pasāžu autoru. Daudzkārt tiek citēts vairāku slavenu ģitāristu solo spēlē.

Stilģitāra — Bilijs Viljamsons (Billy Williamson). Izmantoja savu tipiski country mūzikas instrumentu kā neviens līdz šim, pārvēršot stilģitāru par reizē ritma un solo instrumentu. «Komētu» vizītkarte ir tieši Viljamsona spalgie stila šāviņi.

Tagad «Komētas» tiek uzskatītas par pirmo balto instrumentālo R & B grupu, bet es domāju, ka «Komētas» ir kas vairāk, ka viņu kopskanējums (*sound*) līdz pat šodienai rokenrola mūzikā ir nepārspēts savas muzikālās krāsainības ziņā.

Sākotnējie «Komētu» mūziķi pēc šķiršanās ar Bilu Heiliju īsu laiku turpināja savu darbību, tad nogrima aizmirstībā. Cieta viņi paši, cieta Bils, cieta rokenrols. Vēlāk Bils Heilijs turpināja sadarbību ar dažādiem mūziķiem, saglabājot no-

P. P. S. Statistika cienītājiem klāt pielieku ASV un Anglijas hitparāžu rādītājus:

ASV	LIELBRITANIJA
1953	CRAZY MAN, CRAZY
1954	SHAKE, RATTLE AND ROLL
	DIM, DIM THE LIGHTS
1955	MAMBO ROCK
	BIRTH OF THE BOOGIE
	ROCK AROUND THE CLOCK
	RAZZLE-DAZZLE / TWO HOUND DOGS
	BURN THAT CANDLE
	SEE YOU LATER ALLIGATOR
1956	R-O-C-K
	THE SAINTS ROCK'N ROLL
	HOT DOG BUDDY BUDDY
	RIP IT UP
	RUDY'S ROCK
1957	FORTY CUPS OF COFFEE
	BILLY GOAT
1958	SKINNY MINNIE
	LEAN JEAN
1959	JOEY'S SONG
1960	SKOKIAAN
1968	ROCK AROUND THE CLOCK
1974	ROCK AROUND THE CLOCK

saukumu «The Comets», kas atspoguļota skaņu pašu anotācijās.

Bils Heilijs, rokenrola pionieris, piecu bērnu tēvs, beidza savu dzīvi vientulībā 56 gadu vecumā 1981. gada 9. februārī, Hārlingenā, Teksasā, mājā, kurā viņš ar savu sievu Martu pavadīja pēdējos gadus, atsakoties no intervijām un jebkādas sabiedriskās darbības.

Bila Heilijs isās dzīves laikā pavisam pārdotas ap 60 milj. viņa pašu. Nepieciešams atzīmēt kā Bila Heilijs nopelnīto viņa prasmi dziesmu tekstos, pat nosaukumos, brīvi iepludināt jaunatnes slengu un saīsinājumus.

Fakts paliek fakts — Bils Heilijs bija pirmais un tieši viņš palīdzēja sagatavot skatuvi Elvisam un visiem, kas nāca aiz viņa. Miljoniem siržu Bils Heilijs ir un paliek vienīgais un īstais rokenrola karalis.

Kā nevilgotas sajūsmas apliecinājumu, kā piemiņas zīmi mūsu «Arhīvs» savos koncertos vienmēr izpilda Bila Heilijs skaņdarbus. Bils Heilijs ir un paliek mūsu vidū, pāri un caur gadiem un telpai — Rock Around The Clock!

Tā kā Bila Heilijs mūzikai esmu vēltījis sevišķi daudz uzmanības, pārvērtējot un izstrādājot viņa skaņdarbus, ir atlasīti vairāki darbi, kurus ar Vissavienības skaņu pašu firmas «Melodija» starpniecību gribu nodot plašākam jaunatnes vērtējumam.

«Melodijas» Rīgas filiāle jau 1987. gada jūlijā ir devusi savu principiālu piekrišanu.

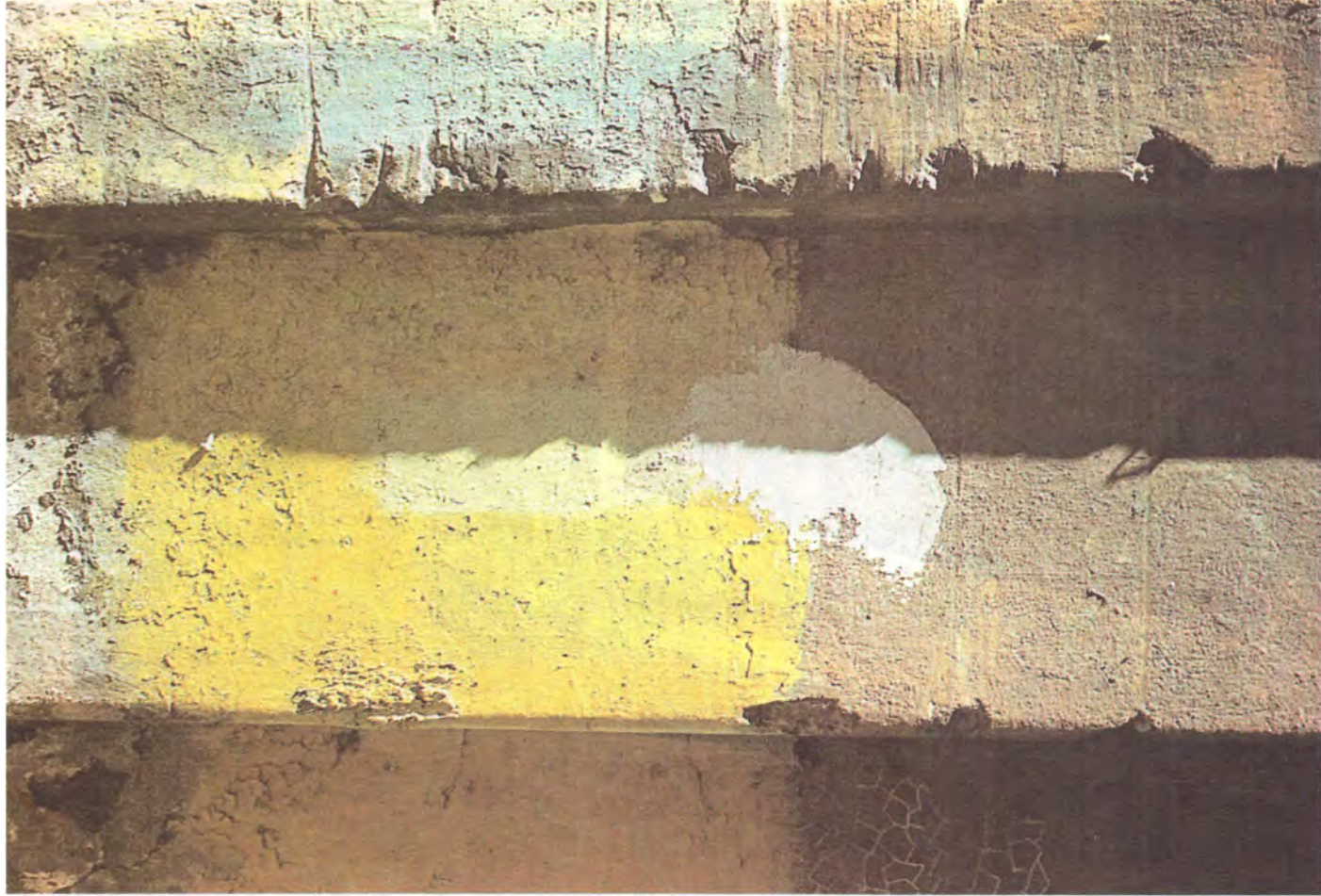
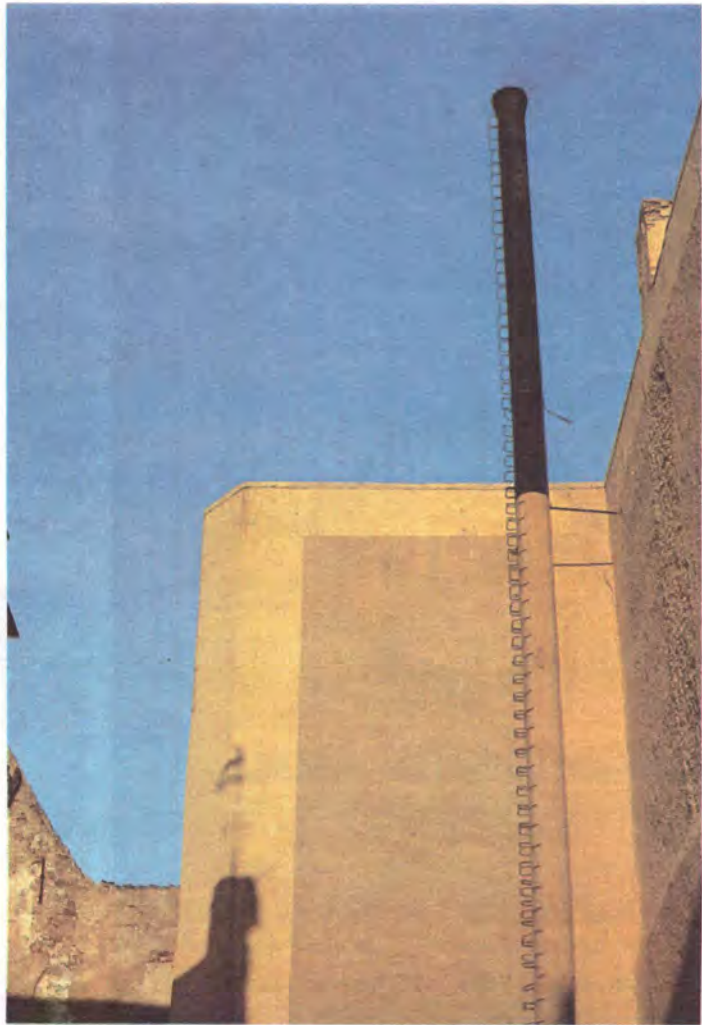
Tas, kas nebija iespējams pirms divdesmit, desmit... un pat pirms gada, tagad iegūst jaunas formācijas.

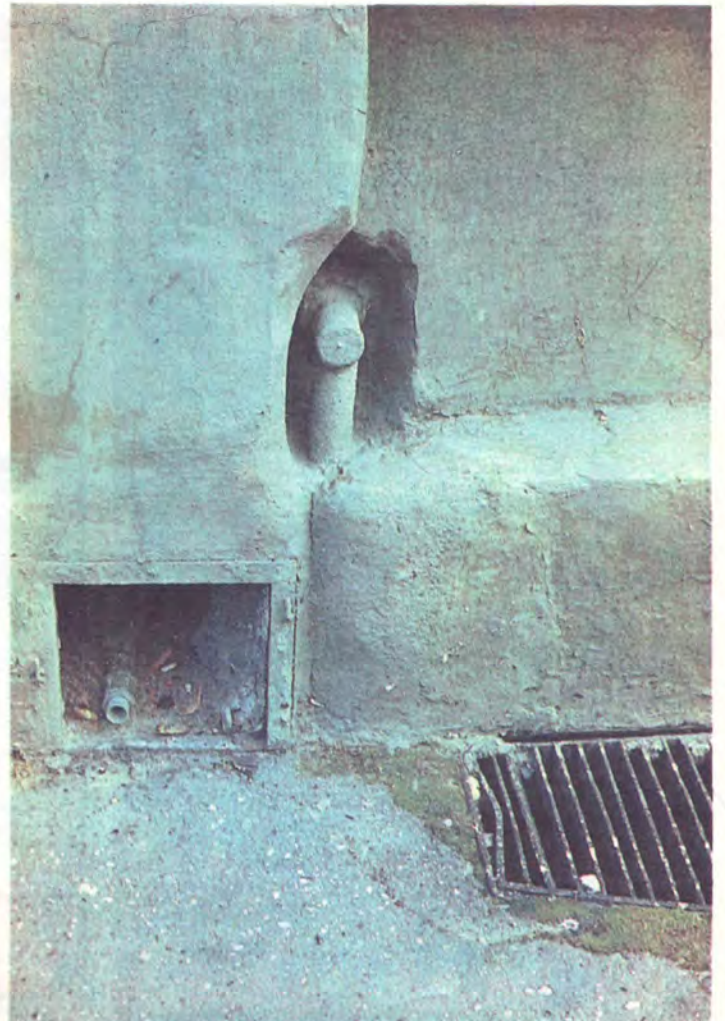
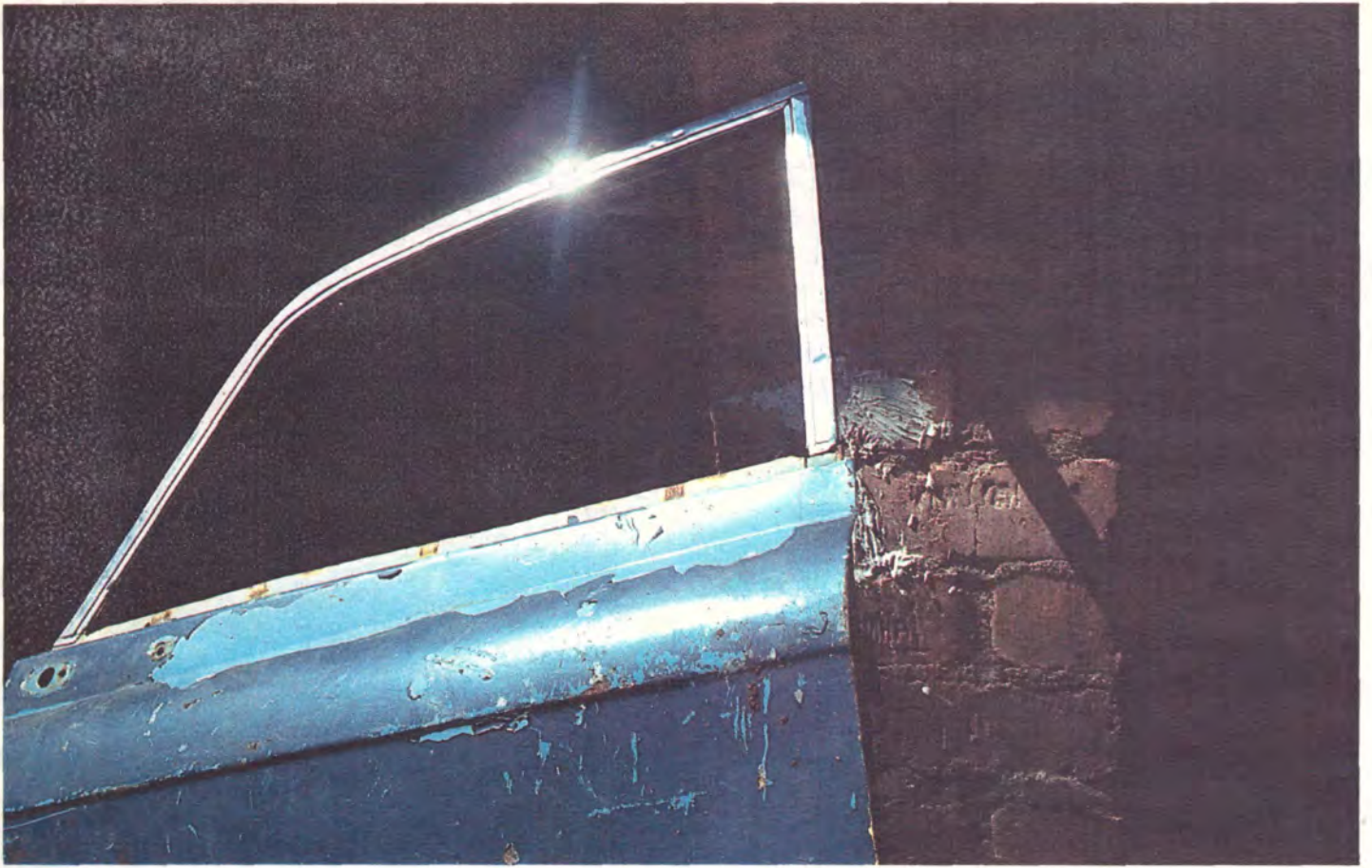
Mūsu zemē kultūras jomā ir sākuši darboties milzīgi potenciāli spēki, un šis process ir neapstāms.

P. S. Manas jaunības gados nereti varēja dzirdēt pieminam kaut kādu Vili Kalēju (jeb Kalēju Vili), kurš it kā īstenībā ir no Jelgavas izceļojušā sarkan-koka mēbeļmeistara dēls, kuram tēvs no skapja durvīm pagatavoja ģitāru.

Latviešu puīši, klausoties vienīgās viņiem pieejamās primitīvās, paštaisītās plāna celuloīda skaņu plates, lepojās ar slaveno novadnieku — roka «Apkārt pulkstenim» izpildītāju, un mīts gāja no mutes mutē.

ALEKSANDRS BITE

Ko saka festivāls

Pērn Tbilisi notika 3. Vissavienības jaunatnes izrāžu festivāls. Vērtēt un interpretēt šo notikumu var dažādi. Taču divas lietas festivāls, manuprāt, pierādīja noteikti un objektīvi:

— acīm redzams ir brīvības un demokrātijas pieaugums,
— tikpat uzskatāms — teātra mākslas panākums.

Pirmā ir mūsu dienu ieguvums. Otrā — stagnācijas mantojums. Tā sekas nāksies just vēl daudzus gadus.

Vienas dienas laikā iespējams mainīt vēlēšanu sistēmu, pazemināt cenas... Taču ir lietas, kuras nav iespējams mainīt uzreiz. Arī inerce ir dabas likums. Pagājuši 42 gadi, kopš beidzies karš, bet «demogrāfiskie vilņi» joprojām sagrūst te pār skolu, te ekonomiku; vēl ilgi «at-ražosies» arī ilggadīgais neapdāvināto, pelēcīgo, mūžīgi ierēdniecības stutēto un tāpēc arī viegli vadāmo, iztaipīgo režisoru «selekcijas» darbs.

Prātam neaptveramā, līdz absurdam novestā ministrijas reglamentācija kļuvusi tik ierasta, ka mēs pat nemanām tās kroplību. Plāns — tas mums ir ja ne svēts, tad vismaz normāls, «labs» jēdziens. Vēl vairāk — strādāt bez plāna šķiet pat dīvaini. Gluži vai anarhiski.

Un teātri — visi teātri — ir spiesti gadā iestudēt ministrijas cieši noteiktu izrāžu skaitu. Tas liekas normāli tāpēc, ka mums sen iestāstīts, ka teātris ir ražošanas, fabrika, kurā izgatavo izrādes. Taču, ja atceramies, ka iestudē tās režisors, t. i., **mākslinieks**, tad kāds var būt plāns? Plāns visiem ir viens, bet režisori — dažādi. Bet, ja plāns eksistē (un triumfē!), tad kādas var būt izrādes? Sēro kritika, bēg skatītājs — lūk, kādas tās ir. (Pat pēc fiktīvajiem oficiālajiem dokumentiem lielā daļā PSRS teātru zāles aizpildītas knapi par 50 procentiem. Patiesībā stāvoklis tuvojas nullei.)

Plānu mainīt nedrīkst. Bet režisorus var. Tā arī veidojas līdzinieki — «biedri režisori Kājumslabpatiksies». Kur gan lai viņi ņem «savu seju», ja visiem reper-tuāra Lielais Ministrijas Komplekts — jubilejas, ražošanas, pašmāju, klasikas un Agatas Kristi (tulcoti nieki «kasei») gabali. Jaurradi tas gan neveicina, taču atskaites sastādīt ļauj itin ērti.

Pilnā saskaņā ar teorijām, plāna pildīšana tiek stimulēta ne tikai morāli (goda raksti, karogi...), bet arī dzian materiāli. Izpildītājā — prēmija, norāvāt — hm... Tā pirmindniekos izvirzās neapdāvinātība. Vienam no pasaules spēcīgākajiem režisoriem Eimuntam Ņekrošam izrādes iestudēšanai nepieciešams gads. Fenomenālais, visā pasaulē apbrīnotais Rezo Gabriadzes Marionešu teātris

nespēj (pašlaik) divos gados radīt vairāk par vienu iestudējumu. Tātad šādi režisori un kolektīvi ir nolemti saņemt rājienu, brāzienu, finansiālas represijas. Bet tie, kas lipina, štancē, haltūrē... akurāti saņem prēmijas. Režisoram ir alga, bet ir arī «likme». Par virsplāna izrādi maksā pēc likmes — līdz 1000 rubļiem un vairāk. Tikpat — par jebkuru iestudējumu svešā teātrī. Tādējādi spēcīgais finansiālais stimulds mudina iestudēt izrādes, kur vien tīkas, tikai ne savā teātrī. Bet, ja jau nu savā, tad vismaz pārpildīt plānu. Šādos apstākļos reti kurš spējīgs atturēties no haltūras. Tāpēc nav brīnums, ka jau trešo reizi visā valstī nevar savākt divdesmit izrādes festivālam, lai ³/₄ no tām visnozēlojamākajā kārtā neizgāztos.

Uzskatāmības labad atcerēsimies iepriekšējo festivālu, kurš notika 1985. gadā, kad visi teātri obligātā kārtā veidoja 40. Uzvaras gadadienai vēltītas izrādes. Jubilejai bija vēltīti arī festivāls. Viens iestudējums tiešām izrādījās veiksmīgs — «Nelaimes zīme» pēc V. Bikava darba. Pārējie — «kara tematika»... Teātris no Kazahijas, piemēram, rādīja blokādes laika Ļeņingradu. Vācu tanki šauj pa pilsētu, bet jauna sieviete baro ar vakariņām mūsu un vīru. «Atvainojiet, dārgie, ka lieku jums priekšā ikdienas maltīti,» saka viņa un krāmē uz galda torti, augļu vāzi un šampānieti. Kā reaģēt? Kā kritizēt? Liekas, ka visa pasaule zina, kā no bada mira blokādes Ļeņingradu. Bet jaunais režisors — Kultūras ministrijas «barojuma» cienīgs produkts — domāja ne par karu, kurā palika 22 000 000 cilvēku, ne par Ļeņingradu, kur bojā aizgāja 600 000. Režisors centās izpildīt plānu. Un izpildīja. Un izpelnījās godu nokļūt festivālā... Pirmo reizi dzīvē es izjutu asu vēlēšanos aizliegt izrādi. Būtu mana vara — aizliegtu, bet režisoram, tāpat kā ārstam par noziedzīgu operāciju, atņemtu diplomu un tiesības strādāt specialitātē.

Toreiz, 1985. gadā, es nosaucu jaunatnes festivālu par «ministrijas izrāžu festivālu» un novēlēju, lai nākošreiz teātri tiesības braukt uz Tbilisi iegūtu nevis par viltus «problemātiku», urrāpatriotismu vai pseidopilsoniskumu. Tikai māksliniecišķām vērtībām jāklūst par festivāla caurlaidi. Cerības bija niecīgas. Nākošajam festivālam bija jānotiek 1987. gadā, un visi saprata — diezin vai ministrija atteiksies no izrāžu tematiskās atlases Oktobra revolūcijas 70. jubilejas gadā.

Atteicās!!! Laiks piespieda teātra ierēdniecību dziedāt jaunas dziesmas. Tas

ir kā brīnums, īpaši ja padomājam, ka bija pagājis tikai pusotrs gads.

Labākā izrāde — kā arī tika gaidīts — Čehova «Tēvocis Vaņa» lietuviešu režisora Eimunta Ņekroša iestudējumā tika izvirzīta PSRS Valsts prēmijai. 1987. gada novembrī, svētku priekšvakarā — saņēma!

Lielu interesi izsauca:

— A. Vampilova «Priekšpilsēta». Režisors J. Pogrebņičko iestudējis lugu Kamčatkā, taču pirmais mēģinājums bija jau 1982. gadā Tagankas teātrī. Toreiz izrādi aizliedza.

— Igaunijas Konservatorijas studentu panku stilā un breika ritmā spēlētais «Hamlets». K. Komisarova izrāde, manuprāt, lai arī veidota izaicinoši modernistiskā formā, lieliska tāpēc, ka reti precīzi un asi atklāja Šekspīra varoņu savstarpējās attiecības.

— «Svētku diena» — dramaturģes O. Mihailovas un režisora V. Mirzojeva debija — asa satīra par šodienas mietpilsonību, atrisināta spilgtā groteskā manierē.

— M. Gindina un V. Sinakēviča «Zvērs». Lai arī spēlēja amatieri — Ļeņingradas universitātes studentu teātris, luga radīja spēcīgu iespaidu. Pēc neskaitāmām, mokošām ķibelēm šī gudrā, ironiskā līdzība par cilvēku — mutantu dzīvi pēc atomkara ieguva tiesības eksistēt un noteikti ieinteresēs gan padomju, gan ārzemju teātrus.

Neizpalika arī izgāšanās. Ar troksni caurkrita Harkovas, Nahičevanas, Čelabinskas, Kijevas teātri... Gan uzvaras, gan zaudējumi ir festivāla norma. Gribētos, protams, lai pirmo būtu vairāk.

Normāli šodien šķiet tas, ka festivāls, tā sakot, demokratizējies, iekļaujot savā programmā amatieru studijas, kā arī — vēlreiz atkārtot šo uzslavu — tas, ka ministrijai pietika drosmes atteikties no stingras repertuāra tematiskās atlases.

Par festivāla galveno notikumu kļuva S. Mrožeka «Emigrantu», Maskavas teātra — studijas «Cilvēks» izrāde. Jā, tās māksliniecišķā kvalitāte atpaliek no Vilnas «Tēvoča Vaņas», jā, Tallinas «Hamlets» un Maskavas «Svētku diena» ir formā spilgtāki. Taču «Emigrantu» — tos asā un precīzā manierē ar aktieriem A. Fekļistovu un R. Kozaku iestudējis I. Mokējevs — nozīme ir lielāka nekā vienkāršai izrādei. Iestudējums tapa pirms četriem gadiem, kad poļu dramaturga vārds pie mums bija aizliegts. Izrāde radās tad, kad par «Emigrantu» iestudēšanu varēja dārgi samaksāt. Tā vērtīga tāpēc — ja neņemam vērā māksliniecišķo nozīmi —, ka tapusi (analo-

ģiski filmai «Grēksūdze») vēl pirms tā laika, kad kritizēt un spēlēt «kreiso» kļuva ne tikai iespējami, bet pat izdevīgi. Bet izrāde nav filma, un plaukta nenoliksi, izrāde ir jāspēlē, citādi tā aizies bojā, pazudīs. Svarīgi arī tas, ka aizliegtu lugu spēlēja nevis pašdarbnieki vai kādi «atkritēji», bet aktieri — profesionāļi. Fekļistovam un Kozakam — Maskavas Dailes teātra aktieriem — bija ko zaudēt.

Protams, 1983., arī 1985. gadā neviens pat iedomāties nevarēja, ka izrāde kļūs par līdztiesīgu festivāla dalībnieci. Bet tagad šis fakts nevienu sevišķi nesatrauc, un tas jau pārlicinoši rāda, cik lielas pārmaiņas notikušas mūsu apziņā.

Taču arī tas, manuprāt, nav pats nozīmīgākais. Bet, lūk, kas. Pēc lieliski nospēlētas izrādes aktieri un režisors neizpratnē stāstīja, ka viņus pārsteigusi publikas reakcija — smieklī. Agrāk, pēc viņu teiktā, «Emigranti» spēlēti smagā, nospriegotā klusumā, bet šeit Tbilisi — ik mirkli smieklu šalts...

Kāds nolēma, ka iemesls ir profesionālu skatītāju klātbūtnē, jo lielākā daļa zālē sēdošo bija kritiķi, aktieri, režisori. Taču es biju pārlicināts par ko citu. At-

griezies Maskavā, atkal devos uz «Emigrantiem». Skatītāji — parastā publika — smējās!

Izrāde nebija izmainījusies. Tā nebija pārvērtusies par komēdiju. Tajā, tāpat kā agrāk, bija smagas, traģiskas, filozofiskas ainas.

Vainīgs nav arī skatītājs. Ir izmainījusies pati dzīve.

Lieliskā Mrožeka luga ir par brīvību. Par to, cik neizturami cilvēkam savienot sevī domas brīvību un verdziskas bailes. Cik smagi, ja atļauts **domāt**, bet aizliegts domas **izteikt**. Par to, kā ārējā brīvība, kas iegūta emigrācijā, dīvainas likumsakarības rezultātā pārvērš garīgo iekšējo brīvību apātijā. Vai mēs varējām smieties tajā izrādē 1984. gadā?

Bet tagad mēs smējamies. Spontānie, aktierus pārsteigušie smieklī — lūk, absolūti objektīvie, neviena nesaplānotie un pat neapjaustie pārmaiņu pierādījumi.

«Smejojies cilvēce atvadās no savas pagātnes.» Mēs tikko esam sākuši šo procesu. Publikas smieklī «Emigrantos» — liksmi, cerību pilni smieklī «uz atvadām».

Pastāv jēdziens «muskulu prieks», ku-

ru izbauda slimnieks, kad atveseļojas, kad atgriežas spēki. Domāju, ka daudzi pašlaik izjūt analogisku dvēseles prieku. Mēs atveseļojamies. Bet slimojuši esam ilgi, muskuļi ir paspējuši atrofēties. Dabiski, ka, pirmos, drošos soļus sperot, kājas lodzās un mēs, paraduma pēc, ķeramies pie vecajiem kruķiem. Inerces vadīti, izlaižam neapmeklētas izrādes, gluži tāpat kā joprojām ražojam apavus, kurus neviens nepērķ. Valsts pieņemšanas komisijas teātros parādījās jau pirms vairākiem gadiem, taču bez jēgas, un tagad teātri cenšas no tām tikt vaļā.

Vecie kruķi — plāns, repertuārs... Tie vairs nav nepieciešami.

Vēl vakar daudz kas likās neiespējams; bīstams. Bet šodien, — iedomājieties tikai — Tbilisi! Iedomājieties — festivālā! Iedomājieties — Mrožeks! Un nekas. Neviens nav sācis ienīst Dzimteni, neviens pēc izrādes nav kļuvis tās nodevējs. Uz Rustaveli prospekta nav notikusi kontrrevolūcija. **Izrādās — mums jau var uzticēties.**

— Saki nu viens, kas notiek? It kā tā vajadzētu!

Tā arī vajag.

VIKTORS AVOTIŅŠ

DZĪVAIS UN ŪDENS

«Mēbeles» un vērtības, kuras patlaban piepilda dzīves interjerus, tiek pārbidītas arvien straujāk, taču tās nebūt neliekas tapušas izturīgākas un stabilākas. Gluži otrādi — kopumā tās (garīgās un materiālās) liekas laicīgākas, to vieta gara dzīvē — ar īsu sakni, loma kādā sabiedrisko noteikumu kopā vai tradīcijā — ātri pārejoša, pat to precīzai sasaistei ar sociālo nepieciešamību (arī tādā vai citādā lietišķības aspektā) bieži ir gadījuma, šķietamības, dekorācijas raksturs. Uz šī līganā pamata būvēt stabilu ideālu sistēmu (kādu?) ir grūts darbs ne tikai atsevišķam garam, bet arī sabiedrībai. Domāju arī, ka saskaņas ceļu meklēšanu ir māksliniekam, ir vadītājam, ikvienam sabiedrības loceklim apgrūtinā mūsu vēstures negāciju (kulī, birokratizācija, ekonomiskā un tikumiskā liekulība, cilvēka abstrahēšana valsts mehānismā u. tml.) dēļ gan intimā, gan valsts līmenī neizkoptās, nenoturīgās un reizumis arī nedabiskās sakarības starp personisko un pilsonisko. Pat ja mākslinieks savā darbā ir radījis (vai aizguvis vēsturiskajā pieredzē) noteiktu ideālu sistēmu, pastāv problēma, kā pamatot to noteiktā (laikmetīgajā) vidē, pastāv iespēja, ka pamata šai sistēmai te var nebūt. Runājot par i d e j ā m, šie, manuprāt, ir galvenie sociālie aspekti, kas tā vai citādi «strīdējās» ar Māru Zālīti, kad viņa rakstīja savas dramatiskās poēmas «Pilna Māras istabiņa» un «Tiesa», arī «Avotā» publicēto, pēc R. Blaumaņa nepabeigtās lugas motīviem veidoto «Dzīvo ūdenis».

Sai gabalā subjektīvi un apstrīdami izteikšu savas domas tikai par šajos darbos ietvertu ideju dinamiku un vērienu. Lai gan par iedarbīgāko tajos uzskatu sociālās kritikas lādīņu (attieksmi), nevis ideju darbību. Ideju struktūra te šķiet man pārlietu statiska, to un arī tēlu pārvērtībās, saskarsmē neieraugu sev pietiekami dinamisku un dialektisku tapšanas pamatojumu. Darbu esamības cīņu laukos sastopas «ir» ar «jābūt» autore priekšstatā. Mūsdienu sadzīves slāņos atpazīstamu šķietamo vērtību vakuums ar folklorā («Pilna Māras istabiņa», «Tiesa») vai humānisma idejās vispār («Dzīvais ūdens») pamatotu ideju kopumu. Tie stāv viens pret otru. Un tomēr — tieši tas, kas šajos Māras Zālītes darbos

apliecina ideju drāmu, liekas visvairāk uzmanības vērts. Pirmkārt — un neraugoties uz manām domstarpībām ar šiem darbiem — kā zināma alternatīva līdzšinējam vispārējam dramaturģijas acu līmenim. Jo ir jāpaceļ augstāk gars, lai paceltu augstāk galvu. Šie darbi — tie ir trīs soļi pret kalnu, un nevajag vilkt tos līdzināmā ne ar skepsi, ne ar taukas sirds priekšstatiem par virsotnēm.

Man šķiet, ka vai visi recenzenti līdz šim tiekušies transformēt «Pilnas Māras istabiņas» un «Tiesas» idejas tā, lai tās atbilstu kādai aprobētai ideju sistēmai, noveduši tās līdz ideju «tirkultūrai» (no panteisma līdz dzenbudismam) un tad attiecīgi interpretējuši pašus darbus. Tad jau lielākais prieks par Sekspīru ir tas, ka viņš nēmis tieši antīkos sīžetus. Vai tad XX gadsimta cilvēks M. Zālītes darbos tikai eksistē, ētiski palīkdams tālas pagātnes cilvēks? Vai tad šī folkloras «rikste» ir tikai dekoratīva un to nav izvirzījusi kā alternatīvu, kā iespējamu aizbāzni nevižībai, pasaulsstaigulībai mūsu pašu kultūredzes spēja? Novirzīt sarunu no darbiem uz tajos izmantotajiem avotiem nozīmē apcerēt tikai autore erudīciju un nerunāt par šo darbu laikmetīgumu, š. g. — savdabību. Vai tad Madara — šis «objekts sevī», kuram radošā darbība ir pašmērķis, bet kurš acimredzot vēl pauž savos darbos folklorisko, ir vairs piederīga «folkloras laikam», kur radošā darbība ir vēl līdzeklis (te domāju priekšmetisko līmeni)? Vai tad izvēlētajos tekstos Merkelis raksturo tikai baltvācu jēdālā despotisma kultūrsituāciju?

I.

«Pilnā Māras istabiņā» mītiskais, folkloriskais lietots nolūkā paplašināt ikdienišķo (šodienas) pasauli, atsegt tās vērtību skalu. Samērot tautas gudrības, pozitīvās pieredzes kristalizācijas procesa atziņas ar savtīgu, barā slēpjamu un barā (ne tautā) topošu centnienu pieredzi. M. Zālīte iztikusi bez sikumainības saturā, kādēļ sārņi tau-

tā un apziņā, arī gaišā spēka (Arta, Madis) nevarības sajūta un neziņa (jo bijis «tukšais laiks», kad ne sēts, ne arts un maz bijis, no kā gūt) atklājas vispārīnāti un iedarbīgi.

Poēma nolād bezgarīgu eksistenci. Glorificē folkloras pozitīvo garīgo spēku. Autore izvēlas šo spēku, šo pieredzi par bāzi, par savu vērtību mēru. Si vērtība tiek dota, ņemta un lietota. Sajā darbību lokā tiek pausta autores attieksme. Tātad — rūpes par esošo ritu, par savākties, samēroties. Lielā «izlīdzināšanā» ideja. Te nav runa par vienādošanos, bet par līdzspastāvēšanu, par to, ka šis pastāvēšanas pamats ir visiem viens. Savā ziņā tā ir I. Ziedoņa idejas par kopjamā trisvienību (sabiedrība, es, ideja) transformācija. Te gan ir divvienība: tēze — antitēze. No trim grācijām, trim labdarībām (dot, ņemt, atdot) šē klāt ir divas pirmās (trešā Artā ir, bet ārā nenāk). Tas nav vērtējums, tā ir tikai konstatācija. M. Zālite ne reizi vien paudusi domu, ka pasaule ir jāsakārto, ka jāsaudzē, ka ir sievišķīgā ideāla laiks. «Pilna Māras istabiņa» noslēgumā atgriežas savā sākotnē, un mazbērniem būtībā jāveic tas, ko vectēvi bija jau padarījuši. Jāsasien satrukušie gali. Poēma rit «vidū» starp tiem. Nesakārtotā pasaulē. Sievišķīgais ideāls tiek aizstāvēts kvēli un godīgi.

Sievišķīgo ideālu gan grūti samierināt ar jauna atziņu loka, sintēzes nepieciešamību, kam vajag ne sakopties, bet pārtapt, mainīties. Jauna veseluma labad sievišķīgajam ideālam tad nākas ziedot savu tiesu atsevišķu daļu veseluma, nākas mainīt atsevišķā iedabu un nav gana ar morālu, tikumisku tagadnes sakārtošanu. Taču diez vai ideāli būtu kā tenisti rindojami pēc kārtas un diez vai alkām pēc jauna atziņu loka jānomāc esošie, darbīgie garīguma līmeņi. Vai tad spartiska «cenzūra»: rainisko — Olimpā, citu — bedrē — radis ideālo? Mūsu kultūrtapums to noteic, nevis mūsu kautiņi literatūras iekšienē. Un varbūt mūsu kultūrtapuma līmenis (par ko arī ir «Pilna Māras istabiņa», ir «Tiesa») ir vēl tāds, ka rainiskajam, kā teic I. Ziedonis par bērniem, nav interesanti nākt pasaulē, te to negaida, tam nav te vēl sociālā gaisa. Protams, darbam izvēlētais materiāls vien nenosaka darbā ieguldīto autora ideju dziļumu, tā vispārīnājuma vai filozofiskuma pakāpi. Taču sociāli, sabiedriski es dodu priekšroku sakārtošanai, pat irstošā lāpšanai nekā tādai pārkārtošanai, kur «augstākā jēga» tiek proponēta bez sajēgas, bez pārliecības par tās ideju evolūcijas ceļiem, struktūru un nozīmi. Tostarp — ne tikai ideju sistēmai, bet arī ikvienai attiecību vai materiālai, ekonomiskai sistēmai nepieciešams tikumiskais segums. M. Zālite savā reālajā pasākā atklāj cilvēku attiecības, kurām nereti nav nekāda tikumiska seguma. Uzsvēru vārdu «reāls», jo, lai padarītu tikumību sabiedriski auglīgu, mums vēl krietni ilgi jākopj sava inteligence (gan kā sabiedrības slānis, gan kā dzīvesveids, kultūra). Savākties vajag, atsevišķības pārvarēšana, pieredzes, cilvēciskās pašcieņas atdzimšana ir ikdienas uzdevumi.

Poēmā svarīgs ir «cītējumu» (dainas, ticējumi, rotaļas u. tml.) fons. Tēli to izmanto lielākoties mehāniski (brāji), «tā pieņemts», «tā vajag» zīmē (Madara). Arta gan it kā iemieso atziņu, ka tikai iekšēji pārdzīvotais kaļ atslēgas ārējās pasaules garam, dailei. Sajā ziņā Arta poēmā, manuprāt, ir pārākā par pašu Māru, kura šķiet pārlieku tikai «ārējā pasaulē».

Māras ideja paliek it kā «iesaldēta» viņā pašā, turklāt viņa poēmā pastāv kā transcendentāls, ārpus pārējo varoņu esamības novietots tēls, kurš dzīvo «atsevišķu», uz varoņiem vēstoša elka dzīvi. Māras ideja pastāv kā «pārbaudes akmens», ko ļaužu pieredze un pārdzīvojumi lūgus istenībā organiski neietver sevi un caur sevi garīgi, iekšēji nerealizē. Māras dotās dāvanas nonāk neauglīgu dvēseļu zemē, un Māra to zina («Es zinu visu»). Man arvien šķiet, ka Māru poēmā labi raksturo V. Solovjova teiktais: «Kamēr personiskai gribai un netaisnībai sliktstošai dzīvei tiek pretstatīta istenība vien idejas veidā, dzīves būtība nemainās, pastarpināta ideja nespēj to pārvarēt tādēļ, ka personiskā dzīves griba, lai arī ļauna, ir tomēr reāls spēks, kurpretī dzīves spēkos (še — poēmas varoņos — V. A.) neiemēsota ideja ir tikai gaiša ēna.» Taču varbūt meklēju metafiziku tur, kur pastāv empiriska atklāsmē, simbolu tur, kur valda alegorija un metafora. Turklāt — poēmas kolizija tiek attēlota, nevis atrisināta. Ja nepatik tēls, tā nebūt nav darba vaina.

Arī Māra ir reāla, ja palūkojam, kā viņas idejas būtība pastāv mūsu ikdienas morālē un uzverē. Māra dara brīnumus, un viņu arī izmanto kā brīnumdari. Atklājas, cik bezpalīdzīgs ir «dievs», ideja bez cilvēciskas, garīgas pretimnākšanas, ticības tai. Virsuzdevums darbībā netop, tas it kā pastāv varbūtības (ja Māra gribēs) līmenī, jo cilvēciskošanu varoņi cer saņemt no ārpusas, nevis pašizaugt. Poēmas tēli nepaļaujas uz sevi (ja par šādu paļaušanos neuzskatām Riņķa vai Andra darbus), savu ricību. Visi uz Māru — uz ārēju (samērojot ar folkloras uztveri teistisku panteistiska vietā) spēku. Arta, Madis alkst šis «gaišās ēnas», taču viņiem trūkst tai personiskās gribas. Alcēji, cerētāji. Protams, arī alkšana (vai domāšana) ir darbība, taču atklājas vien varoņu labā griba. Ne tapšana. Arī tas ir sociālās istenības, teiksim, — jaunatnes pasīvās gribas tēls. Ja Arta gribēs ko veikt, viņai būs jādara šai vidē, nevis jāmeklē cita, «labāka» tauta. Arta s a p ņ o, ka atjaunos izjukušos

RŪDOLFS PLEPIS IZRĀDE «PILNA MĀRAS ISTABIŅA»

darba un dzimtas ritus. «Mums būs jāpielej Tās tukšās dvēseles.» Ir iestādīti savu dvēseļu stādi. Atliek rast ceļus, kā tos pārdēstīt citās.

Es gan lāgā nesaprotu, kāpēc autore pilnībā akceptē savu Māru. Proti — Arta: «Nekas nav ļauns, kas nāk no Māras» (t. i., Māra labi dar, ko darīdama), un — Māras autoritāte ir neapstrīdama, nevienā tēlā nemana iekšēju vai ārēju konfrontāciju ar to (kaut pašpārmetumu par to, ka, ņemdami no Māras, ar savu ricību viņi Māru nievā). Tiesa — Māra dod lietas, kuras pašas par sevi (i galdauts, i zābaki, i cepure) ir «ārpus laba un ļauna». Tā viņa pārbauda, trenē katrā «vestibulāro aparātū». Taču Māra arī šūpo šūpuļus, tātad arī pati veido šo ļaužu gara, tikumisko noturību. Kādēļ Māra liekuļo: «Man zieds vislabākais, ja pats tu uzziēdēsi.» Zin taču, ka neuzziēdēs. Nesūta «aizej tur, nezin kur», neliek dzīvo ūdeni atnest. Uzreiz dod.

Dabiski, ka, stāvot rindā pēc brīnumiem, cerības pašizaugt ir minimālas. Kā Māra dos... Varoņi kopumā ir tādi, «kādi ir» — poēmas norises bagātina ar atziņu vairāk lasītājus nekā varoņus. Proti — pretmets rodas starp mums un to, ko varoņi dara. Starp tēliem ideju vai vienas idejas izpratnes pretmeti atklājas tik starp citu. Tādēļ, ka vērtība un pretvērtība šē pastāv zem viena karoga («Vis no Māras...»). Iedos — būs... Idejas, garīguma «decentralizācijas» nav, tātad — nav arī atbildības par Māras doto, sajūtas, ka tas ir kopjams un ar dvēseli sasildāms. Dzimta vai tauta poēmā iezīmējas tik sākumā. Pa vidu tas ir bars, kuru veido dažādi, lielākoties centrēgoši sociālie tipi. Tā ir situācija, kas atpazīstama ne vienā vien dzimtā. Sis cepures nezudāmības likums.

Kas vainīgs? Kāpēc šie ļaudis paši neredz dvēseli bagātinošos ceļus? Pirmajā cēlienā brāji un Madara raksturo sevi, vidi un atklāj, ka vēl nav spējīgi tapt citādi. Tēlu «es» poēmas gaitā ir statisks. Bet sabiedrības briedums un personības briedums, to apziņa un sirdsapziņa — tās ir savstarpējā attīstībā cieši saistītas lietas. Māra

poēmā pati kustina katru šūpulīti. Tie cits citu — ārēji vai deklarā-tīvi. Isi sakot, ražošanas spēku un ražošanas attiecību disharmo-nija ir pārlieka, lai sabiedriskā apziņa spētu izmantot Māras doto radoši. Un vainīga pamatā ir Māras «kulta» radītā «iekārta», sis-tēma, situācija. Garīguma atsvēšināšana, izsūkšana no cilvēka va-jadzībām un pienākuma. Poēmas izšķanī gan ir cerība (Arta), ir no-žēla par to, kas varētu būt Māras tikumu bāze cilvēkos. Sākumā visi tiecas prom no «darba līdz maizei, līdz saulei». Tik beigās Indri-kis, kā nenomelnītas Māras dāvanas neauglību konstatēdams, ieminas: «... bij tēva mājas laukiem iekoptiem.» Un Madara: «... ak, dievs, mums nav nevienam mātes.» Norišu loks noslē-dzas.

Madara poēmā ir daudz maz patstāvīga, viņai piemīt zināma spēja sevi vērtēt un arī šaubīties. Madara zin rakstus, auž, strādā, dara ļaunu labad. Pieraksta pieredzi. Pieloka tīni. Krāj. Teic — durbs esot skaists. Var jau teikt, ka šī lepna, ko šī tā nepasēt ar mum-siem un vēl ceļ degunu gaisā. Gan arī Puškinam var pārņemst, ka viņu maz lasīja dzimtļaudis. Madaras darbam Odisejs (laiks un cilvēks) vēl nav pārbraucis, un kā tad lai šī Penelope attiecas pret «preci-niekēm» sētā, starp kuriem izradē degradē pat patērijamais kultūr-slānis (Spēlmane). Penelope auž. Bez ārīšķīgas mīlošanās un — nerēķinoties ar esošo situāciju, kura var novest pie tā, ka Madaras darbs nevienam nebūs vajadzīgs, to neviens nesapratīs. Arta izrādās spēcīgāka par Madaru. Ar potenciālo spēju atdot. Tūlīt. Poēmas beigās viņas ir kā meklējošais gars pret vaimanājošo. Austras-koks — vēl tāle, Zeme tēva un mātes vietā — tie ir Artas un šo cil-veku nākotnes gaisma un avots.

Man ir tikai viena kaut cik vērā ņemama iebilde. Proti — kultūru-ztvēre poēmā kopumā man atgādina amerikāņu Pitirima Sorokina atziņu, ka garīgās vērtības pastāv ārpus cilvēka un cilvēka vērtība atkarīga no garīgā novietojuma attiecībā pret šīm vērtībām. Esī ticis kultūrā, «Māras», tava vērtība oi, oi... Cik manīgs, tik kulturāls. Nav skaidrs — kas es pats esmu kā garīga vērtība. Vēl «nepareizi» novietots attiecībā pret Māru (Madaru)? Māra gribēs, Māra pār-vietos. Atkal viegli. Vai nu es esmu spēllietā, vai ideja — viegla, ēteriska, bez īstenības muskulatūras — ir spēle. Ideja pieber pilnas bļodas, iedod zābakmašīnu, superbruņas — ej, zinies draugs! Viss būs labi, ja esi daudz maz cilvēciņš. Pozīcija izlūnātājiem jūtējiem, nēzdodziņa pārdzīvotājiem, kāju nesaslāpinātājiem. Bet ir gan dzīve pēc raksta, gan raksts pēc dzīves. Kultūra nav manis nopelnīts mantojums («Ir tēva maize godam nopelnīta, No aizlaikiem to sūta mūsu tēvi»), bet nepārtraukta un kopīga tapšana.

Jā, mani vairāk interesētu, kā t a p s laiks un apstākļi, kuros Arta spēs radīt, ne tikai sakopt esošo un bijušo, kurā Māras dāva-nas nebūs vēltas to radošā, ne tik dodošā būtībā. Bet nepieciešama alternatīva arī tam, ko pārliecinoši noraida M. Zālīte savā poēmā. Autore grib, lai mēs esam labi līdz cilvēki gan tagadējiem, gan bi-jušiem, gan nākamiem. M. Zālīte «Pilnā Māras istabiņā» pelnīti pārmet sabiedrībai, ka, pastāvot izcilai cilvēciskā pieredzei (Māra), tā tomēr aprobežojas virspusībā, ēdelībā utt. Ka materiāli sārtiga dzī-ve, «visa» pietiekamība, atvieglināta esamība ne tikai nav laimes gar-antija, bet rada sirds un dvēseles tukšumu, zudumus sabiedri-bas kultūrapziņā, galu galā — degradē un palaiž veļā arī tās ma-teriālos, ekonomiskos uzkrājumus. Alternatīva — vitālais, mīlošais, tikumiskais, pamatā sievišķais centrējošais spēks.

II.

1795. gads. Merķelim divdesmit seši. 1789. gada franču cilvēka un pilsotiesību deklarācijā teikts, — katras politiskas sabiedrības mēr-ķis ir cilvēka brīvības, īpašuma, drošības un pretošanās apspie-šanai aizstāvība, likums var aizliegt tikai ricību, kura kaitē sabiedrībai, neviens nedrīkst tikt vajāts savas pārliecības dēļ. Austrumeiropā muižniecības institūti, neraugoties uz to arhaiskumu, vēl stipri. Monarhijas birokrātija vēl uzskata, ka muižu saimniecības intensifikācijas galvenā iespēja ir zemnieku eksplua-tācija. Zemnieki absolūti nošķirti no valsts dzīves. To saku, nevis lai «Tiesas» sakarā pievērstu uzmanību 18. gs. beigām, bet gribēdams uzsvērt, ka, manuprāt, eksporta importa attiecības starp sociālo un ētisko pastāv visai nosacīti. Ētiskais un neētiskais raksturo noteiktu sociālo vidi. Nemainot šīs vides iekšējās attiecības kvali-tatīvi, nepanākot iekšēju atbalsi augstākiem ētiskiem principiem, iemiesot tos šai vidē varbūt var tik ārēji, ar varu.

Merķelis «Tiesā» ir publicists. Viņš atmasko. «Kungu» tiesa uzrak-stīta pārlieku «iestudētī». Tā informē par varas mūžīgo tieksmi, vē-rtējot tautas stāvokli, jaukt cēloņus ar sekām, par to, kas varas acīs noteiktā vēsturiskā brīdī ir tauta. «Tiesas» Merķeļa definīcijām ir Merķeļa «Latviešu» patoss, bet trūkst garīga spēka, kas to pār-vērstu ietekmīgā mākslinieciskā tēlā. Tas nav «kungu» tiesas kā tā-das, tās vienaldzības, bet īstenojuma vēsums. Es cienu autentisko tekstu, taču te stingra pieturēšanās pie tā ierobežo emocionālās iespējas. Manuprāt, arī vairāk transformēta Merķeļa uzskatu re-dakcija būtu bijusi dramaturģiski iedarbīgāka un sociāli trāpīgāka.

«... latvieti nožēlot sakropļotu cilvēci...» — to Merķelis poēmā

teic, būvēdams spoguļi, kurā kungiem sevi redzēt un p a š i e m nobīties no saviem darbiem. Cilvēka tiesību īstenošana te pausta kā likteņa atvieglošana. Kopumā šādu Merķeļa pozīciju atbalsta arī «istās» tiesas dalībnieki. Tā vēl (izņemot Vārdotāju) ir kalpu tauta, kas dumpojas pret sliktu kungu. Merķelis teic: «Tauta vairs nav neredzīgs suns, kuru var piedzīt pie ķēdes...» Tauta redz kungus, bet sevi vēl ne. Neredz arī Merkeli. Tas at-klājas arī «Tiesā». Sodāmie «istajā» tiesā spekulē ar Merķeļa do-mām — «... dzīve pie visa vainīga, ne es.» Starpība starp Merķeli un Vārdotāju ir viņu ētiskā patosa pāversienā, lai arī ētiskie principi, ētiskā uztvere šur tur sakrīt. Merķelis attaisno tiesā-jamos kungu priekšā, Vārdotāja tos apsūdz tautas priekšā. Merķeļa argumentācija ir sociālekonomiskas dabas — cilvēks tiek vadīts ar viņa iedabai svešām metodēm, Vārdotāja argumentē ar pašu cilvēka iedabu. Merķelis uztver dzimtļaužu stāvokli kā pašu kungu nelaimju cēloni, Vārdotāja šo stāvokli uztver kā pašas tau-tas postu. Te — starpība starp tiesām.

Latvieši Merkeli interesē vairāk kā ilustrācija buržuāzijas progre-sīvo ideju aktualitātei. Ar šādu (ne poēmas) Merķeli man ir dom-starpības, un domāju, ka psiholoģiskā ziņā viņa un, piemēram, Ra-diščeva domu gaita stipri atšķiras. Radiščevs iestājas par nomākta-jiem kā par tautu, Merķelis — kā par etnisku kopumu, kura «sa-kropļojuma cēloņi» jānovērš, lai eksistencei būtu vairāk skābekļa, bet ne nacionālās pašapziņas. Tas izpaužas gan «Latviešos» (skolas pirms dzimtbūšanas atcelšanas — tās būtu kurlam ēzelim teiktas pa-sakas), gan vēlāk. 1829. gadā: «Ipašas separātas latviešu litera-tūras izkopšana tikai nostiprinātu uz visiem laikiem šīs nācijas se-parātismu.» Un: «Liekas esam vēlāma lieta uzturēt dzīvu latviešu valodu, līdz tā var pārvērsties kādā krievu izloksnē.» Tās ir balt-vācu koloniālās intonācijas.

«Tiesa» ir darbs par trim sirdsapziņas izpau-sm ē m. Par oficiālo, juridisko (kungu tiesa), par savu paša, perso-nisko (tiesātie Nāves priekšā) un tautas sirdsapziņu (tiesātie un Vārdotāja).

Merķelis kungu tiesā nav diplomātisks advokāts, viņš nerēķinās ar sabiedriskās iekārtas zemo pasieciņu, ņemem vērā, ka tās apziņa ir jau pārāk dogmatiska, lai uzklāšitū apelācijas. Ka tās sirds-apziņa ir spekulatīva. Merķelis nolemts izstumšanai (kā tas arī notiek ar viņa «Latviešiem»). Ne Merķelis, ne arī kāds lielkungs uzskatu līmeni ar pagrabu nekontakstējas. Merķeļa, arī kungu spriedumu jēga ir pagrabam anonima. Saska — caur šķietami mēmo sulaini.

Nāve nostāda cilvēku pret viņu pašu. Tās priekšā liekuļot nav jē-gas. Si Nāves spēle ir visai brutāla. Varbūt tāpēc notiesātie nevis atzīstas, bet kapitulē Nāves priekšā. Ne Vārdotāja. Paša sirds-apziņu var remdēt tik tad, kad tiek apzināta paša netaisnība. Kur nu — kad atklājas, ka Nāve ir tikai budēlis, tie atkal neredz savas vainas. Jūt gan, bet lai remdētu sirdsapziņu, vajag sevi atjau-notni. Ne Andrievs, ne Made, ne Dzērājs nav gatavi tikumiskam ap-vērsumam. Iekšējais konflikts «Tiesā» uzspid un gaist. Ari sa-biedriskam konfliktam šī vide vēl nav gatava. Tik draudam (Vilks). Dzīvā un Nāves attiecības atklāj, kāds ir cilvēks (tiesāja-mais) sevi. Nāve ir tikai tiesnesne. Pārlieku vāja, lai mainītu dzīvo ieradumus, radītu viņos pretestību pagrimumam.

«Tiesā» mani neapmierina zināma domas «specializācija». Katrs no tēliem pauž tik «vienu» domu, ir to it kā mācījies no galvas. Sis domas dialektiskās pārvērtības attiecīgā tēlu darbībā neatklājas, tēls dzīvo savu sociālo dzīvi it kā neatkarīgi no savas domas dzīves, lai arī ideju ievirzes tēliem (Dzērve, Vārdotāja, Nāve, Vilks, ...) nereti ir trāpīgas un potenciāli vērienīgas.

Dzērve un Vārdotāja. Garīgums, kurš remdē visus bez izšķirības, un garīgums, kurš kūda pret savu mazisko. Māsas, kas bagātas un nabagas viena caur otru. Dzērves sauciens uz dziesmu, dziesma, lai arī «zila sagša, pilna zvaigžņu», «noņem sāpes, dziedē brūces, Atrīsina visus mezglus», ļauj tik vien elpu atvilkt. Vai atrīsina dzīvi? Likteni? Laimi? Laimi — kā cerību, kā teiku, kā s a v u laimi... Vārdotājam jāatgādina — «tev bija...»

Budēji noliek maskas. Sākas Vārdotājas tiesa, un pagrabā sa-biedrība mēģina viņu izstumt. Parādās kas pārāks par Nāvi, par paša sirdsapziņu. Tautas sirdsapziņa. Tā izvelk vainu no sirds telpā. Un vaina izrādās ļauna ne tik sevi vairs, bet arī citos un paau-dzēs. Savas vainas priekšā sirds top maza, arī zemiska (Dzē-rājs). Vārdotājas sacītajā ir kas liels, svešs, ne «savs». Tā varbūt vainīga pie visa. Kā nesaprotamais, kā ragana. Tik Dzērve zin dzījāk. Lai Vārdotājas tiesa būtu auglīga, tai nepieciešams katra iekšējais spēks. Bez katras sirds apskaidrības Vārdotāja gan spēj dot kādus padomus, kādas dāvanas, bet kopāsaukt — to Dzērve ar dziesmu vēl iespēj labāk. Ari Vārdotāja aiziedama saka: «dziediet». Citu attieksme pret likteni ir gluži vai fatāla (Vārdo-tājas mantiniece — Nāve. Nāve, kam jāpārvar sevi? Kam jāuzceļ dzīvie miropi?). Ārējā policeiskā spēka autoritāte var veikt ikvienu manipulāciju ar šo ļaunu sirdsapziņu. Trīsdesmit rikstes — trīsdes-mit graši. Un nerimta istā tiesa.

Starp ikvienu lugu un tās izrādi ir gluži vai tāda pati atšķirība kā

starp acīm un ausīm. «Tiesa» Dailes teātri bija izrāde ausīm. «Tiesa» nepiedāvā konkrētu spēles stilu. Varbūt tāpēc teātris palika «bez» spēles, «pa vidam». Bez savas attieksmes pret darbu formu. Spēle, skatuve bija vajadzīga arī, lai pārvarētu poēmā jūtamo «duālismu», nesaskaņu starp tēlu rīcības dinamiku un apziņas statiku. «Tiesa» domu kustības ziņā man atgādina mozaiku, kurā katrs tēls ieņem noteiktu vietu un kur starp atsevišķiem mozaikas elementiem ir telpa, kas ļauj dzirdēt sevi, bet ne vienmēr to, kas līdzās. Tādēļ parādās deklaratīvas vietas, kas izskan tikai kā pretenzija. Tādēļ zināmā mērā šķiet, ka «Tiesa» gandarī pašapmierinātu garīgumu.

III.

Migla vilgst. Mēris tuvu. Svētnīca. Priesteris — pienākuma kalps. Māceklis — virszudēvam (pienākumam) nenobriedis. Sieviete (Laine), kura cer sasildīt pienākumu ar mīlu. Meitene (Ildze) — «kaul kas starp ilgām un starp smeldzi» — izlieks akla pienākuma labad un top akla patiesības un pienākuma sadursmē. Tie visi redz cits citā būtī, bet nedzird būtību. Priesteris nedzird Patiesības balsi, Māceklis nedzird Ilgu balsi, Laine nedzird Pienākuma balsi. «Taisnība taisnību nokauj . . .» — Māceklis atklāj, ka tauta vārdota ar Dzīvā ūdens melienu. Patiesība šķiet tam nodota, un viņš iet bojā. Ildze izjauc inscenējumu, kurā šķietami akļajam jātop redzīgam. Taču — «Ir mēris tuvu, (.) Bet bezcerība — baigāka par nāvi.» Cilvēka upuris varot desmitkārtot «Dzīvā» ūdens spēku. Priesteris upurējas. Tragēdija garīgās varas, garīgo kalpotāju apindās.

Kas «Dzīvajā ūdenī» Pienākums? Vai sirdsapziņas pienākums? Nē, sirds jātur ar abām rokām, lai veiktu rituālu, kas iedos klibiem jaunus krukus. Šī svētnīca ir protēžu fabrika, kur par izejvielu avota uzrādīšanu turklāt draud nāve. Svētnīca te iemieso tikai reliģiju, ko Priesteris teic ticību esam.

«Mums dievu nav. Sen sajukuši
Dievu radu raksti.
Mums aizcirstas ir mūsu upurlempas,
Mums aizbērti ir mūsu svētavoti,
Bet ticība aizvien vēl vajadzīga.»

Šis «lietojamās» ticības dēļ Priesteris uzņēmies galējās instances tiesības. Būs brīnums, būs ticība. «Dzīvajā ūdenī» neviens nav brīvs — ne pienākuma ietvaros, ne ārpus tā. Tad būtu nepieciešams, lai visi jēdzieni izcirstos caur esošā satura sienām savā iespējamajā nākamībā. Taču tie ir aicināti šai darbībai un ne man dot tiem citu. Sai darbībā garīgums vairs nespēj radīt un uztur sevi tikai pateicoties ārējai autoritātei. Problēma — vai drikst, vai pienākums var uzturēt ticību ar melienu (t. i., ar ticību tam, ka ir Dzīvais ūdens, kurš īstenībā ir tikai ūdens)? Norises svētnīcā (iekšējās) it kā liecina, ka ne, misija (pienākums), ka drikst. Taču, lai to konkrētizētu, būtu jānoskaidro visu lūgā pieteikto jēdzienu attiecības ar vēl vienu — Dzīvi. Katrā ziņā svētnīcā, kuras dzīvi redzam, māns kļūvis ļaundabīgs. Tāpēc, ka valda dogmāts, nevis patiesības izziņa. Patiesības izziņa būtu dzīves atklāsmē, dotu tai plašāku izpausmi. Svētnīcā rituāls nonācis līdz kļūpīgam, kļūvis par pašmērķi. Valda dogmāts. Dogmāts — tā ir padevība. Nav pašā, nav jaunās izziņas. Priesteris dzīve top no mirušām vielām. Arī viņa Pienākums vairs nav vitāls. Tas galu galā arī noved pie Patiesības nodevības. Patiesības nodošana (atsačšanās no tās) rada bailes no Pienākuma un arī no Mīlestības. Dzīvēkā būtībā tieši bailes ir Priestera upurēšanās cēlonis (sk. baiļu lomu pirmatnējās reliģijās).

Ilgas. Aizmiegtais acis pret laicīgo. Prāta bērniņa. Iss brīdis diviem pavašarā bērniem, «atmiņas» par paradīzi, kurām katra viltšanās vel nozīmē kādas sajūtas vai viņu pašu nāvi.

Kas Patiesība? Tās apzināšanās jūtu līmeni, tās neapzināšanās domu līmeni. Tās apziņa gara egocentriskā lepnumā, bet ne misijas tēzē — pazemība (vai bijība) ir patiesība. Patiesības dēļ Māceklis veic tikumisku varoņdarbu. Ildzes varoņdarbs ir grēku nožēla. Tie ir savas sirdsapziņas, sava goda varoņdarbi — garīgo potēncu upuris pienākuma sastrēgumstundā, bet ne pienākuma labā. Tiesa — arī Priestera upuri rosina sirdsapziņa. Tā viņš «attīrās». Caur Pienākumu. So upuru sabiedriskā lomā ir tikai nojaušama, jo ir neskaidrs to adresāta kultūras, sociālais stāvoklis (dzīve). Tā ir iekšēja (svētnīcas) drāma. Pāri paliek tik Mila (Laine) un aklas ilgas.

Kas Mila? Vai divu dzīvu vienbūtība un iekšēja nedalāmība, kā teic filozofs? Laine teic: «Es esmu tilts.» Tas, kas vieno, kas samierina. Tilts starp svētnīcu un cilvēkiem? Laine stājas Priestera vietā, un rodas jautājums — vai Mila var tapt Pienākums? Vai tā ir Mila, kas bez ticības? Jo, lai veiktu pienākumu lūgas īstenībā radītajā situācijā, manuprāt, nāksies neticēt. Bet varbūt Laine upures šo deģradēto pienākuma izpratni. Varbūt viņa paliek tāpēc, ka tik caur mīlu lietas pakļaujas cilvēkam? Mila — auglības, svētības māte (« . . . tava daļa un izeja vienīgā / Sēkliņu pieņemt karstu un spārnotu.») Arī Pienākumam. Arī Patiesībai.

«Tos atveldzēt, tos atmaidzēt, tos dziedēt,
Ar mīlestības dzīvo ūdeni.»

Tauta. Tie, kam draud migla un mēris. Svētnīcā šos ļaudis uztver prāta pārākuma līmeni. Sirds un dvēsele te ielīka vairs ne tautā, bet misijā, rituālā. E. Renāns: «Nekas nācijai nevar būt postošāks par fetišismu, kurš liek tai uzlūkot savu pašcieņu caur dažu fražu aizstāvēšanu, ar kuru palīdzību, meistarīgi ar tām maskējoties, var novest tautu galīgā verdzībā un pazemojumā.» Mēri, migla. Pienākuma un Patiesības dialogs, kur visu izšķir ētika (īstenības izpratne). Kur ir šo svētnīcas kalpotāju sākotne? Ļaudis? Tā masa, kas nāks un alks brīnuma, tā varoņiem šķiet kāda ēnu valsts, bez pretjūtas un atziņas. Viņi atnāks Dzīvā ūdens, viņu kodols — «cerības un sāpes» uz brīdi atskaidrosies, to «iekšanās uz ticību un gaismu» atplauks. Ko dos svētnīca ticības un gaismas ceļam? Dzīvais ūdens te ir tas pats, kas dziesma «Tiesā» — «ņoņem sāpes, aizvelk brūces», atslago likteni, «kopj ļaužu dvēseles» ar cerībām.

Patiesība, Pienākums, Mila, Ilgas. Luga nepauz absolūtu attieksmi pret šiem tēliem, šiem mūžīgiem jēdzieniem. Atsevišķi tvērtai taisnībai nav taisnības, mīlestība top egocentriska, un pienākums būtībā izpaužas tikai izpildītāj-, nevis dzīvēkā — pienākuma apziņā. Ir skaidrs, kāpēc Māceklim saka — aizej un klusē, bet nesaprotu, kāpēc Mila kāro dominēt pār Patiesību («Ir mila stiprāka par patiesību . . .») — lūgā tā tikai frāze bez motivācijas). «Mēs visi nestipri bez milas» (Rainis) — tā gan, bez milas nevar veikt ij taisnību, bet kam šis pretstats kā prasība? Varbūt: «Jel esi tāds, kā mēs. Tad tevi milēs» (atkal Rainis).

Luga ir garīgās varas konkrēta stāvokļa atveid s. Garīgās varas iekšējās un «propagandistiskās» problēmas. Priesteris tapis dulls, pragmatisks no sava pienākuma. Māceklis vēl dulls no nepietiekama brīduma. Viņa prāts — tā vēl tikai taisnības redze.

« . . . Patiesību

Un dzimteni. Kur pašiem dzimt
Un brīvai domai. Jā, istu dzimteni.
Es ļaudis vedīšu uz patiesību,
Tā ir vērtība visaugstākā.
Tā ir izeja vienīgā.
Bez meliem vārdi.
Un bez viltus doma.»

Viņš jūt šo ceļu, bet vēl nespēj, vēl vajag laiku. Viņš varētu radīt, ja spētu saprast. Viņa zinību gaidas vēl identas ļaužu brīnuma gaidām. Kadru maiņa un arī garīgās situācijas maiņa vēl nav nobriedusi, lai arī Māceklis šķiet audzināts «pareizi», tikai sapratnes, mīlestības un patiesības sintēze viņā vēl nav notikusi. Priesteraprāt, viņš vēl nav ticis līdz bridim, kad sapratne varētu viņam palīdzēt atrast patiesības iemiesošanas modeli atkarībā no katra konkrēta uzdevuma, izvēlēties pieejamo (citiem) patiesības «dozu». Manuprāt, pienākums ir — izprast patiesības («visu lietu neredzamās dvēseles») jaunās atklāsmes iespējas un īstenot tās caur mīlu. Tad neotiktu tas, kas svētnīcā notiek. Tur, kur Māceklis cerējis «augstāko vērtību», ir tikai katram pieejams, prozaisks materiāls. Tas viņam jāapgāro. Starp citu, viņam, ja vien viņš gribētu panākt garīgu rezultātu pēc būtības, būtu jāapgāro rīcības atribūti arī ikvienā citā, arī taisnīgā, progresīvā situācijā. Se viņam vairs nav balsta. Izšķīst Priestera personība. Visa kontekstā viņš upurē sevi pastāvīgai garīgajai formācijai. Garīgi bezpersoniskam viņam vairs ir tikai dogmāta, «instrukcijas» noteikti pienākumi un nav iekšējās spējas rīkoties citādi. Māceklis nevar samierināt savu personību ar garīgās varas pieprasīto bezpersoniskumu. Lūgā tikai Māceklis izvērza prasību pēc ētiskiem principiem attiecībā ar tiem, kuri nāks pēc Dzīvā ūdens. Priesterim pastāv tik tehnisks mērķis. Vai šī lokālā svētnīcas gara izpratne un tās iestrādātais iedarbības mehānisms, ņemot vērā visu notikušo, spēš pārtapt par tautas gara izpratni jeb arī turpmāk pastāvēs kā māns, ilūzija — to aizklāj priekšskars.

*

Māra Zālīte dara gan sabiedrisku, gan literāru modināšanas darbu. Iemetusi akmeni — neteiksim diķi, teiksim jūrā, okeānā, bet vispār — ūdeni. Rodas jauni viņi, līmenis sašūpojas. Akmens izspiež ūdeni — tik izspiež, cik viņa mākslas vērtība. M. Zālīte skar to gara, gudrības loku, kurā mēs atkal (pagaidām, vēl — arvien) esam bērni. Un mums šķiet, ka vairāku bērnu summa — tas ir pieaugušais. Pats tapt — tas mums šķiet rezultāts, nevis process. Iespējams, ka par šajos trijos darbos pieteiktajām idejām cili domājuši dzīļāk, būtiskāk. Taču — konkrēts darbs, konkrēts mezglis laika pavadīšanā iesiets ar M. Zālītes rokām. Sai ziņā «Dzīvais ūdens» arī ir sociāli precīzs. Vai tad mēs labi protam koordinēt ar virszudēvumu tās īpašības, kuras mums katram ceļā uz to šķiet galvenās. Vai mēs labi jūtam (dzirdam)? Varbūt gara sociālā atduršanās pret citu gribu vai iegribu «hermetiskajām» telpām ir iemesls gara nesēju (Māra, Vārdotāja, Priestera un Mācekļa) zināmā savrupībai. Gaišie tēli maz smieklus, kuri atver dvēseli, kuri ir apjaustas harmonijas spoguļi. Tiras smeldzes viņos vēl ir vairāk nekā tira prieka.

OĻEGS
MIHAĻEVIČS

RIŅKOŠANA PA SPIRĀLI

(DOMAS PAR KOOPERATORIEM)

Adams Kozļevičs un viņa loreditrihs «nogrīma» valsts taksometru izkonkurēts. Klasīki ar privātsektoru tika galā moži un spārīgi, kā jau ar savu laiku nodzīvojušu parādību... No ekonomikas viedokļa raugoties, «Zelta teļa» autoru smieklī tomēr bijuši priekšlaicīgi, pat kārtīgi. Un to drīz vien — kad taksis vairs nebija greznība, bet gan pārvietošanās līdzeklis, — izjuta bez izvēles palikušie pasažieri, tie, kuriem nepiederēja personiskās automašīnas un kurus nevadāja personiskie šoferi. Viņi savu neapmierinātību varēja kompensēt, vienīgi piepulcinot taksometru šoferus jaunlaiku folkloras personāžiem — oficiantiem un tirdzniecības darbiniekiem...

Jā, arī klasīki mēdz kļūdīties. Ipaši, ja runa par tik sarežģītu procesu kā ekonomika. Un, lūk, šī untumainā dāma atkal pievērsusi savu vaigu «privātajiem»... Jau kuro reizi! Ja pieņemam, ka sabiedrība attīstās pa spirāli, pašreizējais loks bija neizbēgams. Tiesa gan, tas paredz divus kustības virzienus: augšupietes un lejupietes... Kāda ir mūsu attieksme pret «privātsektoru», kurā no abiem iespējamiem virzieniem esam iekļāvušies?

Pamatīpašnieks pie mums ir tauta, sociālistiskā valsts, tātad mēs visi. Vienkāršoti — katrs var iztēloties sevi par jebkura valsts uzņēmuma īpašnieku. Tomēr īpašumtiesības paredz arī iespēju ietekmēt un izmantot. Bet vai esam tiesīgi pēkšņi pieprasīt mums it kā pienākošos kāda uzņēmuma daļu? Atbilde skaidra. Turpretim jēdziens «visas tautas īpašums» — diezgan miglains. Ja reiz pieder visiem — tātad nevienam... Tautas mantu šķiež vieglu roku — to lasām vai katrā avizē. Lozungs, kas aicina katru strādnieku būt par saimnieku savā uzņēmumā (tas gan ir pretrunā ar visās tautas īpašuma principu), bija, ir un joprojām paliek lozungs. Par reālam izmaiņām, saimniecisko aprēķinu ieviešot, pagaidām vēl spriest grūti: republikas tirdzniecības ministrija, piemēram, jau gadu eksistē jaunajā kvalitātē, taču nav novērots, ka apkalpošana būtu kaut minimāli uzlabojusies un pārdevēji alktu pilnveidot savu darbu.

Iznāk, ja valsts esam mēs, cilvēki, kas tā pa istam nav ieinteresēti nekādā īpašumā, tad arī valsts uztver situāciju, kas tajā radusies, kā vienaldzīgs konglomerāts? Nē, arī tas nebūs tiesa. Vai gan velti mūsu runas tik stabili iesakņojušies tādi izteicieni kā «valstij tas nav izdevīgi», «valsts to nedarīs», «valsts nepieļaus»... «Nav izdevīgi», «nedarīs», «nepieļaus» — vienaldzīgie tā vis nerunātu. Tātad tomēr pastāv kāds valsti iemiesojošs vai vismaz to pārstāvošs spēks. Un šis spēks ir — pārvaldes aparāts, administratīvais aparāts. Ir pat saskaitīts, cik tajā funkcionāru — 18 miljoni! Lai formulējums būtu pareizāks, pievienots trāpīgs epitets — «birokrātiskais» (tā īpašības «Avota» š. g. 1. numurā publicētajā rakstā «Iemautus birokrātam» pētījis P. Filipovs). Rezultātā par valsts sinonīmu kļūst administratīvi birokrātiskais aparāts. Lai izvairītos no garas rakstīšanas, turpmāk sauksim to par ABA.

Tagad — par «privātsektoru». Sociālistiskajā sabiedrībā paredzēti arī cits īpašuma veids — kooperatīvais. Katram kooperatīva loceklim pret īpašumu individuāla attieksme, jo viņam tik tiešām pieder daļa īpašuma. Principā tikai šeit arī realizējas augšminētais lozungs — «būt par sava uzņēmuma saimnieku». Piebildīšu, ka V. I. Leņins rakstā «Par kooperāciju» definēja socialisms tieši kā «civilizētu», proti, saprātīgi saimniekojošu, uz mūsdienu garīgās un materiālās kultūras balstītu kooperatoru sabiedrību. Iecere skaidra: sabiedriskās formācijas attīstības augstākā pakāpe sasniedzama, vienīgi attīstot ražošanu, bet tas ir pa spēkam cilvēkiem, kuriem pa istam rūp viņu darbs, proti, kooperatoriem. Kāpēc bija jāpaiet turpat septiņdesmit gadiem, lai no jauna nonāktu pie šīs atziņas? Un vai maz esam pie tās nonākuši?

Šķiet, mūsu valstī nav cilvēka darbības sfēras, ko nebūtu skārusi personības kulta laika tumsonība, stagnācijas «logika». Sav-

dabīga attieksme izveidojās arī pret kooperāciju. 1955. gadā iznākušajā enciklopēdiskajā vārdnīcā, piemēram, apgalvots: «Viens no priekšnoteikumiem pārejai uz komunismu ir kolhoza īpašuma līmeņa pacelšana līdz visas tautas īpašuma līmenim...», t. i., līdz līmenim, kurā maksimāli iznīdēta saimnieka attieksme pret zemi. 1981. gadā parādās nedaudz savādāks traktējums: «Valsts veicina kolhozu un kooperatīvu īpašuma attīstību un tā tuvināšanos valsts īpašumam.» Tendence abos gadījumos nepārprotama: Leņina paredzētās valsts funkciju atmiršanas vieta tiek piedāvāts pretējais — to pastiprināšana, kooperatīvus uzskata par piedēkli, rudimentu, kuram lemts nikuļot un iznikušam atdalīties no valsts veselīgā organisma. Nav brīnums, ka vārdi «artelis», «mājražošana», «amatniecība» iemantoja nievājošu nokrāsu, lielā mērā to veicināja politiskās vēsmas kāri tverošā literatūra un kinematogrāfija — arteļa darbinieku vai kooperatoru tēlojot kā mahinatoru, bēdi — nekas cits no atmirstošā «privātspektora» taču nav sagaidāms!

Lūk, spēku izvietojs, kas pastāvēja līdz pat nesenam laikam. Un pēkšņi jauns pavērsiens.

Statistika

Lozungs «Ekonomikai jābūt ekonomiskai», kuram vairākus gadus bija atvēlētā goda vieta, ar blikšķi pašķīda. Jābūt gan, bet šī negrib! Lielražošanai netikas rakņāties savos pārpalikumos, pat ja tie realizējami ar veikala «Prasmīgās rokas» starpniecību. Kur mežu cērt, tur skaidas lec. Gažamo koku daudz, un salasīt skaidas nav laika. Tas nekas, ja skaidas traucē. Varbūt atradīsies kāds, kas uzņemsies šo darbiņu...

Laikam tā no ekonomikas viedokļa skaidrojams 1986. gadā pieņemtais dekrēts par otrreizējo izejvielu pārstrādes kooperatīviem. Tā ierobežotība gan skaidri samānāma, taču saprotama. Pēdējos divos trīs gados notikušās pārmaiņas skārušas ne vien mūsu ārējās izpausmes, bet arī domāšanu. Lai ielūkotos aiz horizonta, tam jātuvojās. Jau sākot šo virzišanos bija skaidrs, ka jaunievedums nekādu lielo labumu nenesīs, atradīsies maz entuziastu, kas abstraktus pārpalikumus ņemsies pārstrādāt par kaut ko tikpat abstraktu. Cita lieta, ja pārpalikumus izmantotu plaša patēriņa precu ražošanai. Un kāpēc tad tikai pārpalikumus? Ja reiz pirmais solis sperts, jāspēr arī nākamais. Pazīstamais publicists G. Ļišičkins mūsu sabiedrību tēlaini nosaucis par «vispārēja deficīta sabiedrību». Situācijā, kad deficīts ir viss (izņemot ABA), bet kooperatīvi spēj iztrūkstošo sagādāt, ierobežojumu to darbība nedrīkstētu būt! «Jāatļauj viss, ko neaizliedz likums» — tā tika teikts PSKP CK 1987. gada jūnija Plēnemā. Direktīva, ko raidīja «no augšas», lai aizbāztu vienu no sūcēm, sadūrās ar varenām strūklām, kas plūda no pārējiem caurumiem, un... tā vien gribas teikt — savstarpēji bagātinoties, izveidoja vispārējas labklājības upi. Bet nekā! Pagaidām gavilēt būtu priekšlaicīgi.

No pirmā acu uzmetiena šķiet, ka kooperatīvi saradušies pietiekami. Rīgā vien līdz pērnā gada 1. decembrim reģistrēti 249. Arī tajos veicamo darbu klāsts visai iespaidīgs. Kooperatori šuj apģērbus, ražo iekārtas lidostām un labo sadzīves priekšmetus, projektē, remontē dzīvokļus, ceļ mājas, gatavo maltītes, palīdz slinkiem skolēniem, ārstē, pārvada pasažierus, ieraksta videofilmas, trenē sportistus, — izvēlies, ko sirds kāro... Rīgas izpildkomitejas kooperatīvu nodaļā pieņemšanas stundās cilvēku netrūkst — jaunās idejas gaisā burtiski virmo. Atļaut vai neatļaut — šī dilemma nodaļas vadītājam V. Andrejevam jārisina arvien pieaugošā intensitātē. Potenciālo kooperatoru piedāvājumi liek domāt par šķietami visnieedomājāmākajām lietām, kas patie-

sībā ir ikdienišķas, «sikumi», kuru trūkumu bezcerībā nemaz nemanām. Izdzirdīs par kooperatīvo... lombardu, uz brīdi apmulsu. Tā taču augļošana! Apdomājos: valsts lombards pastāv, vai tas labāks?

Sākotnējās kļūdas, kad kooperatoriem atvēlēja visnerentablākos sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumus, pilsētas izpildkomitejā neatkārt. Ir izraudzīts pareizs princips: nevis kaut kā vietā, bet gan vēl kaut ko. Augšanas grūtības tomēr mazumā neiet. Nācās būt klāt, kad apsprieda kooperatīvās pirts izveidošanas ideju. Pilsētā pirts trūkst. Izremontējiet panikušu valsts pirti, bet es to ekspluatēšu, saka kooperators... Izremontētu arī valsts uzņēmums var ekspluatēt — skan loģiska atbilde, uzceliet jaunu un strādājiet. Uzcelt var, bet kur tos rublētus lai ņem — tā atkal kooperators.

«Rublēni» ir bankā. Taču par summu, ko piešķir saskaņā ar instrukciju, varētu uzcelt varbūt vienīgi vistu kūti, turklāt neapkurināmu. Kas finansēs pamatīgu uzņēmumu? Varbūt laiks atvērt kooperatīvo banku — pašu kooperatoru spēkiem? Teorētiski arī tas ir iespējams. Attīstās taču jauna darbības sfēra... Bet ar to attīstību, atklāti sakot, tā nu ir kā ir. Lūk, vēsturiska uzzīpa: «1954. gada sākumā PSRS bija vairāk nekā 100 tūkstoši kooperatīvu — uzņēmumu un darbnīcu, kuros strādāja 1 miljons 890 tūkstoši cilvēku. (...) Tie izgatavoja (ziņas par 1954. gadu) 35 procentus no valstī ražojamām mēbelēm, līdz 27 procentiem šūšanas izstrādājumu, līdz 36 procentiem trikotāžas virsdrēbju, 31 procentu vateņu, līdz 50 procentiem ratu» (1955. gada enciklopēdiska vārdnīca). 1981. gadā izdotajā analogiskā vārdnīca kooperatīvus piemin kā sīku mājražošanu, kuras eksistence beidzās 1960. gadā. Vēsture aizmirsta. Nav brīnums, ka pašreizējie 2 procenti, ko no visu pakalpojumu kopapjoma sniedz kooperatori, dažā vīš glūzi vai lepnumu, un rožainā perspektīvā izpildkomiteja plāno paaugstināt šo līmeni līdz 5 procentiem! (Ja salīdzinām ar tādām pilsētām kā Komsomoļska pie Amūras, kur, kā zināja stāstīt turienes žurnālists, vietējās varas iestādes neuzdrošinās nodibināt nevienu kooperatīvu, tas no tiesas ir «lielais lēciens». Bet paraudzīsimies uz visu šo lietu ar bezalkoholiska mielasta neaizmiglotu skatu.) Un secinājums — neko būtisku kooperatori mūsu ekonomikā pagaidām nav devuši.

Kas un kam pretojas

Visam ir cēloņi un sekas. Ja reiz kooperatīvu izveidošana tiek bremsēta, tad ir kāds, kas bremsē. Kāds, kam visa šī rosišanās ir glūzi kā duncis ribās. Rīgas kooperatīvos ne valdes locekļi, ne priekšsēdētāji pat skaitliski vislielākajās organizācijās nevirās nekāda darba: pieņem pasūtījumus, stājas pie darbgalda, cep un vāra, apkalpo pircējus, iekrauj, izkrauj, pārvadā, koriģē un... vada. **Administratīvā aparāta** kooperatīvos nav. Turklāt viņiem nav vajadzīga vadīšana «no augšas». Ari plānus nosaka paši — vadoties no pieprasījuma, nevis no direktīvām, un līdzekļus sadala tā, kā paši uzskata par pareizu... Un ja pārkārtošanās patiešām aiztrauc pa ļēniskajām slīdēm — no valsts pie kooperatora! Kas notiks ar milzīgo ABA armiju? Šāds pāversiens skars pašas vitālākās intereses — ne kreklu, bet miesu!

ABA, zināms, nav saliedēta, «krusttēva» vadīta mafija. Bet par glūzi bezpersonisku to arī nevar nosaukt. Vienota pretošanās centra gan nav, toties lokālā aizsardzība tai stiprā. Kā jau minēju, uzbrukuma pirmo līniju radīja nepieciešamība pārstrādāt otrreizējās izejvielas. Otrā — nepieciešamība izmantot dikā stāvošos ražošanas līdzekļus, iesaistot šajā darbā kooperatorus. Tomēr arī šis vilnis sašķīda pret šauri resoriskajiem bastioniem. Organizāciju ietvaros izveidotai tikai daži kooperatīvi. Kooperatorus savā paspārnē nevēlējās pieņemt Rīgas taksometru parks, kas burtiski ar dūrēm aizstāvēja tiesības izmantot taksometru stāvvietas. Tas arī saprotams: kāimīņos ar tik atšķirīgu efektivitāti grūti sadzīvot. Parks savas «Volgas» saņem par pašizmaksu — 2 tūkstošiem rubļu, benzīnu pērk par vairumtirdzniecības cenām, bet taksometra šofera alga — kāda tā būtu bez dzeramnaudas? Kooperators par visu maksā pilnu cenu, un tomēr viņam izdevīgāk strādāt nekā koleģim no valsts «kantora»... Lūdzejus kategoriski noraidījusi mēbeļu ražošanas apvienība «Rīga»: mums tā kooperatīvā piemaksa tāds čiks vien ir, vai vērts iepieties apšaubāmos darījumos... Bet republikas tūrisma un ekskursiju birojs pārspēja visus — ar politiskas neuzticamības birku piekāšānu pašdarbības ekskursiju vadītājiem: vai nu prāts, ideoloģisku (!) darbu uzticēt «privātajam sektoram»! Jā, vietējā mēroga ABA nūdien netur sveci zem pūra, un tās izvirzāmā argumentācija ir vēl smalkāka nekā turisma un ekskursiju birojam. Aplūkosim raksturīgākos piemērus.

Par sociālo taisnīgumu

Maskava, Rīgas stacija. Vilciens tikko iebraucis, man un maniem kolēģiem jāsteidzas uz apspriedi, bet pie takšu pieturas garumgāra rinda. Atbilstoši ekonomikas likumiem pieprasījums rada piedāvājumu. Patiesi — pēc mirkļa mūsu priekšā viesmīlīgi atveras «Zīguļa» durvis. Takse — 15 rubļi... Izvēles nav, kaut jābrauc tikai 15 minūtes. Neparedzētos izdevumus kompensē zīmīga intervija.

— Šķiet, Maskavā trūkst takšu...

— Dienā vēl šā tā var izlāpīties, bet no rīta, kad pienāk vilcieni, — bezeris!

— Kāpēc individuālos nemana?

— Es jau arī braucu ar patentu, — mūsu šoferis vēl jauns, pļecīgs, runīgs, vaigā — gandarījums. — Paldies Gorbačovam.

— Parkārtošanās jūtama?

— Es tai uzspļauju. Bet par mums, «kāsējiem», viņš gan ir parūpējies. Agrāk baidījies, autoinspektoram «nodevas» maksāju, bet tagad lai tik pamēģina bāzt degunu — patents! Vasaras laikā jaunu mašīnu nopelnu.

— Un konkurenti netraucē?

— Kur nu! Mums katrā stacijā sava mafija. Svešiniekam i riepas var pārdurt, i inspektors atradis vainu, lai izkriebtu caurumu. Viss kārtībā. Galvenais, lai tā pārkārtošanās nebeigtos. Diez kā šai klājas, neesat dzirdējuši?

Droši vien mani oponenti būs pateicīgi par šo ainiņu. Kā citādi — vēl viens apstiprinājums, ka «individualisti» un kooperatori tādi blēži vien ir, tīko likumīga kārtā lielaku «čunguru» nogrābt. Nenoliedzu, atradīsies arī tādi. Kā jebkurā sfērā, kur var kaut ko nokrāpt. Starp citu, tas attiecas arī uz ABA. Bet par cīņas metodēm gan strīdēšos pretī, nepiekāpšos. Ar sodīšanu neviena sabiedrība nav spējusi nodrošināt likumību, pat ar nagu maukšanu vai roku ciršanu ne. Ļoti gribējās «kāsēju» no Maskavas uzaicināt uz Rīgu, lai paskatītos, kā viņš, pieprasot 15 rubļus, piedāvās klientam braucienu no stacijas uz Pļavniekiem. Viņu glūzi vienkārši izsmietu. Kaut pirms gada, neraugoties uz VAI pūliņiem, pašmāju lielā rubļa tīkotāji pelnījās itin brangi. Iesācējam individualistam nebija viegli pie viņiem «pierakstīties». Bet turpat tūkstoš viru lielajam motorizēto kooperatoru pulkam nekāda «mafija» pretī stāties neuzdrošināsies. Pasaziēru pārvadāšana šobrīd ir gandrīz vienīgais pakalpojums, ko var aplūkot kā tiešu pakalpojumu cilvēkam. Turklāt braukt ar «privāto» ir izdevīgāk nekā ar valsts taksometru, jo kooperatori vairumā gadījumu neņem dzeramnaudu un summā neierēķina 20 kapeikas par iekāpšanu.

Visai nopietni skan arguments: «Valsts sagatavo speciālistu, bet viņi (kooperatori) iegūtās zināšanas izmanto savtīgiem mērķiem.» Kā tad isti ir? Speciālistu apmāca, lai viņš nākotnē, darbojoties kādā no jomām, apmierinātu sabiedrības prasības. Līdzekļi izglītībai tiek ņemti nevis no «labās māmuļas valsts» kabatas, bet gan no attiecīgiem atskaitījumiem, no mūsu nopelnīta. Kļuvuši par speciālistiem, mēs neatlīdzinām to, kas ieguldīts mūsu skolāšanā (tāpat ārstēšana u. tml.), jo nav jau kam atlīdzināt, bet gan apmierināt sabiedrības pieprasījumu pēc pakalpojumiem un dodam iespēju iegūt izglītību (saņemt medicīnisko palīdzību u. tml.) arvien jauniem pilsoņiem. Lai kur mēs strādātu — valsts vai kooperatīvajā sektorā —, šī kārtība nemainās. Tiesa, valsts sektorā strādājot, vairāk līdzekļu jaatdod milzīgā ABA uzturēšanai, turpretim kooperators strādā pats sev. Ari šis fakts izraisa ABA naidu pret kooperatoriem.

ABA labprāt apspriež kooperatīvu pakalpojumus vai preces — kur tu, cilvēk, sūdzēsies, ja no «privātā» saņemtais būs nekvalitatīvs? Tā jau ir sistēma, refleksis bremsēt, izvirzot noteikumus, kurus paši izvirzītāji neievēro. Vai tad patērētājs, iegādājies nekvalitatīvu valsts uzņēmumā ražotu preci vai saņēmis nekvalitatīvu pakalpojumu, faktiski nav beztiesīgs? Vai fakts, ka kooperatoru no rūpnīcības pārpalikumiem izgatavotais ir iecienītāks, nekā valsts uzņēmumos saražotais, neliecina par kvalitāti?

Būtībā esmu atbildējis uz vēl vienu kooperācijas pretinieku jautājumu — par cenām.

Vairumā gadījumu cenas pagaidām patiešām ir augstas. Piedāvājums vēl netiek līdz pieprasījumam, un «bezkaunīgie» kooperatori to izmanto. Trīs rubļus ar ceturtdaļu prasa par primitīvu plastmasas virtuves mēru un svaru tabulu, trīs četrus rubļus maksā kotlete, par remontdarbiem un fotografēšanu nemaz nerunāsim... Plēš kā bez sāta — tā šķiet mums, kas raduši stāvēt rindās, lai sagaidītu «lētu» valsts pakalpojumu, atprasīties no darba, lai diennaktīm ilgi gaidītu «oficiālo» meistarū. Tie, kas izmantoja «melnā» tirgus pakalpojumus, zina: kooperatīvās cenas nepārsniedz agrākās «nelegālās» — būtībā tās arī noteica maksu par pakalpojumu. Biju iegājis kooperatīvajā kafējnicā «Viktorija» Jūrmalā — salīdzinot ar vasaras sezonu, cenas ir kritušas, kafējnicā tukša, pusdienlaikā aizņemts viens vienīgs galdīņš. Ap-

mekletāji nedrūzmejas arī krietni mājīgākajā Rīgas kafējnicā «Sēnīte». Pirmā interese zudusi, tagad nāksies krietni vien pacīnīties ar konkurentiem, arī par cenām jādōmā. Rīgas komunālo dienestu ziņas liecina, ka pieprasījumu pilnīgi apmierina akmeņkaļi un ēku nojaucēji. Un, ja kads, kura darbs sevišķi tiek pieprasīts, vasaras laikā nopelna automašīnu, tas nūdien nav bīstami. Svarīgi, lai tiktu apmierinātas cilvēku vajadzības, lai, «jaunbagātņieku» pasākumu iedvesmoti, viņiem sekotu simti un tūkstoši citu — kaut savas labklājības uzlabošanas mūdināti. Tad šodienas «budžiem» cilvēks neizdosies pat motociklu nopelnīt. Tirgus likums.

Bet, ja ieklausīsīmies ap sabiedrisko ēdināšanu saceltajā troksnī, tad dzirdēsīm: «Gana mums kooperatīvo kafējnicu, plēs kā negudri, zinām, uz ko tie kooperatori spējīgi, cik ir, tik ir, un vairāk nav vajadzīgs.» Ja tas tiešām notiktu, tad esotie kooperatīvi kļūs par monopolistiem un, likvidēšanas draudu iebaidīti, vēl vairāk uzskruvēs cenas — lai pirms finīša nopelnītu. Tieši to ABA arī cenšas panākt. Starp citu, vidējā mēneša alga kooperatīvā mazliet pārsniedz trīs simti rubļus, tātad tikai nedaudz augstāka par valsts sektorā strādājošo izpelnī. Bet arī darba apjoms šē lielāks! ABA prasa: ierobežot, nekavejoties ieviest nodokli līdz 65 procentiem! Jāievēro sociāla taisnīguma princīps! (Birokrāts domā, ka taisnīgi visiem maksāt vienādas algas — neatkarīgi no darba rezultāta.) Jājautā, kur paliek valsts garantijas pirmajā gadā veicināšanas nolūkā no kooperatīviem iekasēt 3 procentus, otrajā — 5 un turpmākajos — 10 procentus no apgrozījuma? Tātad atkal nekādu ekonomisku un sociālu garantiju tuvākajai nākotņī? Neraugoties uz vēstures mācību grāmatu veidotāju pulņiem, daudzi vēl atceras, kā beidzās kooperatīvu darbība divdesmitajos un piecdesmitajos gados...

Kooperatīvie paradoksi

Kooperatīvi, protams, ir dažādi. Vislielāko apbrīnu, šķiet, izpelnījes Kījevas kooperatīvs, kas izgatavo polimēru materiālu otrreizējas pārstrādes līnijās. PUSGADA laikā kooperatīvs, kurā strādā 30 cilvēki, nopelnīja vairāk nekā miljons rubļu, katra darbinieka mēnešalga ir 1200 rubļu, ko darīt ar pārējo naudu — tas kooperatoriem galīgi nav skaidrs... Tiesa, ir ideja — uzcelt rūpniecību! Produkcija tiek plaši pieprasīta. Par vienu iekārtu uzņēmumi kooperatīviem maksā 110 tūkstošus rubļu, importa iekārtu izmaksu apmēram desmitreiz dārgāk. Ukrainu finansīsti, šādu ienākumu samulsināti, uzskata, ka kooperatīvu nevajadzēja vis dibināt...

No visām mūsu zemes malām pienāk ziņas par kooperatīvu slēgšanu. Dagestānas APSR Novolakas rajonā, piemēram, likvidēja kooperatīvu, kas ražoja lietās sieviešu kurpes. Formālais iemesls — kooperatīvs savu produkciju lielākoties realizēja ārpus rajona robežām, neformālais — vieteja ABA skaudība par lielajām algām...

Rīgas izpildkomitejai, kas pirmā mūsu valstī atklāja kooperatīvu nodāļu, gods kam gods, primitīvs merkantilisms nepiemīt. Seit veiksmīgi tiek galā arī ar vietejo ABA tīkojumiem. Galvenais kritērijs — piedāvājumu ideju sabiedriskās nepieciešamības līmenis. To nosakot, protams, var kļūdieties. Piemēram, kā lai reaģē uz priekšlikumu apgādāt rīdīnīkus ar kooperatīvajam garāžām, ja seko piebilde: «Man ir draugi visās celtniecības parvaldes, kooperatīva neviens neatteiksies strādāt.» Neatteiksies — tātad noplicinās dzīvokļu celtniecību? Bet varbūt, apmierinājuši pieprasījumu pēc garāžām un pieraduši pie augsta atalgojuma, tikpat sparīgi ķersies pie dzīvokļu celtniecības — ja atļaus? Rodas tūkstošiem līdzīgu jautājumu. Lai nekļūdiotos, jāvadās pēc vienas — ekonomiskas — merauklas.

Slēgts šašliku cepēju kooperatīvs «Zīlīte»: primitīvi «kaseji» — tāda bija visparejā atziņa. Slēdza nevis izpildkomiteja, bet gan sanitāri epidemioloģiskā stacija. Dzenoties pēc maksimālas peļņas, kooperatori nevēlejas izdot naudu elementāru sanitāri higiēnisko apstākļu nodrošināšanai. Kafējnicu «Imanta» iegāza zaglis priekšsedētājs. Ar tabakas putekļu fāsešanu netika galā kooperatīvs «Poisk» un ieplūda lielāka, specīgāka kolektīva. Tas ir normāli (atskaitot, protams, kriminālpārkāpumus) un likumsakarīgi. Visjocīgāk (pašam kooperatīvam gan joki mazi) iznāca dzīvokļu remonta kooperatīvam «Prometejs». Šanemis pasūtījumu, tas līgumsaistības pašparliecināti ierakstīja: par katru iekavēto dienu līgumcena tiek samazināta par 5 procentiem. Velamo neiznāca savienot ar reālo, un līgumā paredzēto laiku kooperatori iekaveja par veselu mēnesi... Pirmais bankrots! Arī tas ir normāli un likumsakarīgi, kaut neierasti.

Visumā kooperatoru stāvoklis šobrīd ir diezgan divains. Ekonomists V. Gurovs to dēvē par «bernu slimību». Man gan rodas asociācija ar rotaļu — kad noteikumi dzimst spēles gaitā, bet visa darbošanas rit «pa jokam». Ko šāda situācija rada ekonomika — labi zināms. Par tavu sūri grūto darbu «pa jokam» maksājam nieka algu — tāda ir pamatdoma, pieņemot darbā viesmīli vai pārdeveju darzeņu tirgotavā, — iztrūkstošo sazagsi, bet, ja pieķers —

sargies! Kooperatīvam dod rīkojumu fonda materiālus nepiešķirt, pārpalikumu sadali — kontrolēt, darbību visiem spēkiem attīstīt! «Ja kolektīvs ir rentabls (bet tas nemaz nevar būt nerentabls — O. M.), — rakstiski apgalvo PSRS finansu ministra vietnieks S. Senčagovs, — tā biedriem ir tiesības strādāt tikai kooperatīva.» Taču tūlīt pat no kaut kādas «augšas» tiek raidīts kārtējais cirkulārs: sekot, lai kooperatīvos pārsvara strādātu sabiedriskajā ražošanā nenodarbināti cilvēki — pensionāri, invalīdi, namamātes, studenti... Vai tiešām ABA nesaprot, ka tad, kad nopietni pieķersies tā samazināšanai, pašu sacerētā instrukcija bijušajiem funkcionāriem, pensijas vecumu vēl nesasniegušiem, bet jau nevienam nevajadzīgiem, liegs iespēju iestāties darbā kaut vai kooperatīvā? Vai varbūt viņi ir pārliecināti, ka tik tālu tā lieta netiks? Tiesa kas tiesa — šodien viņu stāvoklis izskatās krietni drošāks nekā kooperatoriem, kuru pastāvēšana vēl nav likumā pamatota...

Uzmanīgi: kooperatīvs!

Rīgas kooperatīva «Informserviss» piedzīvojumi zināmi daudzēm. Sākotnēji tas papildināja dzimtsarakstu biroja darbu — kā iepazīšanās dienests. Ar laiku darbības loks paplašinājās, un cita starpā kooperatori uzņēmās arī tirdzniecisku darījumu starpnieka funkciju. Apņēmas «pārpludināt» Rīgu ar dārzeniem. Vienoņas ar pilsētas augļu un dārzeņu tirdzniecības pārvaldi un aizveda uz Gruziju tomātu stādus — apmaiņai pret gatavu precī. Stādus pārdeva, bet Rīgas tirgotāji pēkšņi atteicās no tomātiem... Visai raksturīga situācija valsts un kooperatīvo organizāciju attiecībās. ABA ierednīm arī it kā gribas atskaitīties par līdzdalību pārkarātošanā, pirmajā brīdī viņa burtiski versmo vēlēšanās palīdzēt. Taču degsme ātri vien noplok. Ej nu saziņi, kā būs ar tiem kooperatīviem... Un ja nu... Daudz drošāk nedarīt neko. Soda taču par rīcību, nevis par nedarīšanu!

Minētajā gadījumā kooperatori ātri vien parorientējās. Tomātu vietā iepirka vējjakas. Te sarosījās prokuratūra. Neko kriminālu neuzgāja, tomēr kooperatoru darbību pārtrauca. Lielā mērā to veicināja... baumas. Pa trīsdesmit tūkstošiem sagrābuši — tā dzirdēja runājam. Trīsdesmit septiņi tūkstoši uz trijiem darboņiem — tā pilnīgi «pamatoti» stāsta par citu kooperatīvu, un šos skaitļus, satraucot sabiedrisko domu, visēkstrēmiskāk noskaņotie ABA pārstāvji nekautrējas atkārtot no visdažādākajam tribinēm. «Nepīnieties ar kooperatīviem!» — bridina aspriedēs. Vairāki uzņēmumi cenšas tikt vaļā no nesenajiem izdevīgajiem partneriem. Karā kā jau karā. Un kooperatīva divainā vēlēšanās iemantot kādu uzņēmumu par aizbildni izraisa arī vien jaunas problēmas.

Kooperatīvi aizstāvas kā māk. Miljonāri kījevieši pārskaita iespējamas summas Bērnu fondam, Černobiļas fondam, Miera fondam, rīdīnīki palīdz bērnu namam, par saviem līdzekļiem dibina literātu klubus (kas nedarbojas pēc saimnieciskā aprēķina principa), bet ABA kuluāros dzimst aizvien jaunas versijas: «Cenšas nomazgāt savu naudu baltu, aizmālē acis ar labdarību.» Karš. Un uzbrukuma līdzekļu izvēle parāda uzbrucēju īsto seju. Frontes līnija top arvien striktāka.

«Ir gan tie kooperatori drosmīgi, taisni skaudība,» teica kāda mana kolēģe. Kāpēc gan šie drosmīgie laudis kļūst tik bailīgi, kolīdz jārunā, kā tiek izlietota nopelnītā nauda? Ja tie paši Kījevas miljonāri nemtos uzbūvēt sev (arī saviem bērniem, radiem, draugiem — veselam pulkam cilvēku) baseinu, no miljona nepaliktu ne miņas! Vai mēs visi nebūtu ieguvēji, ja kooperatori uzceltu sev jaunus atpūtas namus, kempingus, sporta bāzes, palīgsaimniecības? Kooperatori saimnieko ar apdomu: arī mums pārējiem tiks tie labumi, lai uzceltās nestāvētu tukšā. Tikai ļaujiet viņiem noticēt sev, noticēt, ka notiekošās pārmaiņas rit nebeigsies, — nevajag baidīties no viņu augstajām algām, viņi paši no tām baidās.

Atmetīsim nevajadzīgu kautrību: jā, kooperatīvus dibina, pirmkārt, tāpēc, lai nopelnītu. Citi mērķi ir izņēmums. Kooperatīvi dod iespēju piepelnīties inženieriem, grāmatvežiem — tiem, kas, atšķirībā no strādniekiem, agrāk nevarēja cerēt uz papildu ienākumiem. Starp citu, saimnieciskā aprēķina princīps balstās tieši uz prasmi rēķināt un pelnīt. Pastāvot normālai sociālai attīstībai, godā tiks celta pārticība un pelta nabadzība, jo slinkot ir negodīgi. Kaut naudas un kultūras, naudas un garīguma pretnostatījums ir aktuāls vēl šobaltdien. Tie, kas sludina abu substancu nesavienojamību, izliekas nemanām, ka arī kultūra prasa prāvus izdevumus. Par to, lai aizbrauktu uz Ļeņingradu un pakļaiņotu pa Ermitāžu, ir jāmaksā, tāpat kā par grāmatu vai albumu, teātra vai koncerta biļeti. Ne jau naivums diktē šādu attieksmi — tas ir ierocis no ABA arsenāla. Jo ABA vēlas kārtību — mūžam nekustīgu un nesatricināmu.

Gribas ticēt, ka kādreiz pēc gadiem klasīki izsmies nebūtībā aizejošo birokrātu. Un mēs vairs nelausim viņam atgriezties. Mēs vai mūsu bērni un mazbērni. Bet ar ticību vien nepietiek. Vajadzīgi darbi. Un darītāji — uzņēmīgi laudis. Iespējams, šodien vairāk nekā jebkad agrāk. Lai vēstures rats jau ritu neiegriezto vecajā dangā.

DANTE ALIGHIERI. LA COMMEDIA. FIRENCE, NICOLAUS LAURENTII, 1481. ILUSTRĀCIJA «ELLES» XIV DZIEDĀJUMAM. V. LĀCA LPSR VALSTS BIBLIOTĒKAS IPASUMS.

INĀRA KLEKERE

SĀKUMS

Šogad atzīmējam četrus simt gadus, kopš Latvijas teritorijā (tiesa, pavēlu, nepilnu pusotru gadsimtu pēc Gūtenberga izgudrojuma) sākusies grāmatu iespiešana. Grāmatniecības vēsturnieki pieļauj iespēju, ka Rīgas pirmā tipogrāfa N. Mollina darbība varēja aizsākties jau 1587. gadā, taču vecākais zināmais iespieddarbs «Carmen gratulatorium...» — veltījums Polijas karalim Sigismundam III — datēts ar 1588. gadu. Rīgā šajā laikā norisinājās «kalendāru nemieri» — pilsētas opozicionāro slāņu cīņas pret rātes un patriciāta kundzību. Šajā pretēju uzskatu sadures situācijā tipogrāfija varēja noderēt kā viens no sabiedriskās domas ietekmēšanas līdzekļiem. Uzsaukumi, pamfleti, aizstāvēšanās raksti — tas viss ļoti piederētos sakaitētajai Rīgas atmosfērai. Taču iekāms Mollins paguva uzsākt savu iespiedēja darbu, Rīgas dzīve nostabilizējās, uzvaru guva rātes partija. No Antverpenes atbraukušais tipogrāfs pieslējās uzvarētājiem, un, kļuvis par pilsētas algotu iespiedēju, strādāja šajā amatā līdz savas dzīves noslēgumam 1625. gadā. Rīgā Mollins ieradās kā algotnis, bez savas «izdevniecības politikas». Tāpēc nav jābrīnās par to, ka pat līdz mūsu dienām nav īsti zināms, kādi sabiedriski spēki viņu uzaicināja pārcelties uz šejieni. Vēsturnieku viedokļi dažādi. J. Straubergs

uzskatīja, ka šī iniciatīva varēja rasties namnieku opozīcijas vadoņa M. Gīzes aprindās.¹ Savukārt izdevuma «Feodālā Rīga» (R., 1978.) autori par spiestuves organizatoru min pretējās nometnes pārstāvi — rātes sindiku D. Hīlenu. Šo rindu autorei nācies sastapties gan ar vienu, gan otru uzskata aizstāvjiem, pārlicinoties liekas D. Hīlens kā tipogrāfijas iniciators. Istas skaidrības šajā jautājumā nav. Jābilst, ka katras tautas grāmatniecības sākumos ir daudz neizdibinātu un neizdibināmu miklu, bet laiku pa laikam uzniirst kādi notikumi (atcerēsimies, piemēram, Upsalas universitātes bibliotēkā 1974. gadā atrasto J. Reitera «Tulkojuma paraugu»), kas ļauj precīzāk apjaust un vērtēt notikušo.

Mollina spiestuves četrus simtgade ir nozīmīga arī tāpēc, ka tās atcere izvērsās par pirmo pēckara gados plaši atzīmēto grāmatniecības gadskārtu Padomju Latvijā. Mūsu republikā, lai gan tā pamatoti var lepoties ar senām demokrātiskām grāmatu ražošanas un izplatīšanas tradīcijām, nav izveidojies tas pozitīvais grāmatas kults, kādu vērojam J. Gūtenberga, N. Fjodorova, F. Skorinas, M. Mažvida jubileju norisēs. Vai tas būtu izskaidrojams ar lielu personību, nozi-

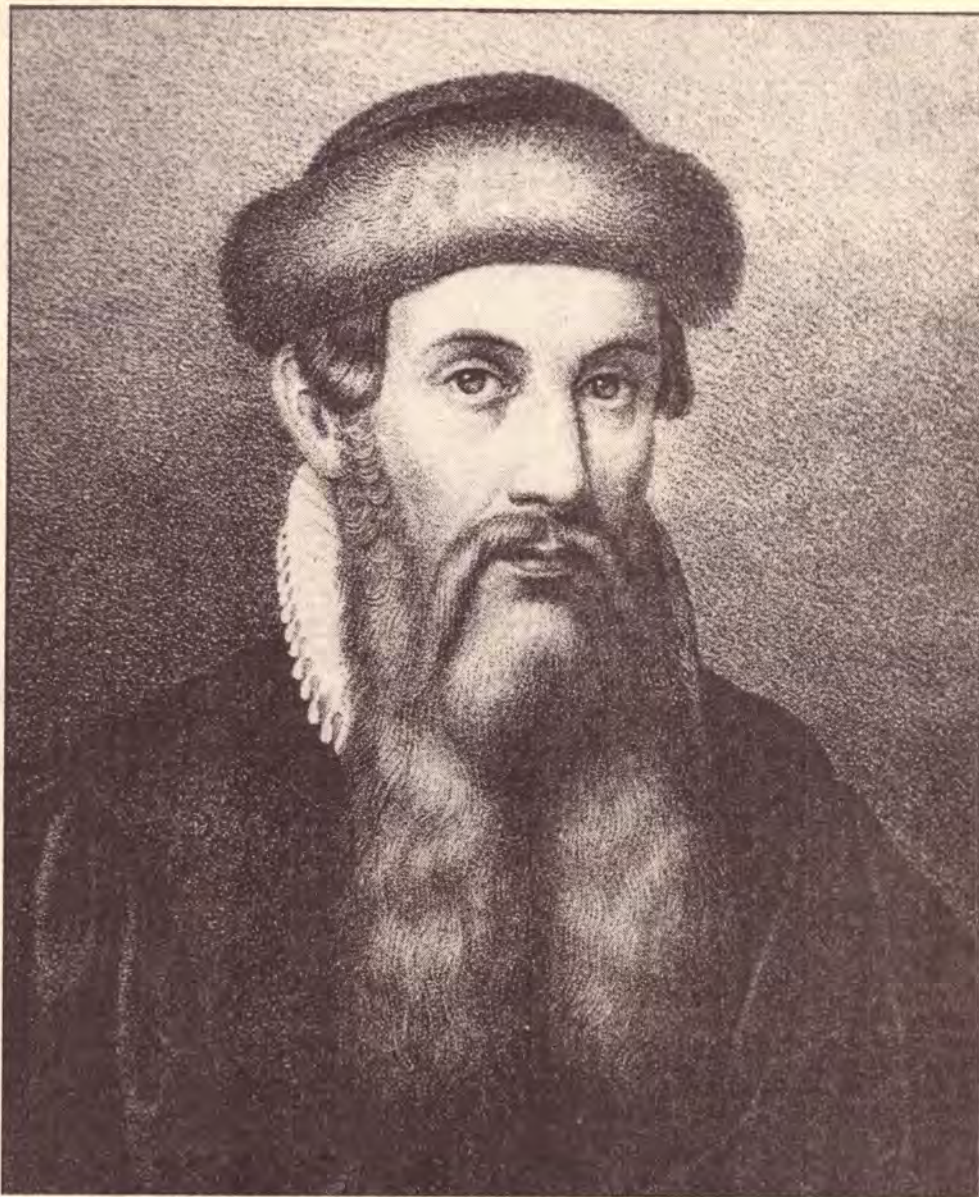
mīgu izdevumu trūkumu? Igauņi vērienīgi atzīmēja savas grāmatniecības jubileju 1975. gadā, kad bija apritējuši četrarpus gadsimti, kopš senāko zināmo igauņu un latviešu grāmatu iznākšanas. Pašas grāmatas (luterāņu katehisma vai mesu izdevumi) nav saglabājušās, pieejama ir tikai droša rakstiska liecība par šo izdevumu atrašanu un iespējamo iznīcināšanu 1525. gada beigās katoliskajā Lībekā. Ši notikuma 450. gadskārta Latvijā pagāja daudz klusāk kā ziemeļu kaimiņzemē. «Mollina gads» ir centrējis mūsu domas grāmatas virzienā (kam, paņēvidīgi, kā tas parasts mūsu nevalas pilnajā laikā, bet tomēr).

Eiropas tautu grāmatniecības likteņi ir savstarpējā saistībā, nav iespējama to izpratne izolēti, neorientējoties grāmatniecības pirmsākumos, kuru tuvumā uzskatāmāki kļūst tie būtiskie pavērsieni, ko dažādās jomās — sabiedrības garīgajā dzīvē, tehnikā, politikā, ekonomikā, mākslā u. c. ienesa Gūtenberga izgudrojums. Domai, ka Gūtenbergs pats neapzinājās sava atklājuma nozīmīgumu, jau sen pieauguši spārni. Skaļi nerunājam par to, ka vairums mūsdienu cilvēku to arī neizprot. Tas izskaidrojams ar attiecīga satura bērnu grāmatu un populāras literatūras trūkumu (pēckara gados pāris izdevumi latviešu valodā). Daudz dzirdēts vienkāršojums, ka Gū-

¹ Straubergs J. Rīgas vēsture. R., b. g. 310 lpp.

tenbergs izdomājais «grāmatu iespiešanu», saprotot ar to tikai teksta pavairošanas procesu. Taču jau pirms Gūtenberga apdrukāja audumus, kala monētas, ksilogrāfiski iespieda nelielus attēlus un tekstus, bet ar metāla spiedogiem iesita vajadzīgās ziņas ādas iesējumos. Gūtenbergs radīja paņēmieni, ar kura palīdzību varēja tirazēt veselas partijas vienādu, iespiešanai nepieciešamo burtstabiņu (literu), un tādējādi pirmais tehnikas vēsturē atrisināja standartdetāļu izgatavošanas problēmu. Samērā īsā laikā Gūtenbergs nonāca pie optimālā sakausējuma sastāva literu pagatavošanai (70 daļas svina, 25 — alvas, 5 — antimona). Turpmākie gadsimti tajā ienesa tikai nelielas izmaiņas. Revolucionārs apvērsums pēc Gūtenberga nenotika arī tipogrāfijas krāsas receptūrā. Ar šo «lietu» Gūtenbergam tāpat nācās tikt pašam galā, jo parastā tinte (labā un piemērota koka gravīrām) nederēja darbam ar metālu. Vajadzēja sameistarot arī spiedi un citas nepieciešamās ierīces, lai izgudrojumu varētu pielietot praksē. Gūtenberga panākumus garantēja piemērotu materiālu izvēle. Tā, piemēram, viņš netērēja laiku literu grebšanai no koka. Izpalika nesekmīgas, bet tā laika pieredzes veicinātas, eksperimentu stadijas. Johana Gūtenberga tēvs Frīle Gensfleiss bija mantojis Maincas monētu kaltnes pārvaldnieka pienākumus. Iespējams, Gūtenbergs jau no mazotnes orientējās metālu sakausējumos un citās juveliera darba niansēs, tāpēc nekļūdīgi izvēlējās pareizo — «metālista» ceļu savas ieceres īstenošanai.

Visvairāk strīdu zinātnieku aprindās sakarā ar tā saukto «Gūtenberga jautājumu» izraisa viņa iespiedumu datēšana, atributēšana, kā arī neskaidrības izgudrotāja biogrāfijā. Ilgu laiku uzskatīja, ka Johans Gensfleiss (vēlāk pieņēmis savas Maincā mantotās mājas vārdu un pazīstams kā Gūtenbergs) dzimis laikposmā starp 1394. un 1399. gadu, jo mantojuma sadales laikā pēc tēva nāves 1420. gadā jau bijis pilngadīgs. Bet 15. gadsimtā juridiski pilngadība iestājusies 14—15 gadu vecumā, un daļa vēsturnieku turas pie uzskata, ka dzimšanas gads varēja būt starp 1400. un 1406. gadu. Šī uzskata aizstāvji pamatojumam izmanto arī 1436. gadā pret Gūtenbergu izvirzīto Strasburgas meitenes Annas (Ennelin zu der Yserin tūr) apsūdzību sakarā ar laulības solījuma nepildīšanu (ticamāk, ka apsūdzētajam nebija pāri četrdesmit). Nosacīti par viņa dzimšanas dienu tiek pieņemts 1400. gada 24. jūnijs. Gūtenberga dzīves stāstā ir daudz nezināma. Lai gan tika pieļauts, ka Gūtenbergs «kaut cik» pārvalda latīņu valodu, uzskatīja, ka viņš nevar lepoties ar izcilu izglītību. Pēdējā laikā šis pieņēmums tiek revidēts. Vācu zinātnieki, pētot universitāšu arhīvus, studentu vidū uzgājuši daudzus 15. gadsimta iespiedējus, arī Gūtenberga sabiedrotos. Stipras aizdomas, ka Erfurtes universitātes students Johans no Eltvillas ir tā pati mūs interesējošā persona. Pat nelielas tipogrāfijas iekārtošana un ekspluatēšana nebija iespējama vienatnē.

J. GÜTENBERGS. PORTRETS GRĀMATĀ «GÜTENBERGS — ALBUM. BRAUNSCHWEIG, (1840).»

SCHEDEL, HARTMAN. LIBER CHRONICARUM. NÜRNBERG, 1493. BABELĒS SAGRĀSĀNAS SKATS. V. LĀČA LPSR VALSTS BIBLIOTĒKAS ĪPASUMS.

Gūtenbergs pastāvīgi nonāca konfliktos ar līdzbiedriem — vairums bijušie kaligrāfisti, juvelieri un cilvēki, no kuriem varēja aizņemties naudu. Gūtenberga iespiedēja darbība tika rekonstruēta, balstoties uz dažādu tiesas materiālu studijām.

Dokuments sastopami formulējumi nereti ir tik neprecīzi, ka pieļāvuši vienlaikus dažādu pētnieku atšķirīgus «lasījumu». 1439. gada Strasburgas procesa akti ir viens no pieturas punktiem Gūtenberga izgudrojuma datēšanai. Tie liecina, ka 1438. gadā Gūtenbergs, kas tolaik darbojās ar metāltechniskiem darbiem un juvelierniecību, kopā ar trijiem kompanjoniem nodibinājis uzņēmumu «spoguļu» raisīšanai. Produkcijas pārdošana bijusi paredzēta 1439. gadā Ahenas svētceļojumā. Drīz noskaidrojies, ka svētceļojumam jānotiek citugad, un gaidītie ienākumi izpalikuši. Sabiedrotajiem nācis zināms, ka Gūtenbergs nodarbojas ar jaunu «Kūnste», par kuru līgumā nav bijis paredzēts viņus īpaši informēt. Viņi pieprasa, lai noslēpumu atklāj un pieņem viņus par līdzbiedriem. Galu galā tiek noslēgts jauns līgums, kurā Gūtenbergs piekrit sadarboties līdz 1443. gadam. Taču viens no dalībniekiem drīz nomirst. Tā brāļi pieprasījuši, lai Gūtenbergs šos nu ņemot aizgājēja vietā, bet, atteikumu dabūjuši, griežas pie tiesas. Tiesa uzskatīja šo prasību par nepamatotu un izšķīra procesu par labu Gūtenbergam. Pat tiem (šo rindu autori ieskaitot), kas tikai literatūrā sastopas ar Strasburgas prāvošanās izklāstu, uzkrītoša ir visas šīs lietas aizplīvurotība, dalībnieki slēpj, kas īsti notiek Gūtenberga iestādījumā. Pats Gūtenbergs nelabprāt un tikai apstākļu spiests dalās savos darbos ar līdzbiedriem.

Gudrs nevar tikt arī no dažādu rīku un mehānismu nosaukumiem (arī tie no speciālistiem tikuši dažādi saprasti un dažādi skaidroti). Tie paši «spoguļi» — istie vai tolaik populārs izdevuma tips «Speculum...», kura tirāžu cerēja izpārdot svētceļniekiem. Augstā apmācības maksa, kuru Gūtenbergs pieprasa diviem biedriem (trešais pasākumā iesaistīts tikai ar savu kapitālu), lieku reizi apstiprina, ka saviem «spoguļiem» viņš izmantojis jaunu tehniku. Strasburgas dokumentu studijas rezultējūšas ar to, ka vairums vēsturnieku uzskata, ka tieši tur, nevis Maincā, kā to apgalvo daži, galvenokārt lokālu interešu vadīti Gūtenberga biogrāfi, ir pirmo iespieddarbu sūpulis. Grāmatiespēšanas izgudrojums nepārsprotamā veidā tiek minēts 1455. gadā Maincas procesa materiālos, kuros atklājas Gūtenberga tiesāšanās ar bagāto Maincas pilsoni J. Fustu. Pēdējais 1450. gadā aizdevis Gūtenbergam 800 guldeņus. Gūtenbergs nopircis papīru, metālu burtstabiņu liešanai, nolīdzis strādniekus un uzsācis darbu pie Bībeles izdevuma latīņu valodā. Bet nauda izsikusi ātrāk, nekā bija paredzēts, nācīs atkal no tā paša Fusta aizņemties 800 guldeņus. Kad Bībele bija iespiesta (pēc rindu skaita lappusē to dēvē par četrdesmitdivrindu Bībeli (B⁴²)) un izdevuma termiņš iztecējis, Fusts griežas tiesā, kur pieprasīja, lai Gūtenbergs at-

līdzina aizdevumu, kopā ar procentiem 2020 (dažās publikācijās minēti 2026) guldeņus. Tā Gūtenbergs bija novests līdz finansiālai katastrofai. Viņam nācās šķirties no gandrīz visas spiestuves iekārtas un tikko kā pabeigtās B⁴² tirāžas. Fusts pieņēma par palīgu Gūtenberga mācekli P. Šēferu, talantīgu šriftu meistaru, un turpināja tipogrāfijas izmantošanu. Šēfers, kas drīzumā kļuva Fusta znots, vadīja darbu spiestuvē, Fusts nodarbojās ar iespiedprodukcijas realizāciju. Pēc Fusta nāves (viņš nomira 1465. gadā Parīzē, laikam ar mēri) Šēfers saņēma labi nostādīto uzņēmumu, kura pārmanāšana šajā dzimtā turpinās vairākās paaudzēs. Tikuši pie spiestuves, Fusts un Šēfers 1457. gadā laiž klajā vienu no pasaules skaistākajām inkunābulām — Maincas psaltēriju. Tas ir pirmais iespieddarbs ar kolofonu — grāmatas beigās pievienotām ziņām par izdevējiem un datējumu. Domā, ka šis patiesi spožais veikums ticis darināts ar nolūku aizēnot Gūtenbergu, notušet viņa prioritāti atklājumā. Gūtenbergs, kura ricībā palicis tikai pirmais, agrinākais šrifts, vēl laiž klajā vienu ievērojamu izdevumu — trīsdesmit sešu rindu Bībeli (B³⁶). Taču arī šīs grāmatas izdošana nav pilnībā noskaidrota, izdevējs joprojām pakļauts apšaubīšanai. Neviens no iespiedumiem Gūtenbergs nav pievienojis savu vārdu. Iemeslus min dažādus, būtiskākais liekas tas, ka Gūtenbergs pastāvīgi atradās materiālā atkarībā no saviem mācekļiem un personām, kas ar kapitālu iesaistījās viņa pasākumos. Gūtenbergs miris Maincā, 1468. gada februārī.

Apbrīnas vērts ir ātrums, ar kādu grāmatiespēšanas izgudrojums izplatījās Eiropā. 15. gadsimta pēdējo četrdesmit gadu laikā kontinentā 260 pilsētās nodibinājās vismaz 1100 spiestuves, tās laida klajā ap 40 000 izdevumus, kuru kop-tirāža sasniedz 10—12 miljonus eksemplāru. (Latvijā lielajās zinātniskajās bibliotēkās glabājas nepilni trīs simti 15. gadsimta grāmatu.) Gūtenberga mācekļi naski centās iekārtot savus uzņēmumus. Spiestuvju skaita strauju pieaugumu sek-mēja tas, ka jaunā nozare bija brīva no cunftu ierobežojumiem. Poligrāfijas uzņēmumu darbībā agrāk kā citās nozarēs bija vērojamas kapitālistisko attiecību iezīmes. Ātri vien kļuva skaidrs, ka mazajiem uzņēmumiem tikai retumis lemta veiksmē. Panākumi bija garantēti tikai tādām izdevniecībām, kas spēja organizēt noietu lielām rentablām tirāžām. Jau Gūtenberga prāvu dokumenti liecina, ka tipogrāfiju iekārtošanai vajadzēja milzīgus naudas līdzekļus. Lai apjaustu to 2020 guldeņu vērtību, kurus Gūtenbergam vajadzēja atlīdzināt savam kreditoram, minēsim grāmatniecības vēsturnieka J. Ņemirovska aplēses: māja piepilsētā ar visām saimniecības ēkām tolaik maksājusī 10 guldeņus, bet liels nams pilsētas teritorijā — 80—100 guldeņus. Grāmatiespēšana pavēra iespējas kā amatniekiem, tā patriciešiem piedalīties spiestuvju darbā pašiem vai tikai ieguldot līdzekļus. Prasmīgs iespiedējs, ja vi-

ņam paveicās, varēja kļūt par ietekmīgu personu. Zinātnieki — humānistu šajā nozarē atrada savu zināšanu pielietošanas iespējas. Viņi varēja darboties par izdevējiem, korektoriem, publicēt paši savus sacerējumus. Spiestuvēs bija nodarbināti daudzi strādnieki un apakšmeistari — topošais proletariāts, kas samērā agri apliecināja savu sociālo briedumu. 1471. gadā Bāzelē norisinājās sava veida streiks, sadursme starp «strādniekiem» un «meistariem». Tiesa, kas šo jautājumu izskatīja, aizliedza «strādniekiem» pulcēties īpašās apvienībās.

15. gadsimtā vērojama arī grāmatu metienu palielināšanās. Sākotnēji iespiesto grāmatu tirāža bija 150—200 eksemplāru. 16. gs. 80. gados tās nereti izdeva 1000 eksemplāros.

Šajā laikposmā līdztekus iespīestajām tika lietotas un arī ražotas rokraksta grāmatas. Nosacīti visas grāmatas var sadalīt trijās grupās — dārgās, parastās un lētās. Pirmās grupas grāmatas bija domātas ļoti niecīgam augstākās garīdzniecības pārstāvju skaitam un feodālās hierarhijas virsotnei. Visbiežāk tie bija īpaši pasūtīti, ārkārtīgi grezni rokraksti.

Parastās grāmatas — zinātniskā, mācību, reliģiskā un daiļliteratūra — bija domātas daudzveidīgam un skaitliski plašam lasītāju lokam — zinātniekiem, studentiem, garīdzniecībai, turīgajiem pil-sētniekiem u. c. Ar iespiesto grāmatu parādīšanos šī lasītāju grupa palika vēl kuplāka.

Lētie, parasti arī nekvalitatīvie darinājumi bija mazizglītotiem lasītājiem. Nereti bilžu tajos bija vairāk nekā teksta. Šajā grāmatu grupā ietilpināmas arī lētas mācību grāmatas individuālai lietošanai.

Grāmatiespēšana būtiskas izmaiņas ienesa tieši pēdējo divu grupu literatūrā. Sākotnēji iespieddarbu ārējā apdare balstījās uz agrāk iedibinātām rokraksta grāmatas izveides tradīcijām. Ar to daļēji izskaidro 15. gs. grāmatu (inkunābulu) sevišķo daiļumu. Taču pakāpeniski sāka veidoties sava, iespieddarbu estētika. Ar roku iezīmēto ilustrāciju vietā sāka izmantot koka un metāla gravīras. Atfistījās šriftu normēšana, kuras rezultātā izkristalizējās nedaudzi burtu tipi, kas saglabājās arī vēlākajos gadsimtos. Samazinājās, bet vēlāk pavisam izzuda pergamenta izmantošana iespīestajām grāmatām.

15. gadsimta 2. puse — inkunābulu periods — grāmatu ražošanā bija pārejas laiks no roku darba uz mehānizēto ražošanu. Lielā mērā iespieddarba ārējo izveidi vēl noteica tieši roku darba operācijas — šriftu gravēšana, teksta salikšana, iluminatora (iniciāļu un citu krāsaino apdare elementu iegleznotāja) un iesējēja veikums.

Grāmatu iespēšana ne tikai skaitliski pavairoja lasītāju loku, izmainīja grāmatas apdare tradīcijas, tā paaugstināja arī grāmatās ietvertās informācijas precizitāti. Korektori (parasti tie bija zinātnieki, kas vienlaikus veica tekstu izpēti, rediģēšanu, izdevēja konsultēšanu) rūpējās par iespieduma kvalitāti. Radās

teksta kritika, tika attīrītas kļūdas, kas daudzkārtējas pārrakstīšanas dēļ bija ieviesušās rokraksta grāmatās, veidojās klasisku darbu kanoniskie teksti.

Ilustrācijas vairs nebija tikai «nabagu grāmatu» sastāvdaļa. Precīzi, eksakti attēli veicināja zinātniska teksta uztveri.

Jau Gūtenbergs daļu savu darbu iespieda nevis latīņu, bet vācu valodā. Līdz ar grāmatu iespiešanu sāk mazināties latīņu valodā izdotās literatūras īpatsvars. Izdevēji bija ieinteresēti lasītāju skaitliskā izaugsmē, sekmēja dzīvo valodu rakstības izkopšanu un normatīvizēšanu. Vairāki grāmatniecības vēsturnieki atzīmē, ka grāmatniecība mazajām tautām (tai skaitā latviešiem) līdzējusi saglabāt savu valodu līdz mūsu dienām.

Grāmatiespiešana paaugstināja lielā mērā informācijas operatīvīti. Sevišķi spilgti tas izpaudās 16. gs. I. pusē reformācijas uzplūdu laikā, kad grāmatniecība pirmo reizi savā vēsturē atklājās kā spēcīgs masu aģitācijas līdzeklis. Tam laikam

milzīgās tirāžās tika iespiestas lētas lapināras, traktātiņi. M. Lutera aģitācijas brošūras izdeva divi līdz pieci tūkstoši lielos metienos. Vairāki M. Lutera «brāļiem iekš Kristus Vidzemē» veltītie darbi laikus sasniedza adresātus. M. Lutera tulcotās Bībeles populārākā daļa — Jaunā derība laikā no 1522. līdz 1934. gadam tika izdota 85 reizes. Un kur vēl T. Mincera, H. Zaksa darbu izdevumi. Atminēsimies arī to 1525. gada sūtījumu latviešiem un igauņiem, kas ir viena no lielās kustības epizodēm.

Lai gan varas iestāžu pretenzija noteikt rakstības virzību ir tikpat veca kā pati rakstība, grāmatu iespiešanas izgudrojums veicināja cenzūras «mehānisma» pilnveidošanos. Rokraksta grāmatniecības apstākļos vairāk vērsās pret atsevišķu rokrakstu (kā priekšmetu), mazāk pret sacerējumu. 1559. gadā tika publicēts pirmais lasīšanai aizliegto grāmatu saraksts. Šādi indeksi 16. gs. tika izdoti vairākas Eiropas zemēs. Varas iestāžu mēģinājumiem izslēgt no legālas aprites

rādītājos minētos iespieddarbus sekoja neparedzēta pretdarbība. Tieši šiem izdevumiem tika sakāpinātas cenas, tās kļuva par kontrabandas precī un galu galā palika sevišķi populāras. Prasme «izslidēt cauri cenzora modrajam skatīnam», kontrafakciju publicēšana, anonimitāte un pseidonīmi — tas viss raksturīgs ne tikai vēlākajiem, bet arī 16. gadsimtam. Tā Rīgas pirmā grāmatiespiedēja N. Mollina darbu uzmanīja divi inspektori, «drukātavas kungi», kas rūpējās, lai šis godam izsargājas no visādām «eksporbitancijām» (necēļiem).

Neviļus šis stāstījums atgriezies Rīgā. 16. gadsimta beigās grāmatiespiešana no «mākslas», no «avantūras» (tā Gūtenbergs dēvēja savas nodarbes) daudziem iespiedējiem kļuvusi par amatu. Mollins ir viens no šiem «pelēkajiem brāļiem». Bet tas jau tikai Latvijas grāmatniecības sākums. Cetrsimtgadē, kas mūs šķir no Antverpenes ieceļotāja, ir atrodami gan censoņi, gan mākslinieki, gan avantūristi.

JĀNIS BALTAUSS

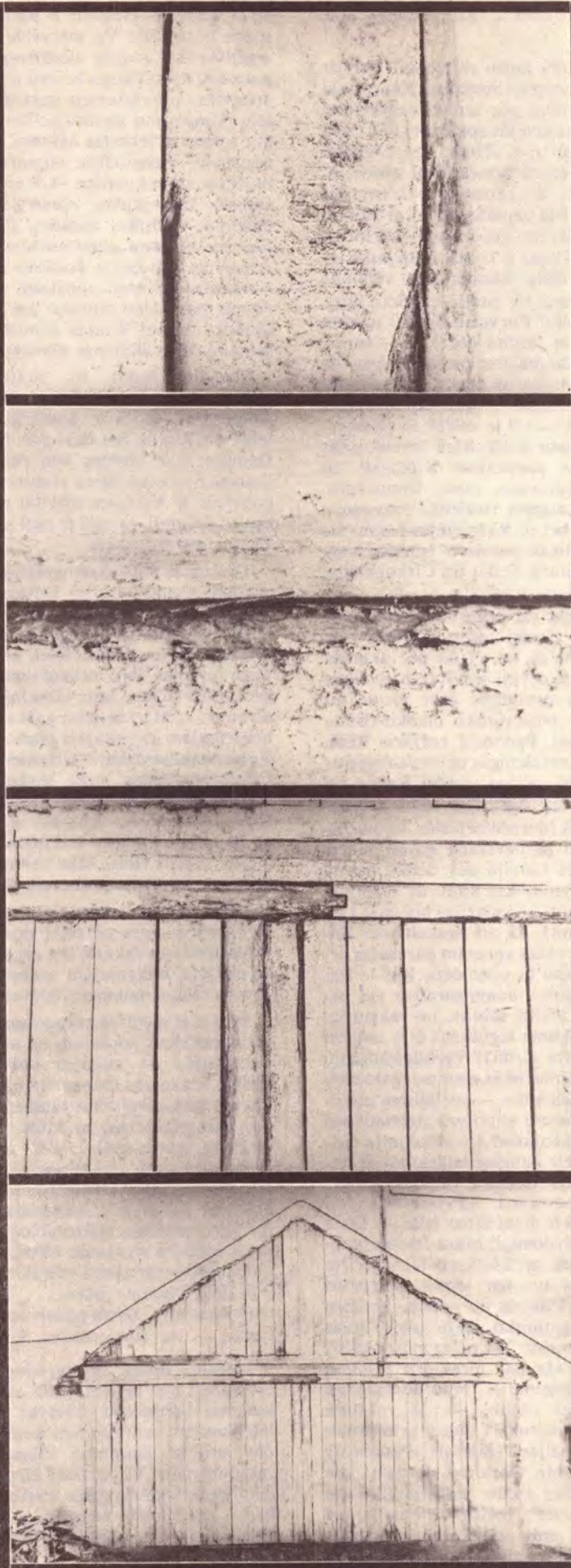
KABINETTAISNES VAI LIKTEŅLĪNIJAS?

Lielāku un mazāku pilsētu plaukstās līdzās Dzīvības, Talanta un citām līnijām katrs laikmets allaž ievilcis savas liknes pēc paša ģimja un līdzības — gan iezīmējot jaunas, gan pārdēvējot esošās. Diemžēl ar īpašu radošu izdomu nekad nav bijis iemesla lepoties.

Cariskās Krievijas ierēdņi centīgi ražoja ielu nosaukumus par godu Aleksandriem un Elizabetēm. Tālredzīgākie iztika ar universālāko ķeizara vai troņmantnieka vārdu, bez grūtībām paredzot, ka šodienas ķēniņa vietā nāks rītdienas ķēniņš. Plaša patēriņa preču ražošanas ērai austot, ielu nosaukumu ražošanas cehs mainīja izkārti. Tapa Kalpaka bulvāri Rīgā un Liepājā, Kalpaka iela Rēzeknē, Siguldā, Saldū u. c., 18. novembra iela Liepājā, Daugavpīlī, Rēzeknē u. c., pulkveža Briēža ielas Jelgavā, Siguldā, Rēzeknē, Madonā... Trīsdesmito gadu vidū tām pievienojās jauna modes prece — 15. maija ielu sērija no Kuldīgas līdz Rēzeknei.

Cetros pēckara gadu desmitos ar piemērotu, attiecīgās pilsētas raksturu un radu rakstus izteicošu ielu nosaukumu meklēšanu klājies pašvaki. Bet ielu nosaukumi ir kultūras jēdziens. Apkārtējās vides kultūras līmeņa uzturēšanas (vai neuzturēšanas) jēdziens. Ielu nosaukumu veidošanas pozitīvās tradīcijas ignorējot, jaunas nav radītas. Līdzās šausnīgu dzelzceļu aplauztajām ribām un «neperspektīvo» elektrostaciju mazvērtības kompleksiem no ielu stūriem raugās vēl viens nolīdzināšanas produkts — ielu nosaukumu standartizācijas. Padomju ielas Daugavpīlī, Rēzeknē, Bauskā, Cēsīs, Limbažos (bijusī Jūras iela),

Talsos (bijusī Mīlenbaha iela), Jēkabpilī u. c., Padomju prospekti Liepājā (bijusī Kūrmājas iela), Jūrmalā un Ogrē, Padomju bulvāris Rīgā (bijušais Aspazijas bulvāris) utt. Īpaši ar savas Tautas deputātu padomes gloriificēšanu aizrāvušies Kuldīgā — te Padomju ielu papildina Padomju laukums. Tāda sajūta, it kā pilsētā būtu barikādes — šaipus valnim padomju vara, citās ielās — ne. Tikpat dāsns ir arī Komjaunatnes ielu, laukumu, parku un krastmalu birums. Reizēm tādām nosaukumam ir reāls pamats, piemēram, Komjaunatnes parkam Jelgavā. To pēckara gados iekopuši pilsētas komjaunieši. Tomēr šāda ielu nosaukumu izvēles taktika šķiet neveselīga. Tāpēc, ka neviens tāda tipa nosaukums nav mudinājis pilsētu tēvus radīt (atļaut radīt) tiešām komjauniešu ielu — šis jauniešu organizācijas šodienas praktiskās izpausmes vietu ar VĻKJS ierindnieku akcijām atvēlētu pilsētas stūrīti, ar «Haidparku» sasāpējušu jautājumu debatēšanai, ar atpūtas pasākumu kompleksu, brīvdabas koncertu vietām. Jo vairāk tāpēc, ka jau ieviesta arī šāda nosaukumu izvēles tradīcija — konkrēta cilvēka, nevis idejas godināšanai, jo mākslīgi gloriificējama ideja ir jau iedīgli pārakmeņota dogmā. Bagātīgais kosmonautikas ēras pirmsākumu atspoguļojums Latvijas pilsētu ielu nosaukumos vieš cerības, ka drīzumā tiks pacelts orbitā arī kāds mūsu tautietis. Gagarina, Tereškovas un Titova ielas Daugavpīlī, Gagarina ielas Jelgavā, Jēkabpilī, Talsos, Ludzā, Cēsīs u. c. Starp citu, Cēsīs tagadējā Gagarina ielā 1917. gada rudenī atradās Izkolastrels — Latviešu strēlnieku pulku deputātu padomes izpildu komiteja. Kosmonautmānijas nomākta, iela par to klusē. Kosmonautiskums īpaši pārsteidz

HARALDA APOGA FOTO

kūrortpilsētā Jūrmalā: Gagarina prospekts, Kosmonautu iela, Sputņiku iela . . .

Aviācijas laukā nozīmīgākais centrs mūsu republikā atrodas Rīgā, proti, Civilās aviācijas inženieru institūts. Kādreizējā Maskavas priekšpilsētā izteikti latgalisks, pēc senas ģeogrāfiskas nosaukumu izvēles tradīcijas izveidots tuvējās apkārtnes ielu tīkls: Rēznas, Lubānas, Aiviekstes, Viļānu u. c. Tiesa, bez Latgales (tagad — Maskavas) ielas šie zilo ezeru zemes tituli zaudējuši savu kodolu. Turklāt «maskavieši» ir nedaudz pārcentušie kārtējās standartizācijas virzienā — iela papildināta arī ar rajonu un parku. Rajona ielu nosaukumu izvēles ģeogrāfiskais princips pēc birokrātiem vien saprotamas «loģikas» ir izjaukts. Ja jau Rīgā par varas makti jāatrod ielas izcilāko kosmonautu veikuma godināšanai (kaut gan no Baikonura tik attālā pilsētā, šķiet, pilnīgi pietiktu ar Kosmonautikas gatvi Purvciemā), vai nebūtu loģiski meklēt tās kāda ar lidotājiem saistīta objekta — šoreiz institūta — tuvumā? Skvērs iepretī šai mācību iestādei vispār vēl nav ieguvis nosaukumu, savukārt Maskavas parks varētu atdot vārdu Valentīnai Tereškovai, jo autobusa piegāzotas satiksmes maģistrāles nosaukšana dzīva cilvēka — vēl jo vairāk sievietes — vārdā šķiet vismaz neapdomīga. Gadu gaitā Rīgā izveidojušās noteiktas ielu nosaukumu izvēles tradīcijas: Kuldīgas un Kandavas vārdi lasāmi pilsētas Kurzemes pusē, Daugavpils, Abrenes un Lubānas ielas raugās Latgales virzienā, Turgeņeva vārds meklējams nevis Grīziņkalnā, bet uz kādreizējās Maskavas forštates namu sienām. Kosmonautikas pionieru izmitināšana, kur pagadās — Ilguciemā, Imantā, starp Teiku un Čiekurkalnu, Zaslulaukā — nav saskaņā ne ar vienu tradīciju.

Šodienas informācijas gūzmā cilvēks var noturēties virs ūdens (arī virs demagoģijas plūdiem) vienīgi attīstot vēsturisko domāšanu. Lai nepieradinātu sevi pie tā, ka «Tūlīt pēc akmens laikmeta / ātri vien pienāca / tūkstoš deviņi simti četrdesmitais / gads / Latvijā» (J. Peters). Lai norūditos pret vienu no gadsimta bīstamākajām slimībām — birokrātisko mankurtismu. Lūk, dažas šīs slimības komplikācijas. Padomju bulvāris Rīgā. Cariskās ohrankas un pelēko baronu nesekmīgās pūles vainagojušās panākumiem — ar pelēkās ierēdniecības gādību Rainis un Aspazija Rīgas ielās ir šķirti. Un arī Aspazijas birzs Liepājā pēckara gados acimredzot tik strauji hlorofilizējusies, ka pārdēvēta par Zaļo. Nikolajam Gogolim pārdēvēšana gājusi secen. Gluži otrādi — Gogoļa ielu īpatnsvrs Latvijā liek domāt, ka šis vīrs bijis viens no redzamākajiem republikas kultūras darbiniekiem. Iespējams, ka divainais Padomju — Aspazijas bulvāris (sadzīvē nereti dzird agrāko nosaukumu), kā arī neskaitāmās Padomju ielas tā nedurtos acīs, ja šis uz valsts varas un pārvaldes orgāniem attiecināmais vārds jau nebūtu tā nodēlēts. Kas ir Padomju bulvāris? Valsts varas, pārvaldes, administratīva vai padomdevēja orgāna bulvāris, vai ar PSRS saistīts, tai raksturīgs bulvāris (kas pirms Aspazijas nosaukuma iegūšanas bija sadalīts divās daļās un saucās Basteja un Teātra vārdā)? Varbūt Padomju bulvāris aicināts kalpot Operas mākslinieciskās padomes gara stiprināšanai? Un kas ir «Padomju šampanietis» — sociālisma politikas un demokrātijas organizācijas formu stiprinošs dzēriens vai kādas skolas pedagoģiskās padomes ražojums? Un «Padomju cisiņi» (tagad — «Piena cisiņi»)? Sergejs Zaligins laikrakstā «Literaturnaja gazeta» jau pērn 25. jūnija numurā rakstīja: «Vairs precīzi neatminu kur — Petrodvorecā (Peterhofā) vai Lomonosovā (Oranienbaumā) līdzās ir divas senas ielas — Lielā un Mazā Padomju. Savādi. Un pat divdomīgi! Mazā Padomju — vai tā būtu mazpadomju, vai? . . . Tiesa, arī Lielā nav labāka.» Nevienu vien gadu desmitu cildenus un pat svētus jēdzienus tiražējoši ielu nosaukumi līdzās slavināšanu un ordeņu sērijām devalvējuši idejas. Tai skaitā arī ļepinisko ideju par Tautas deputātu padomju lomu sociālistiskā valstī. Tās pašas avīzes 1987. gada 23. augusta numurā rubrikā «Ja par direktoru ievēlētu mani . . .» maskaviete T. Smirnova ierosina: «. . . būtu atvieglājusi ielu agrāko nosaukumu atgriešanas kārtību — es rakstītu: Gorkija iela (bijusī Tveras).» Es savukārt dotu priekšroku pamatotākajam nosaukumam: Aspazijas (bijušais Padomju) bulvāris, Krišjāņa Valdemāra iela (bij. Gorkija), Ropažu iela (bij. Gagarina) utt. Lai nevajadzētu izcilu kultūrpolitīķi un latviešu kuģniecības pionieri Valdemāru izsūtīt uz dambi, bet Daugavas vārtus (Vanšu tilts šodien pilda arī šo reprezentācijas funkciju) nosaukt cilvēka vārdā, kura saikne ar Rīgu (arests

1905. gada 11. janvārī) ir pārspīlēta. Maksima Gorkija daiļrades spēks ir saknes. To masveida tiražēšana pa labi un pa kreisi atgādina kukurūzas stādīšanu «no augšas». Par Gorkijbumu pamatoti nobažījies krievu inteliģence (šis jautājums daudzkārt apskatīts «Literaturnaja gazeta» slejās). Rodas iespāids, ka mūsu ielu nosaukumu spriedējus-lēmējus vajā nepamatoti uztraukumi par padomju iekārtas nākotni, kālab tā tiek pabalstīta ar pilsētu, apgabalu, kinostudiju, rūpnīcu, mācību iestāžu, tiltu, ielu un bulvāru nosaukumiem. Arī ar Rīgas Padomju bulvāri, kurā ir Opera, Bastejkalns, Centrālā grāmatnīca, izdevniecību redakcijas, izglītības iestādes, Žurnālistu savienības telpas, parki un nav neviena administratīva vai izpildu orgāna rezidences. Aspazijas bulvāris ir kultūras artērija. Ja turpināsim domāt pēc birokrātu shēmas, nonāksim pie 14. DzER trešās šķērsielas, Namu pārvaldes bulvāra un Izpildkomitejas laukuma. Arī šīs iestādes, līdzīgi Tautas deputātu padomēm, veic administratīvi saimnieciskus ikdienas pienākumus . . .

Sauksim lietas to istajos vārdos — Rīgas pilsētai ir pietrūcis cieņas pret Čaku, Brigaderi (toties ir Brigādes iela), Adamsonu (toties ir Admirāļu iela), Plūdoni (toties ir Pilotu iela) utt. Un ne jau tikai pret literātiem. Pret v i e t ē j o vispār. Domājot par pilsētas ielu rakstu, nosaukumu izvēlei, dabiski, jāsaikas no nesadulļkota vēstures avota. Ielu nosaukumu noaustais gobelēns ir Vēstures mācību grāmata, kuru lasa i pirms, i pēc skolas. Skumji, ja tajā ir tādi paši «brīnumi» kā «PSRS vēsturē» 11. un citām klasēm.

Dīvains ir mūsu kartogrāfijas rikošeta darbības princips: Rīgas shēmas, piemēram, tiek izdotas Maskavā, pieaicinot klāt vietējo konsultantu. (Nav brīnums, ka mums vēl aizvien nav nedz Liepājas, nedz Daugavpils plānu.) Rezultātā ziņas nav diez cik pilnīgas. Taču pietiks, šķiet, arī ar dažiem faktiem. Kaut vai no Cēsu pilsētas ielu nosaukumu klāsta. A. Anspaka sastādītajā prospektā «Cēsis» lasu: «Dzejnieka J. Poruka dzīves vieta — Lāči atrodas . . . Marksa ielas galā.» Nez kā viņi tur sadzīvo ar savām atšķirīgajām idejiskajām platformām? Šis pats izdevums vēsta, ka Veidenbauma dzimtie Glāznieki atrodas Rūpniecības ielā, bet uz Cēsu sanatorijas meža skolas, kas devusi izglītību Alfrēdam Kalniņam un Otomāram Oškalam, lasāms Komjaunatnes ielas vārds. Tālāk A. Anspaks raksta: «Riekstu kalns. IX—XII gs. latgaļu pilskalns OKTOBRA PARKA (izcēlums mans — J. B.). No šīs vietas sāka veidoties Cēsu pilsēta.» Bet vēsturnieki apgalvo, ka Cēsis pirmoreiz minēta 1206. gadā.

Uzticot savu pilsētu ielu nosaukumu izvēli mankurtizētiem birokrātiem, mēs ne tikai nododam potenciālai aizmirstībai šīs vides ciltskoka saknes, bet arī ļaujam kropļot šodienas mikrovidi, piedāvājot nākamajām paaudzēm domāt par mums kā par aprobežotības laikmeta līdzveidotājiem.

Pilsēta ir specifisks organisms ne tikai ar s a v i e m noteiktiem ekonomiskiem, sociāliem un ekoloģiskiem bioritmēm, bet arī ar individuālu un mainīgu kultūrvēstures spriegojumu. Pilsētas vadība bez tautas likteņgaitā un mentalitātē sakņotas kultūrpolitikas ir inkubatorpilsētas vadība. Atteikdamās no savas kultūrpolitikas pamatprincipa, tā kļūst par valdošā standartizācijas vēja virziena audzumeitu. Vai mūsu ielu nosaukumi ir sakņu nosaukumi vai atskaišnosaukumi, kāvisiemnosaukumi? Jauno ielu nosaukumu izvēle un pārdēvēšana jāizlemj autoritatīvai kultūras darbinieku, vēsturnieku un zinātnieku komisijai. Kad A. Kirhenšteina Mikrobioloģijas institūta pārstāvji ierosināja savas iestādes atrašanās vietai — agrāk nekādi nenosauktai ielai — piešķirt ievērojamā valstsvara un zinātnieka vārdu, izpildkomitejā ilgi klanīja galvas . . . līdz pieprasīja atnest izziņu no partijas arhīva. Drošs paliek nedrošs — jānoskaidro, kas īsti ir par putnu — tas Kirhenšteins. Uzvārds ausij pasvešs. Ģermānisks.

Ierēdnis domā, ka tagadne beidzas rakstāmgalda apakšējā atvilktnē. Bet tagadne laiž saknes dziļāk. Starp taurētāju un šodienu šķērsojošu Tālavas gatvi (viens no vecāku ļaužu ieteikumiem centrālo ielu nosaukumam Gaujas baseina pilsētās) nav mūžīgā sasaluma slāņa. Ir tikai rakstāmgalds. Daudz rakstāmgaldū. Vajag tikai piepācēt papīrus un instrukcijas, un, iespējams, atklātos galdā atvilktnēs nobāztās saknes. Un izrādītos, ka šie galdi arī ir mūsējie — Latvijas mežā dzimuši un auguši. Tikai nogāzti, saskaldīti un attiecīgi apstrādāti. Un cirkulāriem baroti.

KOMUNIKĀCIJA UN VIENTULĪBA

ZINATŅU AKADEMIJAS FILOZOFIJAS UN TIESĪBU INSTITŪTA NOTIKA SARUNA PAR KOMUNIKĀCIJU UN VIENTULĪBU MŪSDIENU SITUĀCIJĀ. TAJĀ PIEDALĪJAS PIECI VIESI — FILOZOFI NO MASKAVAS, ROSTOVAS PIE DONAS, VOLGOGRADAS UN PIECPADSMIT FILOZOFIJAS UN TIESĪBU INSTITŪTA ZINĀTNISKIE LIDZSTRĀDNIEKI, TAJĀ SKAITĀ ZINĀTŅU DOKTORI, KANDIDĀTI, ASPIRANTI.

VILNIS ZARIŅS: *Komunikācijas un vientulības problēma pastāvējusi vienmēr, kopš var runāt par cilvēku sabiedrību, kultūru savstarpējām attiecībām. Taču attiecības starp komunikāciju un vientulību dažkārt ir veselīgas, dažkārt — neveselīgas. Mēdz būt krīzes momenti, kuru laikā problēma kļūst īpaši asa. Kā tas izpaužas mūsdienās, pie mums?*

MĀRA RUBENE: 20. gs. otrajā pusē par vientulību jau nerunā augsti poētiskos vārdos. Vientulība ienākusi mūsu ikdienā. Pie mums nav vientulībai veltītu sistemātisku filozofisku pētījumu, taču presē un periodikā tā ir apzināta un par to diskutē.

Par sevi un sabiedrību zinām mazāk nekā par kukaiņiem un zvaigznēm. Tā Lielajā Padomju enciklopēdijā ir pastāstīts par viendienēm lapsenēm, viendienēm bitēm, vientuļām zvaigznēm, bet nekas nav pateikts par cilvēku, kurš ir zaudējis saikni ar citiem, savu un cita vērtības apziņu, tāpat par vientuļu cilvēku, par vientulību.

MAIJA KOLE: Taisnība, ka teorija ignorē daudzās cilvēku ikdienas dzīvē vērojamas parādības, tajā skaitā vientulību, saprašanās trūkumu u. c. Cilvēki jūtas atsvešināti, uzskata, ka ir vientuļi, taču vientulību katrs saprot savādāk, tāpat kā atšķiras domas par to, kas ir istena komunikācija, saskarsme, saprašanās.

LARISA CUHINA: Mūsu laikos komunikācijas problēma iegūst saasinātu iedzisku un teorētisku skanējumu un tematiski daudzveidīgi tiek apspriesta pasaules filozofijā domā. Un tomēr konceptuāli tā vēl neskaidra. Rodas jautājums par paša komunikācijas jēdziena kategorālo statusu, par šī jēdziena filozofisko saturu noliek diskusijas. Komunikācijas jēdzienu reizēm nepamatoti jauc ar informācijas jēdzienu, ir arī kuriozas situācijas, kurās komunikācijas jēdzienā ietver pat saliksmes ceļus. Domāju, ka komunikācija ir īpašs, emocionāls, ar dzīves jēgas saturu un vērtībām piesātināts cilvēku savstarpējo attiecību veids, kas galvenokārt izpaužas kā subjektu sadarbība. Šie subjekti ir personības savās visdziļākajās eksistenciālajās noteiksmēs. Komunikācija ir garīgi praktiska cilvēka sadarbība ar cilvēku, ar sabiedrību, cilvēci, visu apkārtējo pasauli.

KĀRLIS RŪTMANIS: Šķiet, ka jautājums par komunikācijas būtību izvērsās jautājumā par veidu, kā notiek komunikācija, un spēku, kas to uztur. Komunikācija nav radusies nez kur un sākotnēji dabā nepastāvēja. Ja komunikācija nav atrodama dabas cēloņsakarībā, tā, iespējams, balstās uz cilvēku piepūli. Komunikācija cilvēkam ir tas, bez kā nevar iztikt. Cilvēks nepastāv bez apziņas, viņš nevar apiet ceļu uz sevi. Komunikācija norisinās kā jau apjēdzošu, jau saprotošu cilvēku apziņa, tādu cilvēku, kuri sākotnēji ir tuvi viens otram.

ELGA FREIBERGA: Atskārta par to, ka kaut kas pastāv — pasaule, daba, cilvēks, rodas no atšķiršanas, atšķīrot vienu būtni vai lietas veidolu no otra. Nojaušma par to, ka es pastāvu un turklāt pastāvu kā cilvēks, izaug no saskarsmes ar citu cilvēku,

tāpat cilvēks top par sevi tikai komunikācijā. Tā ir sākotnējā komunikācijas īpatnība, kas paredz tiešas saskares iespējamību starp cilvēkiem. Reizē tā ir situācija, kuru pārdzīvo katrs no mums, atklājot pasauli un izejot tajā. Šī situācija pati par sevi jau teic, ka komunikācijas nosacījums ir atvērtība, kuru nevar saprast tikai kā vienpusīgu uztveri. Atvērtība ir kā mūžīgs ceļš, kā nojauta par to, ka manai esamībai piemīt kāda jēga.

JĀNIS VEJS: Manuprāt, tāds literārs paraugs cilvēka atvērtībai pret pasauli agrā bērnībā ir Jāņa Jaunsudrabiņa «Baltā grāmata». Tajā ir lielisks materiāls — mazā laņa attiecības ar Klībo Jorku, ar vecmāti. Šeit var saskatīt visas cilvēciskās vērtības komunikācijas aspektā.

MAIJA KOLE: Vai komunikācija mūsdienās atšķiras no dažādām kultūrvēsturiskām situācijām pagātnē?

VLADIMIRS KAĻIŅCENKO: Pēc manām domām, tā atšķiras tehniski, formāli, bet eksistenciāli — cilvēka esamības dziļākajā līmenī — neatšķiras.

BAIBA PĒTERSONE: Taču pastāv atšķirības citā aspektā — cilvēks var orientēties uz komunikāciju kā mērķi vai izmantot to kā līdzekli kam citam. Komunikācijas mērķis ir iekšējs. Tās raksturīgākā iezīme ir neutilitāra ievirze, sakritība ar personības garīgajām interesēm. No tās būtiski atšķiras komunikācija, kas kalpo kādu ārēju mērķu nodrošināšanai, komunikācija kā līdzeklis, pie tam šie mērķi var būt gan materiālo interešu un vajadzību diktēti, gan tīri psiholoģiska rakstura. Tā ir situācija, kad komunikācija kalpo kā personības pašpiecīšanās līdzeklis, nodrošinot cilvēka «dvēseles ertību», garīgo komfortu, kas, protams, ir nepieciešams, bet ne pietiekams personības esamības nosacījums. Komunikācija šajā pēdējā, līdzekļa lomā bieži tiek raksturota kā «nepatiesā» jeb pseidokomunikācija, kas tomēr nebūt neatceļ tās pastāvēšanas nepieciešamību. Problemātiska apkalpojošās komunikācijas iedarbība kļūst tad, kad tiek izjaukts cilvēciskais samērs starp ārējo un iekšējo, personisko un bezpersonisko, kad civilizācijas radītais sociālās dzīves eksterjers, nemitīgi pieaugot, bīstami apdraud cilvēka iekšējo, dziļi personisko pasauli, kuras sargāšanai bieži vien ir nepieciešams novērsties no sabiedrības piedāvātajiem pasaules raibumiem, «ieiet sevi». Šis attieksmes galējais variants — «patiesā dzīve ir prombūne. Mūsu nav pasaule» (A. Rembo).

VLADIMIRS KAĻIŅCENKO: Es gribu turpināt jau aizsāktu domu: atšķirt dažādas komunikācijas izpausmes. Daļēji balstoties uz dāņu filozofu Serēnu Kirkegoru, var runāt par tiešo un netiešo saskarsmi. Tiešajā saskarsmē mēs gūstam informāciju, kura var tikt atdalīta no tās «avota» un ir neatkarīga no tā, vai šo informāciju uztveram mēs, vai kāds cits. Netiešajā komunikācijā ir svarīgs pats avots: tas mums vēsta kaut ko, tam jāveic apvērsums musos pašos. Komunikācijas paradokss: komunikā-

cija inducē vientulību kā cilvēka neviltoģības korelatu. Tikai no mūsu vientulības dziļēm iespējama istena saskarsme, kas paredz mūsu iekšējo izmaiņu. Lai neviltoģi nonāktu saskarsmē, vajag kultivēt savu vientulību.

LARISA CUHINA: Daudzi mūsdienų filozofi un sociologi uzskata, ka komunikācija iespējama tikai personisko intīmo attiecību līmenī, ģimenes un sociālajās mikrogrupās, bet nav iespējama «makrolīmenī», t. i., lielajos kolektīvos un sabiedriskajos organizmos. Tomēr ir domātāji, kuri centušies atspēkot šādus uzskatus par komunikācijas sabiedrisko iedabu. Tā, piemēram, M. Būbers — komunikācijas «dialogiskās» koncepcijas pamatlicējs, ir pratis uz vēsturisko piemēru fona parādīt, ka «dialogos» (t. i., komunikācija) norisinās arī masveida attiecību līmenī, tur, kur organiski izpaužas cilvēku sadraudzības un brālības likumi. Spilgtu piemēru tam viņš saskata lielo ideju saliedētājos revolucionāru savienībās un reliģiskajās kopienās. Viņš arī parādīja, ka katastrofas priekšā stihiski rodas pārsteidzoša cilvēku saliedētība.

ELLA BUCENIECE: Gribētos atcerēties A. de Sent-Ekzipēri domu par to, ka cilvēks pirmām kārtām ir tas, kurš rada. Brāļi ir tikai tie, kuri viens ar otru sadarbojas. Solidaritātes tēma var parādīties arī paradoksālās ambivalentās attiecībās, to labi formulē eksistenciālists: esot atbildīgs par sevi, tu esi atbildīgs par visu cilvēci, izvēloties sevi, tu izvēlies visu cilvēci. To pie mums ne vienmēr novērtē, jo radīšana — tā jau nav tikai atsevišķa cilvēka lieta, ja kāds rada, — tā ir kalpošana kopībai, kaut arī tai brīdī neredzama un nesaprotama. Vēl viena kopības forma, ko no filozofijas viedokļa aplūko A. Kami, ir dumpis, sacelšanās, protests. Mēdz būt arī tā, ka protestā mēs jūtam solidaritāti ar cilvēkiem, kas ikdienā ir mūsu ienaidnieki. Kā teicis Kami — dumpi cilvēks paceļas līdz sev līdzīgiem, un no šī viedokļa cilvēku solidaritāte ir metafiziska. Spontānās kopības formās parādās solidaritāte, kuru, racionāli apsverot, cilvēks nebūtu gribējis.

BAIBA PĒTERSONE: Bezpersoniskās, ārējās komunikācijas paviršība rada tikpat nejaugas un paviršās pseidokopības, kuras nav nekas vairāk kā paburzišanās savu līdzcilvēku sabiedrībā un omulīga palēzēšana par estrādes zvaigžņu jaunākajiem ģimenes dzīves notikumiem un katastrofām kaut kur zemeslodes otrā pusē. Marsels Prusts, viens no smalkākajiem cilvēka iekšējās pasaules liecinātājiem 20. gs. kultūrā, šādi saasināti apraksta komunikācijas un pat draudzības negatīvo lomu — «Draudzība kā sarunāšanās ne tikai ir bezjēdzīga, tā ir kaļģīga. Tā kalpo tam, lai mēs paliktu sevis virs pusē, tā vietā lai atklājumā ceļā iegremdētos sevis dziļumā...»

VLADIMIRS KAĻIŅCENKO: Kas gan notiek ar mums un mūsu psihi, kad komunikācija pārvēršas kurlo sarunā un atšķirības līdzekli, bet kolektīvisms pārtop bezatbildība, — kas notiek ar realitāti? Pseudoformu kārdinājums iekšēji piemīt

kolektīvismam, citādi nebūtu iespējams istenais kolektīvisms un mēs nevarētu «brīvprātīgi sadoties rokās».

MAIJA KOLE: Pseudokomunikācijas izpausmes mūsdienās jeb bezpersonisko «das Man» pasauli spilgti jau pirms 60 gadiem aprakstīja vācu eksistencialists Martins Heidegers. Veidojas interesanta aina: no vienas puses, cilvēks rūpīgi atdarina citus un tiecas viņiem līdzināties, bet, no otras puses, viņš sirdīgi sacenšas un konkurē ar tiem, grib, lai arī ko tas nemaksātu, apsteigt viņus. Tāda veidū viņš cer izdalīties un apstiprināt sevi kā savdabīgu individualitāti. Citiem vārdiem, viņš cer maksimāli līdzināties citiem, vairakumam, sasniegt individuālu savdabību. Taču šāda cerība ir absurdi iluzora.

IGORS SUVAJEVS: Par cilvēka dzīves iluzorismu rakstījis arī Andrejs Belijs. Cīvēšu fragmentu no stāsta «Pilsēta»: «Palūkojieties uz garāmgājējiem: viņi steidzas — uz kapiem steidzas. No rītiem viņi steidzas uz darbu, bet vakaros steidzas uz krogiem. Viņi vienmēr steidzas: vienmēr aizņemti ar steigu. Ta ir bēgšana — bēgšana no dzīves.

— Pasēdēt, re, saruna atdzīvojas.

— Nav laika, darīšanas.

— Pasēdēt, jums jaatpušas.

— Nav laika!

— Pasēdēt pie mirstošā.

— Mes visi mirstam: nav laika!

Un steidzas, steidzas — regāinās pilsētas regāinā cilvēki — steidzas: uz kapiem steidzas.»

MAIJA KOLE: Bezpersoniskumu rada vispārcilvēcisko vērtību degradācija, paviršība, steiga, kas rodas no tā, ka cilvēks ir spiests (un bieži vien arī alkst) ņemt dalību visos tajos formālajos musveida kontaktos, kurus uzspiež sarežģītas sociālās struktūras. Nepieciešamība personiski apjēgt mūžīgo un saprast jēgu paliek pēdējā vietā.

MARIS VECVAGARS: Mūsdienā sabiedrības dažādveidīgajās attiecībās cilvēks gribot negribot ieņem tieši to vietu un pilda tikai to lomu, kā arī pilnveido to seju savas sirds priekšā, kuru dotā sabiedrība viņam nosaka. Gala rezultātā cilvēkberns kļūst par noteiktai veidnei atbilstošu, rūpīgi nostriktētu sabiedriskā tvaikrāta sastāvdaļu, kuru ikvienā brīdī, nevēlot tam nedz liekas pūles, nedz gaužas asaras, var vienkārši aizvietot ar kādu piemēroliku. Nav šaubu, ka šādas sastāvdaļas rūpīgi ievēdota un jābuliskajam paraugam atbilstoši iestādītā darbība tā vai citādi ir vienpusīga un abstrakta. Taču, pateicoties tam, ka visu cilvēku rosība ir vienlīdz vienpusīga un ierobežota, pastāv to vispārīgā konkrētā sakara nepieciešamība: viena abstrakta darbība ir jo cieši saistīta ar otru tikpat abstraktu darbību.

MĀRA RUBENE: Pāreja no vecām uz jaunām kopdzīves formām padarījusi izvēli starp tradīcijas un ik mirkļa vērtībām atkarīgu no situācijas. Vertību un nozīmīgumu zaudējušas pašas vienkāršākās opozīcijas: savs — svešs, tuvs — tāls, veselums — daļa u. c. Tomēr ne situācija nosaka cilvēka vērtību, bet cilvēka kvalitātes situācijas vērtību.

MARIS VECVAGARS: Neviļus jāsecina, ka sabiedrība iegūst dažādveidību pateicoties tam, ka ikviens tās loceklis ir vienvērtīgs. Tas, ko mēs šodien saprotam ar konkrētu, daudzpusīgu un daudzveidīgu cilvēku, ir abstraktu vienbūtņu kopums, sabiedrību vispār. Vēsturiski līdzīga aina pavēras, sastatot Perikla laika Atēnas ar Spartu, vai arī Romas impēriju tās pilnziedā. Zīmīgi, ka Spartā vienbūtnis, būdams pielāgots vienīgi visparības cēļiem mērķiem, atklāja sevi arī radošā gara minimumu.

LARISA ČUHINA: Komunikācija, aplūkota kā pozitīva vērtība, ir saistīta ar vientulību, ko reizēm kvalificē kā kaut ko negatīvu, kā simbolu viena «es» aizvērtībai attiecībā pret citu «es».

ANSIS ZUNDE: Ja kāds jūtas vientuļš, tad šis fakts parasti tiek traktēts nevis kā visas sociālās esamības istenas moka, bet labākajā gadījumā kā individuālās domāšanas nepilnvērtīgums, slinkums vai kroplums. Te ir redzama tikai vientulība — tūlība («man draugu nav, nav mīļākās, bērnu utt.»), ar kuras ārstēšanu var nodarboties pedagoģija, sociālā nodrošināšana, veselības aizsardzība, jurisprudences, masu komunikācijas sistēma un citi visnotaļ derīgi institūti un zinātnes. Apoloģizējošā filozofija šo vientulību traktē kā vairs nenotiekošas, sevi neatražojošas pagātnes «relikto starojumu». Sliktākajā gadījumā vientulības izjūta, ja kāds mēģina lo reproducēt un piejaucēt tai citus līdzcīvēkus, tiek izvājāta kā skepticisma, tumsonības, dekadences augsne, kā «upadņičeskoje nastrojēnija».

VIKTORS MOLČANOVŠ: Vispirms pacentisimies atrast kādu kopēju punktu starp komunikāciju un vientulību. Gan komunikācijā, gan vientulībā cilvēks virzās pa iepriekš uzdotām trajektorijām. Eksistē komunikācijas noteikumi, eksistē arī vientulības «likumi». Cilvēks reizumis nespēj atrisināt savas personīgās problēmas baiļu dēļ, kuras izraisa to ļauzu klusejošais nosodījums, ar kuriem viņš ikdienā saskaras. Taču pati par sevi komunikācija nerisina galveno problēmu, kas pastāv katram cilvēkam un īpaši asi ir izjūtama jaunībā: sajūt sevi kā sevi pašu, īstenot sevi ar paša garīgajām vai dvēseliskajām ierosmēm. Ja var runāt par autentisku komunikāciju, tad ar tādām pat tiesībām var runāt arī par autentisku vientulību.

MAIJA KOLE: Taču, atcerieties, kā bridināja M. Montēns: pati grūtākā lieta uz zemes ir prasme valdīt pār sevi. Vientulībā var tāpat kļūdities, kā sev līdzīgo sabiedrībā.

VIKTORS MOLČANOVŠ: Komunikācija un vientulība — nav pretēji, bet gan korelatīvi jēdzieni. Vientulība rodas vai nu no ierastās saskarsmes zaudējuma, vai neveiksmes jaunā komunikācijā, kas rada bailes atkal ciest neveiksmi. Cilvēks vienmēr pats izlemj, vai viņš ir vientuļš, vai nē. Citiem vārdiem sakot, vientulība nav stāvoklis, kuru cilvēks pārcieš ārējo apstākļu iedarbības rezultātā. Vientulība ir attieksme pret pasauli, īpašs veids, kurā jebkura saskarsmes forma tiek uzskatīta par nepieņemamu. «Es negribu vai baidos iekļauties TADĀ komunikācijā!» Pats svarīgākais šeit ir tas, ka vientulība vienmēr ir orientēta uz komunikāciju, vientulība ir komunikācijas vēlme. Ja cilvēks atklāti vai slēpti nevēlas komunikāciju, tas vēl nenozīmē, ka viņš ir vientuļš. Būt vientuļam un būt «vienatnē ar sevi» — lūk, īstēni prelatīti. Protams, pārvarēt vientulību kā attieksmi pret komunikāciju var arī palīdzot no ārienes, un tas vienmēr ir vēlams. Bet — pieņemt vai nepieņemt šo palīdzību — cilvēks vienmēr lemj pats.

BAIBA PETERSONE: Katrs kultūras laikmets iedibina ne tikai īpašas komunikācijas formas, bet arī atšķirīgu vienatnības veidus. Taču nemainīga paliek vientulības dziļākā, cilvēku un viņa pasauli veidojošā jēga. Cilvēka garīgās pasaules smalkums neveidojas bez vientulības pieredzes. «Kas izmeļ svētos un mūkus, tam ir zema dvēsele. Lai mūku dzīve būtu kāda būdama, bet nav jāizmirst, ka katrā pašgribētā norobežošanās ir kaut kas liels,» raksta

Zenta Mauriņa. Šajā augstākajā nozīmē komunikācija un vientulība nepastāv kā nodalītas pieredzes sfēras. Vienatnība ir nepieciešamais iekšējā dialoga, domas rašanās nosacījums.

ANSIS ZUNDE: Jebkurš darbs, lai tas izdotos produktīvs, prasa zināmu norobežošanu, meditāciju, vienatni — to apliecina jaunrades psiholoģija. Tiesa gan, vienatne vēl nav vientulība, tomēr noteikti psiholoģiski pētījumi (piem., par sensorās depri-vācijas iespaidu uz cilvēka apziņu) ļauj vismaz aptuveni pieņemt, ka vientulība — cilvēka sociobūtiskā pašdeprivācija — nav nekas cits kā pārdozēta vienatne, aizmaldīšanās dzīvīgas apziņas labirīnos tik dziļi, ka viņš vairs nespēj atgūt sev apzinātu dzīvi. Acimredzot tāpat ka laimi nevajag ķert, tā arī no nelaimes nevajag bēgt. — Abos gadījumos ir jāstāj uz vietas. Tāpēc jau lautas gudrība māca: nepieciešies turp iedams, priecāties atpakaļ nākdams. Tieši vienatne — palība — vienpatnība ir tas lidlauks, bez kura arī filozofijas sfērā (kas ietver vientulību) nav iespējams nedz pacelties, nedz no tās atgriezties.

ELLA BUCENIECE: Lielākā daļa eksistencialisma filozofu vientulību pieskaita pie cilvēka dabas pamatnostādņēm. Albers Kamsi brīvību dēvē par vientuļņu skrējienu garā distancē. Antuāns de Sent-Ekziperi ir teicis, ka cilvēkam sevi jāizveido un šī sevis veidošana notiek tikai vientulībā. Taču vientulība parādās tikai attiecībā pret kopību. Kopības — vientulības pretstats vērojams jau Eiropas kultūras sākotnē — Prometeja tēlā. Prometejs darbojas kopības labā, bet netiek saprasts. Zenta Mauriņa rakstīja: «Mani visvairāk izbrīnē tas, kāpēc tie, kurus Prometejs nāca atbrīvot, nenāca atbrīvot viņu pašu.» Jāsecina, ka attiecības starp personību un kopību ir paradoksālas, pret-runīgas. Jo lielāks kāds, jo vairāk viņš jūtas saistīts ar kopību, pats reizēm lo neapzinādamies, teica Arturs Sopenhauers. Bet, jo lielāks kāds, jo grūtāk nākas kopībai to saprast. Tāpēc jo plašākas veras viņa vientulības iespējas.

MAIJA KOLE: Cilvēki, kas bija stipri sevi, vienmēr zināja, ka vientulība kaut ko rada. Šī rašanās notiek no iekšienes, no pašiem vientulības dziļumiem un tikai tad, kad patiešām nav nekā cita. Atcerieties Raini: Tam, kas grib sevi iegūt, Es zinu gan, Tam vajaga visu zaudēt, Tā likums stāv.

VLADIMIRS KAĻINICENKO: Vientulība iemājo mūsos. Tā ir viens no musu esamības veidiem. Šis veids izceļas citu vidū ar savu nevēlotību: «būt sev pašam» — nozīmē: «būt vientuļam». Tāda «vientulības» izpratne neparedz pieminēt sociālus vai psiholoģiskus faktus par cilvēka intravertumu, nesabiedriskumu. Munā izpratnē vientulība nevar būt «lepna» vai «tiša». Vientulība ir to notikumu pastāvēšanas veids, kuri nevar atgadīties ar nevienu citu, izņemot mani; tā ir mana tikumiskā dzimšana, apzināšanās, mana doma, nāve, mīlestība utt. Vientulība ir manas eksistences, individualitātes korelāts. Vientulība izpaužas kā eksistenciāla problēma: būt vienam ir tikpat grūti kā būt pašam, būt atbildīgam sevis priekšā.

LARISA ČUHINA: Vientulība ir daudznozīmīgs jēdziens, atbilstoši konkrētajam eksistencialajam situācijām tas var piepildīties ar atšķirīgu aksioloģisku, t. i., vērtību un emocionālo saturu. Vientulība var iegūt dažādas izpausmes. Tas ir parādīts pasaulē filozofiskajā literatūrā. Piemēram, aiz tādu darbu monoloģisma kā Marka Aurēlija traktāts «Pašapceres» vai Aurēlija

Augustina «Atzišanās» slēpjas autokomunikācija, kas satur sevi ne tik daudz vientulību vienatnes nozīmē, cik pašreflektējošu sarunu, kurā rodama plaša jūtu un ideju pasaule, kas ir vērsta uz «cilu». Blēza Paskāla «Domas» — šis spilgtais liecinājums tam, kā cilvēks pārdzīvo savu ontoloģisko vientulību Visumā.

MAIJA KOLE: Izvēloties vientulību kā ceļu pie sevis, attiecības ar citiem cilvēkiem kļūst saspringtas, nemiera pilnas. Vientulība mēra cilvēku ar daudz skarbāku mēru nekā ierastās, ikdienišķās attiecības. Kādu saturu radīs vientulība: sevi noslēgtu, tukšu čaulu vai būtni, kas atrod savu būtību un glabā likumiskos, garigos un estētiskos spēkus no sabrukuma viltotās un nepilnvērtīgās cilvēku savstarpējās attiecībās? Lielie gari ir pierādījuši savu vienatnības spēku. Bet kā kļūst ikdienā, cilvēku pasaulē kopumā?

ELGA FREIBERGA: Laikam daudzi no mums varētu sacīt: man ir labi ar sevi pasaulē. Tomēr arī šeit jāmin dažas īpatnības. Cilvēks šodien nesatop pasauli tās rītausmā, bet gan jau «pēcpusdienas pavēni dušo». Viss jau šai pasaulē it kā ir izdarīts un dots — kultūras tips, vide un situācija, turklāt pieejama ne tikai tagadnes norisēs, bet arī visā savā daudzveidībā, kura cilvēkam var pastāvēt tikpat reāli kā esošā, tiesa, tikai garīguma formā. Šodien cilvēka saistība ar pagātni izšķīst piedāvātajās globālās pieredzes ainās, kuras cilvēks nespēj padarīt par savām. Attiecības kļūst fragmentāras, noslēgtas, pastarpinātas, audiovizuālas, veidojas komunikācijas trūkums. Katrā situācijā, un arī šajā, cilvēkā saglabājas cerība rast izeju, cerība atvērties. Viena no atvērtības iespējām, kas, domājams, katram no mums ir arī visluvākā, ir cilvēka garīgums. Gars var būt visuresošs, un tomēr tas nevajlgzdu, kur pagādās, bet izvēlas grūti pieejamas smailes, uz kurām arī grūti noturēties. Cilvēka garīgums ir viņa pašizvēle un pašnoteikums, kas prasa iekšēju spriedzi. Tomēr pasaule, ko tas izveido, var ietvert visu cilvēces kultūru. Šī pasaule, vienlaicīgi būdama universāla, nekļūst sveša un tuksnesīga, tā var būt pat intīma. Gara sfērā var atrisināt visas problēmas, protams, tas atkarīgs, teiksim, no gara izsmalcinātības. Šeit nepastāv anonimitāte; komunikācija — vientulība. Gara pasaulē nav vientulības, nav telpiskās un laicīgās noslēgtības. Viss ir iespējams: Dante pārmēt Vergīlijam, Šopenhē improvizē Mocartam, un Kafka iebilst Hofmannim. Garīgums, gara pasaule cilvēkam vienmēr būs autentiska, patiesā komunikācija, tiesa, tā prasa jau minēto vienatni un intelektuālo iedziļināšanos. Izsmalcināta gara spēlēs ir ietverts priekšstats par garīgo kopību kā vienīgo iespējamo.

ANSIS ZUNDE: Vientulība ir robeža attiecībā pret apziņu un jo sevišķi pret prātu. Vientulība pati ir prāta dzimtene, kurā mēs dzimstam trešoreiz. Cilvēks dzimst vismaz divas reizes. Pirmoreiz viņš dzimst tēvam un mātei, otrreiz — sabiedrībai. Trešo reizi viņš vientulībā varbūt var piedzimt pats sev priekš cilvēcības.

ELGA FREIBERGA: Un tomēr arī gara pasaulē, kur komunikatīvā iespējama ir neierobežota, cilvēku apdraud stagnācijas un noslēgtības briesmas apmainīt visu kullivēto bagātību pret to vienīgo, pret kuru vispār iespējams kaut ko mainīt, — pret dziīvību. Protams, gars to neizdara kā noziedznieks, bet gan kā aklais. Ateroties ķēniņa Edipa soli, kas padarīja sevi aklus, lai redzētu patiesību, var sacīt, ka sadabā veidā te izpaužas garam, kultūrai piemītošā varmācība attiecības ar dziīvību. Garam pienīt arī tieksme ierobežot, nomākt, valdīt, kas iz-

paužas kā zināms narcisisms, kas savam daļījam atspulgam upurē dzīvo. Ne velti mūsu filozofi atsakās runāt par dabu, pieņemot, ka tai un kultūrai nav nekā kopīga. Varbūt vienīgi pirmā pastāv, lai pedēdē to pārveidotu un atsvešināti utilizētā izskatā pasniegtu cilvēkam.

IGORS SUVAJEVS: Taču komunikācijas un vientulības izpratnē būtisku aspektu var iezīmēt arī cilvēka ķermeniskuma apjēgums. Komunikācija ir iespējama tikai ķermeniskām būtnēm, un arī vientulība var būt būtne, kura ir atdalīta no citām ar savu miesisko ķermeni. «Ķermenis man dots, bet ko ar to lai daru, Taču vienu un tik savu?» (O. Mandelštams.) Rietumos cilvēku tradicionāli uzskata par homo sapiens, kura sapientība rakstīta tam sejā. «Seja» atrodas opozīcijā ar «ķermeni». Rietumos «seja» — cilvēciskuma izpausme, tiek pretstatīta «ķermenim» — cilvēka nepersonīguma vai pat dziivnieciskuma izpausmei. Maksā Friša izteikumam romānā «Saukšu sevi par Ganlenbeinu» nav gadījuma raksturs: «Es apsveru, kāpēc viņš sāvis zellim gurnos, turpretī sievai nevis ķermeni sakropļojis, bet seju: ķermenis nav vainīgs, ķermenis pauž dzimumu, seja — personu...» Vai vispār ir iespējama saskarsme, ja individuāls ķermeniskā iedaba paredz fizikāli mehānisku, fizioloģiski anatomisku mijiedarbību? Kā var nebūt vientuļš indivīds, kura cilvēciskums (dvēseliskums, garīgums) ir rakstīts tam sejā, bet viņš pats labi ja ir nejaus šā transparents?

ELGA FREIBERGA: Taču pasaulē pastāv arī tas, ko šoreiz nesauksim par dzīvi, arī ne par ķermeni (kas gan varētu pavērt daudz interesantākas iespējas), bet gan par pārdzīvojumu — ko es gribētu nosaukt par otro atvērtības iespēju līdzās garīgumam. Pārdzīvojumā viss ir kopā, nav tiru, pilnīgi kultivētu lietu. Tam piemīt individuāls raksturs, kas nepakļaujas unifikācijai. Tieši aprakstīt pārdzīvojumu ir tikpat neiespējami kā pilnīgi uzspiest citam savu individuālo pieredzi, saucot to par dzīves istēnību. Un tomēr šeit slēpjas ceļš uz saprašanās, jo pārdzīvojumā atklājas dziivības jausma.

MĀRA RUBENE: Tuvoties ikdienai un tās problēmām filozofijai nav viegli. Līdz šim tā ikdienai tvērusi no mūžības viedokļa. Cilvēks cilvēku (tāpat kā mūžību) apgūst laika pārdzīvojumā. Laika pārdzīvojums sašķēļ pārdzīvojuma laiku: tagadnē, pagātnē, nākotnē. Jau senatnē tika izteikta doma, ka tagadni mēs tveram uz tverē, pagātni — atmiņā, bet nākotni — cerībā. Cilvēks, kurš nav spejīgs orientēties laika pārdzīvojumā, atšķirt bijušo no esošā, esošo no iespējamā, kuram ir sairusi priekšstatu ķēde par «pirms» un «pēc» secību, ir ārpus laiku, ārpus mūsu sabiedrības, — viņš neatbilst normai, mēs runājam par psihofizioloģisku patoloģiju. «Normāls» laika pārdzīvojums ir priekšnoteikums normālam cilvēkam un sabiedrības saitēm, komunikācijai.

MAIJA KOLE: Vientulība mūsdienās ir kļuvusi nevis par spēku, bet gan par sērgu tiem, kas paši to nav izvēlējušies, taču nonākuši tās varā. Jau Montēns ir teicis: «Vienatne biedēja tos, kuri to izdomāja, tādēļ, ka nevienam nebija ticības sev.» Bez ticības sev cilvēks nonāk apkārtējo lietu, paviršu attiecību gūstā, un, kad tas nolemj izrauties no apkārtējās pelēcības un vienmuļības, izradās, ka viņa vientulība ir lukša un skumja. Vientulību rada ne jau tas, ka apkārt cilvēkam nekā nav. Tieši otrādi! Mūsdienās mums apkārt visa ir pat pārāk daudz: saraksti, ziņojumi, grāmatas, avīzes, radio, kino, televīzija, viesnīcas, lidmašīnas un lietas, lietas... Taču tieši proporcionāli

lietu pasaules vērtības pieaugumam notiek cilvēku pasaules vērtību krišanās, rakstīja K. Marks. Kad cilvēks kļūst par lietu, algotu darbaspēku un zaudē savu personības vērtību attiecībās ar citiem, neizbēgami pietuvojas vientulības izjūta.

LARISA ČUHINA: Ir vientulības formas, kas grauj personību, piemēram, cilvēka vientulība pūli, cilvēku bezpajumtība, vientulība un bezspēcība birokrātijas dzīlēs, no kurām nav izejas (F. Kafkas «Process»), veco ļaužu vientulība un daudzas citas.

VLADIMIRS KOZLOVSKIS: Vientulība ku garīga parādība XX gs. ir pārveidojusies par sociālu problēmu, kas, no vienas puses, skar jautājumu par personiskās uzvedības un saskarsmes stereotipu masveida atražošanu un, no otras puses, ir saistīta ar cilvēka vajadzību būt personiski neatkarīgam savā iekšējās pasaules vienreizējībā. Šī anatomija ir reāla un rada dažādas vientulības izpausmes: līdz šim vēl nepieredzēti lielu skaitu bārenus, bērnus, kas aug bez tēva; pusaudžu un jauniešu tieksmi izolēties, ko pavada neformālo grupu veidošanās stihiski uzplūdi un dažādas ar kultūru saistītas aizraušanās. Vienā pusē ir jaunatnes dumpis, otrā — cenšanās aizbēgt no dzīves pārbaudījumiem uz patērēšanas un baudu pasauli. Dzīves industriālais, tehniskais veidols pieaugušajiem liek vai nu pieņemt savstarpējās konkurences prasības, vai arī pasīvā (citreiz aktīvā) veidā tās noliegt. Un, beidzot, vientulība vecumdienās — īpaši raksturīga mūsdienai, nelaime, kas uzskatāmi demonstrē nespēju novert vientulību, pilnveidojot tikai dažādus ārējus komunikācijas līdzekļus. Mūsdienas vientulība ir masveida parādība.

IGORS SUVAJEVS: Vientulība ietver vienu nozīmi, kas patlaban ir visaktuālākā, tā ir atsvešinātība. Savstarpējo atsvešinātību aizvieto ar vientulību, kurā saglabā cilvēka cilvēciskai eksistencei nepieciešamus noteikumus — palaikam būt vienatnē ar sevi. Atsvešinātība tieši to dara neiespējamu, tā grauj cilvēku, bet arī sakņojas cilvēku pastāvēšanas sociālajā esamībā. Cilvēks ir pakļauts atsvešināšanās varai un tieši tāpēc jūtas vientuļš. Atrodas starp cilvēkiem, bet nerod ietvību un izpratni, jūtas viens starp cilvēkiem: paliekoļ viens, nespēj atsvešināties no uzmācīgas citu klātbūtnes.

BAIBA PETERSONE: Bezpersoniskums vairojas visdažādākajās cilvēka dzīves jomās, tas liek kultivēties kā sabiedriskā mehānisma noregulētas darbības nosacījums, jo pēc standartformas «neapcirpta» cilvēciska individualitāte tikai traucē labāk vai sliktāk nostādītā mehānisma funkcionēšanu.

ALEKSEJS PIĞAĻEVS: Cilvēks it ku atrodas starp cilvēkiem, un viņa cilvēcisko kontaktu skaits pat pieaug, bet viņš, izradās, atrodas situācijā, kur «vientulība ir pūli».

VILNIS ZARIŅS: Komunikācijai var būt dažādi līmeņi: I — bioloģiski emocionālais līmenis; II — ekonomiski lietīšķais; III — informācijas apmaiņas kontakti. Ties daļēji sedzas viens ar otru, bet ne pilnīgi. Vienšķais ir bioloģiski emocionālais līmenis. Piemēram, ja kāds tēvs noglaida galeotņu savam bērnam, tā ir komunikācija, tikai bez vārdiem. Šis veids ieiel sabiedriskajā atražošanā, jo bez tā cilvēce nevar pastāvēt. Bet tādu cilvēku, kurus mes gļastam, I. nonākam tieša emocionāla kontakta, nemaz nav tik daudz, vismaz lielakam vairumam. Daudz lielāks ir to cilvēku skaits, ar ko mes stājamies lietīšķos, ekonomiskos kontaktos, piemēram, pērkot avīzi kioskā vai braucot trolejbusā. Lietīšķu kontaktu bus vel vairāk nekā emocionālo. Visbeidzot ir

informatīva rakstura kontakti, un tie ir ar vēl lielāku skaitu cilvēku; šeit lielā mērā iespējami vienpusīgi kontakti. Tā ir informatīvā komunikācija, kad cilvēks stājas attiecībā gandrīz ar visu pasauli.

BAIBA PETERSONE: Komunikācijas ir atstājama sociālo masku pastāvēšana, tās ir pat nepieciešamas kā aizsargreakcija iepriekšminētajos bezpersoniskajos kontaktos, jo cilvēks nespēj mūsdienu situācijā ik brīdī autentiski, piepildīti, personīgi komunicēt. Pretējā gadījumā viņa dzīve ņemtu bēdīgu galu.

ALEKSEJS PIGAĻEVS: Komunikācijas izmaiņas mūsdienās izmaina pašas sociālās struktūras. Izšūd tradicionālās robežas, kas atdalīja vienu sociālo grupu no otras. Robežu izšušanu veicina masveida ražošanas un preču-naudas attiecību attīstība. Pirmskapitalistiskajās sabiedrībās personības specializācija notika «pa vertikāli», apgūstot noteiktai sociālai grupai, pie kuras piederēja indivīds, piemērotos uzskatus, parašas utt. Apgūšana notika, varētu teikt, ar iniciāciju (iesvētīšanu) plašā nozīmē. Sociālo saišu «vertikālais» raksturs kavēja masveidīgu pāreju no vienas sociālās grupas uz otru. Līdz ar plašu masveida ražošanas attīstību «vertikālo» saskarsmi nomaina komunikācija «pa horizontāli» — ar visiem, kas līdzās. Taču, zaudējot tradicionālās kopības formas, cilvēks faktiski paliek vientuļš. Viņš it kā atrodas ļaužu vidū, savstarpējo attiecību skaits pat pieaug, taču tā ir vientuļība pūlī. Kā kompensācijas mēģinājumi veidojas dažādas kolektīvisma pseidoformas.

VILNIS ZARIŅS: Pēdējos gados pie mums saplusojas, krustojas divu veidu krīzes parādības. Tīri ārēja — urbanizācijas problēma. Daudzi (runājot par Rīgu) ir ieņācēji no laukiem, no citām republikām. Cilvēki ieņākuši no citurienes, līdz ar to nemāk Rīgā dzīvot, ir pametuši savu senču profesijas, tradīcijas, bet nav apguvuši jaunās. Kā jaunieņācēji neierasta ģeogrāfijā, sociālā vidē, pilsētas psihē, viņi nav adaptējušies. Viena no nepilnīgas adaptācijas pazīmēm ir vienīgais bērns. Īsti cilvēciska solidaritāte rodas starp brāļiem un māsām. Ar vecākiem bērnam citas solidaritātes nekad nebūs, jo ir distance pret citu paaudzi. Otra lieta — vecāki, būdami izrauti no senču tradīcijām, nevar tās ieaudzināt bērnos. Bērns nevar iesaistīties sabiedrībā automātiski pats no sevis. Ja mazus bērnus saliek kopā lielā grupā, viņi cits citam tikai acis izskrāpē. Ja nav mātes, vecmāmiņas, kas varētu nodarboties ar bērnu vismaz dažas stundas dienā, tad neizveidojas komunikācijas iemaņas. Lielā grupā bērns ir vai nu pilnīgi vientuļš, vai arī attīsta sevi bara instinktus. Lielpilsētā ir grūti atrast interešu grupas. Visi kara un pēckara pārkārtojumi vēl vairāk saasināja problēmas, ko rada urbanizācija un profesiju maiņa. Kad visi sociālie slāņojumi sabīvējas cits uz cita, tad jaunatnes dažādu ekscesu parādības izpaužas spilgtāk, nekā tam vajadzētu būt normālā sabiedrībā. Kaut gan tas, ka sabiedrība nav apmierināta ar jaunatni un jaunatne ar sabiedrību, ir dabiski, un tā vienmēr vajag būt, citādi izaugtu galīgi reakcionāri.

JANIS VEJS: Spontānās kopības formas ir sociāla problēma.

LIESMA LAPIŅA: Vajag redzēt un dzirdēt grupas «Arprāc» koncertu Rīgā, Jāņa sētā, atrasties tai drūzmā un mēģināt saprast cēloņus. Tas, kas notiek, liekas ārprātīgs. Bet šeit valda kolosāla kopības sajūta, kuru jaunieši salīdzina ar Dziesmu svētkiem. Viņi jūtas vienoti, taču, aizējot no pasākuma, tomēr dodas katrs uz savu pusi, ir vientuļi. To viņi paši saka un izjūt. Es uz-

skatu, ka jaunatnes protests, mēģinājums veidot savu kultūru, savu estētiku, ar nolīguma nokrāsu, ar vecākās paaudzes ētisko un estētisko uzskatu noraidījumu — ir šīs pašas paaudzes izauklēta parādība. Vidējās paaudzes vienaldzība un liekulība ir kļuvušas par paaudzes raksturotājiem un izraisa šo jaunatnes ārkārtīgi aso protestu. Pseudokomunikācija ģimenē ir zināms fakts, bet nekas neliek labots. Vecāki it kā mīl savus bērnus, apgādā tos, bet izaug konformisti. Tas ir šausmīgi, ka absolūti nekritiski tiek pieņemtas visas mācības, kas tiek pasniegtas jaunatnei. Man tīnīši ir simpātiski ar to, ka viņi cenšas domāt.

ANSIS ZUNDE: Kad runājam par pusaudžu vientuļību, par viņu protestējošo stāju un domāšanu, piekritu, ka viņi par visu varu cenšas, pūlas domāt, bet tas vēl nenozīmē, ka viņiem uzreiz rodas domāšanas iemaņas, ka viņi patiešām jau domā. Es šajā «domāšanā» redzu gan taisnīgas, bet tāpēc ne mazāk «asinskāras» un atbēģīgas emocijas. Bet vai tieši šīs emocijas nav lielā sabiedrības daļā valdošo noskaņu («Kas vainīgs?», «Sodīt vēl bargāk!») viskonsekventākā izpausme: «Jūs visi esat Tādi... nav vērts pat nosplauties?» Uzskātajā pārbūves un atjaunošanās procesā visas šīs un citas emocijas un to intensitātes pieaugums ir gluži dabiski un saprotams — it īpaši, ja nemsim vērā, ka joprojām ir dzīvs «1956. gada kompleks», — tomēr jāatzīst, ka tās vērsas galvenokārt pret sekām, ne pret cēloņiem. Pašlaik mums visiem, līdzīgi kā 14—20 gadu veciem jauniešiem, zināmā mērā ir raksturīgs tas, ko psihiatriji dēvē par «metafiziskās intoksikācijas simptomiem». Tie apliecinā tikai vajadzību un vēlēšanos atskurbt, domāt katram pašam, taču no šīs vēlēšanās līdz prasmīgai un rātnai (cēloņus atsedzošai un izdziedinošai) rīcībai ir tālu.

ILZE TRAPENCIERE: Mūsu institūtā socioloģijas nodaļa veica pētījumu «Cēla sākums». Tā rezultātā mēs secinājām, ka var izdalīt trīs veidus, kādos notiek komunikācija starp jauniešiem.

1) Komunikācija pamatojas uz utilitārām un hedoniskām vērtībām. Saskaņsmes loks — vienaudži-draugi, paziņas. Izteikts sevišķi PTV, vidusskolās.

2) Tiek meklēta garīgā saskaņme un patīdās negatīva attieksme pret formālo, uzspiesto komunikāciju. Komunikācijas loks — visbiežāk draugi, kam kopīgas aizrašanās.

3) Komunikācijas tips, kura pārstāvji meklē galvenokārt empātisko (uz iejušanas balstīto) komunikāciju kultūras sfērā un izziņas interešu apmierināšanu. Šis komunikācijas tips visvairāk izteikts inteliģences aprindās, skolū jaunatnei nav sevišķi raksturīgs.

Vispar jaunieši par vienu no galvenajām vērtībām dzīvē uzskata saskarsmi ar mīļoto cilvēku (īpaši to min tehnikumu audzēkņi). Dažādām jauniešu grupām ir atšķirīgas komunikācijas galvenās vērtības, tomēr visaugstāk komunikācijā jaunieši vērtē tās hedonistisko funkciju, iespēju izklaidēties un atpūsties kompānijās, tālāk seko kultūras patēriņš. Daļai jauniešu saskarsme ir būtisks komponents pašpilnveidošanai specialitātē.

Vairāk nekā puse aptaujāto jauniešu norāda uz neapmierinošo komunikācijas līmeni ar vecākiem, 50,8% atzīmē, ka viņus nesaprot no ir izveidojušās konfliktattiecības ar vecākiem.

No vecākās paaudzes puses komunikācija visbiežāk tiek īstenota informatīvajā un ekonomiskā lietišķajā līmenī, rūpēs un gādībā par jaunās paaudzes fizisko, ārējo pilnību, atstājot novārtā emocionālo, tikumisko, garīgo komunikācijas pusi.

NIKANDRS GILS: Es dališos pārdomās jautājumā par komunikācijas iespējām starp paaudzēm, tās īpatnībām un attieksmi pret vientuļību vecu cilvēku vidū. Jautājums par to, ko nozīmē vecs cilvēks civilizācijā, ir patiesi svarīgs, un vērts par to domāt. Raksturīgi, ka vecie cilvēki mūsdienās zaudē savu agrāko nozīmi. Citos laikmetos starp veciem un jauniem cilvēkiem bija spilgtāk izteiktas atšķirības, kuras raksturoja vai nu pozitīvas, vai negatīvas pazīmes. Vecs cilvēks varēja būt gan gudrības glabātājs, patriarhs — cieņas objekts, gan arī otrādi (ari vienlaikus) — vecs iņģa, skopulis utt., resp. šķērslis, kuru vajadzēja novērst, lai jaunajiem rastos iespēja sevi apliecināt. Mēs pašlaik dzīvojam pasaulē, kurā pieredze vairs netiek akumulēta. Ikviens vecs cilvēks varētu pateikt, ka viņš ir uzkrājis ļoti maz tādās pieredzes, ko varētu pasniegt citiem cilvēkiem kā dzīves gudrību. Tas, ko ikviens vecs cilvēks varētu liecināt neapšaubāmi, ir kļūdu summa, ko viņš uzkrājis savas dzīves laikā, viņš varētu liecināt par savas dzīves negatīvo pusi. Bet, kā visu to paskaidrot jaunajam cilvēkam, kurš neizrāda ne mazāko vēlēšanos uzklaustīt gados vecākos? Acimredzot jauniem cilvēkiem, citai paaudzei ar klausīšanos vien ir par maz, ir nepieciešama personīgā pieredze, ir nepieciešams, lai viņi paši personīgi izdarītu kļūdas, pat, ja tās būtu tādas pašas, kādas bija viņu vecākiem. Tāpat paaudzes varētu tuvināties savā starpā, salīdzinot pielaištās kļūdas. Bet tā jau ir pieredze, kas nepakļaujas pārmanotībai, jo katrai paaudzei šīs kļūdas ir jāpārbauda uz «savas ādas». Atšķirīgais paaudzēs visdrīzāk meklējams tajā pozitīvajā, ko ietver sevi katrā paaudze, bet arī to nav iespējams nodot tālāk, jo, tiklīdz sākas pozitīvā uzskaitījums, tūlīt sākas arī retorika.

Es nedomāju, ka paaudžu komunikācijā mūsu republikā dominē tikai negatīvā pieredze, bet tās ir pietiekami daudz sakarā ar daudzu vērtību pārvērtēšanu sabiedrībā, ētisko principu relativitātes momentu un ideālu nesakaidrību. Neskatoties uz to, ka ir uzņemts kurss uz radikālu sabiedriskās dzīves pārkārtošanu un atvērēšanu, jaunatnes skepe pret vecākās paaudzes deklarētajiem dzīves principiem, neskaitāmajām kļūdām pagātnē u. tml., t. s. negatīvā pieredze var vēl pieaugt.

ELLA BUCENIECE: Vērojamā pieaugošā cilvēku vientuļība, kopības formu un cilvēcisko saišu saīrums, nespēja un neprasmē komunicēt lielā mērā ir saistīta ar to, ka nav novērtēts darbs kā komunikācijas un kopības forma. Darbu parasti saprot kā mērķtiecīgu, racionālu darbību, kas dod rezultātu, materiālu labumu. Darbs, saprasts kā komunikācijas forma, drīzāk ir lielās pasaules sakārtošanas un saskaņošanas forma, tas ietver sevi visu cilvēcisko attieksmju un pārdzīvojumu kopumu. Skaisti darba būtību kā komunikāciju ar pasauli ir uztvēris Antuāns de Sent-Ekziperi: «Darbs liek tev rast saskaņu ar pasauli: cilvēks, kurš ar zemi, kurš baidās no lietus vai piesauc to un tādējādi veido attiecības ar dabu, gan paplašina savu horizontu, gan iemirdzas iekšējā starojumā.»

VIKTORS MOLCANOVS: Var tikai ieteikt nebaidīties no komunikācijas, bet nebūt uzmanīgam. Nezaudēt pašcieņu komunikācijas dēļ. Tieši pašcieņa pasargā no vientuļības. Nebaidīties no vientuļības (tas reizēm ir tas pats, kas bailes no komunikācijas): galu galā ir iespēja padomāt par sevi.

**Sarunu publicēšanai sagatavoja
ELGA FREIBERGA un
MAIJA KŪLE**

DUMPĪGĀ BALOŽU DZIMTA

(1. turpinājums)

KREKSTIŅU ANDREJS UN DĀVIS BALODIS — BRĀĻU DRAUDZES TEICĒJI

Pētera Baloža vectēvs Andrejs jeb Krekstiņu Andrejs, kā viņu sauca pirms uzvārdu došanas, — dzīvoja Merķeļa aprakstītajā dzimtilvēku laikmetā. Viņš bija visnežēlīgākā Vidzemes barona A. F. Hānenfelda dzimtilvēks. Šis barons iegājis vēsturē ar savu nezvēra dabu, un nelaimīgas apstākļu sagādīšanās dēļ mēs salīdzinoši daudz zinām par Andreja Baloža likteni.

Hānenfelda gaitas, kā raksturīgas baronu attieksmei pret latviešu tautu, aprakstījis J. Samarins. Materiālos, kas vākti 1846.—1848. gados, bet parādījās atklātibā ārzemēs (izdoti Berlīnē) tikai 1871. gadā, viņš raksta: «Muižnieks fon Hānenfelds kļuva slavens ar savu niknumu; viņš ļaudis pēra līdz nāvei, kala viņus vāžās un piekaltus lika griezt dzirnavas; daudzi zemnieki aizbēguši, citi novesti līdz pašnāvībai, starp citu, vagara sieva kopā ar saviem mazgadīgiem bērniem metusies upē un noslīcinājusies. Izmeklēšanas komisija, kuru nozīmēja landrātu kolēģija, lēmusi atdot muižu aizgādībā, no ieņemtiem ienākumiem atmaksāt sāpju naudu izpostītiem un sakropļotiem zemniekiem. Tas notika 1799. gadā. Bet Hānenfelds lēkšoja uz Pēterburgu un 1800. gadā panāca, ka senāts atcēla landrātu lēmumu. Muižnieks lielīgi atgriezās muižā un turpināja pa vecam. Saņemot jaunas sūdzības par viņa ļaundarbībām, 1805. gadā otrreiz pret viņu tika ierosināta lieta, pateicoties A. Arsenjeva uzstājtībai, kurš bija priekšsēdētājs Vidzemes zemnieku komisijai.»

Hānenfelda lieta ilga 20 gadus: tikai 1819. gadā ar Senāta lēmumu viņa tiesības ierobežoja.

Latviešu Konversācijas vārdnīcā minēts, ka 1799. gadā izmeklēšanu veicis landrāts Mellīns, ka no 138 Vērenes pagasta zemniekiem miruši vai aizbēguši 121. Par Andreju Balodi vēsturnieki atraduši ziņas Ļaudonas pareizticīgo baznīcas hronikā:

«Madlienas draudzes Lielā muižā dzīvoja zemnieks Andrejs Balodis. Viņš bija luteru pērminderis. Iekams tas bija ticis par saimnieku un ieguvis zināmu labklājību, tam daudz bija nācies ciest no sava muižnieka. Šis ar saviem zemnie-

kiem apgājās kā ar lopiem, un pilnā vārda nozīmē viņu varēja saukt par cilvēku ēdēju. Daudz tiek stāstīts par muižnieka cietsirdību un zvērību. Tā, piem., viņš kādu sievieti licis piesiet pie nosprāgušas govns un pavēlējis to sist, līdz sieviete izlaidusi garu; tas tamdēļ, it kā viņas vainas dēļ govns būtu nosprāgusi. Štiprus un spēcīgus vīrus viņš dzinis pie dzirnu akmeņa griešanas. Arī Andrejs Balodis dabūjis strādāt zirga vietā pie dzirnu akmeņa. Zemniekus, kas mēģinājuši izbēgt no šī necilvēka rokām, viņš smagi sitis ar žagariem un kokiem pie kauna staba, kas atradies pie vietējās baznīcas. Arī Andrejs Balodis dabūjis ciest pie kauna staba. Kad 1819. gadā Vidzemes zemniekus atsvabināja no dzimtbūšanas, tad Lielās muižas īpašnieks pēc senāta lēmuma tika ierobežots savās valdīšanas tiesībās. Pēc tam Andrejs Balodis ar lielām pūlēm un mokām panāca to, ka tāpa par mājas īpašnieku un varēja skaitīties par pārtikušu cilvēku; tai pašā laikā viņš slepeni pievienojās hernhūtiešu sabiedrībai. Vēlāk viņa mājās sāka notikt hernhūtiešu sapulces, kurās Andrejs Balodis izvirzījās par lasītāju.»

Par Krekstiņu Andreju ziņas savācis arī luteriešu vēsturnieks fon Harless. Viņš gan rakstīja pirmām kārtām par Dāvi Balodi, par viņa «nelietīgo» darbību, ka tā vedot zemniekus projām no lutertīcības, bet piemin arī Andreju. Savos 20 gados viņš bijis jau salīcis, lēnu gaitu, vecs vīrs ar dziļi grumbainu inteliģentu vaigu.

Par Madlienas brāļu draudzi Kaudzītes Matīss rakstījis:

«Ap 1825. g. un agrāk brauca daži cēsīnieki uz Madlienas pusi rudzus pīrkt. Tie tad stāstīja par savām saiešanās un viņu jaukumiem, kamēr pēdīgi dažiem vīriem ieminējās turp nobraukt un ar to svešo dievkalpošanu iepazīties, kura visiem arī patika tā, ka, mājās pārnākuši, sāka tūlīt gādāt par saiešanas uzcelšanu, ko arī panāca 1828. g. ar Lielās muižas dzimtkunga fon Hānenfelda atļaušanu un kādu piepalīdzību, Krekstiņu mājās pie rijas īpašu kambari uztai-stāmi.»

Brāļu un māsu saiešanas nebija pa prātam baronam un pārvaldniekam. Pēc dažiem gadiem saimniekam Balodim liedza draudzes saiešanas rīkot. Muižnieks atteica arī mājas renti. Bet tas veco Krekstiņu neatturēja no rīcības. Tālāk Kaudzīte raksta:

«Jaunai saiešanai negribējis Lielās muižas īpašnieks dot vairs vietas uz sa-

vas zemes, bet pēc ilgas tiesāšanās iznācis tomēr spriedums, ka jādod (. .) Saiešanas mīlētāji, no vecā Krekstiņu Baloža uzaicināti, jo tas bij atkal kaimiņos dabūjis citas dzīves, sameta tūliņ 60 rubļus. Bet apkārtējās muižās netika viņiem baļķi pārdoti, un ja kur kādā vietā sarunāja, tad tur pēc netika vairs doti, visu pēdīgi Bērzu muižā, kādas verstis 16 tālu, nopirka, visu drīzumā izcirta un saveda.» 1842. g. šo saiešanas namu uzcēla uzkalnīņā pie Madlienas kapiem, tajā vietā, kur tagad stāv pieminēklis kaujās kritušajiem.

Vai jauno saiešanas namu uzcēla vēl pirms vecā Krekstiņa nāves, to grūti apgalvot, jo viņa nāves gads nav zināms. Viņam gan Madlienas kapos uzcelts lepns pieminēklis. Tur guldīti arī viņa vecākais dēls Jānis ar sievu. Pieminēklis attēlo ozola stumbru, kuru vij čūska. Un tas atrodas paugura galā. Prom no vācu baronu, mācītāju, arī gleznotāja Hūna kapa vietas. Pieminēklis labi redzams no tālienes. Turpat nedaudz nostāk priedes pakājē guldīts 1905. gada upuris. Pieminēklis diemžēl bojāts, un plāksnīte ar Andreja Baloža dzīves datiem izzudusi (vai nevajadzētu atjaunot?). Un latīņu sauklis, kas iecirsts pieminēklī, ir visai raksturīgs: «Dzīve bija īsa un tikumīga, bet piedzīvojumos baudīja nenovīdību.»

Andreja Baloža — brāļu draudzes teicēja gaitās gāja viņa jaunākais dēls Dāvis. Un darīja to ļoti sekmīgi. Arī pagastā viņš bija lielā cieņā, un, kaut arī jauns gados, ievēlēts par pagasta vecāko. Viņa pienākumos ietilpis sekot labības magazīnas darbībai, un lai tie, kas aizņemušies labību, laikā norēķinātos.

Te nu viņš caur savu principālītāti nonāca nepatīkšanās, jo pagasta varas vīriem licis atdot labības aizdevumus. Kad notecēja trīs amata gadi, Balodi nepārvēlēja amatā. Mācītājs Stolls, kurš jau sen uz Balodi dusmojās, bija priecīgs atriebties, it kā aizstāvēt «prātīgos un piedzīvojušos» piesēdētājus. Mācītājs gājis kopā ar pārvaldnieku pie barona un pierunājis, ka Balodim jāatsaka mājas rente.

Kaudzītes Matīss piebilst, ka tas noticis pēc viņa tēva Andreja Baloža nāves — tātad Dāvis, jādodomā, rentējis tās pašas mājas, kuras bija viņa tēvam. Vecākais brālis Jānis tad jau rentēja krogu, bija pazīstams arī kā kalējs. 1840. gadā, pēc tam, kad Dāvi Balodi izliek no mājas, viņš ar ģimeni pārbrauc uz Rīgu. Gan Dāvis, gan viņa dēls

Pēteris — kā apraksta laikabiedri no Sibīrijas laikiem — abi ir bijuši godīgi, neuzpērkami. Tamdēļ arī ienaidniekus iedzīvojuši.

ZEMNIEKU NEMIERI 1841. GADĀ

Ja par 1841. gadu sacerētu vēsturisku drāmu, tad galvenās personas būtu Baltijas ģenerālgubernators barons Pālēns, žandarmu šefs un imperatora kancelejas 3. nodaļas (žandarmērijas) priekšnieks grāfs Benkendorfs, pirmais Rīgas bīskaps Irinarhs un zemnieks Viļums Preiss no Āpšu mājām Jaunbebros. Tad vēl figurētu zemnieku masas, kas tika pērtas, un kazaku soņņas — pērājas.

Attiecībā uz galvenajām personām viss skaidrs, tikai — no kurienes radies Irinarhs? Viņu nozīmēja par bīskapu 1836. gadā un uzdeva pievērst pareizticībai vecticībniekus, kuru Rīgā esot bijis ap 8000. Luterāņus aģitēt viņam nebija uzdots, tādēļ arī vēlāk notika bīskapa sarakste ar sinodi un žandarmēriju, lai izlemtu, ko darīt ar latviešiem, kas vēlas pāriet pareizticībā.

Zemnieku nemieru iegansts bija divi neražas gadi, bads.

Žandarmērijas arhīvā ir lieta ar nosaukumu «Par Vidzemes guberņu Cēsu apriņķa zemniekiem, kas izteikuši vēlēšanas pārcelties uz citām vietām». Pirmais dokuments šai lietā ir Vidzemes žandarmu korpusa apakšpulkveža Kirša 1841. g. 19. jūnija ziņojums žandarmu šefam grāfam Benkendorfam. Kiršs ziņo par 30 zemnieku iesniegumu sakarā ar viņu vēlēšanos izceļot, vienalga, uz kurieni: «Tam par iemeslu, kā man vienbalsīgi teica zemnieki, ir bads un pilnīga izputēšana pārmērīgo kļaušu dēļ.»

Barons Pālēns saņēma Benkendorfa pavēli nekavējoties veikt stingru izmeklēšanu, arestēt skrīveru Lukinu, kurš, kā ziņo Kiršs, esot zemniekiem krogā lasījis «Valdības publikāciju par vēlēšanas pārcelt zemniekus uz siltu klimatu». Pālēns nespēja pavēli izpildīt, kad Kiršs ziņoja otrreiz — par 172 zemniekiem, kas vēloties pārcelties uz dienvidu zemēm. Jau 2. jūnijā Pālēns cara vārdā izdeva «ziņojumu-patenti», kuru svētdienās lasīja baznīcās no kanceles: «... no augstā kroņa puses nekāda zemes grunte Krievu pusē nav ierādīta, kur Vidzemes zemnieki varot piemesties...» Bet tas nelīdzēja, drīzāk otrādi: zemnieki masveidā devās uz Rīgu, noticot baumām, ka «patente» ir pašu muižnieku izdomāta.

Varam uzrādīt divus baumu avotus. Pirmkārt, kaut kādas «valdības publikācijas» skrīveris Lukins varētu būt lasījis, jo 1837.—1841. gados ģenerāļa P. Kiseļeva vadībā tika dibināta Valsts īpašumu ministrija, kuras pienākumos ietilpa gādāt par valsts zemniekiem, — tiem, kas dzīvoja uz valsts zemes. Jaunā ministrija rūpējās par ļaužu pārvietošanu no daudzapdzīvotām guberņām uz valsts zemēm citās guberņās, arī uz Pleskavas guberņu, no kurienes, jādomā, arī kāds valdības dokuments varēja nokļūt Vidzemē.

Otrs baumu avots bija ebreju pārvietošana uz dienvidiem sakarā ar to, ka Jelgavā bija strauji audzis ebreju skaits, jo pēc trešās Polijas dalīšanas 1795. gadā Kurzeme ietilpa teritorijā, kur bija ļauns dzīvot ebrejiem.

Tajā pašā arhīvā lietā atrodams iekšlietu ministram Dubeltam rakstīts paskaidrojums: «Kurzemes guberņā izrādījās 300 tādu ebreju ģimeņu, kas pārdeva savu mantību, lai pārceļotu uz Sibīriju. Viņi visi jau atrodas Hersonas guberņā un tur iekārtojās uz dzīvi ar valsts pabalstu.»

Ebreju pārvietošanās no Kurzemes ir svarīgs fakts tā laika Baltijas dzīvē. 1827. gadā Jelgavas tirgotāji un amatnieki iesnieguši caram prasību par ebreju skaita samazināšanu Jelgavā; sakarā ar to valdība sākumā pat domājusi izsūtīt no novada visus ebrejus, kas ieceļojuši no citām guberņām; vēlāk šo plānu gan nācies krievni vien ierobežot, jo viņu skaits izrādījās pārāk liels.

Jelgavas pilsoņu sūdzību cars ievēroja un lielu ebreju grupu izsūtīja. Kā šo faktu vērtēja latviešu zemnieki? Ja jau ebrejiem jāva pārcelties uz siltajām zemēm, pie tam dodot valsts pabalstu, tad kāpēc par to nevarēja sapņot latviešu zemnieki — brīvs, bet bez zemes.

10. jūlijā Pālēns izdeva nākošo «patenti» un piedraudēja: «Ja zemnieki vēl nāks, tad pēc visa likuma bardzības tiesi nostrāpēti kā tādi, kas nepaklausīgi ceļas pret visaugstāko ķeizara prātu.» Bet ko badā novārgušam zemniekam varēja nozīmēt pēriena draudi? Kad policija mierīgiem līdzekļiem nevarēja apturēt zemnieku iešanu uz Rīgu ar saviem iesniegumiem, Pālēns sāka lietot varu. 15. jūlijā viņš ziņoja Benkendorfam, ka līcis publiski sist ar nūjām dažus no visspītīgākiem, un, «lai panāktu lielāku šī brīdinošā sodamēra iedarbību, es visiem šiem ļaudīm liku nosūtīt pusgalvas.»

Zemniekus pēra nežēlīgi — pils laukumā tieši pret ģenerālgubernatora logiem, blakus kolonnai ar eņģeli augšā, kuru nesen uzstādīja, svinot uzvaru pār Napoleonu.

Tie, kurus izdzina pa pilsētas vārtiem, gāja pie «krievu gubernatora», kā tautā dēvēja žandarmu Kiršu. Pālēnam bija iemesls žēloties: «Apakšpulkvedis Kiršs pirmos no zemniekiem, kas gāja pie viņa ar sūdzībām un lūgumu izceļot, ierakstīja sarakstā, ko viņi izprata tā, it kā visi tie dabūšot atļauju pārcelt.»

Daži zemnieki iemaldījās pie pareizticīgo bīskapa Irinarha. Viņa kanceleja atradās līdzās Pils laukumam. Arī tur uzklautāja zemnieku bēdu stāstus par badu, pārmērīgām kļaušām, izmisumu.

Pālēns sūdzējās arī par bīskapu Irinarhu, kas it kā kūdot zemniekus uz pārcelšanos. Viņš lūdza Benkendorfu aizliegt bīskapam pieņemt zemniekus. Bet lieta izrādījās pavisam traka: kad Irinarhs saņēma attiecīgo aizliegumu, viņš Vidzemes gubernatoram Felkerzāmam nosūtīja trīs zemnieku iesnie-

gumus ar lūgumu pieņemt viņus pareizticībā. 69 cilvēki vēlējās atstāt luteritību. Tas bija kaut kas negaidīts! Iesniegumu oriģinālus nekavējoties nosūtīja uz Pēterburgu, uz Vissvētāko sinodi, kas savukārt ziņoja caram. Viņš norīkoja komisiju, lai izpētītu «zemnieku nemierus Vidzemes guberņā». Kur dzīvojuši zemnieki, kas nelika mieru pat caram? Pirmais iesniegums nācis no Vecgulbenes un citām Cēsu apriņķa pilsētām, tajā uzskaitīti 28 zemnieku uzvārdi un katrs trīs krustus pievilcis. Otrs — no Drustiem un Vecpiebalgas — ar 24 uzvārdiem. Trešais no barona Fitenhofa muižas Mālpilī — 17 cilvēki. Un vēl dota piebilde, ka galvenie vaininieki esot piebaldzēni no Šeremetjeva muižām — braukājot pa citām guberņām un tirgotājiem baumas vācot.

Pa to laiku zemnieku uzbudinājums pieauga. 28. jūlijā Pālēns jau lūdza atsūtīt karaspēku, lai novērstu dumpi — kaut arī atzina, ka «nemieri turpinās tikai tāpēc, ka zemniekus joprojām pieņem augstsvētītā bīskapa namā», un 900 (!) policijā pratināto zemnieku protokoli liecinot, ka starp personām, kas tikušas ar pareizticīgo garīdzniekiem, «neesot tādu, kas vēlētos pāriet pareizticībā».

Baltijas varasvīri bija vienoti savā naidā pret bīskapu Irinarhu. Ikvienā vēstulē, kuru sūtīja uz Pēterburgu, tika minēta Irinarha nepieļaujama rīcība, viņa solījumi dot zemi siltās zemēs tiem zemniekiem, kas mainīšot ticību. Un baroni panāca savu: 8. augustā sinode pieņēma lēmumu par Irinarha atcelšanu no amata.

Šodien mums ir viegli saprast baronu Jauno vienprātību pret zemnieku kustību. Toreiz Baltijas guberņās vācieši sastādīja 1/12 no iedzīvotāju skaita, un saikni ar zemnieku masu nodrošināja tikai mācītāji, luteritība. Ja ļautu saraut šo saikni — atļautu pāreju pareizticībā, tad sāktu irt vācu gadsimtu varas pamats.

Lasot arhīvu materiālus par 1841. gadu (nevis nogludinātos notikumu izklāstus vēstures grāmatās), rodas iespaids, ka valdība mākslīgi saasināja attiecības ar zemniekiem, meklēja iemeslus izmantot varu visā pilnībā: 5. augustā Pālēns liek policijai pielietot pret zemniekiem jaunus soda mērus: «skūt visu galvu, kalt važās un apsardzības pavadībā sūtīt uz dzīvesvietu, kur viņus pērt ar rīkstēm sapulcināto iedzīvotāju klātbūtnē».

Centās arī vietējā vara: muižu pagalmos pēra ikvienu, kuru turēja aizdomās par vēlēšanas iet uz Rīgu ar lūgumu mainīt ticību.

Dabiski, ka tāda guberņas un vietējo varasvīru darbība noveda pie nepamatotiem sodiem un kā sekas — pie zemnieku nepaklausības, pie «dumpošanas». Kādā vietā zemniekpūlis nepieļāva piecu zemnieku pēršanu, citā — bruņots ar mietiem un akmeņiem, ar draudiem panāca arestētā vīra atbrīvošanu. Tiesa gan, nemieri bija, tā sakot, «mierīgi», bez «roku palaišanas». Bet tomēr bija iemesls sūtīt paziņojumus uz Pēterburgu par zemnieku dumpošanu.

Beidzot radās iemesls veikt ārkārtējus pasākumus. Tas notika Jaunbebros. Septembra sākumā tiesas izpildītājs fon Tranzē ar zaldātu vadu devās ceļā no Rīgas uz Neibēverhofu (Jaunbebrim), lai atestētu Viļumu Preisu, Āpšu māju saimnieku, kas esot «aģitētājs» uz pārceļošanu un pāriešanu pareizticībā. 10. septembrī ekspedīcija nonāca Āpšos, bet Preisu mājās neatrada. Devās uz muižu. Pa ceļam gāja garām kartupeļu laukam, kur, kā sūdzējās muižnieks, dumpojoties zemnieki (tā vēsturē radās nosaukums «kartupeļu dumpis»). Bet neko neparādīja: zaldāti — 10 cilvēku — nobijās no 50 vīriem, kuriem rokās bija mieti, dakšas un akmeņi. Komisārs Helmans, kas gāja virsū pūlim ar draudiem, dabūja ar mietu pa galvu. Beidzot (I) pirmā īstā zemnieku jaundarbība. Zaldāti atkāpās un noslēpās muižā. Rītā pūlis sanāca muižā un prasīja izdot Helmani. Pūļa priekšgalā ar mietu rokās stājās meklējamais Preiss. Viņš esot saucis: «Ķer nu tagad!» Vīri pat saķēruši fon Tranzē un nostiepuši pa kāpnēm no pils balkona, kur tas esot gānījies zemniekus. Prātīgākie gan tūlīt pārbijušos baronu izbrīvējuši, un viņš lēkšojis uz savu muižu Odzienā.

Tas arī viss dumpis. Uz Pālena ziņojumu par dumpi imperators Nikolajs I uzlika rezolūciju: «Darboties apdomīgi, bet bez jebkāda vājuma.»

Nu ģenerālgubernators varēja laist

Otrā daļa. DĀVIS BALODIS — AĢITATORS PAR

«KRIEVU» TICĪBU. LIELĀS KUSTĪBAS PRIEKŠVAKARĀ

1841. gada oktobrī barons Pālens raksta savam labvēlim, žandarmu šefam, ka miers (kā viņi to saprata) esot atjaunots, un grāfs Benkendorfs, no tāienes cildinot sava tautieša varoņdarbus, privātā vēstulē atbildēja: «Paldies dievam! Rādās — viss beidzies, vismaz uz šo reizi.» Tā rakstīja J. Samarins, izklāstot konversijas kustības cēloņus un sekas (pareizāk sakot, savu šīs kustības izpratnes variantu).

Līdz nākamajai «reizei» Benkendorfam nebija lemts nodzīvot: viņš mira 1844. gadā. Viņa vietā nāca grāfs A. Orlovs, dēls jaunākajam no tiem pieciem brāļiem Orloviem, ar kuru vārdu saistās Katrīnas Otrās tronī kāpšana. Pats viņš savu karjeru nodrošināja 1825. gadā, nešaubīgi nostājoties Nikolaja I pusē dekabristu notikumos. Orlova iecelšana žandarmu šefa postenī vājināja «Vācu partijas» pozīcijas impērijā. Un, kad, atsākoties reliģiskiem nemieriem 1845. gadā, Pālens mēģināja darboties pēc 1841. gada scenārija, galmā viņu neatbalstīja. 1845. gada maijā par ģenerālgubernatoru nozīmēja sirmu ģenerāli J. Golovinu.

Zināmi zaudējumi bija arī «Nacionālajā partijā» (tā vācu avīzēs dēvēja tos, kas uzstājās pret baronu politiku Baltijā). Prasmīgā diplomāta Irinarha vietā par Rīgas bīskapu nozīmēja Filaretu — ļoti izglītotu teologu, simpātisku cilvēku, bet nespējīgu «aplenkuma» apstākļos izturēt ilgu cīņu ar luterāņiem. Viņš ķē-

darbā pieprasīto karaspēku. Zaldāti pārmeklēja mežus un ķēra aizbēgušos zemniekus. Konfiscēja bises un pulveri, kaut neviens šāviens (I) uz zaldātiem nebija.

Arestēja vairākus simtus cilvēku. Galvenos «aģitatorus» arestēja kopā ar ģimenēm. Darbu uzsāka karatiesa. Pālens prasīja cara atļauju apstiprināt tiesas spriedumus bez izskatīšanas Iekšlietu ministrijā (saskaņā ar likumu tas bija jādara gadījumos, kad sodīto skaits pārsniedza 10), lai nemazinātu eksekūciju «audzinošo nozīmi». Un panāca savu: 13. oktobrī savā Carskoje Selo rezidencē cars pieņēma lēmumu: «Es atļauju jums karatiesu spriedumus pār Vidzemes zemniekiem, kas vainīgi nekārtībās, apstiprināt arī tajā gadījumā, kad sodāmo skaits, kuriem pienākas miesassods vai izsūtīšana uz Sibīriju, pārsniegtu 10 cilvēku. Nikolajs.»

Jaunbebros organizēja paraugsekūciju. Ceremonijas izpildi nodrošināja divi zaldātu bataljoni un 40 kazaki. «Svinīgā» akta sākumu atzīmēja ar šaušanu no diviem lielgabaliem, kurus jau rudenī nogādāja uz Jaunbebrim, lai cīnītos ar nemierniekiem. Sadzinuši bija apkārtējo pagastu varasvīrus no Rīgas un Cēsu apriņķiem, tai skaitā 230 pagasta tiesas vīrus un 386 pagasta valžu locekļus un apkārtējo muižu iedzīvotāju simtus. Kas par mērogu! Pēra 108 cilvēkus, to vidū bija 8 bērni.

rās pie katehisma, lūgšanas grāmatas tulkošanas latviešu valodā. Viņam aktīvi palīdzējis Balodis. Bet no cīņas ar baroniem un mācītājiem Filarets izvairījās.

1840. gadā D. Balodis ar ģimeni pārbraucis uz Rīgu, tāpat Jaunbebru nemiernieku eksekūcijās Dāvis nebija aculiecinieku pulkā. Nav zināms, vai pirms 1840. gada Dāvim bijuši kādi sakari ar Rīgu.

Dāvis Rīgā turējis iebraucamo vietu un nodarbojies ar galdniecību. Jo-projām bijis aktīvs hērnhūtiets. Iekārtojās saiešanas namu, izmantodams Jāna draudzes mācītāja Treija palīdzību. Bet ar mācītāju ātri nonācis konfliktā, un saiešanas nams slēgts. Tas arī bijis par ieganstu Baloža pārejai pareizticībā. Šo svarīgo pagrieziena momentu Baloža un visas latviešu tautas dzīvē detaļās apraksta vairāki autori.

Visai ticamu versiju devis P. Valujevs: «1844. gadā ar luterāņu mācītāja Treija atļauju Rīgas hērnhūtieši noīrēja Maskavas priekšpilsētā istabu priekš savām sapulcēm un lūgšanām, par ko mācītājs Treijs 15. septembrī ziņoja Jāna baznīcā saviem draudzes locekļiem, aicinot tos pulcēties šai istabā, lai lasītu garīgās grāmatas un dziedātu lūgšanas, bet lai nedomājot pulcēties bez viņa atļaujas un lai lasot tikai tās grāmatas, kuras viņš pats uzrādīšot, un lai nevāktu naudu, jo, pēc viņa vārdiem, atvaļināts zaldāts Kārlis Ernsts solījies par savu naudu īrēt istabu, latviešu zemnieks Balo-

dis bez atlīdzības gādāt solus un pats Treijs solījās atnest sveces.»

Vēlāk hērnhūtieši sākuši šai istabā bez Treija ziņas pa sestdienām vakarēt un pa svētdienām noturēt rīta lūgšanas un vākt naudu lūgšanu nama uzturēšanai.

To uzzinājis, mācītājs Treijs licis nedēļu pirms ziemassvētkiem istabu slēgt un hērnhūtiešiem liedzis noturēt sapulces.»

Citi autori saka, ka Treijs ķengājis hērnhūtiešus savā avīzē «Tas latviešu ļaužu draugs» un sūdzējies arī policijā. Kad nu Treijs aizieģelējis lūgšanu namu, Dāvis Balodis sitis bībeli padusē un devies pie mācītāja izskaidroties. Ļāvis izteikt daudzus pārmetumus ne tikai Treijam, bet viņa personā visiem mācītājiem, ka tie esot bezticīgi un kūtri, kāri uz peļņu un mantu un gūstot to spaidu kārtā, esot augstprātīgi. Visbeidzot runājis bībeles vārdiem:

«Es nespēju jūs pārliecināt, bet drīz pati lieta parādīs, vai attiecas uz jums pravieša vārdi par nebēdīgiem ganiem, kuri gana ne viņiem uzticētās aitas, bet sevi pašus.»

Pēc šīs kaislīgās izskaidrošanās, kā raksta Valujevs, — «1845. g. 24. janvārī 121 cilvēks griezās pie pareizticīgo bīskapa, viņš atteicās laist baznīcā, tad viņi iesniedza lūgumus par pāreju.»

Tā sākās 1845. gads — lielās Vidzemes zemnieku kustības gads.

LIKTEŅGAIS 1845. GADS

1845. gadā ar Vidzemes zemnieku lietām daudzkārt nodarbojās valsts orgāni, sākot ar caru un sinodi, beidzot ar gubernas iestādēm. P. Valujeva arhīvā Ļeņingradā saglabāties «Valdības rīkojumu saraksts par zemnieku pāreju pareizticībā». Tajā minēti 56 dokumenti, kas saistās gan ar pašu pāreju, gan ar baznīcu iekārtošanu, mācītāju pienākumiem, pareizticīgo piedalīšanos tiesās u. c.

Pamēģināsim izsekot šiem dramatiskajiem notikumiem, citējot fragmentus tikai no vienas arhīva lietas «Par Vidzemes zemnieku kustību, lai pievienotos pareizticībai».

1845. gada 6. martā Baltijas ģenerālgubernators barons Pālens ziņoja žandarmu korpusa šefam grāfam Orlovam:

«1. martā Rīgas pilsētas policijā ieradās 11 cilvēku, kas pieder luterīcībai, ar ziņojumu, ka viņi ar savām ģimenēm vēloties pievienoties pareizticīgajai grieķu — krievu baznīcai (. . .) Ja šī prasība tiks apmierināta, viegli var atkal izcelties nemieri un jukas vietējo iedzīvotāju vidū, kā tas notika 1841. gadā, un draudi vispārējam mieram un kārtībai, jo lielāki tāpēc, ka gubernā valda trūkums sakarā ar pagājušā gada neražu.»

No lūguma, kas datēts ar 1845. gada 27. februāri, var uzzināt, ka pirmie septiņi sarakstā ir atvaļināti virsnieki un apakšvirsnieki, bet pārējie četri ir:

«8. Rīgas iedzīvotājs zemnieks Dāvis Andrejs Balodis,

9. Rīgas sīkpilsonis Kārlis Bērtušs,

10. Rīgas sīkpilsonis Andžs Mednis,

11. Rīgas iedzīvotājs zemnieks Miķelis Piļvēders.»

Kamēr Pālena «briesmu ziņa» vēl bija ceļā uz Pēterburgu, Rīgas varasvirī tik sekmiņi apstrādāja pārkristīties gribētājus, ka pēc trim dienām varēja rakstīt:

«Saskaņā ar ģenerālgubernatora rīkojumu vietējā policijas pārvalde vakar ķērās pie jau zināmās 11 cilvēku lūdzēju pilnvaras apstiprināšanas. Pie tam tikai viens, atvaļināts zaldāts Kārlis Ernsts noteikti paziņoja, ka vēlas pāriet pareizticībā, otrs šejienes iedzīvotājs Balodis paziņoja, ka viņš arī vēloties kristīties, ja grieķu — krievu dievlūgšana notikšot latviešu valodā, tāpēc ka viņš vāji zinot krievu valodu; visi pārējie paziņoja, ka viņi nemaz negribot pārkristīties, bet palikšot luterticībā, gribot tikai, lai būtu lūgšanu telpa jebkuram laikam, ik dienas, kā tas esot pie hernihūteriem; papildus viņi vēl prasīja par skolas dibināšanu, lai viņu bērni varētu runāties latviešu un krievu valodu.»

Ar Dāvi Balodi policija ņēmās visvairāk, pratināja trīs reizes. Visi pārējie jau pēc pirmās pratināšanas esot nobijušies un no ticības maiņas atteikušies.

Dāvis spītīgi uzstāja uz savu: «Vēlos pārkristīties.» Ar to arī lielā kustība sākās.

Vērojot guberņas varas noskaņojumu, Filarets apjuka un 13. martā ziņoja sinodei: «Visas šīs lietas un liudzi citi apstākļi mani pārlicina, ka šo lietu noteikti jāatstāj uz tālāku laiku. Liecinu ar savu sirdsapziņu, ka pret tādu vācu puses nīknumu, kāds tas ir pašlaik, neko nevar izdarīt. Citādi iznāks tā, ka bīskapu padzīs no Rīgas.» Bet Pēterburgā bija cits noskaņojums nekā 1841. gadā: uz Pālena ziņojuma cars Nikolajs ar savu roku uzrakstīja: «Veltīgi barons Pālens cenšas dot šai lietai lielāku svaru, nekā tā pelnījusi (. . .) Publikas bažas ir veltīgas un nepamatotas, jo vairāk tāpēc, ka līdzīgas lūgumus nedrīkst pieņemt uz pilnvaras pamata, bet personīgi no tiem, kas vēlas pievienoties, un tāpēc nevar būt, ka daudz tādu izrādītos (. . .) Lūdzējiem ļaut pievienoties un dievlūgšanu viņiem iekārtot vienā no baznīcām viņu valodā.»

Tas bija liktenīgs lēmums, kura sekas valdība nespēja paredzēt.

«21. aprīlī katedrālē pats bīskaps iesvaidīja ar elju desmit pārgājējus; aprīļa beigās iesvaidīti bija 28, maijā — 50 cilvēki. Dievlūgšanu latviešu valodā atklāja Pokrova baznīcā; par garīdznieku pareizticībā pārgājušiem nozīmēja tēvu Mihailovu, kliroša lasīšanu veica Dāvis Balodis,» — tā šos pirmos jauno ticības locekļu soļus apraksta Samarins.

29. aprīlī garīdznieks J. Mihailovs Pokrova baznīcā pārkristīja septiņgadīgo Pēteri Balodi.

Ar Dāvi Balodi kustība sākās, viņš arī visvairāk izdarīja, lai vairotu pareizticīgo skaitu. Jau 1845. gada maijā rakstīja sinodei iesniegumu, lai viņu pār-

vestu no zemnieku kārtas garīgā kārtā.

Luterāņu mācītāji centās traucēt, izplatīja dažādus apmelojumus. Pret Balodi pat sāka tiesas prāvu — viņš esot apzadzis savu brāli Jāni. (Tiesas materiālus vēl derētu savākt un izstudēt.)

Dāvis Balodis droši gāja pa izraudzīto ceļu. 1846. gada aprīlī viņu norīkoja par garīdznieku Ļaudonā — tālā Vidzemes nostūrī. Tur viņš darbojies «nežēlīgi kā mēris», tur viņš veicis savu «riebīgo gešefti» (kā raksta luterāņu vēsturnieks Harless): divu gadu laikā pārkristījis 7000 cilvēkus un nodibinājis 7 pareizticīgo draudzes: Ļaudonā, Saikavā, Odzienā, Kalsnavā, Mārcienā, Sausnējā un Ļazdonā.

Ja pirms konversijas kustības Vidzemes latviešu un igauņu daļā bija tikai 9 pareizticīgo baznīcas, tad 1852. gadā Vidzemē jau bija 87 pareizticīgo baznīcas (izvietotas pagaidu telpās). Balodis darbojās neapskaužamos apstākļos, kurus diez vai iespējams pasliktināt: dievkalpojumi notika vecās kazarmās pie tirgus laukuma. Bet pāri laukumam atradās lepna luterāņu baznīca. Tomēr zemnieki gāja klausīties, ko stāsta Dāvis Balodis. Gāja ar lielu ticību, ar cerību, ka dzīve kļūs vieglāka. Un ja ne laicīgu labumu dēļ, tad gūstot kaut mierinošu vārdu.

PĀRGĀJĒJU LIKSMĪBA

Indriķis Straumīte savu «Pareizticīgā latviešu piezīmju» sākumā raksta:

«Pirms radībām parasti mēdz būt lielas sāpes — tā tas bija arī šē. Sāpes bija sākušās jau sen; 1841. gadā viņas rādīja krampjus un četrus gadus vēlāk, 1845. gadā, sekoja krīze.»

Dzemdības jeb, kā agrāk teica, radības notika. Kas tad piedzima? «Piedzima» 100 tūkstošu pareizticīgo zemnieku (rēķinot pa Vidzemes guberņas latviešu un igauņu daļu kopā).

Atskatoties šodien uz to tālo laiku, var teikt, ka 1845.—1847. gados izmocītā latviešu tauta «dzemdēja kropli». No tā kaunējās vietējā «vācu» vara. Kaunējās kā no sava bezspēka apliecinājuma. Ka nespēj turēt paklausībā darba «lopus». No tā kaunējās arī cara valdība, krievu ierēdņi, vismaz tie, kuri sludināja lozungu «viens cars, viena valoda, viena ticība», tikai kaunējās pa savam — ka nespēj sniegt palīdzības roku nabaģa zemniekiem, ka dzen viņus vēl dziļāk izmisumā un . . . nevar realizēt savu rusifikācijas saukli.

Lasot vēstures grāmatas, radās iespaids, ka konversijas kustību vienmēr mēģinājuši noklusēt. Der minēt kaut vai J. Krodznieku. Par Jaunbebru «kartupeļu dumpi» viņš sarakstīja veselu grāmatu. Bet tālāk par 1841. gada notikumiem viņš neiet (varbūt arī nespēja, jo mira 1924. gadā?). Lūk, Krodznieka vārdi:

«Mūsu tautas dzīvē 1841. gadam ir liela nozīme. Ar viņu sākās jauns laikmets: kur mēs agrāk bijām cietēji, tur nu pārejam uzbrucējos, no pasivitātes aktivitātē. Mēs mainām lomas ar vāciešiem, jau mūsu tēvu tēvi bija mēģinā-

juši hernihūtismā atpestīties no vācu virskundzības, bet laicīgās lietās cīņa iesākās tagad. Jauns uzņēmēnis, jaunas dzīves būšanas reti kad izdodas uz pirmo rāvienu, jo koks nekrīt ar pirmo cirtietu. Bet jau liels panākums, kad pretiniekam nākās atgāināties.»

Šie vārdi gan vairāk attiecās nevis uz pirmiem dzemdību krampjiem, kā 1841. gadu nosauc Straumīte, bet gan uz pašām dzemdībām — uz 1845. gadu. Bet laikam jau 1922. gadā, kad iznāca Krodznieka grāmata, par «krievu» ticību nedrīkstēja spriest. Ielūkosimies dziļāk vēsturē un mēģināsim saprast, vai tiešām tauta 1845. gadā bija «dzemdējusi kropli». Vai tikai kroplība nav vēlākas audzināšanas rezultāts? Tie, kas vēlējās kroplību redzēt, tik ilgi agitēja, tik uzstājīgi jaunpiedzimušo «audzināja», ka viņš pats noticēja savai kroplībai.

Ja palasām Straumītes atmiņas, tad redzam, ka jaunpiedzimušais ir bijis veselīgs, liksmes pilns puisēns.

Citēsim:

«Pārgāja! Dāvis Balodis pārgāja! . . .

Šī ziņa zibens ātrumā izplatījās pa Vidzemi un Igauniju. Viņa iespaidās dzūkļšos, mežos un purvos, kuriem, kā likās, nebija nekāda sakara ar pasauli, un ieskatījās tādos mājokļos, kur nekad neiespīdēja pat saules gaisma.

Tā atstāja varenu iespaidu. Visas citas rūpes uz kādu laiku aplusa un tautā ne par ko citu nerunāja, kā par Dāvida Baloža pāriešanu, vai, kā latvieši runāja, pārkristīšanos. Pie tam ievērojami, ka nevienam ne acumirkli neienāca uzskatīt šo notikumu kā netīšu un atsevišķu gadījumu, kā tādu, kas attiecas tikai personīgi uz Balodi vienu pašu; bet visi, bez kādām sarunām, noģida kopīgas kustības sākumu un it kā lūzumu pašu liktenī . . .

Brīnišķīgs bija pūļa gara stāvoklis! Pūlis nemaz nebrīnījās, pat neuztraucās par to, ka viņus tā sodīja un vajāja. Viss tas izlikās nepieciešams. Sodītie jo cietāki pieķēras pareizticībai, bet, kad to redzēja luterāņi, tad it kā kāda neredzama vara tos dzina pāriet. No sodiem nekaunējās, bet, gluži otrādi, ar tiem lepojās, ne vien paši sodītie, bet arī viņu dzimtas.

Kas jel vienu reizi bija sodīts, tas jau pats savās acīs noteikti kļuva pareizticīgs.»

Tauta līksmoja. Zemniekus sēdināja cietumos, nežēlīgi pēra, pēra visur — pilsētās un muižās. Bet tauta neķēra rokās mietus, izkaptis vai cirvjus. Nē. Ja kāds žēlojās tiesā, ka pērts nevainīgi, jo pārkristīšanās esot atļauta, tad pērienu atkārtoja. Tikai jau pēc draudzes tiesas lēmuma un parasto 40 sītienu vietā tāds buntavnieks saņēma 60 sītienu. Meta krusu un priecīgs gāja mājās.

«Uz ceļiem, krogos, visur bija dzirdams viens un tas pats, no krodzniekiem, no saviem un svešiem ceļa biedriem, ka Balodis tiešām pārgājis, ka tagad visi var pāriet.»

(Turpinājums sekos)

NABAGĀ MĀSA

Daudzi no komjauniešiem šobrīd pavisam automātiski laiku cenšas dalīt pēc vairāk vai mazāk formālām robežzīmēm. Panīkuma periods pirms komjaunatnes XX kongresa un rosīgais, daudzsološais, perspektīvais pēckongresa laiks. Taču mainīgā, plūstošā ikdienu ievieš savas korekcijas šajās drīzāk izjūtu, nekā prāta celtajās konstrukcijās. Principiāli jaunu nostādņu vēl ne tuvu nav tik daudz, kā gribētos. Arī tik vitāli svarīgā jomā kā **komjaunatnes finansiālā darbība**. Līdz šim tā ļoti kaunīgi bija atstumta otrajā plānā, it kā komjaunatnes un naudas attieksmju temats būtu nepiedienīgs pieklājīgā sabiedrībā. Jādomā, ka tieši šīs ilgstošās attieksmes dēļ vēl krietnu laiku no visai daudzu komjaunatnes darbinieku puses būs vērojama nepietiekami nopietna šo jautājumu novērtēšana.

Taču pirmskongresa diskusijās gan centrālajā, gan republikas presē pat izskanēja domas, ka galvenais, kāpēc komjaunatne kā organizācija ir sakompromitējusies, ir tās finansiālā mazspēja. Būtībā tā ir jautājuma vairāk vai mazāk apzināta pareiza nostādne, jo jebkurš cilvēks, kas strādājis komjaunatnē un centies realizēt kaut šķietami sīku ideju vai iecerī, neizbēgami saskāries ar naudas jautājumu. Un tā tad — tas ir pilnīgi objektīvi, ka finansu sfēra pilnīgi konkrēti iespaido ideoloģiskā darba sfēru. Ābece patiesība. Pastāvīgi nerealizētas labas idejas un līdz ar to pieviltu «ierindnieku» simti un tūkstoši ir taisnākais un īsākais ceļš uz komjaunatnes autoritātes graušanu.

Pirms kongresa ilgi klusējušas balsis sāka interesēties — kur paliek ikmēneša biedrunauda? Kāpēc vismaz puse no savāktās nevar palikt pirmorganizācijās? Un kāpēc arī to naudu, ko komjaunatne nopelna, lāgā nevar izmantot?

Komjaunietim pirmrindniekam kā rajona komitejas balva vēl nesena pagātnē tika piešķirts, piemēram, izgrebts koka ērglis uz koka paliktņa par septiņiem rubļiem piecdesmit kapeikām gabalā. Vai kas cits — tikpat bezjēdzīgs.

Pēdējā laikā situācija esot mainījusies. Strādājošiem komjauniešiem var pirt balvas, kuru cena nepārsniedz četrdesmit rubļus, skolēniem un studentiem — piecpadsmit rubļus.

Un veselai pirmorganizācijai kopīgu balvu rajona komiteja var pirt par 80 rubļiem. Pieņemsim, ka organizācijā ir

apmēram 600 cilvēku. Un pieņemsim — kādā rajona organizāciju salidojumā vai sacensībā kā balvu tā saņem . . . divguļamu telti. Tas ir vismaz amizanti, vai ne? Un kāpēc instrukcijā paredzētā summa ir tieši 80, nevis — 85,90 vai 95 rubļi? Šādi «kāpēc» vēl joprojām rodas ik uz soļa, īpaši rajonu komiteju darbiniekiem, kuru iecerēm tad arī tiek uzmauktas instrukciju sakas.

Cik augstu šis problemātikas vilnis bija pacēlies pirms kongresa un kongresa laikā, tik zemu noplacis tagad. Laikraksts «Padomju Jaunatne» tūlīt pēc kongresa mēģināja aizsākt sarunu ar lasītājiem tieši par šo tematu — komjaunatne un finanses. Tika publicētas pāris intervijas ar šajā jomā kompetentiem cilvēkiem, tika informēts par novitātēm, kas parādījušās komjaunatnes finansiālās darbības formās. Tika izteikts arī aicinājums rakstīt un jautāt — gan par neskaidrībām pašu organizācijās, gan par to, kam finansu darbībā vajadzētu notikt citādi.

Redakcija saņēma tikai vienu (!) vēstuli. Kas tad noticis? Kādēļ aplukušas skajās balsis, kas tik ļoti cīnījās par komjaunatnes finansiālo patstāvību? Vai mūsu sabiedrības azotē nav izkultivēts arī paviršā, pagērošā un absolūti virspusējā klieudzēja tips? Vai tad, kad parādās patiešām praktiskas darbības iespējas un klaigāšanā neviens vairs neklausās, spārdgums izzūd kā nebijis? Vai nebija izdevīgāk dzīvot, kad vairāk aizliedza, nevis atļāva? Domā! Dari! Lem! Nesanāk.

Latvijas ĻKJS CK lietu pārvaldnieks Dainis Babulis to apstiprina: noticis augstskolu komjauniešu sekretāru seminārs. No tādas auditorijas varētu gaidīt visasākos jautājumus. Neviena! Pat instrukcija par piesaistīto līdzekļu izmantošanu nebija izlasīta.

Bet ja tik vien būtu jāizlasa un jāzina! Nāk taču klāt arī jaunas nostādnes. Šo procesa dinamika vislabāk noteikti izjūstama Latvijas ĻKJS CK lietu pārvaldē, kas nodarbojas ar visiem republikas komjaunatnes organizācijas finansu jautājumiem.

Dainis Babulis:

— Paredzams, ka Vissavienības mērogā tiks realizēts jauns finansu eksperiments. Kā notika visu laiku? Tās republiku un apgabalu komjaunatnes organizācijas, kuras strādā bez dotācijas (to starp arī Latvija), nebija ieinteresētas, lai palielinātos budžeta ienākumi, jo

pozitīvi pārsniegtā summa vienalga tika pārdaļīta Vissavienības mērogā, un to dotācijas veidā saņēma kāda finansiāli vārgāka republikas vai apgabala komjaunatnes organizācija. Kā zināms, budžeta apjomu plānošana arī vienmēr notikusi stingri centralizēti, tā ka par šīs summas aplēšanu, teiksim, rajona līmenī, vispār nav bijusi runa. Līdz šim, budžeta summas centralizēti plānojot, nav ņemtas vērā arī reģionālās īpatnības. Saprotams, ka Vissavienības Centrālkomitejā tīri fiziski nav iespējams izskatīt katra rajona vajadzības. Visi šie apstākļi kopumā radīja nevēlēšanos katrā konkrētā rajona komitejā pa īstam interesēties par saviem naudas līdzekļiem un to pieaugumu. Tāpēc šobrīd ir pilnīgi nepieciešami likvidēt pārlietu centralizēto finansu plānošanu komjaunatnē.

Plānotā eksperimenta būtība ir tāda: republiku un apgabalu komjaunatnes organizācijām, kuras strādā bez dotācijām, tiks atstāta daļa no biedrunaudās iekasētās summas, daļa no starptautiskā jaunatnes tūrisma biroja «Sputņiks» un komjaunatnes preses izdevumu peļņām. Domāju, tas noteikti sekmēs patstāvīgāku un saimnieciskāku līdzekļu izmantošanu — ar pirmorganizāciju sākot.

Tādas pieejas pareizību noteikti apstiprina jebkura tuvāka iepazīšanās ar rajonu komiteju finansiālo darbību. To pierādīja arī saruna komjaunatnes Ļeņina rajona komitejā, kas izvēlēta tikai kā raksturīgs šābrīža situācijas, nevis kāda ideāla parauga piemērs. Kopā ar otro sekretāru Igoru Osipenko un uzskaites un finansu sektora vadītāju Gaļinu Lazarenko izrunājām par trīs svarīgākajām finansu pozīcijām — biedrunaudām, budžetu (kā zināms, rajona komiteja ir budžeta organizācija), piesaistītajiem līdzekļiem.

Igor Osipenko:

— Biedrunauda — tās ir finanses, kuras pilnībā pārskaitām Latvijas komjaunatnes Centrālkomitejas rēķinā. Mums ir savs biedrunaudu plāns, kontrolskaitļi.

Plānu mēs pārsvarā pildām. Komjauniešu skaits arī aug. Biedrunaudās savācam aptuveni 80 tūkstošus rubļu gadā. Mūsu budžets ik gadu svārstās 60 tūkstošu rubļu apjomā. Un šo budžetu jau faktiski veido mūsu pašu savāktās biedrunaudas. Vai nevarētu iztikt bez šī lielā, centralizētā Vissavienības apļa iziešanas? Uz Maskavu varētu ceļot tikai pozitīvā starpība starp budžetu un iekasēto biedrunaudas summu.

Tālāk — budžets. Kopīgi ar Igoru un Gaļinu caurskatījām visas pozīcijas un katrai no tām gadam paredzētās summas, kas arī, kā saka, tiek «nolaistas no augšas». Teiksim, žurnālu un avižu pasūtīšanai rajona komiteja šobrīd var tērēt tikai 33 rubļus gadā. Un nevis, piemēram, 34 vai 43.

Piesaistītie līdzekļi. Igors saka — kopš instrukcija paredz, ka pirmorganizācija var izmantot līdz 70 procentiem no talkās un citā veidā pašu nopelnītās naudas, piesaistīto līdzekļu apjoms jūtami aug. Taču skaidrs, ka šo līdzekļu izmantošanas instrukcija ir galīgi nepiemērota mūsdienu apstākļiem.

Vērā jāņem arī, ka spēkā stājies kolektīvā darblīguma ar uzņēmumu administrāciju 8. punkts, kurš paredz arodbiedrības finansiālu palīdzību uzņēmuma jaunatnei. Te nu ir darbs pirmorganizācijas sekretāram — pierādīt un prasīt, un panākt, lai jaunos ņem vērā. Tā ir vēl viena finansu «urdziņa», kas vismaz kaut cik sekmē pirmorganizācijas finansiālo varēšanu.

No otras puses — mūžīgi ir konflikti ar bankas nodaļām. Gandrīz vai iznāk, ka tur tiek lemts — to jūs varat pirkt, to — nevarat. Turklāt loģika bieži vien grūti saskatāma.

Gaļina Lazarenko:

— Reiz sociālistiskās sacensības uzvarētājiem gribējām nopirkt radioaparātu «Selga». Divus iegādājāmos uz pārskaitījumu veikalā «Zinātne», pārējos, arī uz pārskaitījumu, centrālajā universālveikalā. Otru rēķinu banka atteicās apmaksāt. Reiz atkal neļāva uz pārskaitījuma iegādāties grāmatu «Revolucionārā Pārdaugava». Bet tā taču ir politiskā literatūra, kuras iegādei vajag būt pilnīgi brīvai!

Igors Osipenko:

— Par īstu finansiālu patstāvību šobrīd nevar būt runa. Lai mēs varētu realizēt patiešām brīvu darbību, rajona komitejai noteikti vajadzētu būt iespējām slēgt līgumus ar dažādām iestādēm un organizācijām. Šobrīd vienīgo līgumu varam slēgt ar stenogrāfisti mūsu plēnuma laikā. Par īstu patstāvību liecinātu arī tas, ja varētu paši pēc saviem ieskatiem izlemt — kur štata vieta vajadzīga — rajona komitejā vai organizācijā. Bet tikai pasaka — atbrīvotais darbinieks būs «1. Maijā». Ne lūgts, ne prasīts. Un varbūt vairāk šāds «atbrīvotais» būtu vajadzīgs pavisam nelielā organizācijā, bet tur pēc instrukcijas nepienākas.

Diemžēl īstu novitāšu pārlietu maz. Tikai divi jaunatnes centri — viens Liepājas rajonā, otrs Rīgā, Proletāriešu rajonā vieš cerības. Tās ir divas saimnieciski un juridiski neatkarīgas struktūras,

kas strādā pēc pašfinansēšanas principa, neierobežoti slēdz līgumus un realizē komjaunatnes centienus brīvā laika izmantošanas jomā. Jaunatnes centri šobrīd ir viselastīgākā sistēma, kas spēj uzturēt dažādas intereses un norises jaunatnes vidū. Centri var pulcināt jaunatnes formējumus, kuri pastāv noteiktu laika sprīdi un tad var arī beigt savu darbību. Viefā nāks citi. Svarīgi, ka centros radīsies cilvēki, kuri ar laiku spēs rīkot lielākus vai mazākus masu pasākumus. Visā Savienībā ir septiņi šādi centri. Taču tiem vajadzētu būt krietni vairāk. Citādi — kas daudzviet notiek ar komjaunatnes rajonu komitejām? Tās pārvēršas par neskaitāmu pasākumu organizēšanas štābiem, nodarbojas ar caursišanu, dabūšanu u. tml., kas raksturīgi finansiāli trūcīgām organizācijām. Rajona komiteju darbinieki bieži mainās, tāpēc nereti viss jāsāk no nulles. Un pasākuma organizēšanai nezināšanas dēļ bieži tērē vairāk līdzekļu, nekā vajadzīgs.

Kurš ir aprēķinājies, cik lielus zaudējumus sagādā tā saucamās komjaunatnes kafejnīcas, kuras pavisam nesen «uzdīga» visās republikas malās? Komjaunieši prasīja, un viņiem deva. Dažreiz pat pilsētas lepnākā restorāna telpas. Un kāda jēga? Mūžīgie strīdi ar rajona patērētāju biedrībām par ēdam- un dzeramsortimentu, mūžīgā patērētāju īgni sarauktā pierē, jo nākas strādāt ar neizbēgamam zaudējumiem. «Gadsimta problēma» — rajonu komitejās, kā šīs telpas pilnvērtīgi izmantot. Turklāt kādam no darbiniekiem nereti iznāk nodarboties ar «kafejnīcas jautājumu» vien.

(Igors Osipenko: — Kāpēc rajonu komitejas perspektīva nevarētu slēgt līgumus ar kooperatīviem? Šī joma slēpj sevī ļoti daudz iespēju, turklāt ieinteresētas būtu abas puses.)

Vēl problemātiskāku jautājumu kopa saistās ar jauniešiem, kuri «metušies» apgūt pagrabus. Vieni sanāk kopā, izmēž kādu kaktu un uzsāk gaudeno, bet uzstājīgo melniņu — dodiet! Un apvainojas, ka neviens nav pamanījis viņu sevišķumu. Protams, tas ir vulgarizēti un vienkāršoti, un komjaunatnes darbinieku attieksme ir klaji birokrātiska, taču mūsdienās, kad beidzot rublis ir vairākkārt jāapgroza, šāds pliks «dodiet» izskan žēli un retoriski.

LĻKJS CK lietu pārvaldnieks Dainis Babulis pērnuden devās uz Ungāriju, lai uzzinātu, kā Ungārijas Komunistiskās jaunatnes savienība nodrošina sevi ar naudas līdzekļiem. Saīdzinājumam un secinājumiem:

— Mēs vairāk esam metušies uz brīvo laiku. Lai cik svarīgs, tas tomēr ir sekundārs. Primārs ir darbalais. Bet vai jaunajam cilvēkam, kad viņš paveicis tiešos pienākumus, ir iespēja piestrādāt un arī nopelnīt? Iznāk, ka brīvo laiku lielākā daļa metas baudīt ar vecāku dotajiem rubļiem kabatā. Tā ir visiem skolēniem un lielākajai daļai studentu arī. Bet Ungārijā dara, lūk, kā: komjaunatnes komiteja noslēdz līgumu ar uzņēmumu par jebkura darba veikšanu, kas tobrīd nepieciešams. Kad darbs izpildīts, uz-

ņēmums pārskaita naudu, no kuras 40 procenti paliek komjaunatnes rīcībā, bet 60 procentus saņem konkrētā darba veicēji. Šī daļa izrādījies pietiekami liela, lai iespēja nopelnīt ar komjaunatnes komitejas starpniecību liktos izdevīga. Mums stāstīja, ka kādā uzņēmumā sabojājusies itāļu tehnoloģiskā līnija un firma par salabošanu prasījusi bargu naudu. Komjaunatnes komiteja pieaicinājusi jaunos speciālistus, noslēgusi ar uzņēmumu līgumu un — visas problēmas atrisinājušās.

Ir arī galējības. Vienā otrā nelielā rūpnīcā, kur strādā daudz jauniešu, komjaunatnes sekretārs sāk pat diktēt savus noteikumus direktoram. Jāteic, ka šī līguma slēgšana ir ļoti spēcīgi cēlusī komjaunatnes autoritāti Ungārijā.

Domāju, ka mēs varētu rīkoties līdzīgi. Jo sistēmas, kas darbojas šobrīd, kaut vai studentu vienību neelastīgais mehānisms, ir ārkārtīgi mazefektīvas un aptver nelielu jaunatnes daļu. Būtu lietderīgi veidot, piemēram, jauniešu darbā iekārtošanas kooperatīvus, kuru ievirze varētu būt dažādu pakalpojumu sniegšana iedzīvotājiem.

Ungārijā visi skolēnu komjaunatnes organizācijas nopelnītie naudas līdzekļi glabājas krājāsē. Krājāsē grāmatiņa ir uz skolotāja (-as), visbiežāk klases audzinātāja (-as) vārda, kurš (-a), konsultējoties ar skolēniem, rīkojas ar naudu visu interesēs.

Vēl Ungārijas komjaunatnei ir sava tirdzniecības firma, kura darbības sākumā realizēja pionieru formas tērpus un komjaunatnes atribūtiku. Šobrīd preču klāsts ir krietni bagātīgāks. Firma ir patstāvīga saimnieciska organizācija, kura attiecīgos procentus no peļņas pārskaita komjaunatnei dažādu politisku akciju veikšanai.

Radošās jaunatnes apvienība Ungārijā nodarbojas ar izgudrojumu ieviešanu un realizēšanu. Tas ir šīs apvienības peļņas avots. Pašlaik apvienības apgrozījums sasniedz vairāk nekā 30 miljonu ungāru forintu.

Stāstot par Ungāriju, Dainis Babulis beigās atcerējās, ka tur izveidota arī jauno menedžeru skola. Man tas likās svarīgākais fakts. Ar to vajag sākt. Un ne tikai par komjaunatni domājot. Jo visi, kuri komjaunatnē kaut nedaudz saskārušies ar saimniekošanas lietām, vienbalsīgi apgalvo: jaunatnes organizācijā katastrofāli maz ekonomiski izglītotu, ar saimniecisku vērienu apveltītu cilvēku. Vērojams pretējais — komjaunatnes darbinieku biklums un neprasmē, kārtojot finansu lietas. Kaut arī tas ir diskutējams jautājums — vai komjaunatnes funkcionāram jāklūst par profesionālu ekonomistu, saimniecisku darbinieku?

Šīs piezīmes tapušas novembrī. Daudz kas hipotētisks šajā posmā komjaunatnes finansu lietās būs kļuvis par notikušu faktu, un rajonu komitejas operēs ar jauniem finansu dokumentiem.

Tik ļoti jau pierasts uz komjaunatni raudzīties kā uz nabaga radinieci. Bet varbūt bagātājiem radiem vienkārši nevajadzētu būt tik pašpārliecinātiem?

(Turpinājums no 31. lpp.)

ANDREJS PLATONOVS

JUVENILIE ŪDEŅI

bija atvērta kā rītausmas plašumi, kuros vilņoja elektromagnētiskā saules enerģija.

Vermo izjuta Bostalojevas izstarojošo spēku un tūdaļ nepārdomājis nolēma cilvēku izstaroto gaismu izmantot tautsaimnieciskiem mērķiem; viņš atcerējās Maksvela gaismas elektromagnētisko teoriju, kas saules, mēness, zvaigžņu un pat naktskrāsas spīdēšanu uzskata par maiņas magnētiskā lauka darbību, kur ļoti īsi viļņi, bet svārstību frekvence sekundē ir tik liela, ka cilvēka jūtas, redzot šo attēlu, skumst. Vermo pēc tam atcerējās šās dienas neparasto rītausmu, kad gaisma saspringa austrumos, bet kļuva vāja no bezgalības pretēstības, ko pildīja tumsība, — un Vermo toreiz, balstīdamies pret bulli un bez sava ķermeņa līdzsvara, pazaudēja apgaismotās debess atmodu, kura izraisa racionālās jūtas.

Un Vermo vēl tagad nezina, ko var iegūt no debesu gaismas. — Biedrene Bostalojeva, — viņš teica, — sniedziet man savu roku . . .

Bostalojeva viņam pasniedza savu uztūkušo roku, un abi cilvēki kādu laiku sakļautām rokām turpināja ceļu, turklāt Vermo spieda sievietes roku, nevis tādā veidā balstot kaislības, bet pārdomu dēļ, — viņa ķermenis pat atdzisa, jo tā siltums pārvietojās uz pārdomu iekšējo spēku.

Drīz vien bija saskatāma «Dzimto Laidariņu» apkārtnē, nevarīga no tālienes, īpaši tad, kad šo pieticību salīdzina ar debesu plašumiem, kuros valda spraiģi bargā un klusā saules elektromagnētiskā enerģija.

* * *

Pirms nakts iestāšanās Bostalojeva sasauca ražošanas sapulci. Aku rakšanas brigadieris Milešins, zootehniķis Visokovskis, inženieris Vermo, Federatovna, kalējs Kemals un piecu lopu dārzu pārzīņi (jo sovhozs sastāvēja no pieciem iecirkņiem), un vecākais gans Kliments, kas, kā dzimis praktiķis, bija ievēlēts par sapulces priekšsēdētāju, it kā jau iepriekš būtu piedalījies šajā sapulcē. Darba kārtībā centrējās jautājums par visas gaļas saimniecības pārkārtošanu, lai sovhozs ražotu nevis tūkstošus tonnu gaļas, kā tas noteikts plānā, bet divus tūkstošus; nu nācās apdomāt un atrast ganības divu tūkstošu govju un četrdesmit buļļu izbarošanai, kā uzmundrinājumu direkcija saņēmusi vēstuli, ka lopi tiek kājām dzīti no kaimiņu rajona — no šejienes pussimt verstis.

Tikko nolaidās vakarblāzma, kaut kur pabeigusi dienas darbus, Bostalojeva pārbrauca no stepes.

Kliments, skatīdamies saulē pieradušām acīm, sacīja sapulcei, ka esot pienācis laiks un visiem kā saimniekiem vajadzētu domāt par sociālismu, lai stepē viss būtu ekonomiski un prasmīgi.

— Manī, lūk, guļ boļševistisks lādiņš, — Kliments sacīja. — Bet, kad ar to sāku šaut savā darbā, izrādās, ka pamaz . . . Tu centies visu ņemt ar vērienu, bet sanāk vieni stūkumi — draņķil Tu sabaro, lūk, tā, es pats pakošļāju zāli, pirms dodu lopiņiem, bet pārskati parāda, ka piena izslaukums krītas, lopiņi pārstāj augt. Centrālajam lopu dārzam no kolhoza pieņēma dažāda dzimuma strādniekus, pēc līguma — man divus palīgus, divus gudrus un acīgus zemniekus. Bet kas tas? Viņi staigā, plosās un cenšas, — pats viņiem čamdiju sviedrus, — bet manā lopu dārzā, kā bija slikti, tā ir slikti . . . Pats nepieskatīšu, kustoņi zālē izsalkuši, bet neēd, jo nav padzirdīti . . . Taču mani vīri, kā sacīt, vai ar triecinieku būšanām, no viņiem mūk buļļi, bet uz kurieni, paskausi — atgriezīsies atpakaļ, pavēlēsi — nokārs degunus, pārbaudīsi — nav jēgas. Kas tas tāds, no kā rodas rāma iecietība? Ļauns cilvēks — tā ir manta, bet pazemīgs — nekas, to pat nav aiz kā nogrābt, lai iekrautu! . . .

— Mums ir šķiru cīņa, — Bostalojeva klusu sacīja.

— Jā, kā tad, — Kliments piekrita. — Ja ne tā, kas tad?

— Kālab tavi vīrišķi ir bezrakstura muļķīši? — Federatovna taujāja. — No kāda kolhoza tev sniedza palīdzību?

— Taču no tā, māt, māmuliņ, kur mūsu izbijušais direktors lasa grāmatīņas. Tur viņš zemniekiem noorganizējis kaut kādu jucekli, lai neviens neskumtu, tāpēc ka viss, kas ir pasaulē, esot elektrons, kurš nekur nepazudīs. Kaut visa direktūra spertos tam pretī. Tur tagad pārtikušie iedzīvotāji visus iztaujā par elektroni; ikviens grib tapt par elektronu, bet nezina, kā to izdarīt . . .

— Vermo, — Bostalojeva pievērsās, — brauciet, lūdzu, kopā ar Federatovnu uz kolhozu pie Umrišceva un viņam paskaidrojiet, kas ir elektrons. Bet tagad apspriedīsim govju fermu apkurināšanu ziemā.

Sapulce iesaistījās šajā apspriešanās, bet Visokovskis pasniedza Bostalojevai dokumentu, kurā bija uzrādīta sovhoza diennakts situācija, lopu veselības stāvoklis, no piena iegūtais sviesta daudzums, un starp citu bija atzīmēta astoņu govju bezvēsts pazušana un divpadsmit teļu nāve. Bostalojeva iecietīgi izlasīja uz papīra rakstīto un apzinājās, ka jātaupa naids, lai tā pietiktu līdz šķiras ienaidnieku galam.

Sapulce pieņēma lēmumu būvēt iekārtu apsildīšanai ar vēju un rakt zemi dziļumā līdz pat pirmatnējām jūrām, lai no turienes dienas gaismā izlaistu saspiesto ūdeni, bet pēc tam aizspundēt urbumu, un tad stepes vidū būs saldūdens jūra — zālei un govīm slāpju remdēšanai.

Sakarā ar pazemes ūdeņu dziļumu un noslēpumainību Vermo ierosināja zemi izdedzināt ar Voltas loku, kas izkausētu kristālisko iezu masīvus un tajos ielietu kā nazis miklā.

Federatovna, vēlēdamās taupīt sociālistiskos līdzekļus, neieteica ar to nodarboties, taču Vermo viņai paskaidroja, ka dziļajai urbšanai ar elektrisko liesmu ir nepārprotama vēsturiska vispasaulas nozīme, un māmuliņe, smaidīdama ar savu bakurētaino muti, piekrita, jo viņai piemita vājība uz visu jauno. Pēc tam sapulce sāka spriest, kur izvietot divus tūkstošus klātnākošu govju, un Vermo jau kaut ko izdomātu, taču viņš nedrīkstēja izdomāt, jo citādi sairtu zem personiskās dzīves spiediena; Kemals momentāni, pacilātu prātu ierosināja tuvākajā kaļķakmens atradņu vietā izgriezt plates un no šīm plāfēm būvēt lopu novietnes.

— Akmeņi jāgriež nevis ar dzelzi, bet ar elektrisko liesmu: divi strādnieki var sagatavot un uzbūvēt novietni diviem tūkstošiem lopu, — tūlīt paziņoja Vermo.

— Labi teikts, — Kemals nopriecējās un tūdaļ izteica labu priekšlikumu. — Bet plāksnes mēs savienosim ar elektrisko sametināšanu, — ar to pašu Volta loku, ar to pašu, ar kuru karjerā sagriezīsim plates.

Vermo izslaucīja no sajūsmas asarot sākkušās acis un piecēlās kājās, būdams sajūsmā par vispārējo līksmi.

— Jūs aizmirsāt par briketēm, — Bostalojeva atgādināja, viņas acis bālēja no noguruma, viņa saļima uz savām rokām un miegā zaudēja samāju.

Vēlu naktī pamodusies savā istabā, tūlīt lika jūgt zirgu, lai brauktu līdz dzelzceļam un pa ceļam ratos izgulētos.

Bostalojeva sprieda, ka novada centrā dabūs celtniecības materiālus, iekārtas un pirms ziemas iestāšanās uzbūvēs jaunas govju kūtiņas, apsildīšanai — vējdzirnavas ar dinamo mašīnu, presi briketu izgatavošanai. Bet uz to, kas attiecās uz pirmatnējām jūrām, Bostalojeva nolēma atbildēt ar iestāšanos pilsētas institūta neklātienē, lai pati kļūtu par inženieri un varētu pārbaudīt Vermo projektu; viņa kautrējās tūlīt sākt šo darbu, jo nesaprata zemeslodes iekšējo uzbūvi un ne reizi nebija redzējusi Volta loku. Bija vēl viena sarežģīta izeja: divkārt, trīskārt pārsniegt plānu, saņemt prēmiju un panākt, lai visi sovhoza strādnieki par prēmijā iegūto naudu iegādātos . . . zemes urbšanas mašīnu. Kas varēja to traucēt?

Sovhozā spēlēja hromatiskās ermoņikas; Vermo pats sacerēja mūziku — viņš visbiežāk atskaņoja savus sacerējumus, taču turpat tos aizmirsā. Sovhoza apmetnei visapkārt plētās noslēpumaina tumsa, aplādama tālos un neaizsargātos ganāmpulkus: vēl tālāk par ganāmpulkiem atradās kolhozi, ciemi, bijušās aprīņķa pilsētas — tūkstošiem draudzīgu un naidīgu ļaužu; padomju govīs tagad gulēja pie dzirdinātāvām, buļļi krāca, un vienaldzīgie gani sev vārtīja kaut ko naktij, lai sapnos nebūtu jācieš no izsalkuma . . . No ganu kopskaita tikai desmitā daļa bija komunisti, kas centās izgulēties dienā un arī brīvmainā, lai nakti varētu pavadīt vajājām acīm. Ja katru nakti pazudīs astoņas govīs, cik gaļas tad varēs nosūtīt uz Donbasu un Staljingradu?

Bostalojeva lika koferi divas kleitas, celtniecības materiālu un iekārtu pieprasījumu sarakstus, veļu, aplūkoja sevi spogulī un apsēdās uz gultas. «Man taču nav radnieku!» viņa atcerējās. «Bija viena māsa, bet mēs aizmirsām viena otrai vēstules uzrakstīt. Veterinārijas institūtā neaizmirsti uzzināt, — Visokovskis man neatgādināja, — kā no urīna iegūst sēklu mākslīgajai apsēklošanai . . . Vermol Es gribu ar tevi apprecēties sociālismā, bet varbūt tad vairs nemaz negribēšul!»

Tajā stundā Vermo spēlēja, kā viņš domāja, sonāti par nākotnes pasauli; viņa izdomāto skaņu veidojās pa lābdabīgo zemi staigāja piena un sviesta giganti — dzīvas būtnes, taču ar dažām metālistiskām ķermeņa daļām, jo tad tos vieglāk pasargāt no slimībām

un nodrošināt pastāvīgu produktivitāti; piemēram, rīkle bija no tērauda, kuņģis pilnīgi izgriezts (pret saslimšanu no mēslu sairšanas), bet piena dziedzeri ir elektromagnētiskais uzlabojums. No darba brīvās slaucējas un strādnieki klausījās Vermo mūziku un viņa sniegtos paskaidrojumus par atskaņoto darbu saturu, un tikai tad ticēja, ka tiešām tā ir.

Bostalojevai piebrauca ratus. Viņa iznāca, tērpusies ceļam paredzētajā mētelī, viņas melnie mati spīdēja gaismā, kas ielūda caur logu, un viņai kļuva baismi, ka jābrauc prom no sovhoza, kurš palika tumsā ieslīdzis.

Viņa paaicināja Federatovnu un lika tai kopā ar Vermo braukt uz Umriščevas kolhozu, tur visu apskatīt, kā pienākas, un, ja nepieciešams, rajona komitejā izvirzīt jautājumu par budžu palieku tūlītēju likvidēšanu un par visu buržuāzijas negantības elementu aizvākšanu no gaļas sovhoza teritorijas, citādi nebūšot iespējams saimniekot.

— Es pati iegriezīšos rajona komitejā, — Bostalojeva teica. — Rūpīgi pārbaudiet Umriščevas elektronu, manuprāt, tas ir viņa jauns izdomāts politisks sauklis.

— Es viena pati tikšu galā ar Umriščevu, — Federatovna apsolīja, — zinu, kas ir elektrons, esmu mācījusies fiziku, tā ir tāda daļiņa, bet lozungus es nojaušu, kaut arī pats oportūnists par tiem klusē. Brauc, meitiņ, tikai nepiemirsti naganu paņemt!

Vermo noskuma. Viņa apziņas dziļumos dusēja pārgurusi karojošās dialektikas būtība.

— Nadežda Mihailovna, — Vermo izmeta, — es braucu kopā ar jums no rīta un ieraudzīju debesīs elektromagnētisko enerģiju. Mums jārada optiskais transformators, saules, mēness un zvaigžņu pulsāciju tas pārvērtīs elektriskajā strāvā. Tas barosies no bezgalīgajiem plašumiem, tas...

— Taču kaut vai cilvēka dēļ pārstāj domāt, — Federatovna sadusmojās uz Vermo. — Cilvēks aizbrauc, bet viņš te purpina, piedzen galvu. Meičai arī bez tā ir diezgan rūpjuļ! Vai tad mēs paši nezinām fiziku, viņš vienīgi tas mācītāis. Vai tu dzīvo kapitalismā, kurā tikai īpatņi domā!

— Uz redzēšanos, Vermo! — Bostalojeva sniedza roku. — Pagaidām veiciet zemes darbus, bet es atvedīšu iekārtu...

Ar šiem vārdiem Bostalojeva tumsā aizbrauca uz tālo novada pilsētu.

Kādā aizvadītās vasaras rīta gaļas kombināta «Dzimtie Laidariņi» direktores Nadeždas Bostalojevas rati apstājās ciematā pie partijas

rajona komitejas. Dažādi partijnieki agrajā rīta saulē izvietojās ap komiteju; daudzi gulēja, aizpampušos plakstus aizvēruši, citi kaut ko runāja un lūkojās plašajā tālē, kur daudz kas balstīts uz jaunību un spēku, kur jau tagad vērpās traktoru izstrādātā gāze, spīguļoja jaunceltņu dēļi, ļaužu brigādes gāja uz darbu, kapitālisma tukšumu un skumjas bija nomainījis daudzu ļaužu sociālisms.

Rajona komitejas sekretārs gulēja: visu nakti nostrādājis, pirms divām stundām viņš bija nolicies gulēt. Bostalojeva negribēja gaidīt un iegāja istabā pie gulošā sekretāra. Viņš atvēra acis un tūdaļ pazina ienācēju, tāpēc ka visu laiku bija atcerējies viņu un slepenībā gaidījis viņu, kaut gan uz to nebija nekādu cerību.

Bostalojeva izteica savu lūgumu, sekretārs gulēdams klausījās, bet neko nesaprata. Viņam patika sieviete kā līdzdalībniece mokinājā šķiru cīņā, kā biedrs tiešajā darbā un kā sieviete, kurai nav nekādas savas slepenās baudas, tāpat kā pašam sekretāram.

— Mēs jau kaut ko zinām par Umriščevas kolhozu, — sekretārs sacīja atbildes vietā. — Vakar birojā nolēmām pārbaudīt kolhozus, kas atrodas līdzās tavam sovhozam, un izsvīlināt budžu paliekas.

Bostalojeva atsveicinājās no sekretāra un aizbrauca; visi cilvēki, kurus viņš visvairāk mīlēja, vienmēr palika nesasniedzami, atradās tālumā, iegrīma darbos, zaudēja draudzību, — un vēl jāgaida pieci vai desmit gadi līdz komunisma sākumam, kad darbu veiks mehānismi un izbrīvēs cilvēkus, lai tie varētu veidot labu sadarbību.

Novada pilsētā Bostalojevai nebija kur apmesties. Visas viesnīcas bija sen aizpildītas ar inženieriem un kvalificētiem strādniekiem, kas uz ilgāku laiku atbraukuši no Maskavas un Ļeņingradas. Bostalojeva nokļuva pilsētā tajā laikā, kad tur nebija pajumtes, tāpēc ka buržuāziski ģimieniskās slēptuves bija saardītas pīšļos, bet jaunās, gaišās celtnes vēl nebija nožuvušas, lai tajās varētu ievākties.

Tad Bostalojeva iekārtojās tajā iestādē, kur viņa gribēja dabūt celtniecības materiālus, tās vietējā komiteja bija atsaucīga un sievietei ierādīja savu istabu naktsguļai, kā savienības biedrei, iedeva spoguļi. Bostalojeva naktī atvēra vietējās komitejas kabineta logu un skatījās uz apgaismoto, dārdošo rūpnīcu, ēku un mītnu celtniecību. Iestādē bija tumšs, klusi dusēja arhīvi, slēpdami papīros birokrātijai, kaitniecībai, mazo, iznīkstošo šķiru maldus un iedvesmojošu varonību. Bostalojeva gāja pa iestādes dobjo gaiteni, pieskārs skapjos izvietotajām mapēm un iegrīma domās kancelejas garlaidīgajā tukšumā.

Nomazgājusies vannā, kura itin gudri bija nolikta līdzās kādam kabinetam, Bostalojeva pārgērba tīru veļu un likās gulēt uz vietējās komitejas galda, caur atvērto logu klausīdamās nakts darba troksni, ļaužu balsis, līgavu un līgavaiņu smieklus, mašīnu saspringtu kaukša-

nu, transporta signālus, sarkanarmiešu sargposteņu maiņas dziesmas — visas boļševistiskās dzīves dūkoņu.

Viņa iemīga apmierināta un laimīga, nejuzdama, kā nakts otrajā pusē viņai pāri staigā žurkas.

No rīta Bostalojeva devās lūgt par baļķiem, naglām, dinamo mašīnu, par dzelzs detaļām spiedeī.

Lielajā iestādes zālē valdīja garīgā darba čala, simti cītīgu ierēdņu domāja par tūkstoš celtnieku apgādi un bez pārtraukuma plāna izpildes laukā ar pārstāvjiem no citām vietām darba starplaikos dzēra tēju.

Tās zāles stūrī sēdēja vēl jauns, bet jau nosirmojis celtniecības materiālu sadales atbildīgais izpildītājs, viņš skumīgi lūkojās savas iestādes plašumu dūmakā, neredzēdams iespēju apmierināt pat triecienceltnes un speciālos darbus.

Bostalojeva piegāja pie viņa.

— Man vajag kasti ar naglām, — viņa sacīja.

Izpildītājs pasmaidīja un tēvīšķīgi lietišķi paziņoja:

— Balodīt manu, man vajag desmit tūkstoš tonnu naglu... No kurienes jūs esat?

Bostalojeva apsēdās un dvēseliskās cerībās izstāstīja izpildītājam sava sovhoza vajadzības.

Kad viņa runāja, pie izpildītāja vēl pienāca apmeklētāji un vietējie kalpotāji, visi viņi klausījās sievietes stāstu un atklāti smaidīja par viņas lūgumu — šim neplānotajām apgādēm, taču izpildītājs bija bēdīgs.

— Uz visu jūsu rajonu mēs iedevām puscasti naglu, un paņemiet no tās sev kādu sauju, — teica izpildītājs, pieradis pie celtniecības ciešanām.

Visi cilvēki, kas atradās tuvumā, apmierināti iesmējās; viņi bija ieradusies saskaņā ar plānotās apgādes principiem un rīkojās nevis vajadzīgi, bet liekot lietā lielas kombinēšanas mākslu.

— Jūs esat nelietis! — Bostalojeva noteica. — Dodiet man jūsu plānu uz papīra, es jums sacerēšu naglas.

Atbildīgais izpildītājs vispirms sastādīja aktu par viņa personas apvairošanu liecinieku klātbūtnē, bet pēc tam viņai iedeva plānu, jo tas ietilpa viņa pienākumos.

Bostalojeva izpētīja naglu sadali, un viņai kļuva zēl ikvienas jaunceltnes, tāpēc ka katra jaunceltnē alkatīgi lūdza, bet saņēma maz, viņa nespēja uzrādīt, kuram vajadzētu atņemt, lai sovhozs varētu saņemt naglas, saraksta beigās bija rakstīts par četrām tonnām velmētās stieples, kas paredzēta organiskās taras kantorim eksperimentālajai iesaiņošanai.

Bostalojeva ar materiālu sarakstu rokā devās pie iestādes priekšnieka; celtniecības materiālu bads bija priekšnieku padarījis ļaunu, viņš sēdēja savā kabinetā, daudzbalstīgas lūdzēju dūkoņas ielenkts. Viņu pārliecināja, viņam izklāstīja čuguna rūpnīcas atklāšanas valdīnāšanās perspektīvas, kas atkarīgas no saņemtajām naglām; viņam draudēja ar augstākstāvošo instanču sodiem un viņu cienāja ar eksporta papirosiem, priekšnieks, cīnīdamies ar snaudīenu, ko uzdzina nogurums, ziņēja gaisā, slepeni priedējās un sevi pārliecināja: «Pūlieties, prasiet, velni, — es jums nedošu neko, mācieties atrast resursus, kas mētajās zem kājami!»

Pamanījās Bostalojevas neieredniecisko sejas izteiksmi, priekšnieks tūdaļ piesauca viņu klāt un uzmanīgi ieklausījās viņas prasībā. Bostalojeva lūdza, lai viņai atdod puslonnu stieples, viņa ar to sovhozā veikšot eksperimentu — izmēģināšot salmu siešanu, — bet pēc tam produkciju atsūtīšot taras kantorim.

Iestādes vadītājs, bijušais strādnieks, jau padzīvojis vīrs, atmata snašanu un skaidrām acīm nopētīja Bostalojevu no galvas līdz kājām.

— Cik puslonnu tev vajag? — viņš vaicāja. — Ņem visas četras, tu no tām kaut ko izdabūsi. Gorjunov! — viņš noklīdzta tuvākajam sekretāram. — Noņem velmēto orgtaru un pārliec «Dzimtājiem Laidariņiem». Par šo orgtaru izvirzi jautājumu SZI, lai tai apsvilina vilnu, neliešiem jāparāda, ka metāls var būt karsts. — Vereščasni! — priekšnieks nobrēcās cauri dūkoņai uz atbildīgā izpildītāja pusi. — Pēc nodarbībām ienāc pie manis, es tevi varbūt atlaidīšu par stiepli.

Tajā pašā dienā Bostalojeva nosūtīja uz sovhozu trīs tonnas stieples, bet vienu tonnu atstāja noliktavā; pēc tam — jau pievakarē — viņa ieradās naglu rūpnīcā un palūdza direktoru sacirst stiepli naglās.

— Par ko man tās jācērt? — direktors vaicāja. — Vai jūsu acu dēļ?

— Jā, — Bostalojeva atbildēja un uzmeta viņam savu parasto skatienu.

Direktors, palūkojies uz šo sievišķi, vairs nespēja neko piebilst; cik viņš produkcijas nosūtījis republikai, dzīdams ražošanas finansu plānu līdz pusotra simta procentiem; republikas neapmierināti runāja, ka maz dod, un dusmojās. Un tagad viņa priekšā stāvēja šī sieviete un prasīja kā republika; arī šai sievietei pagaidām nebija bagātu fondu un īpaša daiļuma.

— Vai jūs mani noskūpstīsit par naglām? — direktors smaidīja.

— Labi, — piekrita Bostalojeva.

Direktors par izbrīnu sevi izjuta pilnībā — no kājām līdz lūpām — kā cietu ķermeņi, un pat visas daļas tā iekšpusē kļuva jūtamas —

līdz tam bija tikai viena uztveres apziņa — virspusē, bet, kas notika visā ķermeņi, to viņš neizjuta.

— Jūs neapvainosities? — direktors jautāja, modri vērodams kabinētu un ieklausīdamies, vai kaut kur nedzird soļus, tālrunis klusēja, ventilators liegi dūca, kā mēmais.

— Neapvainošos, — Bostalojeva atbildēja. — Bet jūs jau neesat tāds draņķis.

— Nē, — direktors mierīgi sacīja, atsēzdamies savā vietā. — Kur ir jūsu stieple? Vakār es pats stāšos pie automāta, uzgaidīsiet desmit minūtes un dabūsit savas naglas... Vediet šurp stiepli. — Direktors vienaldzīgi nolieca galvu, lai atkal pievērstos kārtējiem darbiem.

Bostalojeva piegāja viņam klāt un noskūpstīja viņu tā, ka pēc tam, kad Bostalojeva aizgāja, direktors devās uz tualeti un tur skatījās spogulī — vai no šīs sievietes kaut kas nav palicis uz viņa sejas, tāpēc ka visu laiku uz savām lūpām juta kaut ko lieku.

Vakarā Bostalojeva rūpnīcā saņēma naglas. Pats direktors no ceļa izveda autokārā četras kastes un palūdza parakstu par produkcijas saņemšanu. Bostalojeva nosūtīja naglas uz staciju un naktī izgāja zem bāla mēness pastaigāties pa ielām, kurās neapklusā jaunceltnu duna. Viņa lasīja nezināmu organizāciju izkārtnes — «Ķīmrādijs», «Austrumgāze», «Augstsprieguma birojs», «Gaispūšamā komisija», «Smago pamatu kantoris». «Ražošanas iekārtu vibrācijas ZTB», «Novada VEB» un citas, — un bija priedīga, ka slepenie, divainie un maigie dabas spēki darbojas boļševiku rindās, sākot ar spēku pamatu smagumu un beidzot ar smalku vibrāciju un ar elektromagnētisko vilni, kas trīsēja neredzamā bezgalībā.

«Novada VEB» logi bija apgaismoti; tehniķes strādāja, noliekušās pār rasēšanas dēļiem, jauns inženieris, nosirmojis no bangojošās tehnikas dzīves, ar logaritmu lineālu pārbaudīja tehniķu aprēķinus un ar sakropļotu rādītājpirkstu piebaktīja pie klūdām un aplamībām rasejumā.

Bostalojeva piespieda seju pie loga stikla un ilgi lūkojās uz savām vienaudzēm un biedrenēm. Mēness nakts riteņa tikko samanāmā gaisā, vasaras dārzeņi un zāle joprojām auga, taču tie bija gandrīz bez ļaudīm, līdzīgi savu laiku nokalpojušai parādībai, jo te nekļaiņoja nevienš svētkiem noskaņots cilvēks.

Bostalojeva iegāja iestādē, ko sauca par «Novada VEB», neizpratnē padomājusi par savu likteni, un palūdza sagādes sektora vadītājam simt zirgspēku dinamo mašīnu. Vadītājs neko neteica, atbildes vietā lūkojās viņai garām — uz elektrības badā nīkstošās zemes pusi. Bostalojeva samierinājās, ka nav iecerētās mašīnas, un apgaismojuma iesildītās iestādes telpās viņai iepatīkās dziļais tehniskās zinātnes darbs. Kāda rasētāja sirsnīgi uzsmaidīja Bostalojevai. Viņa tūlīņ pamanīja šo cilvēctību, un divas sievietes, noliekušās pār rasējamo dēli, aprunājās kā draudzenes: viena skuma par bērnu, kas, ieslēgts istabā, līdz pusnaktij gaidīja māti, otra vēlējās saņemt dinamo mašīnu. Tā pati rasētāja mācījās rasēšanas konstruēšanas institūtā, bet pēc tam, neiegrīziesies mājās, steidzās uz darbu; viņa naktīs centās mazāk gulēt, lai vairāk redzētu savu bērnu. Bostalojeva apsolīja aiziet uz viņas mājām un vakarā pasēdēt pie bērna, kamēr viņa atgrīzīsies.

Nākošajā dienā Bostalojeva tā arī izdarīja, un uz komandējuma laiku pārcēlās uz rasētājas mitekli un cētrgadīgajam zēnam zīmēja govīs un sauli virs tām, attēloja gudro māmulīti Federatovnu, vērsi, govju klausības pie ūdens siles; vientuļais pusēns ar lietīškumu un izbrīnu klausījās šos stāstus. Beidzot pārnāca māte un ilgi neļāva bērnam gulēt, jo sīki atstāstīja, ko bija darījis pa garo dienu, par dinamo mašīnu, kurai sākusis rasēt detaļas.

Bostalojeva no rasētājas tūlīņ uzzināja, ka tā ir liela dinamo mašīna un sen stāv auditorijā kā rasēšanas modelis, cik tajā spēku, nav zināms; rasētāja apsolīja rīt uzzīmēt specifiskāciju tabulu.

No rīta Bostalojeva aizgāja uz iestādi, kurā bija pārnākņojusi, un tur viņai iedeva pavēsti, lai viņa dienā ierastos tautas tiesā kā atbildētāja lietā par valsts ierēdņa nosaukšanu par nelieti.

Dežurējošais tiesnesis tautas klātbūtnē skaļi nolasīja Bostalojevas lietu un tūdaļ izteica savu slēdzienu: atbildētāju atļaisnot un viņai izteikt pateicību par modribu materiālu taupīšanā, bet ierēdņi prasīja atzīt par nelieti un kā nevēlamu personu nodot tiesāšanai. Tāds lēmums sākumā samulsināja klātesošos, bet drīz vien tie nopriecājās par tiesneša gudrību, prasītājs paslēpa seju rokās, jo viņš jutās publiski apvainots, tāds arī palīks, kamēr gūs īpašus nopelnus darbā, kas vēltīs strādnieku šķirai.

No tiesas zāles Bostalojeva izgāja kā aktrise, ko pavada vienotu apsveikumu brāzma, arī pats tiesnesis viņai uzsauca: «Uz redzēšanos, palīdziet arī turpmāk atklāt šos elementus!»

Bija vēl dienas vidus, turpinājās karstā vasara un piecgades laiks. Rūpju pilna trauksme saņņaudza Bostalojevas sirdi, kad viņa apstājās novada pilsētas vidū, — viņa alkatīgi vēroja jaunbūvju dēļus, baļķus, kravas automašīnas, kurās atradās dzelzs piederumi, augstsprieguma vadi, — viņu sāpināja tas, ka dzimtajam sovhozam ir dāsna daba, taču trūkst tehnikas un būvmateriālu. Bostalojeva cieta no tā, ka dārdošajam proletariāta celtnēm aprūks gaļas, ja arī «Dzimtie Laidariņi» dos divus tūkstošus tonnu gaļas, tātd jāsāk manevrēt...

Bostalojeva iegāja institūtā pie draudzenes rasētājas un ieraudzīja veco dinamo mašīnu, kuru studenti izmantoja kā uzskates priekšmetu

detaju zīmēšanai. Viņa uz nekustīgās mašīnas izlasiņa uzrakstu, ka tajā ir 850 ampēri, 110 volti. Izgājusi no institūta, Bostalojeva nosūtīja telegrammu Vermo, ka ir mašīna, bet tās jauda — 850 ampēru, un jau ne kadri to izmanto, lai mācītos rasēšanu — ko darīt? Inženieris Vermo naktī nosūtīja Bostalojevai atbildes telegrammu: «Izdomāju pilnīgāku, laikmetīgāku dinamā mašīnas konstrukciju, tās visas detaļas izgatavosim.»

— Mūsu dinamā jau šodien nosūtīti uz jūsu sovhozu! — viņš sauca pašapzinīgi un lepni. — Kamēr atvedīs jūsu inženiera izgatavoto koka modeli, mēs zīmēsim transformatoru. Cik gaļas, kā jūs teicāt, papildus dos dinamā mašīnā?

— Simts vai divsimt tonnu, — Bostalojeva paziņoja.

Viņai tūdaļ iegribējās kaut ko labu izdarīt šim biedram, viņa mīlēja jebkuras savas jūtas saistīt ar otra cilvēka materiālu, taču sekretārs abstrakti lūkojās uz viņu, un viņa atturējās.

Pēc dažām dienāktīm pats sekretārs sanāgloja iesaiņošanas kastēs un nosūtīja dinamā mašīnu uz «Dzīmtajiem Laidariņiem», viņš arī lūdza pēc pusgada atbraukt, taču Bostalojeva ironiski pasmaidīja par viņa ierosinājumu.

— Tad mēs uzņemsimies šefību par jūsu sovhozu! — šūniņas sekretārs paziņoja.

— Labi, — Bostalojeva piekrita. — Jūs mums palīdziet sovhozā organizēt mācību kombinātu. Mums gribas atrast juvenilo jūru, tad mēs dosim pasaulei miljonu telu un jūs nepagūsīt apēst mūsu saražoto gaļu... Taču pirms tam gani jāpārvērš par inženieriem.

— Juvenilā jūrā — sekretārs iekliedzās, pats nezinādam, kas tā tāda, taču jūta, ka tas ir kaut kas labs. — Mēs ar novada starpniecību šefības kārtībā panāksim, lai jums būtu tehnoloģiskais kombināts.

— Mums nepieciešama elektrotehnika, hidroloģija un zinātne par gaļas lopkopību, — Bostalojeva runāja, — plus vispārēja sagatavošana.

— Dodu! — sekretārs priecājās. — Šodien pat likšu jautājumu par šefību apspriest šūniņas sanāksmē. Apkamp mani!

Bostalojeva apkampa šo vājo miesu, kura bija zaudējusi vislabākos dzīvības priekus.

— Dabū man elektriskās plītis kūtīm, — Bostalojeva kautrīgi smaidīja, nenolaizdama acis no sekretāra, — arī armatūru tām, arī ārējos izolatorus, vēl kaut ko... Uz tavu atbildību — specifiskācija.

— Nekur nav krāšņu, — sekretārs izvairīgi atteica. — Pēc mēneša pie mums būs prakse ventilatoru darbīcās, pēc diviem mēnešiem to izdarīsim šefības kārtībā, dod specifiskācijai Tev nav par vēlu?

— Labi, — Bostalojeva atļāva, — man ir pat par agru, man nepieciešams līdz ziemei.

Viņa aizgāja; sekretārs nolieca galvu pret galdu un pārstāja sirdī izjust interesi par apkārtējiem faktiem.

— Šefošu! — viņš iekliedzās caur bēdu raisītām asarām un sparīgi sāka darboties ar dokumentiem, kas atradās uz galda.

Bostalojeva tajā dienā pajūgā aizbrauca uz mežrūpniecības saimniecību. Viņai radās mērķtiecīga vēlēšanās — visur sev iegūt šefus, lai ar to starpniecību pievērstos un skartu strādnieku šķiras sirdi.

Mežsaimniecībā Bostalojeva nodzīvoja veselu dekādi un tikai tad panāca, ka viss «trijstūris» iemīt «Dzīmtos Laidariņus». Tomēr mežsaimniecības direktors nolēma nostiprināt savas simpātijas pret gaļas sovhozu ne tikai ar labiem nolūkiem, bet ar kaut ko nozīmīgāku. Un viņš uzrakstīja divpusējas šefības saistības, saskaņā ar tām mežrūpnieki uz sovhozu nekavējoties nosūtīja baļķus, dēļus, sijas, logu rāmjus un dažādas kārtis, bet sovhozs ik mēnesi labprātīgas cienāšanas nolūkā nosūtīja divas tonnas gaļas mežrūpniecības saimniecībai.

Kad jautājums par šefību tika izvirzīts strādnieku kolektīva vērtēšanai, Bostalojeva paziņoja, ka viņa piekrit pacienāt strādniekus, tikai lai direktors neēd šo gaļu, jo viņš šefības lietā pieļāvis oportūnistisku praksi, bet viņa negrib barot oportūnistus — viņa nav sapuvusi līberāle.

Pēc šiem vārdiem sapulces dalībnieku lielākā daļa atteicās ēst Bostalojevas piedāvāto, direktora izplēsto gaļu. Arodkomitejas priekšsēdētājs teica runu; viņš iznīcināja jebkuru ubagošanas vai cienāšanas faktu, jo pēc tā strādnieku šķira nekad nav alkusi.

Direktors klausoties paspēja piezīmju grāmatiņā ierakstīt savas runas uzmetumu — labēji veikalniecisko klūdu atzīšanu. Viņš dzīvoklī negulēja visu nakti, jo caur vienkārtaunu logu lūkojās mežu tumsā, dzirdēja puskants putnu balsis un no dabas klusuma gaidīja mierinājumu savām trauksmainajām jūtām, taču viņš nespēja nomierināties, jo tāda attieksme pret dabu ir tikai natūrfilozofija — budžu pasaules uzskats, nevis dialektika. Rītausmā direktors iegāja kantorī un tur ar tinti uzrakstīja ziņojumu par savu klūdu nožēlošanu un orderi par materiālu nosūtīšanu uz «Dzīmtajiem Laidariņiem», turklāt pusotrkārt lielākā daudzumā, nekā prasījusi Bostalojeva.

Tās pašas dienas vakarā Bostalojeva atgriezās novada centrā. Viņa jau skuma pēc sava sovhoza, no iedomām vien, ka «Dzīmtajos Laidariņos» kaut kas nelāgs varētu būt atgadījies, viņai sāpēja vēders. Bostalojevai bija atlikusi tikai viena rūpe — pasūtīt kūtsmēslu briekšu izgatavošanas presi, bet pēc tam doties stepē. Daudzas diennaktis izmocījies iestāžu karuselī, Bostalojeva tomēr neatrada līdzjutēju, kurš dotu preses izgatavošanai vajadzīgās detaļas, turklāt ārpus

plāna. Noraizējusies viņa iegāja partijas novada komitejā. Tur viņu pieņēma novada komitejas trešais sekretārs, večuks, bijušais tvaika lokomotīves mašīnists; viņš dzēra tēju, piekoda mājās ceptu pīrāgu un centās iztēloties šo presi, kas no dzīvnieku atkritumiem izgatavo kurināmo.

— Labi, — večuks noslēgumā sacīja, iedomādamies divaino presēšanas mašīnu. — Kāpēc tu, primitīvā mulķīte, blandījies pa mūsu birokrātismu! Tev uzreiz vajadzēja nākt pie manis.

Vecākais mašīnists piezvanīja uz Nepazīstamo Siltuma Masu Institūtu un rīkoja palīdzēt «vienai meičai» dedzināt govju labumus, bet vakarā lai no institūta piezvana viņam uz mājām un ziņo par padarīto...

— Tagad, gudrumiņ, soļo uz institūtu, — sekretārs teica. — Tur puīši tev izgatavos presi... Taujā pēc inženiera Hoffa, tas ir mans palīgs — ne šeit, bet uz tvaika ratiem. Ja uz kādu apvainosies, nāc atkal pie manis!

Pēc Bostalojevas aiziešanas sekretārs ilgu laiku jutās apmierināts... Pabeidzis ēst mājās ceptu pīrāgu, viņš aizgāja pie novada komitejas pirmā sekretāra un sacīja, ka pienācis laiks pārvērst kurināmajā dzīvnieku mēslus, kas rodami novada pašumos. Pirmais sekretārs piekrita par šo uzdevumu pārrunāt kārtējā biroja sēdē.

Kad pienāca biroja sēde, tad tajā par referentu uzaicināja Bostalojevu un divus siltuma tehniķus no Nepazīstamo Siltuma Masu Institūta. Apspriedis pasākumus, novada komitejas birojs uzdeva institūtam divu mēnešu laikā izgatavot divas eksperimentālās preses «Dzīmtos Laidariņus» vajadzībām, bet pašu Bostalojevas sovhozu pēc sazināšanās ar inženieri Vermo un kalēju Kemalu pārvērst par izmēģinājumu staciju. Panākumu spārnota, Bostalojeva no rīta aizbrauca uz «Dzīmtajiem Laidariņiem», pretim savas dzīves nākošajam posmam.

* * *

Bostalojevas komandējuma laikā «Dzīmtajos Laidariņos» nobeidzās 18 govīs, arī bullis atstiepa kājas.

Turklāt septiņas govīs bija nosistas dzīvnieku kaitiņā pie dzirdinātavas, kad bullis nebija paspējis ievest vajadzīgo kārtību; vecās govīs sāka nīkoties un badīties un uz vietas nobeidza septiņas trīsgadīgas teles.

Federatovnai sāpēja vēders, viņu mocīja caureja. Viņa nogulēja septiņas dienas un visu laiku berzēja smaganas, jo viņai nebija zobu, lai varētu tos sakost. Visokovskis pats uzšķērda govīs un par to nāves cēloni atzina lielus, nefirus kartupeļus, kurus tām bija devuši ārštata gani vai nezināmi pusbudži. Pie beigtajām govīm Visokovskis pieaicināja Federatovnu, kas sāka atveseļoties, un, nobirdinādamas pa retai asarai, zēlabaini sacīja:

— Es vairs negribu kalpot tādā iestādē!... Esmu speciālists, man pasaulē nav neviena radnieka... audzē dzīvniekus, bet jūsu budži tos nožņaudz ar kartupeļiem, jūsu akas stāv tukšas... Ja pie jums vēl būs budži, bet ūdens klūs arvien mazāk, es no šejienes aizbraukšu. Es divus gadus mīlēju telīti Piecgadi, viņai jau bija desmit pudu, es te audzēju gaļas fenomenu, bet to sabradāja rinda pēc ūdens. Tā ir kontrrevolūcija! Es nomiršu vai sūdzēšos!...

Federatovna skumji palūkojās uz Visokovski, tā viņa vienmēr lūkojās uz bezpartejiskajiem.

— Kādi tie mūsu budži, pēdējais mulķis! Braukšu uz tālo lopu dārzu, arestēšu visus ganus.

— Tūlīt braukšu arī es, — noslaucījies seju, Visokovskis klusi piekrita.

Federatovna atbrīvoja no dienas darbiem arī Vermo un Kemalu un kopā ar viņu brigādēm, kas raka būvbedri vējdzirnavām un vēl vienai celtnei, par kuras jēgu Vermo neko neteica līdz Bostalojevas atbraukšanai, — visus šos «dzīvos līdzekļus» Federatovna novirzīja uz gaļas lopu dārzu.

Pati Federatovna iesēdās divričos un, nekur neapstādamās, brauca uz Umriščeva kolhozu.

Kolhozā valdīja klusums, no daudziem skursteniem kāpa viegli dūmi, it kā bezvēja un saules sutas aizlūzuši; sievas cepa pankūkas; pagalmos uzturējās resnas gaļas govīs un zirgi, uz ielas krāsns izdedzots kārtējās vistas, uz pavilām, aizvadīdams mūža pēdējos gadus, kā mūžīgi mūžos sildījās veči. Skumju pārņemtas mājas kā trūcīgu dūju bars nīka zem šejienes nemainīgās saules, tukši ceļi izveda no kolhoza un aizvijās uz horizonta kupri, māju priekštelpās bezrūpīgi krāca vīri, saēdušies sviestā ceptas pankūkas. Uz kolhoza robežas Federatovna sastapa četras sievas, kas nesa podiņus ar karstiem virtuļiem uz kolhozu saviem vīriem, Federatovnas arestētajiem ganiem; taču sievas pārāk neskuma, gāja godnams arestētajiem spalgi sausaudamās, viņu augumi plauka no laba ēdiena.

Ciešas skumjas nolaidās pāri tumšajiem kolhoza māju salmu jumtiem. Tikai kādā pagalmā akai apkārt gāja vērsis, griezdams kaut ko līdzīgu dzensīksnī; ierīce, kurā bija iejūgts vērsis, izrādījās pārāk gara, tādejā vērsim nācās mest lielu apli, taču iešanu traucēja kaimiņu pagalmu žogi; tāpēc vērsis te izgāja uz ielas, te pazuda aiz piederības.

Vienmuļa, dziedāja skaņa, kas nāca no murgaini apstulbinātā dzīvnieka gurdī grieztajiem vārtiem, bija dienvidū snaudošā kolhoza vienīgais traucēklis.

Federatovna apturēja savus ratus un izgāja caur vairākām mājām; viņu vienmēr kaitināja neracionālā un nezinātniskā sādžas dzīve, krāsns iekārtojums, neņemot vērā siltuma izlietošanas teoriju, vispārējais nehygieniskums un turīgo ļaužu šķiriskā alkatība.

Pirmajā mājā, kurā Federatovna iegriezās, valdīja acīm redzama nenormālība; krāsni atradās divi podi ar šķidru ēdienu un kūšāja pāri, bet uz sola sēdošā sieviete nelikās zinīs.

Federatovna tūlīn metās pie krāsns un kailām rokām izrāva laukā abus podus.

— Trūkst jums mācības, pelēkie velni, — Federatovna nikni sacīja saimniecei. — No temperatūras celšanās paplašinās ūdens, muļķ bezkaunīgā, kāpēc tu pielej ūdeni līdž ar malām, vai lai tauki aizskrietu? Bet, kad kolhozā gāji, bez šaubām — spārdīties! Kā tevi, mājasgaru, var izglītēt, ja vispirms tevī nenozīmiedz tavu individuālo dēmonu... U-ū, nešķīstie, jūs nomocīt mūsu brālīti... Lai tikai vēlreiz atnāku pie tevis... Paskatīšos, kā tu apmeklē analfabētisma likvidēšanas pulciņu, cik sabiedriska tu esi, netīrā muļķe!

Federatovna aizgāja ar nelaimīgu sirdi, bet pamatīgais sievišķis vispirms pamira, bet pēc tam atņirdza zobus.

Citā mājā Federatovna nogaršoja pienu, saldo krējumu un saprata, ka tie ir sovhoza, nevis kolhoza produkti — pārāk augsts tauku procents un garšīgas putas. Te māmulīte neiteica neko, bet tikai gari nopūtās un naidu noslēpa sirds dziļumā.

Nākošajā pagalmā kāds vīrišķis — kolhoznieks — aizjoza, neredzēdams viešņu, bet viņa nosēdās uz celma, lai pagaidītu, kamēr viņš atgriežas; tajā pašā stundā aizslēgtajā šķūnī kaut kas sērīgi vaidēja, krāca, drīz vien no turienes atskanēja no dzīves aizejošā mokošās skaņas. Federatovna piegāja pie šķūņa un pa šķirbu saskatīja, ka tur mokās govys, bet tai līdžās stāv vēl divas govys un ar savām mēlēm aplaiza nāvei nolemtās purnu. Tajā brīdī atņonoja zemnieks ar cirvi vienā, kvīti otrā rokā un, attaisījies novietni, kvīti zobos turēdams, savu lopiņu nobeidza ar cirvi. Ticis galā ar procedūru, zemnieks iebāza roku govys rīklē un no turienes izvilka milzīgu saspaidītu kartupeli, slapju no asiņim un siekalām.

Šajā brīdī daži iedzīvotāji jau bija paspējuši novērtēt Federatovnas divriču parādīšanos, un turīgāko ciemnieku bērneļi joņoja no sētas uz sētu un, ko vajadzēja, brīdināja, ka parādījušies pati māmulīte, lai visi sēž mierīgi, bet vēl palikušie budži lai paslēpjas akās. Pēc mirkļa sādžā nodzisa dažas krāsns un daži budži aizlīda pa nezāļu biežokņiem pie akām un pa virvēm nolaidās tajās, tur apsēdās uz sen sagatavotiem, pie aku sienām piestiprinātiem ķebelīšiem un aizmekēja.

Federatovna, izgājusi no pēdējās mājas, vērīgu skatienu novēroja, kā izmainījusies sādža, tūdal jūta, ka viņā sāk vārīties viss, kas iekšā, pat apēstais ēdiens.

Pēc tam viņa iegriezās pie sava vecā, trūcīgā drauga Kuzmas Jevgeņjeviča Ivanova, kas pēc darba tajā stundā gulšņāja.

Kuzma Jevgeņjevičs ar atklātām simpātijām sagaidīja māmulīti un viņai atklāja Umriščevas kolhoza noslēpumu:

— Es šeit esmu kā padomju kinožurnāls, — vecais Kuzma sacīja. Viņš no seniem laikiem mīlēja miglas bildītes. — Redzu visu, zinu visu... Kas te darās, kūņņ, pēdējā teorija sastingst krūtīs!... Es krāsniņā uzslidīšu tev tējiņu.

Sasildījies tēju, nabaga vecuks svinīgi paziņoja, ka viņš kopš vakardienas organizēti pametīs kolhozu un kļuvīs par vienpāti revolucionāru, Umriščevas te nodibinājis budzismu.

Federatovna negaidīti noķēra nabaga vecīti aiz matu pinkām un, viņu noliekusi lejup, ar kleitas rīšu sāka kustīt pa dibenu.

— Še tev vienpāti revolucionārs! Še tev budzisms! Te tev padomju kinožurnāls. Visu redzi, visu dzirdi — tad neklusē, darbojies, pretoties, vecās kuces dēls!... Lūk, tev teorija, lūk, tev krūtīs pamirst teorija. Nēsi, nēsi, nēsi liberālist Centies, centies, aktivizējies, izzini, palīdzi, soļo, negulšņā, nevienpatņojies — maisies, maisies, maisies, esi nomodā, padomju varas mocekli!...

Pierimusi pēc šīs kaujas un iedzērusi tēju, lai neietu zudumā vārtīs ūdens, Federatovna gāja pārbaudīt kolhoza ekonomiku. Viņa atklāja, ka katrā mājā bija dzīvā un nedzīvā inventāra pārpilnība — no zirga līdž ecēšām, nerunājot par piena un vilnas dzīvniekiem. Kas tad, jājautā, bija sabiedriskots šajā kolhozā?

Federatovna neatrada kolektīvo zirgu stalli vai citu sabiedrisko dienestu, kaut gan visu sādžu rūpīgi izmeklēja, pat ielīda pagrabos un uzkāpa bēniņos.

Neskaidru viedokli un vētrainu sirdi Federatovna devās pie priekšsēdētāja Umriščevas. Atklājās, ka Umriščevas dzīvo tajā pašā mājā, kur pa pagalmu čāpo vērsis, stiepdams pie saites jūgu.

Umriščevas sēdēja ēnainā istabā un lasīja grāmatu, dzerdams atdzisušu tēju, bet uz galda zem zila abažūra dega lampa. Turpat virs galda, līdžās lampai griezās ventilators un Umriščevas domīgajā sejā nepārtraukti meta gaisa vērpētes, kas palīdžēja domātājam nemitīgi domāt. Pazidama zinātni, Federatovna izpētīja ventilatora darbības principu un atklāja, ka tas griežas, pateicoties vērsim,

kuram pa pēdām seko dzinējs ar sašļukušu seju; vērsis savu spēku ieguldīja dzensiksņā, bet tas no dzensiksņas iet tālāk uz pārnesumu asīm — virvēm, pie tām piesietas auklas, bet pašu ventilatoru griez līnu diegs.

— Sveiks, negēlīti — Federatovna teica.

— Sveika, māmulīti! — Umriščevas atbildēja. — Kas tevi trenc pa visu teritoriju? Būtu labāk devusi priekšroku nekustīgam dzīvesveidam un taupījusi galvu.

— Ko tu tā?... Kur tev dialektika darbībā? Ko tu budzismu te dzemdē?... Es, tētiņ, zinu visu un redzēju viņu, tētiņ!... Aplusti, nelaimīgais shematīki, — citādi tūlīt kraušu!

— Sēdies, — Umriščevas mudināja, turēdams vienu roku tuvāk pārpūlētajai galvai, bet otru uzlicis uz izlasītās lappuses, — sēdies, māmulīti, es nerunāju ar kājās stāvošu... Vai pamanīji, ka pie manis vairs nav individuālisma — pirmais mans darbības posms.

— Kāpēc nav individuālisma? — kā jaunie uztraucās Federatovna. — Bet vai tu zini, ka tavējie strādāja pie mums par ganiem, ka viņi mūsu govys liek zārkā, veselus lopu dārzus tavas sievas aplauc, ka...

— Tu mani nekaitini, māmulīti, — Umriščevas iebilda, — tu stingrāk vadi, ievēro šķiriski politisku attieksmi pret strādājošajiem un savu posteni, precīzāk turies savā postenī.

Māmulīte mutē sakustināja tukšās smaganas un aiz pretīguma nespēja iebilst.

— Tu paskaties uz maniem panākumiem, — mierīgā garā norādīja Umriščevas, — man nav pretīgā individuālisma: katram saimniekam ir ierādīts savs zirgs, savas govys, savs inventārs un savs zemes gabals. Kolhozs ir sadalīts sekcijās, bet katrā sekcijā ir viena sēta un viens zemes gabals, bet šajā sētā ir viens saimnieks — sektora vadītājs.

— Bet kuri zirgi pieder taviem saimniekiem?

— Viņu pašu, — Umriščevas paskaidroja, — es ņemu vērā saimnieka jūtīgo pieķeršanos savam kādreiz piederējušajam dzīvniekam; šajā attieksmē es esmu konkrēts vadītājs, nevis mehānists vai bogdanovietis.

Māmulīte gandrīz sarāvās no ideoloģiskajām kaislībām, taču gudrība lika atturēties.

— Vecīti, vecīti, — viņa klusi sacīja, — uz ko gan balstās tavs kolhozs?

— Kolhozs balstās tikai uz mani! — Umriščevas paziņoja. — Lūk, uz šo vietu, — viņš pielika delnu sev pie pieres, — te visas pretrunas savienojas ar manas domas spēku un pārvēršas par neko. Kolhozs — tas ir filozofisks jēdziens, bet filozofs žēit esmu es.

— Vai visi ir ierakstījušies kolhozā?

— Nē, vecmāmiņ, — Umriščevas paskaidroja, — es necienu absolūtu lielumu: visi absolūtie pārvēršas par saviem pretstatiem.

— Parādi man šķirisko sarakstu, — Federatovna pieprasīja.

Umriščevas norādīja uz aili sarakstā un paskaidroja, ka divdesmit deviņas nabadzīgo un mazturīgo sētas nebija iekļautas kolhozā, jo tās sakarā ar Umriščevas atnākšanu bija izstājušās no kolhoza, bet sādžā bija četrdesmit četras sētas.

Federatovna pielēca kājās un ar savu apalīgo ķermeni gribēja Umriščevam nodarīt jaunumu, taču tajā brīdī istabā ienāca svešs cilvēks velteņos.

— Sveicināts, biedri Umriščevas, mani pie tevis atdzina nelaime, — atnācējs sacīja.

— Nelaime? — Umriščevas izbrīnā noteica. — Teorētiskajai dialektikai, biedri Svētais, nelaime vienmēr pārvēršas savā pretstatā. No nelaimes baidās tikai ideālisti.

Svētais, protams, piekrita, ka viņa nelaime jau neesot nekāda pārmērīgā: kooperatīva ieskābētie āboli pārskābuši un kļuvuši sāļi kā gurķi, bet burkāni izgulējuši savu saldumu un kļuvuši rūgti.

— Tas ir skaistil! — Umriščevas priecīgi konstatēja. — Tā ir dabas dialektika, biedri Svētais, tagad tu ābolu vietā pārdod gurķus, bet burkānus — kā rutkus.

Svētais drūmi iesmējās un piekrita, ar savu vecīgo milzīgo seju, kurā mīta vecuma pēdas un nezināmu kauju atstātas rētas, ar neizprotamu alkatību paskatījās uz māmulīti, bet pēc tam pilnā rīklē iesmējās un no negaidīta izbīta aplkusa, it kā nojaustu savu brīdinošo, kontrolējošo apziņu. Ar viņa smieklīgu no mutes pa istabu izplatījās nelāga smaka, un kļuva skaidrs, kāds varenis graujošs spēks ir šim cilvēkam, cik grūti viņam kļājas sava darbīgā organisma rīboņā, gremošanas orgānu dūmos un kaislībās.

Svētais nosēdās uz soliņa, lai no sava smaguma atvilkto elpu, kaut gan viņš nebija resns, bet tikai milzīgs kaulos, visās atverēs un izaugumos pieskaņotām visa nepiedienīgā izjūtām. Ja viņš sēdēja, tad izskatījās lielāks par jebkuru stāvošu, bet pēc miesas apmēriem bija gandrīz vidējs cilvēks. Skali sīta viņa sirds, nesātīgi elpoja uz klātesošajiem ļaudīm, skatījās ar miklām acīm. Viņš, pat sēdēdams, dzīvoja mērķtiecīgā trauksmē, kā redzams, vēlēdamies kaut ko no lietišķajiem priekšmetiem, visu apjaušamo izmantot personiskajai dzīvei, sakošjāt jebkuru mīkstumu un to norīt savā tukšumā nīkstošajā rumpī, apkampt un padarīt bezspēcīgu dzīvojošo, jokoties, triumfēt, iznīcināt un pašam doties nāvē kopā ar tiem, ko līdž galam izmantojis aplkusušajā pasaulē.

Uz Umriščeva galda apstājās ventilators; durvīs parādījās miegains dzinējs ar cirvīti rokā un sacīja, ka vērsis bijis paēdis un vesels, taču pēdējā laikā skumīgs un tagad nobeidzies: droši vien no sava darba, kas paredzēts nevajadzīgam cilvēkam.

— Es tagad aizeju no pagalma, — dzinējs sacīja. — Vecmāmiņ, — viņš pievērsās Federatovnai, — tu no sovhoza, ņem mani līdzī uz turieni.

— Kas tev noticis, mīlulītī? — Federatovna jautāja. — Kāpēc tu nesignalizēji agrāk?

— Man, māmuliņ, te kļuva nelāgi, man sirds sametās, prāts sarežģījās no viņiem.

— No kā tev sametās sirds?

— No viņiem, — ventilatora apkalpotājs sacīja. — Viņiem tāda zinātne, lai tā daudzītu sovhozu un slavinātu pārtikušo viensētnieku. Miška Sisojevs uz sovhozu aizveda divas teles, kolhozam palaida, bet tu pat nezināji, viņš tās pārdeva kooperācijas biedram Svētajam, lai maj gaļā, bet Svētais kooperācijā pastāvīgi dzen gaļas maļamo mašīnu, pirms tam grastījās cīsiņu fabriku atvērt, tagad gaida karu. Miška Sisojevs un Petka Golovancevs pie tevis gāja ganos un gribēja govīs aizvest; viņi tās nokāva stepē, Svētais viņiem apsoltīja zirgu, bet pēc tam pats ar lopiņu sakāvēs un zirgs bija pagalam, tad nozmiedza govīs, te tu noķēri ganus un ieslodzīji klētī. Viņi tur sēž, bauro — viņiem vairs nav spēka, bet ar saviem miltiem un tavu pienu sievas cep pankūkas...

— Es neesmu devis ieteikumus sovhoza sišanai! — Umriščevs iekliedzās. — Esmu teorētisks, nevis praktisks, šeit dzīvoju kā vēsturiski ieinteresēta personība, bet pēdējā laikā pārkārtojos precīzo zinātņu jomā, tajā skaitā — fizikā un neparasti lielu ķermeņu izpētē! Tie ir meli, ko šķiras ienaidnieki adresējuši teorētisko darbinieku pulkam!

Svētais baidījās un nepārtraukti smējās, bet Umriščevs dziļi, turklāt teorētiski, sašūta.

Bet tajā laikā laukā turpinājās karstā diena, vecāka kļūdama no senajiem tukšneša putekļiem, kas ar trūdošu tvanu sedza vietējo augsni, un viss kolhozs atradās šajā miglainajā nenoteiktības atmosfērā.

— Te taču notika budziskuma likvidācija; kas tad te ir? — Federatovna centās noskaidrot, modri raudzīdamās uz visiem klātesošajiem ļaudīm. — Kur te sēž visprincipiālākais nelietis?

— Šeit ir viņi, — vērsa dzinējs gurdieni norādīja uz Umriščevu un Svēto, — bet aiz viņiem stāv turīgo pārpalikumi, kas uzkrāj taukus no tava sovhoza liellopu gaļas. Tev gada laikā septiņdesmit familijas apēda simt govīs — arī tas vēl maz, bet tu zināji tikai vienu šmaukšanos...

Federatovnas izskatīja it kā nekā nemitējās, no satraukuma vienīgi parādījās zosāda.

— Bet ko jūs, trūcīgie kolhoznieki, skatījāties un klusējāt? — viņa jautāja.

— Ak es būtu tas trūcīgais kolhoznieks, — dzinējs dziļi satraukts sacīja, it kā viņš pirmoreiz būtu atklājis savu personu. — Kā es klusēju, ja es šeit runāju. Še tev cirvītis, citādi Svētais vēlīt nobeigs fevi.

Svētais, drusciņ pavirzījies tālāk no ventilatora, vērsa dzinēju nogrāba ap vidukli un sāka tā vārgās miesas spiest līdz nāvei, taču dzinēja nogurušās rokas neuzkrītošs sitiens ar cirvi skāra Svēto, un abi cilvēki nokrita uz mēbelēm. Umriščevs, vispār nebūdam noskaņots praktiskai rīcībai, vērsa Federatovnas uzmanību uz notiekošā fakta nelietderību. Tajā laikā gulošais Svētais netaisījās mirt, tālab ar kājām izsīta caurumu sienā uz ielas pusi un arī savas ekstremātes izstiepa uz sādžas pusi, taču tās vairs nevarēja dabūt atpakaļ, bet dzinējs ar cirvīti cītīgi pabeidza skaldīt sava ienaidnieka galvu.

Federatovna paņēma aiz rokas dzinēju un izveda pagalmā. Dzinējs padzērs ūdeni, paskatījās uz pasauli, kurā vairs nebija Svēta, un kļuva jautrāks!

— Tas biju es, kas karstumā strādāja, mana galva pagura, tāpēc es tev neko neziņoju par sevi. Tiklīdz sākšu strādāt sovhoza labā, tūlīt nopirkšu sev cepuri.

— Nē, sīkais, tu nestrādāsi sovhozā, — Federatovna paziņoja. — Kāpēc tu, draņķi, nosīti cilvēku? Vai tu esi padomju vara, ka rīkojies pret kaitīgo šķiru? Tu pats esi tikai viena daļiņa, tu tagad esi sliktāks par elektronu!

Dzinējam sametās tumšs gar acīm, un viņš nokāra sirmot sākušo galvu.

— Tas, vecmāmiņ, no karstuma! Ļauj nopirkt cepurī!

Federatovna pielieca dzinēju un paglaudīja tā pinkaino galvu.

— Nē, tu muldi, — tev ir normāla galva.

Uz kolhoza robežas pacēlās apaļš vēja virpulis un uzmeta gaisā dažādus vecus sādžas krāmus. Aiz virpuļa bez svārstībām vēlās stabils ceļš putekļu mākonis. Te jau nāca papildinājums «Dzimto Laidariņu» ganāmpulkam, tas daudzās diennaktīs bija nosolojis pusotra simta verstu. Aiz ganāmpulka vērsu vilktos ratos brauca lopkopji un, slāpes remdēdami, ēda arbūzus.

Federatovna nosūtīja slepkavu — dzinēju kopā ar ganāmpulku uz kolhozu un lika viņu gaidīt, bet pati iesēdās divričos un devās uz rajonu, uz partijas komiteju.

Federatovna nesastapa partijas sekretāru, jo tas pēc tikšanās ar Bostalojevu drīz nomira, organisma novājējuma dēļ bija atvērusies kāda pilsonkarā iegūta iekšējā rēta.

Jaunais sekretārs, biedrs Opredelenovs, jau bija lietas kursā par Umriščeva kolhozu, turklāt labi pārzināja trakojošos kapitālistiskos elementus, kas ielena «Dzimtos Laidariņus».

Taču tagad viņš skumji nožēloja, ka nav spējis personiski apsekot Umriščeva ietekmei pakļautos kolhozus un nav varējis būt līdzīgs vecmāmiņai, kas savos ratos nenogurdināma trauc pa stepi un darbojas ar lielu enerģiju.

Federatovna sāka Opredelenovam izteikt pārmetumus, ka viņš nav aizgājēja cienīgs un rajonu vada, sēdēdams krēslā, tāpēc drīz vien nolaidīsies līdz shematismam un nogrims pašplūsmā. Sekretārs, lai gan juta nelielu neapmierinātību ar sevi, tomēr priecējās, ka rajonā ir tādas večiņas.

— Vecmāmiņ! — Opredelenovs ar mīlestību vērsās pie viņas. — Šodien birojā apspriedīsim Umriščevu un no partijas atdosim prokuroram, bet tevi pārceļsim no sovhoza Umriščeva vietā. Tu piekritī?

Federatovna it kā izjuta skumjas, taču saprāts tūlīt pieveica niecīgās personiskās izjūtas, un viņa teica:

— Saskaņo ar direktoru un raksti ceļazīmi, biedri Opredelenov... Būs sociālisms vai nebūs, lūk, jautājums!

Federatovna, aizgriezusies sāņus, kā jebkura ikdienišķa sieviete par sarūgtinājuma zīmi ar jakas stūri izslaucīja acis, — viņa nojauta, ka būs jāšķiras no Bostalojevas.

— Kas tas? — Opredelenovs jautāja.

— Tu raksti, tu raksti mūsu partejisko, bet te lien laukā mans vecais sieviešu niķis.

— Jā, tas pats, — Opredelenovs piebilda, uz papīra atzīmēdams kaut kādu darba kārtību. — Bet es domāju, ka tu par kaut ko skumsti.

— Nē, ne sēroju, ne skumstu! — Federatovna pēkšņi iekliedzās, — vai es bez sirds, bez dvēseles, kā tāda svešiniece... Mani mīļie «Laidariņi», mana Nadjuša, biedre Bostalojeva, mani nolaupa ļaundaris Umriščevs, jau stājas mana sirds, jūs ceļā nozudušie... — māmuliņ, ar raudulīgu seju noliekusies pār sekretāra galdu, noaroja pa visu rajonu.

Pēc stundas pacietīgais Opredelenovs viņai jautāja:

— Nu kā, vecmāmiņ?

— Apžuva jau, — Federatovna atbildēja. — Dod instrukcijas Umriščeva skoliņas likvidēšanai.

Opredelenovs ilgi smaidīja un nesāka mācīt gudro un jūtīgo vecīņu, tāpēc ka viņa pati jau visu bija apguvusi.

Nadežda Bostalojeva atgriezās «Dzimtajos Laidariņos». Viņa vakara stundā klusi atbrauca stacijas privātkontora ormaņa ratos.

Kad līdz sovhozam bija atlikušas divas verstis, Bostalojeva lika apstāties. Sovhozā stāvēja svešs tornis, pēc izskata ietilptīgs un nodēris, kaut gan izmēru ziņā bija ne pārāk augsts. Saulriets apspīdēja vietējās izcelsmes melnu materiālu, no kura bija uzbūvēts tornis. Līdzās tornim atradās milzīgas vējdzirnavas, tās pavisam klusu griezās.

Bostalojeva, piebraukusi vēl tuvāk, pārliecinājās, ka sovhozā vairs nav zemes kleķa dzīvojamu māju, kā arī nebija nekādu pēdu no tā, kas agrāk raksturoja «Dzimtos Laidariņus», — ne sarkano pūpolu, ne pazīstamo priekšmetu, taciņu, dadža krūmu, laukakmeņu, kurus uz šejieni bija atnesis nezināms spēks, — tagad te apgāzta smagnēja zeme kā kaujas lauks, kuru atstājuši bojā ejošie cīnītāji.

— Kas te notiek? — Bostalojeva izbailēs jautāja. — Kur palicis mans sovhozs?

Vedējs paskaidroja, ka šeit jābūt sovhozam.

— Taču te ir kaut kādi faktori! — vedējs sacīja par torni un vējenēm. — Tagad stepē ir daudz faktoru, taču es dzīvoju transporta tuvumā, esmu no tālienes. Es gan pazīstu transportu: tara 414 pudu neto, kakliņa diametrs, Kazanceva bremze, aiztaisī gaislaidi un sifonu! Automātiskā bloķēšana, dosi trīs svilpienus — rokas bremzes, divi — atlaid atpakaļ, bagāžu pieņem no tiem, kam ir braukšanas bijetes, — bet es nemīlu stepi; šī vieta man liekas gandrīz neticama, es visvairāk mīlu ar tvaiku apsildītus vagonus un sardzes būdas. Būdās sargcīlvekiem ir laba dzīvīte! Visapkārt kluss, pamaz darba, garām drāžas vilcieni, izej un pastāvi ar signalizējamo, bet pēc tam apskati savu iecirkni un vāri sev biežputru...

Bostalojeva vērtīgi palūkojās uz šo gadījuma, pēc viņas uzskatiem, garāmģājēju: cik vērienīga dzīve, viņa domāja, bet cik mazsvarīga vietā viņa iekārtojusies un cer...

Noārdītājam sovhozā pa uzvārdīto zemi gāja četri vērsi un otrādi grieza dzirnavas, tas nozīmēja, ka nevis plūstošais gaisis grieza ierīces, bet gan dzīvāis spēks cēla spārnus no apakšas uz augšu. Bostalojeva izbrīnā jautāja Kemalam, kas priecīgs vēroja šādu postāžu: «Ko tas nozīmē?»

Kemals, uz šo dienu jau būdams partijas šūniņas sekretārs, pasniedza Bostalojevai darbā rūdīto roku un teica:

— Mēs tādā veidā veicam detaļu ierīvi, lai mehānisms ieskaņojas darba gaitā...

Pie vējenēm vērsus dzina inženieris Vermo, tērpies trūcīgā apģērbā un pa šo laiku paspējis novocot. Viņš, ieraudzījis Bostalojevu, priecājās, taču pēkšņi ieprīma uzmacītās šaubās.

— Nadežda Mihailovna, — viņš sacīja, — ja mēs atteiktos no ganiem, bet govīs uzticētu bulļiem, Visokovskis man teica, ka bullis ir gudrinieks, ja viņu iemāca atbildīgam uzdevumam: ja skatām subjektīvi, būs govju aizstāvis, bet objektīvi — govju gans. Ja daudz ļaužu štatā, tā ir atpalcība. Nadežda Mihailovna, mums vajag mazāk ļaužu, jo republikā ir pārāk daudz darba... Federatovna arestēja budziskos ganus, bet mums nav vietas, kur viņus turēt, — Kliments, lai viņi neaizbēgtu, sasēja ar vienu virvi un aizveda uz rajona cietumu. Runā, ka ganu sievas stepē nokutinājušas Klimentu, bet viņu vīri aizmukuši kur kurais. Mēs saņēmām dinamo mašīnu, taču bija skumji bez jums...

Inženieris runāja par visu, kas ienāca prātā, uzkrājušās skumjas izlaizdams caur savu prātu. Bostalojeva neko neatbildēja uz Vermo jautājumiem, jo viņa pilsētā bija pārāk sagurusi no savas darbošanās, no dzīves vēsturiskajiem iespaidiem, no savas sirds, ko žņaudza kaislību iegrožojums, tāpēc drīz vien iemīga neizprotamā torņa ēnā, klusībā bija nikna uz visiem.

Viņa pamodās vakarā, norasojusi no nakts sala un no siltuma, ko bija devuši viņai segtie dažādie apģērba gabali.

Netālu no Bostalojevas sēdēja sešpadsmit cilvēki, starp viņiem bija Kemals, Vermo, Visokovskis, un visi viņi ēda biežputru no viena katla.

— Nojaukuši visu sovhozu, bet paši ēd biežputru! — Bostalojeva sacīja. — Tādi nelieši... Kurš te no jums pirmais sāka zemi rakt, vai ganāmpulki ir veseli, kur Federatovna — māmuliņe? Kemal, kur tu skatījies, kādi ļaudis tur sēž? Es tiešām brīnos: kādi jūs esat mazgadīgie. Bet es domāju, ka jūs esat īsti komunisti!

— Vai mēs? — Kemals noprasīja, nokraukājies pēc smalkās biežputras ar pienu. — Mēs neesam komunisti? Ak tu, mulķīte — meitenīte! Esmu vecs kalējs un mehāniķis, es nesmejōs trīsdesmit gadus, bet, lūk, atnāca inženieris Vermo un atklāja mums zinātnes vīrienu un apsmaidīja tavu zemnīcu sovhozu. Tu sagrozi visus lozungus, tu ar dabu, tu biedrojies ar atpalcību — tāda ecīga niecība. Tu aizbrauci, tava māmuliņe — tā padomju cāļu māte — pazuda, un mēs trijātā, — Kemals norādīja uz Vermo un Visokovski, — mēs sacījām tavam vecīgajam sovhozam: nost, tu tagad vairs neesi mantā! Un tas pazuda vienā naktī! Jāstrādā, biedri direktor, nevis to papildu simt tonnu liellopu gaļas dēļ, bet par desmitūkstoš tonnu!... Tu tehnikas acīs vēl esi meitene!

«No kā ļaudis tik strauji attīstās?» Bostalojeva nodomāja, vēlreiz aplūkojama Kemalu. «Tas tiešām ir lieliskil!»

Pārējie strādnieki, būdami no trūcīgajiem, atbēguši no Umriščeva kolhoza, ņēmās kaunināt Bostalojevu, ka viņa nenovērtē torņa un dzirnavu nākotni.

Visokovskis paņēma pie rokas Bostalojevu kā sievieti un veda tornī. Viņa klusēja. Vermo noskatījās viņai nopakaļ.

Tornis bija celts no māla un melnzemes ķieģeļiem, kas bija veidoti ar rokas presi un atgādināja nošķeltu konusu...

Torņa priekšnamā atradās īpaši steliņģis, kaut gan tam trūka attiecīgas armatūras, taču tā bija vieta, kur ar augstspriegumu nogalinās dzīvniekus.

Visokovskis un Vermo nevēlējās, lai mehāniskie ieroši kā pirmnāves šausmas, neprāta agonija bojātu gaļas kvalitāti. Turpretim elektriskajā steliņģī dzīvnieks saņēms glāstus, un nāve to pārsteigs vislabākā ēdiena baudīšanas brīdī. Torņa iekšpuse bija izklāta ar blīvi sanaglotiem dēļiem, bet dēļi noklāti ar elektrisko strāvu nevadošu līmes laku.

— Vai saprotat, kas tas ir? — Visokovskis jautāja.

— Nē, es nesaprotu, — Bostalojeva atbildēja. — Taču lietus izskalos šo zemes torni.

— Zemes briķešu krāvums ir tāds, Nadežda Mihailovna, — Visokovskis paskaidroja, — ka desmit gadus nepārtraukti jāgāj ž lietum, lai ūdens izskalotu torni...

Dzīvnieki, kurus pāri stepes plašumiem dzina vai veda nebrīvē iesprostovtas vagonā uz pilsētu apēšanai, jau ar savu izskatu vien Visokovskim izraisīja dvēseliskus un ekonomiskus drebuļus. Govis, īpaši bulļi, bija pārāk jūtīgi, lai izciestu braucieni pa dzelzceļu, pilsētu veidolus un dārdošo industriju. Dzīvniekiem sāk streikot nervi, tāpēc tie nepārtraukti izmet mēslus, zaudē dzīvsvaru. Konstatēts, ka, braucot vagonā, uz tūkstoš verstīm govīs novājē par desmit procentiem, bet bulļi vispār izplēn no skumjām vien, ka tiem vairs nebūs dota iespēja tuvināties.

Ja «Dzimitie Laidariņi» gadā nosūta divus tūkstošus tonnu liellopu gaļas, tad divsimt, pat varbūt četrsimt tonnu vissulīgākās gaļas sakarā ar dzīvnieku novājēšanu tiks izniekotas ceļā. Turklāt ceļā govīs var nomirt. Šīs divsimt vai četrsimt tonnas liellopu gaļas saglabās elektriskās skābarības tornis. Govs rumpis tiek sacirsts attiecīgas kvalitātes gabalos un nokrauts tornī. Pēc tam caur visu liellopu gaļas masu izlaiž vāju elektrisko strāvu, un gaļa var saglabāties ilgu laiku, pat veselu gadu, svaiga un barojoša, tāpēc ka elektrība nonāvējusi visus mikrobus.

Vajadzības gadījumā gaļu var iekraut mucinās, no kurām izsūk-nēs gaiss, un nosūtīt uz pilsētu. Nākotnē ap elektrisko skābarības torni nepieciešams izveidot kombinātu, lai turpat samaltu gaļu pārvērstu desās, aukstajā gaļā, konservos un gatavā veidā nosūtītu uz pilsētu.

Pēc sarunas ar Visokovski Bostalojevai saņņaudzās sirds no pārdzīvojuņa, ka viņa vēl nav inženiere un viņai pārliecīgāk jāmtl Vermo.

Visokovskis direktorei izklāstīja vēl dažus pasākumus, kurus kopā ar Vermo un Kemalu bija izdomājuši. Tie bija paredzēti sovhozā iegūtās gaļas ievērojamai uzkrāšanai, taču Bostalojeva klusi domāja par jauno tehniski bagāto boļševismu, ko viņas prāts vairs nespēja apjaut.

Torņa iekšelpā ienāca kādreizējā sovhoza ķēkša, jo viņa nezināja, kur tagad likties, kad viss ir salauzts, kad no metāla karotēm vīri izgatavojuši stieples, zupas katlus izrullējuši loksnes, viņai no ausīm izņēmuši auskarus un izkausējuši alvā, — šī skumjā, nevienam nepiederōšā sievietē, palikusi bez sadzīves mantas, sacīja, ka no kaut kāda tāla punkta tuvojoties ganāmpulks: ejiet to sagaidīt un aciniet stepes sievas, tāpēc ka nav citu slaucēju, bet govīm no tesmeņiem piens pil zemē.

Bostalojeva un Visokovskis izgāja no torņa priekšnamā un ieraudzīja Umriščeva ventilatora vērsa dzinēju; viņš bija pirmais atskrējis, lai apgūtu jauno dzīvesvietu un dotu ziņu.

Atnākušo ganāmpulku iekārtojuši dažādas stepes zāles iecirknī, kuru Visokovskis nesēn bija atklājis pie kādas vientuļas akas, Bostalojeva naktī atgriezās sovhozā. Vermo spēlēja harmoniju, bet Kemals dejoja tādā noskaņā, it kā viņš gribētu izvēdināt savu apnikušo dvēseli un no spraiģā vēja paņemt sev citu. Stepes tumsā bija dīvaini un baismi skatīt ugunsgrūkus, jautros ļaudis, vareno dzirnavu spārnus un parastas cilvēku balsis klausīties kā brīnišķīgu mūziku, vienmēr atbilstošu kaujinieciskajiem boļševiku nodomiem. Bostalojeva ienira ļaužu vidū un sāka pēc kārtas dejot ar biedriem, kamēr izmēģināja visus, tikai Vermo, kā jau aizņēmts mūziķis, nevarēja dejot ar Bostalojevu, par to viņa, garām dejojama, apsoltīja, ka dabūs agregātu juvenilās jūras urbšanai, un Vermo, prieka enerģijas reibināts, sāka spēlēt harmonijas vēl labāk. Tikai ventilatoru griezošā vērsa dzinējs stāvēja malā, nepievienodamies draudzībai un mūzikai. Taču Bostalojeva arī viņu iesaistīja dejā, par to dzinējs novīpsnāja un jau pirms dejas sākuma apsoltīja atdot visu savu spēku sovhoza celtniecībai, jo viņš dzīvē tik maz bija redzējis maiguma. Dzinējs dejojams apkampa draudzeni — direktori un lepoļās ar pašcieņu, kas nepieciešama augstākstāvošo draugu pulkā, un Bostalojeva lūkojās uz viņu un smaidīja ar savu nopietno sirsntību, savām mierīgi uzticīgajām acīm, un dzinējs uz sava pleca juta viņas vieglo roku, kas pieradusi pie smaguma un pacietības.

Vermo, vērodams dejojājus, jau paspēja pārdomāt jautājumu par racionālu atpūtu un laimi, bet pats savā sirdī nespēja uzvarēt tās caurspīdīgo skumju jūtas, kas cēlās no iedomas, ka Bostalojeva var apkāmp visu proletariāta šķiru, un viņa nenogurs, bet atbildēs ar kaisli un padēvtību.

Umriščeva vērsa dzinējs drīz vien aiz prieka iekaucās veslā balsī — sievišķīgā basā, taču deļa pamazām pierima, jo ieilgusi jautrība pārvērsās bēdās.

Iestājās pusnakts; gaiss sāka no rasas un bez saules nīkt, un visiem ļaudīm, visai Vermo un Kemala tehniskajai brigādei gribējās gulēt un sasildīties.

Rīta pusē sovhozā divričos ieradās Federatovna un kopā ar viņu vedēja lomā rajona komitejas sekretārs Opredelenovs. Māmuliņe no tālienes rajonā ļauni kļiedza, uzskatīdama, ka viņas prombūtnes laikā umriščevieši paspējuši nočiept visu sovhozu.

— Netrokšņo, tu, nojūkusi, — Opredelenovs apsauca, nepieļaudams uz zemes ne mazāko pīkstienu kā nespēka zīmi. — Vairāk miera, māmuliņ, mums nav jābaidās. Vermo, pamanījis māmuliņes un sekretāra neapmierinātību, attāpies sāka no sovhoza administrācijas viedokļa pulgot dabas parasto kārtību, piemēram, vai zemnīcas — zemes kleķa un koka veidola sovhoza forma nav naidis pret tehniku? Vai gaļu var iegūt no pusbadā dzīvojoša un nedzirdināta lopa, kas ikdienā bēdās noklāino desmitiem verstu? Un mēs vienā naktī noārdījām sovhoza nabadzību, lai no mēbelēm un citiem saimniecības piederumiem izvilktu naglas, bet dēļus un dažādus materiālus atdotu īstajai teknikai, sovhoza produkcijas iekārtošanai.

— Viņam absolūta taisntība, — ar nenosakāmām skumjām balst sacīja Kemals.

— Jums vēl nav priekšstata par boļševiku tehnoloģiju, — rīta stundā runāja Vermo, nemazgājies no pārpūles, ko viņam sagādāja pārdomas. — Jums trūkst tehnikas organiskas izjūtas kā savas dzīves pamatjūtu. Federatovna, nopratusi, ka kāds gribējis zinātnei nodarīt pārestību, tūlīt metās aizstāvēt Vermo un ar uzrunu sveica torni un dzirnavas.

Opredelenovs smējās par māmuliņi un bija priecīgs, ka «Dzimitajos Laidariņos» aiz pārspīlētas sajūsmas priekškara rodas sociālistiskā lopkopība, kas pārvar visu šajā jomā pasaulē pastāvošo.

— Tad runā tu, Visokovski, — Opreddenovs ierosināja.

— Lai gan es esmu zootehniķis, — Visokovskis iesāka, gribēdams ar kaut ko parādīt savu prieku, kas pārpēmis zootehniķa jaunradi, vai arī kaut kā nožēlot grēkus, — un mana nozare ilgu laiku bija saindēta ar neizglītotu oportūnismu un kaitniecību un ar skatienu uz zooloģiju kā uz kādu maigu un kļušu zinātni, kurā viss ir harmonisks un evolucionārs, taču es pazīņoju, ka padomju zootehnika nav iedomājama bez metalurģijas, bez mašīnbūves, bez elektrifikācijas, tāpēc ka tikai dzelzs un uguns sausās stepēs jums iegūs ūdeni, tikai elektrības smalkā pulsācija, kas ar savu maigumu un spraiguma būtību pielīdzināma dzīvības parādībām, zooloģijai, tikai tā, šī pulsācija, saules enerģijas spēle matērijas atoma dziļumos, kā apgalvo Nikolajs Edvardovičs Vermo, tikai tā mums dos lielu gaļas pieaugumu, ļaus racionāli nokaut lopus, tos saglabāt bez zaudējumiem un teicami transportēt. Turklāt es ierosinu, lai mēs nekavējoties likvidētu darbaspēka aizplūšanu . . .

— Kādā veidā? — Opreddenovs vaicāja, no sirds klausīdamies speciālistu vārdos.

— Izņicināt plūdus kā pilsētas un lauku pārrāvuma paliekas . . . Jārada blakus profesiju skala, gans jāpārmāca darboties celtniecībā, lai viņš ziemā var aizstāt namdari vai kādu citu amatnieku, lai cilvēks ar savu māku pārvaldītu vairākas profesijas un pārmaiņus izmantotu attiecīgos gadalaikus . . . Ikvienam strādājošajam jāpārvalda vismaz divas profesijas, — mūsu Kemalam jau ir veselas četras, — tas ļaus iegūt vismaz desmit tūkstošus rubļu ekonomijas tikai «Dzimtajos Laidariņos» vien . . . Lai pastāv mūsu dzīve un brāzmainais darbs visu biedru labā . . . kā tālo, tā tuvol — negaidīti nobeidza kautrīgais Visokov-

skis un lēni nosarka, izjūdzams savas noslēguma runas poētisko netaktiskumu.

— Lai dzīvo mūsu sociālistiskie speciālisti! — Opreddenovs skaji sacīja, lai Visokovska sejā izdzestu lieko mulsumu.

Taču Visokovskis vēl pamatīgāk piesarka, un visi iesmējās, bet Bostalojeva smējās līdz tam laikam, kamēr vizošās saules gaismā nesāka līt asaras kā rasa uz skropstu melnās zāles. Visi ielūkojās Bostalojevas acīs, bet Vermo sacīja:

— Es varu galvot, ka ne katrs no mums spēs nomirt, kad pienāks mūsu laikmeta cildenākais brīdis: tad mums nāksies uzbūvēt optisko gaismas un strāvas uztvērēju — transformatoru, tāpat kā mēs tagad būvējam radiouztvērējus, un caur to mums plūdis bezgalīga elektriskā enerģija — no saulainajiem plašumiem, no mēness gaismas, zvaigžņu spozmes, no cilvēku acīm . . . Lūk, kāda problēma, biedri, mīt vienā Bostalojevas skatienā, bet jūs ar viņas acīm redzējāt mietpilsonību; tas taču nekur neder!

— Leskaties manās acīs, — Federatovna palūdza. — Vai man tur deg vai ir nodzisusi elektrība?

Vermo ielūkojās vecīgajās acīs.

— Slikti deg, — inženieris sacīja, — tev aug katarakta.

Federatovna šo faktu būtu tūdaļ novērtējusi kā šķiras ienaidnieka izlēcienu, taču pakustināja smaganas un pārdomāja.

— Lai aug, — māmulīte sacīja, — es arī neredzēju, jo nakšņoju, tu, zinātniskais kreisais!

— Nesteidzies tiesāt, vecmāmiņ, — Opreddenovs teica. — Viņiem jau ir darbi, bet tu runā vārdus . . . Biedri, uzmetīsim «Dzimto Laidariņu» tehnikās rekonstrukcijas plānu.

Tepat kopīgajā plānā arī tika sastādīts galveno pasākumu saraksts:

Darba nosaukums	Tā nolūks	Brigadiera uzvārds un izpildes laiks	Lietderības efekts un piezīme
1. Pabeigt elektrodzinēja būvi; uzstādīt dinamometru; uzbūvēt transmisijas pārraidi, iekārtot elektrotīklu.	Ziemā: lopu novietņu un cilvēku mītņu apsildīšana, karstuma novirzīšana uz virtuvi. Vasarā: dod spēku sūkņim un briķešu preseī.	Vermo. 2 mēneši.	Papildu 300 tonnu liellopu gaļas. Par 100 rubļiem siltums. Centrālajā mītnē novērst slāpes.
2. Skābbarības torņa un kaušanas steliņa elektrotehniskā montāža.	Svaigas liellopu gaļas sagāde uz ilgāku laiku.	Visokovskis, konsultācija. Vermo. 1 mēnesis.	Ne mazāk kā 400 tonnu gaļas. Bezvēja gadījumā, kad strāvas pieplūde maza, tornis jāpilda, lietojot vēru spēku.
3. Govju mēslu briķetēšanas prese.	Stepes apkures problēmas atrisināšana.	Kemals.	Ekonomija 2000 rubļi, kuri jāiztērē sadedzināšanai paredzētā materiāla iegādei.
4. Iegādāties, pārprojektēt, partaisīt divvoltu agregātu uz dažādām jaudām.	Ar mazākā agregāta elektrisko liesmu griezt akmeni karjerā un iegūtās daļas atkal sametināt uz vietas ar nolūku uzbūvēt monolītas mītnes cilvēkiem un lopiem. Ar spēcīgāku agregātu izdedzināt caurumus zemeslodes dziļumā, lai tur atvērtu matērijas jūras kristālisko zārku vai vispār dziļumā atrast bagātus ūdens krājumus, no kuriem ņemt veldzi stepes ezera vai jūras izveidošanai. Nekavējoties paralēli izurbt ar Volta liesmu ūdeni nesošus nedziļus caurumus, pa kuriem novadīt ūdeni uz visām sovhoza ganībām, lopu ziemas mītnēm (maza ūdens apgāde).	Bostalojeva, Vermo. 3 mēneši.	Celtniecībā 50 tūkst. rubļi. Mazajai ūdens apgādei 40 tūkst. rubļi gadā. Lielajai ūdens apgādei (matērijas jūra) sociālistiskais risks.
5. Izgudrot un konstruēt optisku ierīci saules staru pārvēršanai elektroenerģijā.	Iegūt enerģiju stepē un visā pasaulē no jebkura apgaismošanas bezgalības punkta.	Vermo. Kemals. Bostalojeva.	Tehniskā boļševisma nodibināšana «Dzimtajos Laidariņos» un visā atklātajā zemes telpā.
6. Uz automobiļa šasijas uzkonstruēt lopkopības kombainu.	Atsevišķu ganāmpulku ātra izslaukšana un krējuma nogādāšana uz sovhoza sviesta kuļamo mašīnu.	Visokovskis. Kemals. 2 mēneši.	10 tūkstoši rubļu gadā.

Septītajā, astotajā un deviņtajā plāna punktā tika iekļauti citi darbi. Jebkuram no šā plāna pasākumiem jāsaņem palīdzība un konsultācija no Nepazīstamo Siltuma Masu Institūta, Novada VEB. Lētās Enerģijas Institūta, Varnitso, Dziļās Urbšanas Biedrības un no citām attiecīgām instancēm.

Pēc mēneša vai pusotra «Dzimtajos Laidariņos» parādījās iekārtas un materiāli, ko Bostalojeva bija sagādājis novada centrā, un tikai tāpēc pienāca, ka Bostalojeva pati bija atradusi noklīdušās kravas un atvedusi uz tuvāko staciju. Citādi kravas vispār varēja kļūt par «bārenēm», pazust bez vēsts, un neskaitāmo būvju aģenti, kādi tajā laikā atradās visos transporta punktos, tās tūdaļ pievāktu: šie aģenti mūždien lūrēja vilka acīm uz svešu kravu un tikai savu celtniecības objektu uzskatīja par sociālisma likteņa izlēmēju, tāpēc viņi

jo īpaši brīnījās, ka arī citi tiek apgādāti, un veicināja sērdienīgo kravu klaiņošanas izbeigšanu, izmantojot celtniecības kņadu, tās pāradresēja savām organizācijām.

Gandrīz ap to pašu laiku sovhozā no novada ieradās divi inženieri: elektriķis Hofts un hidroģeologs Dajevs. Hofts bija no Nezināmo Kurināmo Institūta, bet Dajevs — no Varnitso un Dziļās Urbšanas Biedrības. Viņi kopā ar inženieri Vermo izstrādāja Volta urbšanas konstruktīvo ideju un detaļu rasējumus, novērsa torņa izveides, vējdzinēja un briķešu preses nepilnības.

Inženieris Hofts nevēlējās aizbraukt no sovhoza un tajā palika līdz visu darbu pabeigšanai, bet Dajevs un Bostalojeva drīz vien devās uz Ļeņingradu, lai sadabūtu labus elektrometināšanas agregātus; šie agregāti bija tūlīt jāpārveido citas nozares vajadzībām. Ar vienu no agregātiem karjerā jāgriež akmeņi un no tiem līdz ziemas sākumam jāsametina mītnes.

Sovhoza pārkārtošanas kantoris atradās elektriskā skābbarības torņa

priekšvēlī, kur visi rasēja, rēķināja, gulēja naktīs un murgoja sapņos. Kemals konstatēja šādu sadzīves likstu, tālab devās pie Federatovnas. Pēc četrām diennaktīm viņš uz slēpēm atveda sešas tukšas mājas, kas agrāk bija piederējušas budžiem, kuri akā slēpās no māmuliņiem. Mājas tikai druscīņi bija cietušas no transportēšanas un izrādījās pilnīgi noderīgas tehniskā personāla izvietojumam un tehnisko brigāžu nakts-
guļai.

Inženieris Vermo nekavējoties izvērsa darba fronti pret visām pretestībām, un galveno triecienu viņš koncentrēja galvas apstrādes torņa pabeigšanai un labiekārtošanai, personiski nodrošinādams montāžas darbus.

Taču bija tikai piecpadsmit strādnieku, kas mocījās pārpūlē. Viņi nespēja nomazgāt sviedrus, un noguruma aizdzīšanai nepietika miega.

Reiz naktī Vermo sēdēja pie galda un skuma pēc Bostalojevas, skatījās viņas grāmatas. Vermo atradās starp ļaudīm, kas gulēja uz grīdas, no viņiem dvesa darbam atdotā dzīve, viņu krekli bija pielipuši pie pārkarsušajām miesām, atvērtās mutes pauda skumjas un alka atsvaidzināšanos ar nakts gaisu, kas izietu caur visu ķermeni, ko bija aizsprostojis nāvīga nespēka sastrēgums.

Kemals ar pamirušu seju gulēja augšpēdu, viņš dienā vienatnē bija nesis baļkus torņi, bet vakar dzinis enkurpāļus vējdziņnavu nostiprināšanai pret ziemas vētrām.

Viņš ar savu elpu viegli cēla un nolaida ribas, apaugušas ar stipra spēka dzīslām, un viņa seja, kurā bija iegūlis skumjš nogurums, joprojām glabāja savu kautrīgo cerību maigumu un smīnu par raupjo dzīves smagumu, un šajā situācijā nemanot viņš bija kļuvis līdzīgs Bostalojevai.

«Kāpēc gan viņš stiepa baļkus, kāpēc nepakāra blokus un vēšiem nelika vilkt ar virvi?» Vermo domāja lielās telpas klusumā. «Kāpēc darbs mums ir vienveidīgu procesu atkārtojums; tas jāaizstāj ar nepārtaktiem radošiem izgudrojumiem.»

Umriščevas ventilatora vēša dzinējs gulēja ar seju uz leju. Viņš dienā noņēmas ar zemes rakšanu dažādām ierīcēm. Vermo nolēma, ka jau rīt izgatavos dažas lāpstas rakšanai ar zirgiem vai vēšiem, pat ar vēju.

Vermo nezināja, vai Kemalam un vēšu dzinējam ir arī cita dzīve, estētiskā gaume un ietaupījumi krājkasē. Viņi droši vien bija bāreņi un nākotni pārvērtā par savu dzimteni.

Vermo Bostalojevas mantās atrada «Ļeņinisma jautājumus» un sāka pārlasīt šo nepārvērtējamo grāmatīņu, kuras patiesības dziļums jau bija pazīstams, pēc savas būtības dziļš, tāpēc ka stils veidojās no lielu jūtu lietderības, bez kaut kāda smieklīga rotājuma un bija skaidrs līdz pašam horizontam kā skaidri apgaismota telpa aizejoša laika bezgalībā un pasaulē.

Vermo lasīdams izjuta mieru un laimīgu savas dzīves pārliecību, gluži kā vecs, nopietns, nepazīstams biedrs atbalstīja viņa spēku, un, ja arī inženieris Vermo novārdzīs ietu bojā, vienalga, viņš pat mirušo būtu pacēlis uz draudzīgajām rokām līdz panākumu augstumiem un dzīvi palikušie biedri no zemes dziļēm iegūtu matērijas jūru un saules gaismu pārvērstu elektrībā.

No rīta Vermo izgāja laukā. Zeme griezdamās šās vietas nesa pretim saulei, un saule atbildēja ar parādīšanos. Taču Vermo, kas vienmēr aizdomājās par visu, šoreiz necentās iedziļināties šajā parādībā, naktī bija pārāk salastijies un tagad sevi uzskatīja par nepietiekami gudru. Viņš aizgāja patālāk stepē un apgūlās, seju piespiezdams zemei, tā pasvītrodams savu bezvērtību.

It kā no iecirkņa puses nākdams, Vermo tuvojās Visokovskis. Viņš sacīja, ka divpadsmit ganus atbrīvojis no ganīšanas un nosūtījis paltīgā tehniskajām brigādēm, bet govīs uzticējās apzinīgākajiem buļļiem, viņš jau nodarbojās ar ganāmpulka pašaglabāšanas eksperimentu, dažus buļļus pieradinādams atsevišķām govju grupām, aizsākdams dzīvnieku ģimenes veidošanu. Un kas tad? Buļļi kaujas savā starpā, katrs savām govīm cenšas nodrošināt labāku zāli un dzirdinātavu, bet govīs mierīgi ganās un pieņemas svarā. Ja pāriet uz dzīvnieku ģimeņu formu, var daudzkārt samazināt lopkopju štatus.

Vermo neklausīdams vēroja Visokovski.

Pēc tam viņš atgriezās mājā, kur joprojām gulēja strādnieki, taču viņu sejas, rītausmas apspīdētas, pauda dziļu svinīgumu. Vermo, cik spēdams, saprata revolūcijas pilārus — viņu domas — bojševiku ieceri par maksimāli varonīgu cilvēku masām, kuras vēsturiskā katastrofa novedusi līdz varonībai, par cilvēku, kas septiņpadsmitajā gadā ar kārnu roku nožņaudza bruņoto buržuāziju un tagad trūcīgajā zemē būvē sociālismu, no savas miesas nemdams sākotnējo materiālu.

Šī ideja, nemanāmi izkausēta grāmatās, kuras naktī izlasījis Vermo, nav sadzirdama ar individuālistu vai buržuā sīko sirdi.

Tajā pašā dienā Vermo izveidoja septiņu cilvēku brigādi un pats iekļāvās tās rindās. Viņš gribēja radīt pamatu proletāriskā cilvēka jaunradei, lai ikviens izgudrojums kļūtu par palīgu darbā, nevis Kemals lai stieptu baļkus, bet vērsis vai vējš, lai darbam būtu jēga, nevis smaguma radītās ciešanas, līdzīgas kapitālismā strādājošajam mietpilsonim.

Pirmās nedēļas nogalē brigāde vairs neizmantoja tā saukto melno darbu, jo to nomainīja koka, virvju un dzelzs ierīces, kuras darbināja dzīvnieciskais vēšu spēks.

Pēc diviem mēnešiem, jau rudenī, no Ļeņingradas atsūtīja pārtaisītos metināšanas agregātus un citas nepieciešamās iekārtas. Reizē ar daudzajām mašīnām atgriezās mājās arī Bostalojeva un inženieris Dajevs.

Bostalojeva brauca pa dzelzceļu caur kolhozu un sev atveda līdzi Umriščevu, ko Federatovna bija izsūtījusi no sovhoza, lai viņu izskolotu strādniecības vidē.

Umriščevs sen bija izslēgts no partijas, izcietis tiesas procesu un par savu svešo pasaules uzskatu nožēlojis grēkus rajona avīzē. Tagad viņš piesardzīgi gāja pa zemi, īsti nezinādams savu vietu, garas dienas dzīvoja pie Federatovnas saimnieka lomā, par to Bostalojeva aiz nezināmiem iemesliem piecāpās un smējās visu ceļa posmu viņu kopīgā brauciena laikā četrtrīteņu ratos, bet Umriščevs uz šaurā sēdekļa atvirzījās no viņas.

Bostalojeva dažas dienas uzturējās Maskavā, Lopkopības apvienībā, un no turienes atveda patīkamas ziņas visiem strādniekiem: «Dzimtajos Laidariņos» organizēs parauga izmēģinājumu un mācību galvas kombinātu. Novada partijas komiteja bija izvirzījusi šo jautājumu, un tas visur tika saskaņots un novērtēts.

Pēc kāda laika «Dzimtajos Laidariņos» ieradās daudz ļaužu no Maskavas un novada centra: viņiem vajadzēja darboties mācību kombināta organizēšanā un kļūt par lieciniekiem notikumam — pirmoreiz pasaulē zemes urbšanai ar Volta loku, kad augsne tiek izdedzināta līdz pazemes ūdeņiem.

Inženieris Vermo, saņēmis Volta agregātu, tūlīt pa nezināmu ceļu aizbrauca stepē, līdzi paņemdams vienīgi Kemalu.

Vermo, pēc četrām dienām atgriezies no stepes, uzstādīja agregātu topošās sovhoza jaunbūves vidū, iedarbināja motoru un spīdošo lodveida liesmas mēli virzīja vertikāli pret zemes dziļēm.

Maskavas delegācija tajā laikā apšēdās uz soliēm apkārt kaucošajam agregātam; kodīgas gāzes stabs pacēlās virs kustošajiem iežiem, pārvērdamies magmā, pēc tam — pēc pusstundas — atskanēja sprādziens un uz āru izlauzās tvaika viesulis: liesma bija iegājusi ūdens masā un to pārvērtā tvaikos. Vermo izslēdza agregātu.

Ikviens no klātesošajiem bija liecinieks iegūtajam urbūmam, kas bija kādus trīs metrus dziļš, jo sovhozs izvietojās zemienē, urbuma iekšējā daļa nokļājas ar izkusušo, tagad jau sacietējušo iezi, tādējādi aka kļuva izturīga, pasargāta no iebrukuma, un apakšā spīdēja ūdens. Pēc tam Vermo un Kemals ieslēdza liesmu asā šaurā un kā ar asmeni sāka griezt iepriekš novietotos tīrādņus, kurus pēc tam monolīti savienoja, no tiem veidojot sienu. Viņi demonstrēja paņēmieni, kā tagad jābūvē nami cilvēkiem un mītnes lopiem.

Vēlā rudenī no Ļeņingradas uz Hamburgu devās kuģis. Uz kuģa klāja stāvēja inženieris Vermo un Nadežda Bostalojeva. Viņi devās komandējumā uz Ameriku, uz pusotru gadu, lai tur izmēģinājumus pārbaudītu jauno metodi — padziļinātu urbšanu ar Volta liesmu un iemācītos iegūt elektrību no telpas, no apgaismotas debess.

Krastā viņus pavadīja divi neliela auguma cilvēki: Federatovna un Umriščevs. Māmuliņe ieradās no tālienes, lai uz visiem laikiem atvaļinātos no Bostalojevas, tāpēc ka viņa necerēja nodzīvot pusotru gadu: jo visu dzīvi pārāk strauji bija pūkstējusi viņas sirds, līdz nu pagurusi.

Federatovnas galvu kā dzelksnis sedza dīvainā cepure; mazais, mierīgais Umriščevs turēja pie elkoņa veco sievieti un ar baltu mutautiņu slaucīja acis. Viņš kolhozā bija iemīlējies Federatovnu par viņas atklāto sirds kaismi, par idejiskā gara nesaudzību, un māmuliņe, būdama pozitīva sieviete, pakāpeniski aizrāvās ar pacietīgi negatīvo večku, pēc kāda laika viņi apprecējās.

Kuģis aizpeldēja ūdeņu plašumos... Vermo un Bostalojeva atkāpās no borta. Vecītiis un vecenīte palika tālajā krastā un ilgi raudāja, vērodami horizontu, bet pēc tam sāka viens otru mierināt.

Tās pašas dienas vakarā viesnīcā, liekoties gulēt, Umriščevs ilgi stenēja, neuzdrošinādams izteikties.

— Mavruša, ei, Mavruša, — pēc iekšējām mocībām viņš pievērsās Federatovnai.

— Kas tev kaiš, večukiņ? — Federatovna ieinteresēta prasīja.

— Bet, Mavrušiņ, kas notiks, kad Nikolajs Edvardovičs un Nadežda Mihailovna sāks no dienas gaismas taisīt elektrību, ko, Mavrušiņ, vai tad uz zemes iestāsies krēslaf... Redzi, Mavrušiņ, viss veidojas vados, bet vadi, Mavrušiņ, ir tumši, jo tie ir no čuguna, Mavrušiņ!... —

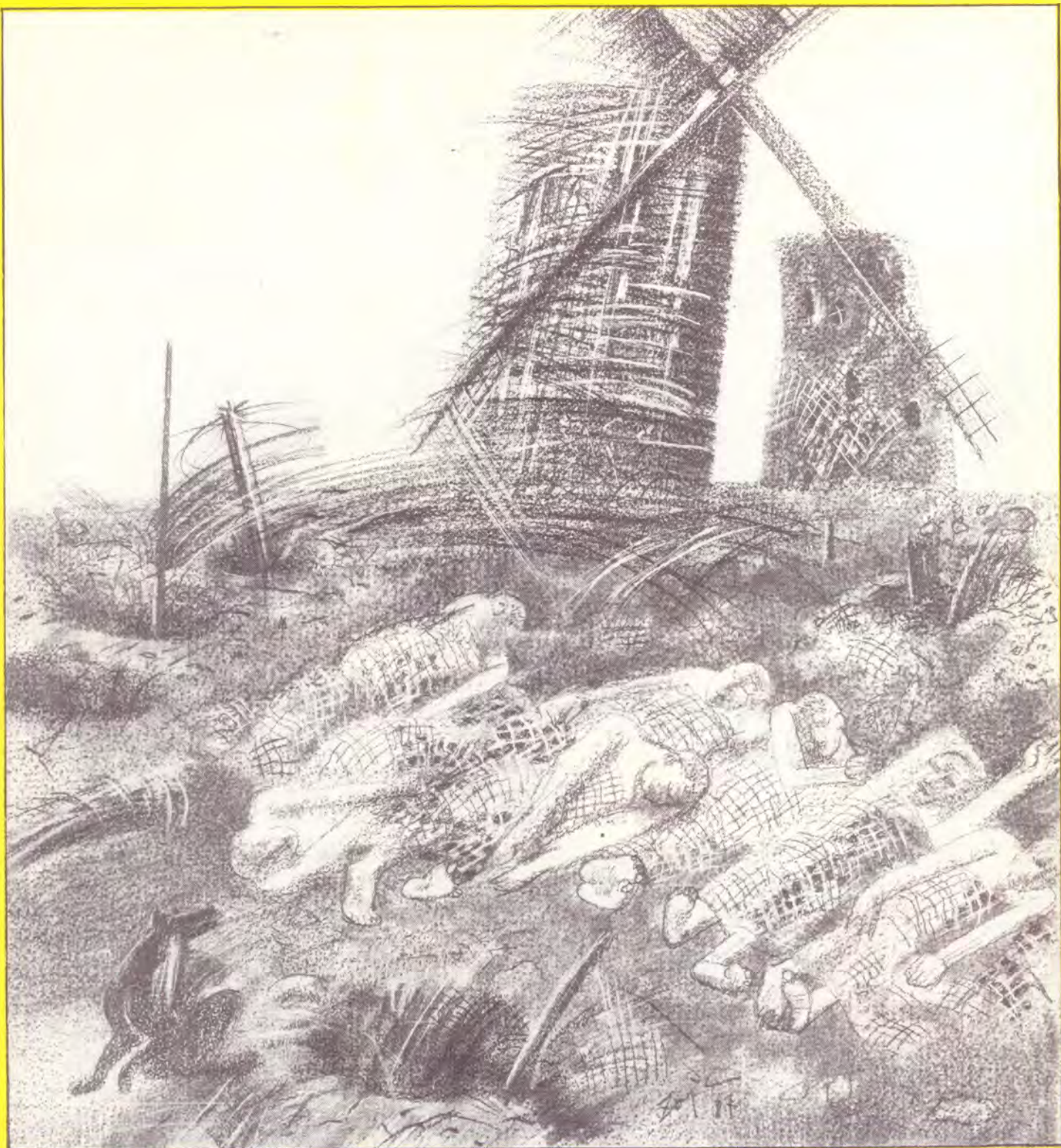
Tē gulošā Federatovna pagriezās pret Umriščevu un viņu nosauca par oportunistu.

1934. g.

M. Platonovas sakārtots teksts un publikācija

No krievu valodas tulkojis

ĒVALDS STRODS

ZOJAS FROLOVAS ZĪMĒJUMS ANDREJA PLATONOVA STĀSTAM «JUVENILIE ŪDEŅI»

50 kap.

INDEKSS 77109

AVOTS

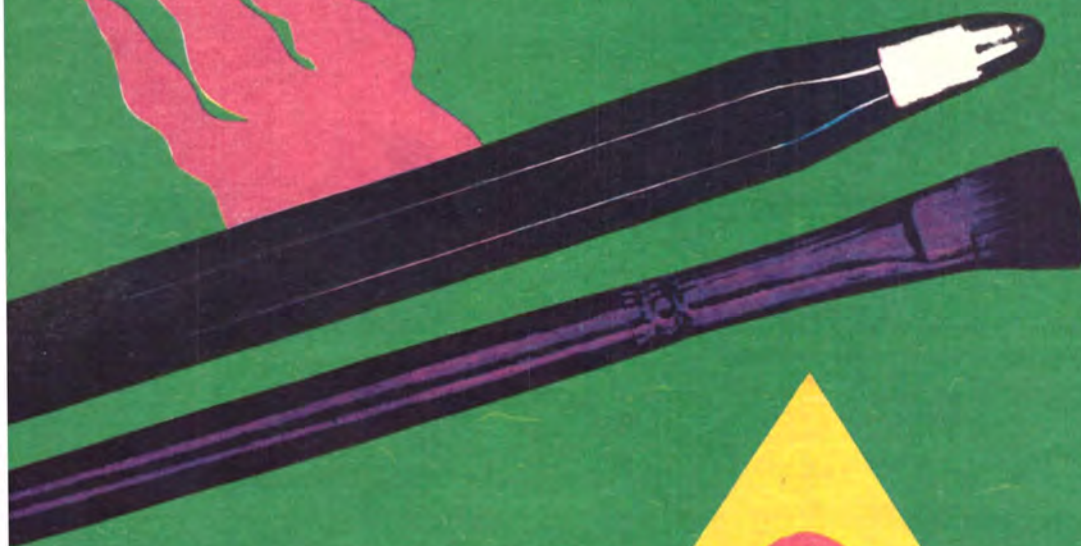
N 9-4

PROZA,

DZEJA,

PUBLICISTIKA,

KRITIKA

2